

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**ÖZBEKİSTAN’IN GEÇİŞ DÖNEMİNDE UYGULADIĞI
POLİTİKALARIN MAKROEKONOMİK PERFORMANSA
ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Döndü KURT

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK

Nevşehir

Temmuz 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

DÖNDÜ KURT

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“ Özbekistan’ın Geçiş Döneminde Uyguladığı Politikaların
Makroekonomik Performansa Etkisi ” adlı

Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Ör. Öğr. Üyesi

Tezi Hazırlayan

Danışman

Dönat Kurt

Dr. Öğr. Üyesi Ötken Öztürk ÇETENAK

İktisat Ana Bilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Serap GÖRAN

İmza

KABUL VE ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi ^{ÖZLEM} ~~ÖZTÜRK~~ ^{GETENAK} danışmanlığında Dönüş KURT tarafından hazırlanan
“ Özbekistan’ın Geçmiş Döneminde Yapısal Reform Politikalarının
Makroekonomik Performansa Etkisi ” adlı bu
çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

..19/06/2019

JÜRİ

İMZA

Danışman : Dr. Öğretim Üyesi ^{ÖZLEM} ~~ÖZTÜRK~~ ^{GETENAK} Ö. Ötügen

Üye : Dr. Öğr. Üyesi ^{AYRIM} ~~ÖZTÜRK~~ A.Ö.

Üye : Doç. Dr. Mert TOPRAK M.

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ..19/07/2019 tarih ve
2019.28.658.....sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

..19/07/2019

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde görüşlerini benimle paylaşan Tez Danıőmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi. Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK hocama, teşekkürü borç bilirim. Hayatımda her daim olduğu gibi bu çalışmanın ortaya çıkması sürecinde de manevi destekleriyle yanımda olan, başta eőim olmak üzere aileme sonsuz teşekkürler.

“ÖZBEKİSTAN’IN GEÇİŞ DÖNEMİNDE UYGULADIĞI POLİTİKALARIN MAKROEKONOMİK PERFORMANSA ETKİSİ”

Döndü DOĞA KURT

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran 2019

Danışman: Dr Öğr. Üyesi. Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK

ÖZET

1917’de Lenin liderinde oluşan Ekim Devrimi dünya tarihinde önemli bir dönem olarak kayda geçmiştir. Akabinde Çarlık Rusya’sı yıkılmış ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB) kurulmuştur. İlk sosyalist devletin olan SSCB kurulmasında ana etken olan Ekim Devrimi incelenirken, SSCB tarihsel süreci geniş bir perspektif açıdan ortaya konulacaktır. Bu çalışmada SSCB kuruluşunda etkin olan liderler dönemindeki uygulanan ekonomik politikalara değinilmiş ve ayrıca ülkenin sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi yapısı analiz edilmiştir. Özbekistan’ın SSCB hakimiyeti altındaki kaldığı süreçteki siyasi, sosyal, ekonomik konumu incelenmektedir.

Orta Asya’nın kalbi olarak bilinen Özbekistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra geçen 28 yıl içerisinde siyasi, sosyal ve ekonomik ve diğer alanlarda sürekli olarak büyük çapta reformlar yürütmüştür. Bu reformlar, dünyada Özbek modeli olarak kabul edilen kendi uzun vadeli kalkınma stratejisine dayanmaktadır. Bağımsızlıktan sonraki dönemde Özbekistan ekonomisi her şeye sıfırdan başlayan istikraklı ve sürdürülebilir bir ekonomiyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda ülkenin sürekli ve istikrarlı ekonomik kalkınmasının açık kanıtı, Özbekistan’ın devam eden küresel mali ve ekonomik krizin olumsuz etkisine rağmen, istikrarlı bir gelişme hızını ve ekonomik büyümeye trendini sağlamıştır. Çalışmada Özbekistan’ın ekonomik büyümesinin kaynakları ve ekonominin genişlemesini destekleyecek politika önerileri olan bir analiz bilgilerine yer verilmiştir.

Sonuç olarak baktığımızda Orta Asya’nın önemli ülkelerinden biri olan Özbekistan, BDT ülkelerine karşılaştığımızda sosyalist tipi ekonomiden serbest piyasa ekonomisine dönüşümünün entegre sürecini geç tamamlanmışsa da, son dönemde gösterdiği ekonomik performansındaki pozitif yöndeki gelişmeler ülkenin kendini göstermeye başlamıştır. Mevcut hammadde ve yeraltı kaynaklarını ekonomiye dahilederek yurt dışına gaz, pamuk, altın, petrol ve uranyum gibi yatırımlardaki artış bunun açıkça göstergesidir. Bunların yanı sıra Özbekistan ekonomisinde gıda mamullerinin, tekstil ürünlerinin, hizmet sektörlerinde yatırım eksiklikleri bulunmaktadır. Bu olumlu gelişmelere rağmen ülke ekonomisinde siyasi sistemden kaynaklanan sorunlar yaşamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği, SSCB’in Yapısı, Özbekistan, Geçiş Ekonomisi, Özbekistan’ın Konumu

**“THE EFFECT ON MACROECONOMIC PERFORMANCE OF
UZBEKISTAN’S TRANSFORMATION POLICIES”**

Döndü DOĞA KURT

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences, Department
of Economy, M.A., Jun 2019**

Supervisor: Associate Professor Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK

ABSTRACT

The October Revolution which had been occurred by Lenin's leadership in 1917 has been recorded as significant ere in word history. Subsesently tsarisd Rusia had been founded overthrown and The Union of Soviet Socialist Republies had been founded while The october reviltion is being examiend as the main factor of fouding USSR will be set fourt with a wide perspective. This study refers to economic policies that carried out the era of founder learders of USSR, and besides socia-culturel, economic and political structure of conrty has been analyzed. Uzebekistan political, social and economic structure which was is custody of USSR, has been examied.

Uzbekistan known as heart of Middle Asia corried out political, social, economic reforms and other reforms in the different fields withing 28 right after it gained its independence. And these reforms which is known as Uzbek model in the word, depends on their own long-lasting development strategy. After the era of independence, Uzbek economy aims a steady and sustainable economy which comes from noting. On the purposeof this aim, the clear evidence of sustainable and steady development is to provide an economic growth trend despite the negative effects of global financial an economic crisis going on in Uzbekistan. IN this study there is on analyze about political suggestions to support Uzbekistan’s source of economic growth and development.

As a conclusion, Uzbekistan as significant country of Middle Asia, even they completed their engtergration process from socialist economy to free market slowly when we compore Uzbekistan with Commonweath of İndependent States (CIS) lately, the postive developmonts in economic performance has begun to indicate itself positively. The rise in investments of gas, coton, gold, perol, and uranium with entegration of raw materials an underground sourrces is clearly indicator of this. In addition to these there has been lack of food suppliment textile products in service industry in Uzbekistan economy. Despite the positive development, there has been problems about political system of contry economy.

Keywords: Union of Soviet Socialist Republic, Structure of USSR, Uzbekistan, Transition Economics, Location of Uzbekistan.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ BİRLİĞİ TARİHSEL SÜRECİ VE ÖZBEKİSTAN'NIN KONUMU

1.1. 1917 Devrimi'nden Gorbaçov'a Kadar Tarihsel Süreç	6
1.1.1. SSCB'nin Kimliğini Kazanmasında Etkili Olan Lider: Lenin.....	7
1.1.2. Stalin Döneminde Sosyo-Ekonomik Dönüşüm	11
1.1.3. Kruşçev Reformları.....	13
1.1.4. Brejnev Dönemi	16
1.1.5. Gorbaçov Dönemi Glasnost ve Prestroika Politikaları	18
1.2.Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği Döneminde Özbekistan'ın Konumu	20
1.2.1 Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği'nde Özbekistan'ın Siyasal Durumu	21
1.2.2. Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği'nin Özbekistan'ın Nüfus Yapısı	23
1.2.3. Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği'nde Özbekistan'ın Ekonomik Yapısı	24

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK SONRASI ÖZBEKİSTAN

2.1. Bağımsızlık Sonrası Dönemde Özbekistan’da Yaşanan Siyasal ve Sosyal Gelişmeler	28
2.1.1 Siyasi Yapı	29
2.1.2. Hükümet İdaresi	30
2.1.3. Demografik Yapı.....	31
2.2. Özbekistan Ekonomisi’nin Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci	35
2.2.1. Geçiş ekonomisi Kavramı	36
2.2.2. Özbekistan’da Geçiş Döneminde Uygulanan Politikalar.....	37
2.2.3. SSCB’den Ayrılan Diğer Türk Cumhuriyetleri İle Ekonomik Karşılaştırma	38
2.3. Özbekistan Ekonomisinin Sektörel Açından İncelenmesi	40
2.3.1. Tarım Sektörü	40
2.3.2. Sanayi Sektörü	46
2.3.3. Hizmetler Sektörü	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMİNDE UYGULANAN POLİTİKALARIN MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER ÜZERİNE ETKİSİ

3.1. Literatür incelemesi.....	61
3.2. Özbekistan’ın Uyguladığı Politikalar.....	64
3.2.1. Özbekistan’ın Para Politikası	64
3.2.2. Dış ticaret Politikası	70
3.2.3. Özbekistan’ın İhracat ve İthalat Performansı.....	76
3.2.4. Döviz Kuru.....	89
3.2.5. Enflasyonda Yaşanan Gelişmeler	92
3.2.6. Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) Çekme Performansı.....	94
3.2.7. Özelleştirme	99
3.2.8. Vergilendirme	100
3.2.9. Özbekistan’da Ekonomik Özgürlükler.....	104
3.2.10. Yolsuzluk	106

3.2.11.GSYH.....	116
SONUÇ.....	124
KAYNAKÇA	133
ÖZGEÇMİŞ.....	170

KISALTMALAR

AGİT	Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı
BD	Batı Bloğu
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BP	British Petroleum
DA	Doğu Avrupa
DB	Doğu Bloğu
DGK	Devlet Gümrük Komitesi
DVK	Devlet Vergi Komitesi'nin
ESP	Eğitim Sektör Planını
EİKT	Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Teşkilatı
HAK	Hükümetler Arası Konferansta
İYMEP	İstanbul Yolsuzlukla Mücadele Eylem Planı
KDV	Katma Değer Vergisi
MBK	Moskova Bölge Komitesi
MTS	Makine Traktör Sistemi
ASAE	Orta Asya Sericulture Araştırma Enstitüsü
ÖAE	Özbek Araştırma Enstitüsü
ÖDÖ	Ödediğiniz Kadar Öde
ÖZIDMK	Özbek Refrakter Ve Isıya Dayanıklı Metal Kompleksi
SD	Sosyal Demokratlarıydı
SK	Seçim Komisyonları:
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TPA	Tpaterritorial Production Associations
UGS	Ulusal Güvenlik Servisi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. BDT Ülkelerinin Bazı Temel Rakamları, 2017	39
Tablo 3.1. Temel Makroekonomik Göstergeler	122

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Özbekistan Nüfusu.....	32
Şekil 2.2. Özbekistan'ın Kentsel Nüfusu	33
Şekil 2.3. Özbekistan'ın Kırsal Nüfusu	33
Şekil 2.4. Özbekistan'ın 1991- 2017 Pamuk Üretimi	42
Şekil 2.5. Özbekistan'da petrol kondensatının üretimi ve tüketimi (ton).....	51
Şekil 2.6. Özbekistan doğal gaz üretimi.....	53
Şekil 2.7. Özbekistan'da Turizm Sektörü	58
Şekil 3.1. Özbekistan'ın İhracat (GSYH%)	85
Şekil 3.2. Özbekistan'ın İthalat (GSYH %).....	86
Şekil 3.3. Özbekistan Ticaret GSYH%	88
Şekil 3.4. Özbekistan'ın Döviz Rezervlerinde Yaşanan Gelişmeler	91
Şekil 3.5. Özbekistan'ın Enflasyon, GSYH Deflatörü.....	94
Şekil 3.6. Özbekistan'ın Doğrudan Yabancı Yatırımı (GSYH %)	96
Şekil 3.7. Özbekistan'ın Ticaret Özgürlüğü.....	105
Şekil 3.8. Yolsuzluk Algıları Endeksi.....	114
Şekil 3.9. GSYH Büyüme Oranı	119
Şekil 3.10. Kişi başına düşen GSYH (Cari Fiyatlarla US\$)	121

GİRİŞ

1789 Fransız İhtilali, akabinde Avrupa'da özellikle siyasi hayatı önemli derecede etkileyen ve bu bağlamda gerçekleştirilen milliyetçi akımlar oldukça önem arz etmektedir. Bununla birlikte Sanayi Devrimi Avrupa'daki toplumlar üzerinde kültürel, politik ve ekonomik etkisiyle Çarlık Rusya'sının sorumluluğu altında bulunan alanda önemli sonuçlar doğurmuştur. Buna bağlı olarak Çarlık Rusya'sının hâkimiyeti altında din, dil, etnik ve kültürel açılardan farklı birçok motifi bulundurması açısından Çarlık Rusya'sının Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilalinden oldukça geniş çaplı etkilenmesine sebebiyet vermiştir (Barut ve Odacıoğlu, Köktürk, 2016: 460).

1917'deki ünlü Bolşevik Devriminden sonra Rus siyasi ve ekonomik sistemi sosyalizm-komünizm eksenli değişerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) kurulmuştur (Barut, Odacıoğlu ve Köktürk, 2016: 461). SSCB rejimi, temelde Marksist, komünist, sosyalist ve eşitlikçi bir toplum inşasına girmiştir ayrıca Bolşevik devrimi kapitalizme karşı olarak ortaya çıkmıştır (Rastogi ve Kumar, 2014). Akabinde eşitlik ve özel mülkiyetin kaldırılması ilkesine dayanan bir toplum yaratmak için temelleri atılmıştır. Bolşevik, merkezi planlama ve devlet kontrolüne dayalı böyle bir sistemin oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu, Bolşevik temel kontrol olarak bilinmektedir ve Sovyet sistemi içerisindeki birçok Doğu Avrupa devletinde uygulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünya Batı Bloğu (BD) ve Doğu Bloğu (DB) olmak üzere ikiye ayrıldı. Bu bloklar, SSCB komünizmini yaymak, ABD komünizminin yayılmasını kontrol etmek istemiştir. Faşist kontrol altındaki birçok Doğu Avrupa ülkesi, İkinci Dünya Savaşı sırasında SSCB tarafından serbest bırakılmış olsa da, Savaşın bitmesinin ardından bu ülkeler aynı zamanda SSCB'nin de etkisi altında kalmaya devam etmiştir. Günümüzdeki

Özbekistan'ın da içinde olduğu bu milletlerini, sosyo ekonomik ve politik sistemleri Sovyet sistemi içerisinde şekillenmiştir. Bu ülkelerin içinde bulunduğu bloğa "İkinci Dünya" ya da "sosyalist blok" adı verilmiştir. SSCB bu bloğa yer alan Ülkelerin, Varşova Paktı adı verilen askeri ittifak ile bir araya getirmiştir (Mir, 2017: 32).

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin çöküşü ve SSCB'nin dağılması İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya siyasetindeki en önemli gelişmelerden biri olarak gösterilmektedir (Lorimer, 1997: 23). 1980'lerin ortalarında başlayan sosyal, ekonomik ve siyasi değişimler sonucu, Orta Asya bölgesi de bir değişim sürecine girmiştir. Bu bölgedeki ülkeler bir yandan demokratikleşme yönünde eğilim gösterirken; diğer yandan ise liberal piyasa düzeninin temelini oluşturan sisteme uygun bir yapılanma içine girmişlerdir. Bu değişim sürecinde komünizmin beklenmedik çöküşü ve kapitalizmeye doğru yönelmesi sonucu ve pazar ekonomilerinin giderilemeyen sorunları nedeniyle Orta Asya ülkeleri sancılı bir süreç geçirmişlerdir (Sezgin, 2010: 155).

Bütün eski Sovyet ülkeleri ile birlikte merkezi yaklaşımdan piyasa ekonomisine dayalı liberal ekonomik sisteme geçiş çabası içinde olmalarından dolayı bu ülkelerin geçiş sürecini yaşayan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri birçok alanda olmakla birlikte, çeşitli ekonomik sorunlarla da karşılaşmışlar ve diğer sorunların birçoğunda esasen bu ekonomik sorunlardan kaynaklanmıştır (Güloğlu, 2007:746). Sovyetler Sonrası dönemde Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığıyla yeni kurulan cumhuriyetler siyasi, ekonomik ve sosyal olarak geçiş sürecine girmiştir.1980'li yıllarda SSCB ve bütün dünyada sosyal ve siyasal değişim sürecinin kaçınılmaz bir sonucu olarak, dünyanın en eski üretim ve medeniyet merkezlerinden biri olan Orta Asya'nın merkezinde, 447.400 kilometrekare yüzölçümü ve 32 milyonu aşkın nüfusu ile bağımsız ülke olarak 31 Ağustos 1991'de Özbekistan kurulmuştur. SSCB'nin dağılmasının ardından siyasi bağımsızlığını kazanan Özbekistan, ekonomide serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecini başlatmıştır. Bağımsız Özbekistan ekonomisinde yaşanan dönüşümde, ülkede siyasi bağımsızlığın ardından siyasi istikrarın sağlanması, otoriterimden demokrasiye komünizmden pazar ekonomisine geçişe kadar kendi ekonomik, politik ve sosyal yolunu takip etmeye de önem vermiştir.

Özbekistan'ın ekonomik dönüşüm ve kalkınma sürecine bakıldığında, yavaş ama emin adımlarla ilerleyen ve gelecek adına ümit vaadeden bir ülke olarak görülmektedir (Aras, 2003:1).

Bu çalışmanın temel amacı, Özbekistan'ın bağımsızlık öncesi ve sonrası dönemlerde ekonomik performansının değerlendirilmesidir. Özbekistan'da geçiş döneminde uygulanan politikaların ekonomik büyüme ile arasındaki ilişkiyi inceleme amacını taşımaktadır. "Özbekistan'ın geçiş döneminde uygulanan politikaların ekonomik büyüme üzerine etkisi"ni incelemek üzere hazırlanan bu çalışma üç bölümden oluşmakta olup, çalışmanın Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği Ekonomik Sistemi Dağılıma Süreci ve Özbekistan'ın Konumu adını taşıyan birinci bölümünde, Rusya'nın tarihsel sürecinde etkisi olan liderler dönemine ve bu dönemlerde uygulanan ekonomik politikalar ele alınmıştır. SSCB döneminde ülkenin bir alt parçası niteliğini taşıyan Özbekistan, ekonomik olarak şekillenme biçimi ve işleyiş mekanizmalarını SSCB'nin ekonomik stratejisi doğrultusunda nasıl şekillenileceği hakkında genel bilgiler verilecektir. Özbekistan Sovyet yönetimindeki tarihsel süreci ele alınıp ve bu sürece sosyo-kültürel yapı, siyasi durumu son olarak genel hatlarıyla ekonomik yapısı incelenmiştir.

Bağımsızlık Sonrası Özbekistan adını taşıyan ikinci bölümde küresel ekonomik yapıda 1990'lardaki geçiş sürecinin tarihsel gelişimi dikkate alınarak sistem nasıl bir değişiklik gösterdiği incelenecektir. Yapılan araştırmada, bağımsızlık sonrası dönemde Özbekistan'da yaşanan siyasal ve sosyal gelişmeler, Özbekistan Ekonomisi'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci, Özbekistan'da geçiş döneminde uygulanan reform politikaları, ayrıca sektörel analiz olmak üzere temel başlıklar adı altında geçiş süreci araştırılacaktır. Bununla birlikte Özbekistan'ın geçen süreçte neyi nasıl gerçekleştirdiği ve uygulanan ekonomi politikalarının mantığı verilecektir. Ayrıca piyasa ekonomisini tercih eden geçiş ülkelerinin de yaşanan ekonomik dalgalanmaların sonuçları irdelenerek süreci etkileyen faktörler tespit edilerek söz konusu süreç çerçevesinde tercih ettikleri strateji, politikalar, ekonomik performansları ile ilgili karşılaştırmalı özet bilgiler sunulacaktır.

Geçiş Döneminde Uygulanan Politikaların Makro Ekonomik Göstergeler Üzerine Etkisi adını taşıyan üçüncü bölümde küreselleşmenin etkisiyle hızlı bir gelişim ve değişim sürecinin yaşandığı günümüzde ülkeler, ekonomiler, sistemler, kültürler ve politikalar birbirinden daha çabuk etkilenebilmektedir. Bu değişimlerden Özbekistan'ın ekonomik bazda nasıl etkilendiği akademik bir bakış açısıyla değerlendirilecektir. Özbekistan literatür incelemesi yoluyla yapılan kaynak özeti bir tablo yardımıyla gösterilecektir. Bu çalışma konusunun ana hatları itibariyle, akademik çerçevede bir Yüksek Lisans Tezi kapsamında derinlik kazandırılarak irdelenecektir. Özbekistan ekonomisinin göstergeleri ve istatistik verilerin bulunduğu ekonomik raporlar, yazılmış kitaplar, akademik makaleler ve tezlere dayanarak verilere ulaşılmıştır. Özbekistan'ın ekonomik yapının zeminini oluşturan makroekonomik performansı başlığı altında kişi başına gelir ve doğrudan yabancı yatırım, dış ticaret, ihracat, ithalat, enflasyon ve fiyat istikrarı, ekonomik büyüme üzerine etkileri grafikler ile izah edilecektir. Özbekistan ekonomisinin iktisadi durumunu temel dinamiklerini anlamak açısından ilgili istatistikler ve bilgiler ışığında, ülkenin mevcut ekonomik performansını değerlendirmek, geleceğe dönük ekonomik tahminlerde bulunmak ve makro performansı ile büyüme arasındaki ilişkiye yer verilecektir. 1990'lardan sonra bağımsızlığına kavuşmayı başaran Özbekistan'ın, bağımsızlıktan sonra dünya ekonomisine ne ölçüde entegre olduğunu grafik eşliğinde gösterilmesiyle, planlı bir ekonomik sistemden serbest piyasa ekonomisine adapte olmak için geliştirdiği politikalar verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ BİRLİĞİ TARİHSEL SÜRECİ VE ÖZBEKİSTAN'NIN KONUMU

20. yy başlarında Bolşevik hareketinin de etkisiyle Rusya'da Çarlık rejimi sona ermiş ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kurulmuştur. Kurulan SSCB rejiminin temelinde Marksist, komünist ve sosyalist düşünce akımlarının etkisi vardır. Dünyanın ilk komünist devleti olan SSCB 1922'de kurulduğunda Vladimir Lenin devlet başkanı olmuştur. 1924 yılında öldüğünde, Joseph Stalin, Lenin'in halefi olarak iktidara gelmiştir. Stalin sanayileşmeyi ilerletmek ve SSCB'yi dünya gücü haline getirmek için “beş yıllık planlar” oluşturmuştur. 1917 Ekim Devrimi başka bir deyişle Bolşevik İhtilali ile kurulan SSCB, Soğuk Savaş sürecinde Amerika Birleşik Devletleri'nin karşısındaki güç konumunda olmuştur. Fakat Stalin 1953'te ölünce 4 yıllık mücadelenin ardından yerine geçen Nikita Kruşçev döneminde Doğu - Batı ilişkileri ılımlı biçimde sürdürülmüştür. 1985 yılında Gorbaçov iktidara gelmiş ve iktidarı döneminde SSCB'nin Doğu - Batı ilişkileri yine ılımlı bir seyir izlemiştir (Bulut, 2014:8).

Doğu Avrupa'daki tüm Sovyet uydusu ülkelerinde aydınları ve milliyetçileri harekete geçirmesi ve ortaya attığı Glasnost (Açıklık) ve Perestroyka (Siyasi sistemin, devlet örgütünün ve hükümet organlarının yeniden yapılanması) ilkelerinin devreye girmesi 6 yıl süren reformların ardından 1991 yılının sonunda SSCB'yi resmen dağıtan etkenler olmuştur (Dabrowski,20016:4). Birliğe bağlı olan ülkeler sırasıyla bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bağımsızlıklarını ilan eden 15 devletten 12'si de tekrar bir araya gelerek Bağımsız Devletler Topluluğu'nu oluşturmuşlardır. Sovyet

Özbekistan veya Özbekistan olarak da adlandırılan, SSCB'inden biriydi. 1924'te kurulmuştur ve 1925'ten 1990'a kadar tek yasal siyasi parti olan Sovyet Komünist Partisi'nin Özbek şubesi tarafından yönetilmiştir. SSCB dönemi, Özbekistan ekonomisinde ve toplumunda hem olumlu hem de olumsuz gelişmelerle karakterize edilmiştir. 1990'dan 1991'ye kadar Sovyetler Birliği'nin kendi yasasıyla egemen bir parçası olmuştur (Lorimer,1997:3).

Doğu Avrupa'daki tüm Sovyet ülkelerde aydınlar ve milliyetçilerin harekete geçmesi ve Glasnost (Açıklık) ve Perestroyka (Siyasi sistemin, devlet örgütünün ve hükümet organlarının yeniden yapılanması) ilkelerinin uygulamaya koyulması ile başlayan ve 6 yıl süren reformların ardından 1991 yılının sonunda SSCB resmen dağılmış, birliğe bağlı olan ülkeler sırasıyla bağımsızlıklarını ilan etmiştir (Starovoitov,1997:7). Bağımsızlıklarını ilan eden 15 devletten 12'si de tekrar bir araya gelerek Bağımsız Devletler Topluluğu'nu oluşturmuşlardır. Özbekistan, 1924'te kurulmuştur ve 1925'ten 1990'a kadar tek yasal siyasi parti olan Sovyet Komünist Partisi'nin Özbek şubesi tarafından yönetilmiştir. Sovyet dönemi, Özbekistan ekonomisinde ve toplumunda hem olumlu hem de olumsuz gelişmelerle karakterize edilmiştir (Aslan, 2014:3).

1.1. 1917 Devrimi'nden Gorbaçov'a Kadar Tarihsel Süreç

1917 Bolşevik ihtilaline kadar Rusya'daki Çarlık hâkimiyetinin tarihsel gelişimi, yarı-feodal sistemin ve sınıfsal ilişkilerin, ekonomik, politik ve kültürel alanların modernleştirilmesi unsurları ile sağ kalımlarının bir birleşimi olarak görülmüştür. Rusya toplumunda, Pazar ilişkileri köylülerin ve toprak sahiplerinin toprak kapitalizmi öncesi işleyişi ile iç içe olduğu görülmektedir. Siyasal hayatta liderlik, asaletin ve büyük toprak sahiplerinin temsilcilerinin egemen olduğu devlet aygıtına aittir (Ratkovsky ve Khodyakov, 2001: 38).

1905-1907 dönemindeki devrimci olaylar sonucunda da ülkede devam eden çelişkiler ortadan kaldırılmamıştır. Kentsel ve kırsal nüfusun "alt sınıfları" ile "üstleri" arasındaki kutuplaşma, 1910'un ikinci yarısından itibaren Rusya'daki grevlerin hızla

artmaya başlamasına neden olmuş ve Lenin'in mevcut durumdan yararlanarak ihtilali başlatmasına zemin hazırlamıştır (Gregory ve Stuart, 1998: 313).

1917 yılındaki olaylar literatürde, Büyük Ekim Sosyalist Devrimi ve *Ekim Devrimi* olarak ya da *Şubat Devrimi* olaylarının devamı olarak iki farklı şekilde ele alınmaktadır. Gerçekleşen bu iki devrim Rus İmparatorluğu topraklarında devam eden çarlık rejiminin sona ermesine ve SSCB'nin oluşmasına yol açmıştır.

- Mart 1917'de gerçekleşen Şubat Devrimi, devam eden monarşi sistemini devirmiş ve bununakabinde geçici hükümet düzeninin kurulmasına yol açmıştır.
- Kasım 1917'de gerçekleşen Ekim Devrimi, sistemdeki mevcut geçici hükümetin iktidarına son vererek Lenin'in öncülüğünde Bolşevikleri iktidara getirmiştir.

Bolşevikler bu dönemde öncelikle geniş bir sosyal desteğin varlığı ile karakterize edilmiştir. Bolşevikler, genel olarak toprakların kamulaştırılmasını ve özel mülk sahipliğini ortadan kaldırmıştır. Bu uygulama sayesinde, Rusya tarihinde ilk defa belirli bir büyüklükte toprak sahipleri yerine köylüler yer almıştır, dolayısıyla tarımsal ürün üretim seviyelerindeve piyasaya sürülecek tarımsal ürünün miktarında da söz sahibi olmuşlardır. Toprağı köylülere bıraktıktan sonra ülke dünya savaşından çekilmeye başlamış vesanayide de endüstriyel kontrolü tanıtmışlardır. Buna ek olarak eski halkların haklarını da tanımışlardır. Bolşevikler, halkın talep ettiği temel direktifleri kabul ettikten sonra ülkeyi yeniden şekillendirmeye karar vermişlerdir (Ascher, 2014: 23).

1.1.1. SSCB'nin Kimliğini Kazanmasında Etkili Olan Lider: Lenin

SSCB'nin en önemli lideri "radikal başkan" olarak da anılan Vladimir Ilyich Lenin (Ulyanov) 'dir. Lenin'in dedeleri Targaç ve Kalmyks, Rusya'nın Slavları'na karışmış ve okuma yazma bilmeyen köylü sınıfındandır. Ancak Lenin'in babası Ilya Nikolayevich Ulyanov, bir köylünün oğlu olmasına rağmen, henüz Kazan Üniversitesi'ne bile gitmeden önce, klasik ve modern dilleri, matematiği ve fiziği iyi derecede bilmektedir. Bu tür eğitim fırsatları Çarlık Rusya'sında mevcuttur. Lenin'in

babası önce lise öğretmeni olarak görev yapmış, daha sonra okul müfettişliği ve son olarak da il müdürlüğü görevine yükselmiştir. Lenin'in annesi Maria Alexandrovna Blank, Alman kökenlidir. Ulyanov'lardan daha varlıklı ve toprak sahibi biri olmasına rağmen, ailesi tarafından kısıtlanmıştır. 1863'te Ilya Nikolayevich ile evlenmiş ve 1869'da Volba'nın kıyısındaki Simbirsk şehrine yerleşmişlerdir. Orta Volga'daki Simbirsk, babasının ilkokullara müfettişlik yaptığı, Lenin'in 22 Nisan 1870'te doğduğu ve vaftiz edildiği yerdir (Uludağ, 1992: 72).

Lenin'in sahip olduğu kimliğini kazanmasında etkili olan bir dizi olay vardır. Bunlardan en önemlisi 1863'te serbest bırakılan liberal Çar II. Alexander, tren vagonunda atılan bir bomba sonucu öldürülmesidir (Dobb,1940:5). 1887'de terörist faaliyetleri düzenleyen ve Lenin'in ağabeyinin de içinde bulunduğu Narodnaya Volya devrimci örgütünden olan failler, bu olay üzerine idam edilmiştir (Stuart,2007: 12). Bu olaydan derinden etkilenen Lenin, büyük hayranlık duyduğu kardeşinin bıraktığı kitapları incelemeye başlamış ve böylece Lenin'in hayatı tümüyle değişmiştir (Ulutan,1980: 36).

Lenin, oluşturduğu ihtilalci kimliğiyle Çarlık Rusya iktidarlığını ortadan kaldırmak için yıkıcı faaliyetlerde bulunan güçlere katılarak Rusya'nın iktidarının yıkılması için hazırlıklar sürdürmüştür. Bolşevikler, Çarlık sistemini baltalamış ve işçi sınıfı radikalizminin ifade edilebileceği araçların geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak bu, sadece Çarlık değil kapitalizmi de yıkmayı amaçlayan daha geniş boyutlu hazırlıktır. İlk olarak, Bolşevikler uzun vadeli bir strateji geliştirmişlerdir. Bolşeviklerin geliştirdiği bu strateji'nin asıl amacı Çarlık sistemini yıkmayı hedeflemektir. Bolşevik yaklaşımın sunduğu ikinci teorik avantaj, mümkün olduğu kadar çabuk bir atılım gerçekleştirmek için özel olarak tasarlanmış bir devrimci örgüt oluşturulmasıydı. Üçüncüsü, Bolşevikler, 1914'te Rusya'nın içine düştüğü savaştan çıkar elde edebileceği bir strateji geliştirmişlerdir (Kodaman, 2005: 29). Bolşevikler, çalışanların örgütlenmelerine ve grevlerine karşı disiplinli bir yaklaşım geliştirdiklerini iddia bulunmuşlardır. Araştırmalara göre, fabrikalarda ve Lena altın sahalarındaki grevlerin kırsal kesimde meydana gelen ayaklanmalar gibi, yerel düzeyde de bir örgütlenme kendini göstermiştir. Putilov'un çelik işçilerindeki grevleri büyük ölçüde kendiliğinden oluşuyordu; tek önemli örgütlü grup,

Bolşeviklerden ya da Menşeviklerden ziyade Mezhrainontsy, Sosyal Demokratlarıydı (SD) (Gregor,1967: 566).

Çar'ın tahttan indirilmesinin yolu, “profesyonel bir komplo” dan ziyade “geniş muhalefet” yaklaşımıyla daha çok ilişkilidir. Duma'daki Kadetler ve Oktobristler, II. Nicholas'ın çöküşünün kaçınılmazlığını hissederek, Çar'ın tahammülünü zorlayan geçici bir komite oluşturmak için adımlar atmışlardır. Bu arada, Sosyalist Devrimciler ve Menşevikler iki yönde ilerliyorlardı. Bunlardan birincisi, SSCB'nin kurmuş olduğu parti dışı delegelerin yanında yer alması, diğeri ise SSCB ve Geçici Komite arasında bağlantılar kurmak için Kerenski ve Çernov gibi liderlerin bir kısmı arasında daha geniş bir istekliliğe sahip olmasıdır. Duma'daki Progressive Bloc, kendiliğinden ayaklanma olmaksızın harekete geçememiştir (Lars, 2012:235).

Lenin'in Marksist bir köylü politikası inşa etme konusundaki ilk girişimleri, Sosyal Demokratların köylülükten yasal olarak ne beklediklerini, daha da önemlisi Lenin'in amacı, 1901 yılında sosyal demokratların köylünün durumunu küçük bir mülk sahibi gibi korumak istemesi ve bu konuyla alakalı bir şeyler yapılabileceğini kanıtlamaktır. Buna bağlı olarak köylüler arasından önde gelen birtakım insanları çağırmıştır.(Esther, 1983: 237). 1902'nin sonlarında Lenin, köylü sorununa kendini ciddi biçimde adamaya başladı. Sosyal Demokratlar, liberaller ve hükümet gibi, Lenin'in sebepleri de şüphesiz politiktir ancak Lenin, politik anlayışların kırsal yoksulluğu ortadan kaldırılması konusunda tam aksini düşünerek bu anlayışı desteklemiştir. Köylünün özel sıkıntıları yaklaşırken, Lenin, hükümet adına aşırı vergiler topladığını göstermek için kanıtlar toplamıştır. Örneğin Otrezki köylüleri feodal sistemi andıran bir bağımlılığa zorlanmıştır. Lenin, tüm Rus halkı için siyasi özgürlüğe getirilen kısıtlamaların kaldırılması gibi tüm köylüler için de “feodal” uygulamaların kaldırılmasının gerekli olduğunu iddia etmiştir. Kırsal yoksulluğun gerçeklerini siyasal mücadeleye duyulan ihtiyaç ile ilişkilendirmek, “kırsal yoksullar” tarafından benimsenmesi gereken temel ve açıkça kabul edilen bir hedef olmuştur (Zinovyev, 2010: 11).

Diğeri yandan işçi sınıfı, yaratıcılığını Marksist-Leninist önderliğinde, bütün çalışanlarla yakın ittifak içinde yürütmüştür. İşçi sınıfının profesyonel, kültürel ve

eğitim düzeyi, kamusal yaşamın her alanında rolünün güçlenmesine yansayan politik bilinci artırmaktadır. Sosyalist bir toplum inşa etme sürecinde, birleşik sosyalist doğasına, ortak dünya görüşüne ve amacına dayanan işçi sınıfı, köylüler ve aydınlar ittifakı giderek güçlenmiştir (Faulkner,2017: 58).

Lenin, işçi bilinç yapısını  başlıkla açıklamıştır (Vladimir,1998: 13):

- Durumunu geliştirmek için tek yol mücadele etmektir,
- Tüm işilerinkarları aynıdır, yandaşlardır ve işçiler özel bir sınıf oluştururlar,
- Amaçlarına ulaşmak için, kamusal işlerde ve politik iktidara katılımda önemli bir etkiye sahip olmaları gerekir.

Öte yandan Lenin önderliğinde ifade edilen “Askeri Komünizm”, Bolşevikler tarafından yürütülen, 1918'den 1920'ye kadar süren ülkedeki iç savaşa ve aynı zamanda halkın keskin hoşnutsuzluğuna neden olmuş olan bir politikadır. Sovyetler, Savaş Komünizmi politikasına 1918 baharında başlamıştır. Lenin başlangıçta bunun zorunlu bir önlem olduğunu duyurmuştur. Aslında, Bolşeviklerin bakış açısından böyle bir politika mantıklı ve normaldir. Bolşevikler amaçlarını elde etmişlerdir. Buna bağlı olarak iç savaş ve askeri komünizmin doğuşu, bu fikrin daha da gelişmesine katkıda bulundu. Bu nedenle Lenin yeni bir politika'nın (NEP) başlangıcını duyurmak zorunda kalmıştır (Alexandrovich, 2005: 61).

NEP, 1921'den 1928'e kadar olan dönemde Sovyet iktidarı tarafından yürütülmüş olan ve ülkeyi krizden çıkarmak, ekonominin ve tarımın gelişimine ivme kazandırmayı hedeflemiş bir politikadır. NEP'in temel hedefi, savaş komünizmi tarafından Rusya'ya getirilen ağır kısıtlamalar ve tahıl talebi konusunda kolaylık sağlamaktır. NEP politikalarının önceki dönem politikalarından farkı ekonominin alt seviyelerinde kapitalist faaliyete izin vermiş olmasıdır. Bu politikalar sayesinde yeni bir tüccar ve perakendeci grubu ortaya çıkmıştır. Savaş komünizmi döneminde bu faaliyetler ölümlle cezalandırılabilecekken NEP bu gruplara izin vermekle kalmamış bazı açılardan onları teşvik etmiştir (Rothenberg,1995:419).

NEP'in yayınladığı resmi kararnameyle tahıl talebi yerine sabit vergi sistemi getirilmiştir. Savaş komünizmi döneminde prodrazvyorstkamıktarı, birim

komutanları tarafından belirlenmiştir. Prednalog uygulamasında ise vergi miktarı devlet tarafından sabitleştirilmiş ve köylülerin ürettikleri fazlıkları muhafaza etmelerine izin verilmiştir. Savaş komünizminin yerini alan ekonomik sistem, hem sosyalizmin hem de kapitalizmin unsurları ile en iyi şekilde harmanlanmış bir sistem olarak tanımlanmıştır. Sonuç olarak, tarımsal üretim seviyesi önemli ölçüde artmaya başlamıştır. Daha fazla üreten köylüler, artı-mal ve nakit para elde etmeye başlamışlar ve elde ettikleri bu fazlayı daha fazla arazi satın almak ya da iş gücü kiralamak üzere kullanmışlardır (Polyakov, 1957: 275).

NEP'in yükselişi, öncelikle özel sektörden vergi alınması ve ardından yasal garantilerinden mahrum bırakılmasıyla geri planda kalmıştır. 1920'lerin sonunda, devleti yönetenler NEP' in sosyalizme hizmet etmeyi bıraktığını düşünerek, NEP uygulamalarına son vermiştir. NEP, kapitalizmin Rusya'ya geri dönmesine izin verdiği için, Komünist Parti hiyerarşisindeki bazı isimler bunu sosyalist politikaların başarısızlığa uğradığı bir geri çekilme olarak görmüştür. Başbakan Peter Stolyp 'in 1906-1907 toprak reformları gibi; NEP'in, bazı köylülerin kendilerini zenginleştirmelerine izin vererek sınıf bölünmelerini teşvik ettiğini ileri sürmüşlerdir. Yine bu gruba göre NEP, Rusya'nın ekonomik sorunlarını da çözmekle birlikte ekonomik sistemde, yalnızca sanayileşme yoluyla çözülebilecek birçok sorun yaratmıştır (Genkina, 1954: 50).

1.1.2. Stalin Döneminde Sosyo-Ekonomik Dönüşüm

Joseph Stalin, Gürcistan'da 21 Aralık 1879'da doğmuştur. Asıl ismi Iosif Vissarionovich Dzhugashvili'dir. Rusça da "Çelik Adam" anlamına gelen "Stalin", ismini gençlik yıllarında takama isim olarak kullanmaya başlamıştır. Stalin, Vissarion Dzhugashvili'nin hayatta kalan tek çocuğudur. Babası 1891'de vefat etmiştir. Annesi, Ekaterina, dindar ve okuma yazma bilmeyen köylü sınıfından bir kadındır. Stalin'i eğitimi için Tiflis (Tbilisi)'deki Teoloji Seminerine göndermiştir. Ancak Stalin mezuniyetinden kısa bir süre önce 1899 yılında, Tiflis 'deki işçi sınıfına güç veren ve sosyalizmin politik sistemine inanan Karl Marx (1818–1883) ve Frederich Engels'in (1821–1896) görüşlerini destekleyen bir hareket olan "Yeraltı Devrimci Marksist Hareketi"ne katılmıştır. Stalin daha sonra, Tiflis'teki bu gizli yer altı gruplarının düşüncelerinin şekillenmesinde önemli rol

oynadığını ifade etmiştir (Katasonov,2014: 421). 1901'de Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) Tiflis komitesine üye seçilen Stalin, ertesini yıl hapsedilmiş ve sonrasında Sibiryaya sürülmüştür. 1904'te Sibiryaya'dan kaçmış ve Tiflis'deki “Yeraltı Devrimci Marksist Hareketi”ne yeniden katılmıştır. Rus Marksist hareketi iki gruba ayrıldığında ise Stalin kendisini Bolşeviklerle özdeşleştirmiştir. Stalin, erken yaşta Vladimir Lenin'in ideallerine ulaşmış, Bolşeviklere neredeyse başlangıçta katılmış ve çok geçmeden, Ekim Devrimi sırasında önemli bir rol oynayan örgütsel yeteneği ile kendisine bir yer edinmiştir. Bolşevikler iktidara geldikten sonra, RSDİP Genel Sekreterliğine yükselmiştir (Himmer,1994: 516).

Stalin'in bu mücadelesine karşı Bolşevik partisinin kilit lideri olan Troçki, bir tehdit unsuru olmuştur. Stalin, aynı zamanda Kızıl ordunun başında olan Troçki (Trotsky)' nin kendisine karşı üstünlük kurmak için ordunun gücünü kullanacağını pek düşünmemiştir. Stalin ve Troçki, farklı biçimlerde çelişkili sosyal ve politik güçleri kişileştirmişlerdir. Troçki, Stalin' e siyasi yollarla karşı çıkmış ve örgütlenmiştir. Buna bağlı olarak Stalin ise, devlet destekli terörizmle Troçki ve ‘sol muhalefet’ ile savaşmıştır. Troçki ve Stalin arasında geçen bu mücadele uzun yıllar devam etmiştir. Sonuç olarak 5 yıl süren bu iktidar mücadelesinden Stalin galib olarak çıkmıştır (Viola,1990:755).

Stalin, 1924'te, 1917'de Lenin'in iktidara önderlik ettiği Partiyeye çoktan yerleştirilmiştir. 1929'dan sonra Stalin, Parti'nin devlet kurumları üzerindeki etkisini (Sovyetler ve Halk Komiserleri Konseyi) sıkılaştırmaya çalışırken, aynı zamanda parti üzerinde kendi kontrolünü de artırmıştır (Lee,1999:456).

Stalin, NEP'in “ileriye doğru muazzam bir adım” olduğuna yönelik inancını geri çevirmiş ve bu politikanın bir alternatifine ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü kentsel proletarya tabanlı NEP, ülkedeki yaşam standartlarını bozmuştur. İlk beş yıllık planın kabul edilmesi SSCB tarihinde bir dönüm noktasıdır. NEP bazı özel ticaret özgürlükleri sunarken Stalin, devletin piyasa üzerindeki kontrol edici rolünü garanti ettiğini ilan etmiştir (Flaherty,1988: 41). Beş yıllık plan döneminin sonunda, özel sektörün 1926-27'de %50'yi aşan milli gelirdeki payı ihmal edilebilir ölçüde azalmıştır. Kapitalist dünyada 1929 sonbaharında patlak veren ekonomik kriz, hem

planın otoritesini hem de SSCB yönetimini bir planlama başarısı olarak sahneye çıkarmıştır. Bu görüş, yalnızca SSCB açısından değil, Marksistlerin kapitalist sistemin çöküşünün kendi içsel çelişkilerden dolayı kaçınılmaz olduğu öngörüsünde haklı çıkarmıştır. Kapitalist ülkelerin ekonomilerinin planlama unsurlarına ihtiyacı olduğu gerçeği, Batı ülkelerinin SSCB'ye karşı tutumları üzerinde önemli bir etken olmuştur (Carr,1979: 86).

1.1.3. Kruşçev Reformları

Nikita Kruşçev 17 Nisan 1894 Kalinovka Kursk eyaletinin köyünde doğmuştur. Çocukluk yaşlarından beri Donbass fabrikalarında ve madenlerinde çalışmıştır. 1918 yılında Kruşçev Bolşevik Partisine kabul edilmiştir (Vladimirovich, 1990: 9). 1920'lerde teknik okulda okumuştur ve bölge parti komitesinin sekreteri olmuştur. 1929'da Moskova'daki Sanayi Akdemisine, Moskova partisinin Bauman bölge komitesisekreterliğine seçildikten sonra, Krasnopresnensky bölge parti komitesine girmiştir. Hükümetler Arası Konferansta (HAK), önce ikinci sekreteri, sonra ilk sekreteri vedaha sonrasında Moskova Bölge Komitesi (MBK) olmuştur. 1938'de Ukrayna'nın SBKP(b)' in ilk sekreteri ve Politbüro'nun bir aday üyesi ve bir yıl sonrasında da SBKP'in Politbürosu'nun (B) bir üyesi olmuştur. Büyük Vatanseverlik Savaşı sırasında Kruşçev Güney-Batı istikametinin askeri konseylerinin bir üyesi olmuştur. Savaştan sonra, Teğmenlikten Generalliğe terfi ettirilmiştir (Albertini 1990: 74).

Kruşçev'in "proletarya diktatör gemisinin" ötesine gitme ihtiyacının nedenlerinden biri, Stalin'in bizzat kendisi olduğu iddia edilmiştir. Kruşçev'in XIX. Parti Kongresi'ne verdiği raporda, Stalin'in "yaratıcı biçimde Marksist-Leninist bilimi geliştirmeye" olan katkısını selamlamış ve "sosyalizmden komünizme geçiş" konusunda yeni bir teori sağladığına dair birtemel oluşturduğunu söylemiştir. Parti tüzükleri hakkında kısa bir konuşma yapan Kruşçev, "Yeni bir komünist toplum oluşturma" terimini kullanıp bu yeni gelişmeye defalarca atıfta bulunarak, bu konuya önem vermiştir (George, 1973: 398).

Kruşçev'in iktidara gelmesinin başlıca nedenleri aşağıdaki gibi sıralamaktadır (Tompson, 1991: 1116):

- Çelişkilerin acil bir çözüme ve SSCB'nin reformcu bir lidere ihtiyacı vardır. Sanayide teknik ilerleme çok yetersiz düzeyde kalmıştır. Ordudaki devasa harcamalar SSCB'nin ekonomisini etkilemiş ve halkların refahınabir tehdit unsuru olarak görülmüştür.
- Kruşçev reformculuk ve liderlikvasıflarını bir arada bulundurmaktadır.
- Kruşçev özgün ve yaratıcı bir kişidir. Kruşçev'in kolektif çiftlikleri, bitkileri ve şantiyeleri sürekli ziyaret etmesi ve insanları endişelendiren yakıcı problemleri görmesi de önemlidir. Ülke çapında düzenli geziler, iktidara gelmesiyle birlikte, işçilerle, kolektif çiftçilerle, gayri resmi ortamlarda bilim adamlarıyla yapılan görüşmelere dönüşmüş ve ülkenin yönetim tarzının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Kruşçev, Parti liderliğine yükselmesinden sonra ekonomik, sosyal ve kültürel konularda SSCB'nin çeşitli kesimlerine bir dizi yenilikler getirmiştir. Ayrıca dikkat çeken bazı liberal uygulama örnekleri de vardır. Ulusal ekonomik sorunlar arasında tarım üretimi ilk sıradadır. 1953'te Merkez Komitesinin Eylül ayı toplantısında Kruşçev, o dönemde tarımın gelişmesi için bir dizi önemli önerilerde bulunmuştur (Volin, 1959: 16):

- Tarım ürünleri alım fiyatlarını artırmak,
- Kolektif çiftçilerin emeğini tanıtmak.

Bu bakımdan insanların durumunu önemli ölçüde iyileştiren bir takım ekonomik reformlar gerçekleştirilmiştir. Ekonominin tarım sektöründeki durumu kötü olduğundan, Kruşçev öncelikle tarımda reforma gitmeye karar vermiştir. Tarım alanındaki bu zorluktan dolayı, tarım ürünlerinin alım fiyatları sert bir şekilde artmıştır (Kruşçev, 1997: 628). Kruşçev, işçilerin en büyük ihtiyacının, bu ürünlere duydukları ihtiyaç olduğunu ve bu nedenle en önemli görevin, insanları beslemek olduğu kanısına varmıştır (Aksyutin, 1988: 93).

Kruşçev tarımda ilerlemeninyollarını geliştirmiş ve uygulamıştır. Tarım sektöründe devletin sermaye yatırımlarını keskin bir şekilde artırmıştır. Dolayısıyla emeğin bir sonucu olarak kolektif çiftçilerin maddi çıkarlarında bir artış

gerçekleşmiştir. Kollektif çiftlikler, öz finansman, maliyet, kârlılık, ücret gibi ekonomik kategorileri ortaya çıkarmışlardır. Kollektif çiftliklerin planlamalarında ve onların tüzüklerinin geliştirilmesinde atılan adımlar ekonomik bağımsızlığı bir şekilde geliştirmiştir. 1956'da kolektif çiftlikler, mevcut tüzüklerini değiştirme hakkını elde etmişlerdir. Reformların ilk aşamasında kolektif çiftliklerin desteklenmesinde önceki borçların iptal edilmesi ve ihale fiyatlarındaki artış temel tedbirlerden bazılarıdır. Bakir toprakların ve nadas alanlarının gelişimi gerçekleştirilmiştir bu noktada Kazakistan ve Batı Sibiry'a da yeni kalkınma alanları açılmıştır. Kruşçev reformlarında, Makine Traktör Sistemi (MTS) yeniden düzenlenmiş ve makineler kolektif çiftliklere satılmıştır. Kruşçev tarafından üstlenilen sanayiye ekonomi yönetimi reformu, yönetimi de etkilemiştir. 1957'de Bakanlıklar kaldırılmış ve yerlerine bölgesel şube bakanlıkları kurulmuştur (Zubok, 2007: 78).

Büyük bir örgütsel değişime Şubat 1957'deki Sovnarkhoz reformu sebep olmuştur. Otoritenin bölgelere aktarılmasıyla ekonomi yönetiminin kısmen yerel yönetimlere bırakılması söz konusudur. Bu uygulamanın avantajları olsa da dezavantajları daha fazla olmuştur. Bu dezavantajlar şöyle sıralanabilir (Hanson, 1998: 9):

- Ülke bölgeleri ile ekonominin sektörleri arasındaki ilişkiler bozulmuştur
- Teknik üretim kavramı bozulmuştur
- Reformun büyüme potansiyeli yoktur
- İşletmelerde ekonomik özgürlük görülmemiştir

Bu sorunlar, SSCB yönetiminde hızla fark edilmiş ve Kruşçev, olumsuz sonuçların düzeltilmesi için ekonomi reformunda bir sonraki aşamaya geçmiştir. Bundan sonra, 1959-1965 yılları için ekonominin nitel sıçramalarına dair bir plan açıklanmıştır. 1965 yılının Mart ayında, SSCB Tarım Bakanlığı yeniden düzenlenmiş ve hem kolhoz hem de sovkhoz tarımı genel olarak iyileştirilmiştir.

Tarım sektörüne yapılan yatırımın payı artırılarak, sulama ve drenaj programı genişletilmiş, kamyon, traktör ve tarım makineleri tedariki planları artırılmıştır. Aynı dönemde kolhoz gelir vergisi yeniden düzenlenmiş, özellikle daha fakir çiftliklerdeki vergi yükü azaltılmış ve vergi matrahı brüt gelirden net gelire, yani tüm çiftlikler için

kolkhozniki'ye ödeme hariç gelirden alınmaya başlanmıştır. Aynı zamanda önemli bir kolkhoz borcu iptal edilmiştir. Bazı makine ve elektrik fiyatları düşürülmüş ve 1966 yılında tamamlanacak olan perakende fiyatlarında kırsal ek ücretin kaldırılmasıyla ilgili bir başlangıç yapılmıştır (Taubman, Khrushchev ve Gleason, 2000: 187).

1.1.4. Brejnev Dönemi

Leonid Ilich Brezhnev 12 Aralık 1906'da, Ukrayna'daki bir sanayi kasabası olan Kamenskoye'de (şuan ki ismiyle Dneprodzerzhinsk) doğmuştur. Brezhnev çalışması gerektiği için on beş yaşında okulu terk etmek zorunda kalmıştır. 1917 Rus Devrimi'nden sonraki yıllarda çalışan birçok işçi sınıfından birçok insan gibi, ilk olarak arazi yönetiminde ve daha sonra metalurji alanında teknik eğitimi almıştır. Dneprodzerzhinsk Metalurji Enstitüsü'nden mezun olmuştur ve Ukrayna'nın demir çelik sektörlerinde bir mühendis olarak çalışmıştır. Özel mülkiyeti olmayan bir sisteme inanan, malların tüm insanlar tarafından sahiplenildiği ve paylaşıldığı ideali üzerine inşa edilmiş olan Komünist Parti'ye katılmıştır. 1935-1936'da zorunlu askerlik hizmeti süresinde Brezhnev bir tank tasarlama ve okulunda bununla ilgili dersler aldıktan sonra bir tank şirketinde politik komiser olarak görev yapmıştır. 1936'da Dnepropetrovsk'un bölgesel merkezine transfer edilmiş ve 1939'da Dnepropetrovsk'da şehrin önemli savunma sanayilerinden sorumlu Parti Sekreteri olmuştur (Murphy ve Brezhnev, 1981:20).

II. Dünya Savaşı'nın (1939-1945) patlak vermesinden sonra Brejnev, Stalin'in "Ruslaştırma" politikasını kurmaktan sorumlu Sovyet Kızıl Ordusu şubesinde görev almıştır. 1946'da ordudan ayrıldığında, bir parti yetkilisi olarak sürekli ilerlemeye devam etmiştir. 1950'de, seçkin cumhuriyetlerden biri olan Moldova Merkez Komitesinin ilk sekreteri olarak seçilmesiyle ulusal ölçekte şöhrete ulaşmıştır. İki yıl sonra, Moskova Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin güçlü Sekretaryası'nda hizmet etmek üzere Moskova'ya gitmiştir (Navazelskis ve Brezhnev, 1988: 23).

Brezhnev döneminin ilk on yılı (1965-1975), çok uluslu bir ülkenin nüfusunun tüm kesimleri için son derece müreffeh bir zaman dilimine dönüşmüştür. Hızla ivme

kazanan Sovyet halkının yaşam standardı istikrarlı bir şekilde artmıştır. Anılan dönemde SSCB, dünyanın ikinci ve Avrupa'nın birinci sıradaki ekonomileri arasında yer almıştır. Bu dönemde SSCB ekonomisi ağır sanayi ve büyük miktarda enerji ve hammadde gerektiren askeri yatırımlara yönelmiştir. Ülkenin en iyi materyal ve entelektüel kaynakları, ABD ile ve bütün Batı ile silah yarışında eşitliği sağlamak için askeri-sanayi kompleksine yoğunlaşmıştır. Bu hamlelerle 1965-1975 döneminde SSCB'nin dünya sanayi üretimindeki payı %20'ye yükselmiştir (Özsoy, 2006:170).

Kruşçev gibi, Brezhnev de hem çok zayıf tarım sektörünün performansını artırmak hem de ülkenin uzun süredir acı çeken köylülerini daha iyi bir konuma getirmek için uğraşmıştır. Köylülülerin kötü durumda olduğu açıktır; Kruşçev tarafından atılan adımlara rağmen, 1960 yılının başlarında tarım işçilerinin dörtte üçü resmi olarak yoksulluk sınırının altında, yaklaşık dörtte biri de asgari geçim düzeyinin altında yaşamını sürdürmüştür. Bu nedenle yeni lider köylülerin daha geniş anlamda ekonomiye ve topluma entegre edilmesi süreci üzerinde durmuştur. Çiftlik işçilerine Stalin döneminde uygulanan bazı ayrıcalık biçimleri kaldırılmıştır. 1970'lerde kırsal ücretler, kentsel sanayide çalışan işçilerinin sadece biraz altındadır ve kırsal kesim genellikle küçük ölçekli özel tarımsal faaliyetlerle desteklenmiştir. 1965 Mart'ında, 1962'de Kruşçev'in tarımda uyguladığı Territorial Production Associations (TPA) kaldırılmış ve kırsal bölgelerdeki parti ve Sovyet organları yeniden oluşturulmuştur. Genellikle birkaç ilçeyi kapsayan TPA'lar ile orta düzeydeki tarımsal yönetimin konsolide edilmesi ve rasyonelleştirilmesi amaçlanmıştır (Nove, 1970:381).

Brezhnev yönetiminde de, tarım yaklaşımı Kruşçev dönemindeki gibi iki önemli özellik göze çarpmaktadır. Birincisi, Brezhnev tarımda yoğun olarak yatırım yapma ihtiyacını kabul etmiştir. İkincisi, tarım politikalarındaki "kampanyacı" yaklaşıma son vermeyi vaat etmiştir (Tompson, 2014:49).

Toplumun sosyal yapısında en belirleyici değişim, 6 gün olan haftalık çalışma günü sayısının 1967'de 5 güne indirilmesidir. Büyük ölçekte geliştirilen konut inşaatı, çok sayıda insanın ev sahibi olmasını sağlamıştır. 1975 yılında, zorunlu olarak teknik okullarda, meslek okullarında ve akşam okullarında alınabilecek 10 yıllık zorunlu bir eğitim başlatılmıştır. 1970'lerin ortasında ise, özel okullar ortaya çıkmıştır; fizik ve

matematik, dil, estetik ve sporgibi dersler verilmeye başlanmıştır. Özellikle mühendislik ve teknik uzmanlık alanlarında SSCB eğitimi, dünyanın en iyilerinden biri olarak kabul edilmiştir. Edebiyatta ve sanatta, daha önce var olandan çok çeşitli ve yaratıcı eser halkın erişilebileceği hale getirilmiştir (Baklanov, 2017: 82).

Brezhnev'in, 1970'lerin ortalarında sağlık durumu kötüleşmeye başlamıştır. 1975'te bir darbeye maruz kaldıktan sonra, politbüro üyeleri Mihail Suslov ve Andrey Kirilenko bir süre liderin görevlerini üstlenmiştir. Daha sonra, 1978'de başka bir sağlık sorunu ortaya çıkmış, Brezhnev sorumluluklarını varisi olarak kabul edilmeye başlanan Konstantin U. Chernenko'ya devretmiştir. Brezhnev'in prestijine sadece sağlık sorunları ya da ekonomik başarısızlıklar zarar vermemiş, aynı zamanda ailesi ve siyasi müttefiklerini de içeren skandallar siyasikimliğinin zayıflamasına neden olmuştur (Glen, 1996: 20).

1.1.5. Gorbaçov Dönemi Glasnost ve Prestroika Politikaları

Mikhail Sergeevich Gorbaçov 2 Mart 1931 tarihinde Stavropol yakınlarında, Privolnoe köyünde doğmuştur. Babası Sergei Gorbaçov bir biçerdöver operatörüdür. 1941 yılının Haziran ayında Nazi Almanyası'nın SSCB'ni işgal etmesiyle, Ağustos ayında düzenli orduya alınmış ve savaş mühendisliği kadrosunun sorumluluğunu üstlenmiştir (Pons, 2009: 350).

Gorbaçov politika eğitimi aldıktan sonra, Stavropol bölgesindeki tüm parti yönetimini hızlı bir şekilde ele almıştır. 1970 yılında Stavropol Bölgesel Parti Komitesi'nin ilk sekreteri görevini üstlenmiştir. Stavropol bölgesini geliştirmek için yaptığı program kapsamında, tarımsal tesislerin rasyonel olarak yerleştirilmesi, gelişmiş kümes hayvanı çiftlikleri ve tarım komplekslerinin kurulması, endüstriyel üretim süreçlerinin kurulması, Büyük Stavropol Kanalı ve kurak arazilerde tarımsal açıdan önemli olan sulama sistemleri, ışıklandırma ve gıda endüstrilerinde modernizasyonun tamamlanması için çalışmalarda bulunmuştur. 1978'de Brezhnev'in talebi üzerine Gorbaçov, Moskova'ya tarımsal yönetimden sorumlu parti sekreteri olarak gitmiştir. Sovyetler Birliği'nde tarımla ilgili sorunlara rağmen, Gorbaçov enerjik ve bilgili bir politikacı olarak sağlam bir ün kazanmıştır (Hyland,1985:1).

Gorbechov'un partinin başında yaptığı ilk adımlar ekonomik verimliliği artırmayı amaçlamıştır. Partinin temsilcileri Cenevre'ye geldiğinde, Konstantin Çernenko Moskova'da ölmüş ve Mikhail S. Gorbaçov Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin yeni genel sekreteri seçilmiştir. İlk başta sadece Komünist sistemi modernize etmek ve sıkılaştırmak için girişimde bulunan Gorbaçov, hem Brezhnev tarafından bırakılan iç çürümeyi, hem de iktidarlarının kaybına karşı savaştan memurların azmini keşfetmiştir (Litva, 1990:48).Gorbaçov, SSCB ekonomisinin yeniden yapılanması (perestroika) için sorumluluğun ademi merkezileştirilmesine karşı çıkmış ve çalışma teşviklerinin artırılması üzerinde ısrarla durmuştur. Perestroika'nın ekonomik yönü, merkezi planlamanın rolünün azaltılması, karar alma sürecinin yerelleştirilmesi, piyasa mekanizmaları için genişletilmiş bir rol ve hizmetler ile üretimde özel girişimlere yönelik artan fırsatları içermektedir. Yapılan bu özel girişimleri, bürokrasinin eylemsizliğine karşı kamu eleştirisinden arındırmadan başarıyla uygulamaya koyamayacağını anlamıştır ve böylece entelektüellerin ve basın rolüne vurgu yaparak glasnost “açıklık” ya da “tanıtım” için kampanya başlatmıştır (Smolansky, 1988: 37). Perestroika için SSCB'nin planları, daha teknolojik odaklı bir ekonomiye dayanmaktadır ve özellikle mühendislik ve elektronikte yeni ekipmanlara yapılan yatırımlarda hızlı bir büyüme öngörmektedir. Gorbaçov için, glasnost kendi başına bir amaç değil, araçtır. Bu nedenle Gorbaçov, perestroika'nın uygulanabilmesi için gerekli ortamı yaratmak adına glasnost'u kullanmaya çalışmıştır (Siegelbaum, 1989:1).

Gorbaçov'un glasnost'ta hedeflediği açıklık liberal benzerlerinden dahasıdır ve temellerini yok etmeden SSCB sisteminin liberalleştirilmesi için gerekli reformlar sayesinde kontrollü bir değişimi hedeflemiştir. Gorbaçov'un glasnost'u yönetilebilir sınırlar içinde tutma çabasına rağmen, SSCB'nin düzeni kendisine meydan okuyan kamu tartışmasını genişletmek ve araştırmak için kapıyı daha da aralamıştır. Kitlesele baskılar, suiistimaller, yalanlar ve yolsuzluk kayıtlarının açığa çıkarılmasından sonra, kamuoyundaki itirazlar derinleşmiştir. Glasnost ayrıca imparatorluk içindeki uzun süredir bastırılmış ulusal bağımsızlık hareketlerine ses vermiş ve bunların parçalanmasına katkıda bulunmuştur (Gidadhubli,1987: 784). SSCB yeni sistemin

avantajlarına dayanarak, ekonomik ve sosyal ilerlemenin zirvelerine çıkmıştır (Doder,1986: 327).

1980'lerin sonlarına doğru SSCB, güçlü ve kapsamlı gelişmiş bir ekonomiye ve yetenekli kadrolara, uzmanlara ve bilim adamlarına sahip bir ülke haline gelmiş, üretim, bilim ve teknolojinin geliştirilmesi gibi birçok alanında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olmuştur. SSCB'de çalışma ve ücret garantili çalışma hakkı, kültürel faaliyetlere geniş erişim imkanı, kişinin haysiyet ve haklarına saygı, çalışanların yönetime katılımının sürekli teşvik edilmesi kalıcı değerler olarak kabul görmüştür ve bu değerler sosyalist yaşam tarzının devredilemez özelliklerindedir. Sosyal ilişkilerin gelişmesi, her şeyden önce ekonomik ilişkilerin gelişmesi anlamına gelmektedir. Bu, siyasal ve kamu kurumları bağlamında tüm sisteminin canlandırılması, sosyalist demokrasinin derinleştirilmesi ve halk tarafından öz-yönetim anlamına gelmektedir. SSCB toplumunun gelişimi, belirleyici ölçüde ekonomideki niteliksel değişimlerle ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi ve verimliliğin sürekli olarak artması ile belirlenecektir (Gooding,1990: 195).

İç ekonomik krizle ve güvenlik çıkarlarına yönelik tehditlerle karşı karşıya kalan Gorbaçov, SSCB'in ağır savunma harcamalarını azaltmak için Batı kapitalist güçleriyle çatışmayı azaltmayı amaçlamıştır.SSCB ekonomisi üzerindeki baskı dış politika ve ekonominin içsel yeniden yapılandırılması üzerine geniş çapta bir reform yelpazesi ile karakterize edilen Yeni Düşünme politikasının temelidir. Gorbaçov'un yeni düşüncesi SSCB'nin Doğu ile Batı arasındaki on yıllardır süren çatışmayı kolaylaştırmasına yardımcı olmuştur.Yeni düşünce, SSCB'nin tüm insanlığın çıkarları için başka ülkelerle işbirliği yapmasını mümkün kılmıştır (Allison,2000:22). Gorbaçov, "Yeni Düşünme" bayrağı altındaki Perestroyka ve Glasnost politikasıyla SSCB'nin iç koşullarını dengelemeye ve normalleştirmeye çalışır. Yeni Düşünme altındaki dış politikası, özellikle Avrupa ve ABD'de, tüm dünyada hayranlık kazanmıştır (Kumar, 2018: 44).

1.2.Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği Döneminde Özbekistan'ın Konumu

Genel olarak Rusya'nın tarihsel sürecini, eski SSCB topraklarındaki kültürel ve politik etkileşimin koşulları, Sovyet politik sisteminin ve Rus kültürünün mirasını

dikkate alarak incelemek gerekir. Özbekistan SSCB'nin en büyük devletlerinden biridir. Orta Asya ülkeleri arasında yer alan Özbekistan, birçok Avrasya ülkesinin stratejik çıkarlarının yanı sıra ekonomik, politik ve kültürel bağların da kesişme noktasında yer almaktadır. Bölgelerarası ilişkilerin hareketlendiği dönemlerde Özbekistan topraklarındaki devlet oluşumlarının, yoğun değişimlere sahne olduğu gözlenmektedir (Paramonov, Stokov 2006: 5).

Özbekistan'ın 1945'ten 1991'e kadarki ekonomik yapısı tamamen Moskova'ya bağlı idi. Özbekistan özellikle SSCB ekonomisi için ayrı bir stratejik öneme sahiptir (Ahidov, 2007: 75). Eğitim ve bilim alanına bakıldığında, Rus bilim adamlarının faaliyetleri, kendi bilimsel bilgi ve eğitim politikasının temelini oluşturmuştur. Rus dili bu bölgede oldukça talep görmektedir. Buradaki temel hak, Rus ve Özbek dillerinin geleneksel iki dilliliğine aittir. Rus dilinin yüksek statüsü, Rus kültürü ve Rus dilinin geleneği içinde büyüyen idari makamlardaki görevliler ve liderler tarafından desteklenmektedir. Bu arada, etnik dil hareketliliği sırasında ulusal dil notunun suni büyümesi, bağımsızlık yıllarındaki Özbekistan topraklarında Rus dilinin statüsünün düşmesine yol açmıştır. Özbekistan hükümeti eğitim sistemini geliştirmek için “dünya standartlarına” mümkün olduğu kadar yakın girişimlerde bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak eğitim yapısının sürekli bir değişim geçirdiğini görülmektedir. Sovyet döneminde, Rus konuşulan nüfusun konumu, savaş sonrası dönemde Özbekistan topraklarında yaşayan Rus halkının durumundan ayrıcalıklı bir nitelik haline gelmiştir (Shevyakin, 2003:100).

1.2.1 Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği'nde Özbekistan'ın Siyasal Durumu

Lenin'in ölümünden sonra Rusya'nın başına gelen, sert bir yönetim şekliyle 29 yıl hakimiyetini sürdüren Stalin, 1953 yılında hayatını kaybetmesi üzerine yeni iktidar Kruşçev olmuştur. 1960 yılından sonra ortaya çıkan Moskova ile Pekin çatışmasından doğan küba füze krizi'ne destek vermesi Kruşçev'in sonunu getirmiş, iktidarı son bulmuştur.

Garbaçov dönemine kadar geçen sürede başa gelen liderlerin yönetiminde kayda değer bir gelişme olmamıştır. Ancak Garbaçov döneminde birçok gelişme meydana

gelmiştir. Siyasi olarak ele aldığımızda Garbaçov, siyasi gücünün SSCB'nin şekillenmesindeki temel unsur olan Rus-Slav sisteminde kalacağı ve buna bağlı olarak iktisadi bakımdan zayıf yönde olan cumhuriyetlere empoze edebileceği bir model oluşturmayı hedeflemiştir.

16. yüzyılda, Özbekistan iki güçlü rakip olan Bukhoro ve Khorazm hanlığını kurmuştur. Bu dönemde İpek Yolu şehirleri okyanus ticareti geliştikçe azalmaya başlamıştır. Hanlıklar İran'la savaşlar sonucu tecrit edilmiş ve kuzey göçebelerin saldırılarıyla zayıflamışlardır. On dokuzuncu yüzyılın başlarında, üç Özbek Hanlıkta: Bukhoro, Hiva ve Quqon (Kokand) kısa dönemli bir iyileşme olmuştur. 1876'da Rusya, üç Hanedanı dolayısıyla bugünkü Özbekistan'ı katmıştır ve imparatorluğuna hanlara sınırlı özerklik sağlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Özbekistan'ın Rus nüfusu büyümüşür ve bazı sanayileşme faaliyetleri meydana gelmiştir (Cooper, 2009: 2).

20.yüzyılın başlangıcında günümüz Özbekistan'ı merkezli eğitimli Orta Asyalıların Jadadist hareketi, devrik Rus yönetimini savunmaya başlamıştır.1916'da Özbekistan'da ve diğer yerlerde, Orta Asya'nın I. Dünya Savaşı ile savaştan Rus ordusuna öncülük etmesi nedeniyle şiddetli muhalefet karşıtları patlak vermiştir. 1917'de Çar'ın devrilmesi üzerine, Jadadistler Quqon'da kısa ömürlü özerk bir devlet kurmuşlardır.1917'de Müslüman dini liderler, Orta Asya'nın güney kısmının özerkliğini ilan ettikleri Kokand'da olağanüstü bir kongre hazırlamışlardır. Ancak, Şubat 1918'de, “Kokand Autonomy”, Taşkent'ten gönderilen Kızıl Ordu'nun üstün güçleri tarafından yenilgiye uğramıştır. Bolşevik Parti Moskova'da iktidara geldikten sonra, Jadadists, Rus komünizminin destekçileri ile Basmachi İsyanı olarak bilinen yaygın bir ayaklanmanın destekçileri arasında bölünmüştür.1918 Nisan'ında Türkistan Valisi Genel Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne (ÖSSC) dönüşmüştür. Kızıl Ordu'nun yardımıyla, Buhara ve Hiva'daki eski güç devrilmiştir ve Buhara ve Khorezm cumhuriyetleri Türkistan ÖSSC'nin bir parçası olmuştur.1920'lerin başlarında, Faizulla Khojayeve gibi yerel komünist liderler Özbekistan'da iktidara gelmiştir.1924'te SSCB, günümüz Tacikistan ve Özbekistan'ı da kapsayan ÖSSC'ni kurmuştur (Geertz,1993: 90).

Özbekistan'ın oluşumunda cumhuriyetçi bir komünist parti ve hükümet organizasyonu eşlik etmiştir. Özbek hükümetinin ilk başkanı (Halk Komiserleri Konseyi), Buhara'dan eski bir Jadid olan Fayzulla Khodjaev'di. Özbekistan Komünist Partisi'nin ilk sekreteri 1924'te V.Vanvanov'da görevlendirilmiştir. Ancak 1927'de Taşkent'ten bir Özbek olan Akmal Ikramov'un yerini almıştır. Khodjayev ve Ikramov 1937'ye kadar görevlerini sürdürmüştür (Uzman, 2010: 51).

1930'ların sonlarında Hocayev ve Özbek Cumhuriyetinin tüm önderliği, Sovyet lideri Joseph V. Stalin yönetimi (1927-53 iktidarında) tasfiye edilerek idam edilmiştir. Özbekistan'da 1930'larda başlayan siyasal ve ekonomik hayatın Ruslaşması, 1970'ler boyunca devam etmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Stalin'in, savaş çabalarına karşı "yıkıcı" bir eylemi önlemek için Kafkaslar ve Kırım'dan Özbekistan'a kadar bütün ulusal grupları sürgüne gönderilmiştir.1980'lerin ortasında Moskova, Özbek parti liderliğinin tamamını temizleyerek kontrolü yeniden ele geçirmeye çalışmıştır. Ancak bu hareket, pamuk mono kültürünün empoze edilmesi ve İslami geleneklerin bastırılması gibi Sovyet politikalarına uzun süre dayanan Özbek milliyetçiliğini artırmıştır. 1980'lerin sonunda, Sovyetler Birliği'nin Mihail S. Gorbaçov (Liberal 1985-91) döneminde liberalleşmiş atmosferi, siyasi muhalefet gruplarını teşvik etmiştir ve Özbekistan'da Sovyet politikasına karşı muhalefet açmıştır. Özbekistan Yüksek Sovyeti, 1991'de Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını onaylamadığı zaman Karimov Özbekistan Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı olmuştur (Mann ve Nelson, 2016: 2).

1.2.2. Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği'nin Özbekistan'ın Nüfus Yapısı

Türkistan topraklarının Rusya'ya ilhak edilmesi sırasında, 19. yüzyılın ikinci yarısında, ilk Ruslar Orta Asya'da ortaya çıkmıştır. Orta Asya'daki sürgünler, politik sürgünler için yeni bir yuva haline gelmiştir.1950'lerde Rus tarihinin Sovyet döneminde halkın Orta Asya'ya doğru geniş bir göçü yaşanmıştır. Özbekistan'ın nüfusunun artması, kısmen eski Sovyetler Birliği'nin diğer bölgelerinden gelen göç nedeniyle olmuştur (Pasılov, 2010: 15)

Özbekistan Orta Asya'daki en güçlü ve kalabalık politik topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Bununla birlikte, Özbekistan'ın dünya sahnesinde ortaya çıkması, nispeten yeni bir olgu olmuştur. Dahası, Özbek topluluğunun kendisi nispeten yeni bir kökene

sahiptir. Edward Allworth, Özbek tarihinin köklerinin 14. yüzyıla kadar izlenebileceğini savunmaktadır. Özbek ulusluğu, en başarılı Sovyet dönemi icatlardan biri olarak kabul edilmektedir (Melvin, 2004: 63).

Sovyet döneminde sanayileşme bahanesiyle, birçok Rus ve diğer Avrupalı işçi ve çalışanları Özbekistan'a yerleştirilmiştir. SSCB'nin çöküşünden önce bile, 50'lerin sonlarından, Orta Asya'da, Rusların oranı azalmaya başlamıştır. Bu süreç, 1979-1989 nüfus sayımı verilerinin karşılaştırmasıyla 1980'lerde hız kazanmıştır: 1979'da, Ruslar 1989'da Özbekistan'daki nüfusun%10,8'ini oluşturmuştur. Savaş yıllarında 20'den fazla millet (Kalmyks, Kırım Tatarları, Çeçenler, İnguşlar, Almanlar, Karaçaylar, Pontik Yunanlılar, Balkarlar, Türkler) anavatanlarından taşınmaya zorlanmıştır. Özbek halkı onlar için tüm koşulları yaratmaya çalışmıştır; battaniyeler, giysiler, ayakkabılar ve yiyeceklerini paylaşmışlardır.1940'dan 1970'e kadar cumhuriyetin nüfusu ikiye katlanmıştır. Bu nedenle, Orta Asya'da farklı halkların ve toplum sınıflarının ulusun soylu, kültürel, nitelikli uzmanlar, çalışkan köylüler gibitemsilcileri bulunmaktadır.1970 yılında nüfusun etnik bileşimi %65,5 Özbekistan , % 12,5 Rus idi (Glenn, 1996: 20).

Rusların %95'i şehirlerde, bunların yaklaşık yarısı ise Taşkent'te yaşamaktadır. Eşzamanlı olarak, Özbekistan'ın önderliği Orta Asya gibi heterojen bir bölgede, milliyetçi duyguları ateşlemek için ne kadar tehlikeli olabileceği fark edilmiştir. Diğer cumhuriyetlerden ve komşu ülkelerden yeni göçler nedeniyle bu süre zarfında kişi sayısı önemli ölçüde artmıştır. Özbekistan çokuluslu bir ülke haline gelerek kendi topraklarında yaşayan ulusların sayısını bu sayede artırmıştır (Lewis, 2016: 41).

1.2.3. Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği'nde Özbekistan'ın Ekonomik Yapısı

Sovyetler Birliği'nin bir parçası olarak Özbekistan, pamuk, gaz, çeşitli mineraller, sebzeler ve meyveler olmak üzere başlıca endüstriyel ve tarımsal hammadde tedarikçiliğindeki rolünü belirlemiştir. Aynı zamanda imalat ve makine inşaatı sektöründe faaliyet gösteren güçlü şirketlere sahiptir Özbek halkı, savaş sırasında hizmete giren ülke ekonomisini yeniden inşa etme fırsatına kavuşmuştur (Fayzullaev, 2015: 188).

Özbekistan sanayisi, vasıflı işçi, mühendislik ve teknik personelin yanı sıra enerji konusunda bir takım sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bu sorunları çözmek için, Özbekistan'ın coğrafi konumu, ulusal gelenekleri ve nüfusun çıkarları dikkate alınarak, ulusal ekonominin gelişmesi için bir takım programlar geliştirmek gerekmektedir. Moskova'nın görkemli planlarında, Özbekistan sadece önemli bir hammadde kaynağı olarak görülmektedir. Bu, bölge ekonomisinin tek yanlı gelişmesine yol açmıştır. Ulusal ekonominin restorasyonu için programda, pamuğun işlenmesiyle bağlantılı endüstriyel üretimin gelişimi ilk öncelik olarak kabul edilmiştir (Fayzullaev, 2015: 189). 1988 yılında, tarım sektöründeki işçilerin payı, ülke ekonomisinde istihdam edilen toplam kişi sayısının%37,8'ini oluşturmuştur. Bu oran, inşaat ve endüstride çalışanların payını 1,6 katıdır.1989 nüfus sayımına göre, cumhuriyetin 34 vatandaşının %59'u kırsal alanlarda yaşamakta ve bu da tarım sektörünün ülke ekonomisindeki artan rolünü göstermektedir(Ziyadullaeva, 2008: 22).

Özbekistan, ılıman bir iklime, uzun bir büyüme dönemine ve sulama için bol su kaynağına sahiptir. Özbekistan'ın ana tarım kaynağı uzun zamandır kendi topraklarında yetişen büyük miktarlarda pamuk olan "beyaz altın" olmuştur. 1946'da Taşkent bölgesinde pamuk yetiştiriciliği için 86.000 hektarın, bir bütün olarak da 779.000 hektarlık sulanan arazinin tahsis edilmesi gerektiği belirlenmiştir (Islamov, 1997: 101). Özbekistan net bir pamuk ihracatçısı ve dar bir tarımsal ürün yelpazesine dönüştüğü için, yurt içinde yeterli miktarlarda yetiştirilmemiş tahıl ve diğer gıdaların büyük ölçekli ithalatını gerçekleştirmiştir.Özbekistan her zaman Sovyetler Birliği'nin en büyük pamuk yetiştirme bölgesiydi ve toplam Sovyet üretiminin yüzde 61'ini oluşturuyordu. Özbekistan, 1990'ların ortalarında dünyanın dördüncü büyük pamuk üreticisi ve dünyanın üçüncü büyük pamuk ihracatçısı olarak yer almaktadır. Özbekistan'ın pamuk üretimi 1945 yılında 850 ton iken, 1950'de 2 milyon 222 bin ton olarak gerçekleşmiştir (Islamov, 1993:167).

Özbekistan ekonomisinde 1970'lerin başında durgunluk süreci görülmüştür. Bu, aynı zamanda Özbekistan topraklarında bulunan sanayi işletmelerinin aşırı merkezileşmesinden de etkilenmiştir.Örneğin, endüstride el işçiliği %48, inşaat

sektörü için %51, hafif sanayi için %50, gıda endüstrisi için %45 olmuştur (Morawska, 2017: 65). Son yıllarda Özbekistan'ın SSCB içindeki varlığı, bölge ekonomisinde diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi aynı yıkım süreçleriyle karakterize edilmiştir. Bu durum özellikle, ekonomik büyüme oranındaki düşüşü içermektedir. 1980'lerin ortasından bu yana Özbekistan diğer cumhuriyetlerin arkasında, milli gelir üretimi ve işgücü verimliliğindeki artış gibi temel ekonomik göstergelerin gerisinde kalmıştır. 1980'lerin ikinci yarısında, ekonomik verimliliğin yıldan yıla azaldığı tarımda zor bir durum ortaya çıkmıştır. 1985'ten 1990'a kadar olan dönemde, kolektif çiftliklerde ve diğer tarım işletmelerinde yıllık ortalama işgücü verimliliği, önceki beş yıllık döneme ve devlet çiftliklerine kıyasla %1,5 oranında azalmıştır (Abdullaev ve Giordano, Rasulov, 2005: 12).

Perestroika yıllarında Özbekistan'ın Merkez ile olan ekonomik ilişkileri yoğun bir hal almıştır. 1986-1990 temel üretim varlıkları % 21, devlet bütçesi gelirleri ise 7 milyar ruble artmıştır. Ancak, tüketici ihtiyaçları için tahsis edilen milli gelir sadece 4,3 milyar olmuştur. Nüfusun büyümesi ve çocukların ve emeklilerin payında önemli bir artış ulusal gelir dağılımını da etkilemiştir (Perotto, 2006: 58).

Özbekistan'ın en bol ve stratejik kaynaklarından biri de altındır. 1992'den önce Sovyetler Birliği'nin dünya altın üretiminde üçüncü sırada yer aldığı bir dönemde Sovyet altın üretiminin yaklaşık üçte birini Özbekistan oluşturmuştur. Sovyet döneminde yakıtların ve birincil enerjinin net ithalatçısı olmasına rağmen, Özbekistan enerji kaynakları açısından da zengindir. Özbekistan, Rusya ve Türkmenistan'ın arkasındaki eski Sovyetler Birliği'nde en büyük üçüncü doğal gaz üreticisi konumundadır. Rezervler çoğunlukla güneydoğudaki Qashqadaryo ilinde ve güney-orta bölgedeki Bukhoro yakınlarında yoğunlaşmıştır (Curtis, 1996: 35). Özbekistan'ın en üretken ağır sanayileri doğal gaz ve petroldür. Özbekistan'da Farghona ve Amtiari'de bulunan iki petrol rafinerisi, günde 173.000 varil kapasiteye sahiptir (Melvin, 2004: 67). Ruslar ve diğer yerli olmayan işçiler geleneksel olarak madencilik ve ağır üretim dahil olmak üzere ağır sanayi sektörlerinde yoğunlaşmışlardır (Karimov, 1995: 18). 1990 yılında Özbekistan'ın elektrik santrallerindeki personelin %90'ı Ruslardan oluşmuştur. 1990'lı yılların ortalarında, eğitim programları bu ve diğer sanayi sektörlerinde vasıflı yerli kadrolar açılmıştır ve

bu durum ülkenin sosyo-ekonomik yapısına güçlü bir etkisi olmuştur (Bohr, 1998: 72).

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK SONRASI ÖZBEKİSTAN

Özbekistan, 1924'ten bu yana eski Sovyetler Birliği'nin bir parçası olduktan sonra 1991'de bağımsızlık kazanmıştır. Özbekistan stratejik olarak Orta Asya'nın kalbinde yer alan, kaynak bakımından zengin, iki kat topraklı bir ülkedir. Özbekistan'da merkezi planlamadan pazar odaklı ekonomiye geçişin ekonomik ve sosyal etkileri vardır. Özbekistan hükümeti kademeli bir reform politikası izlemiştir. Geçiş ekonomileri arasında Özbekistan genellikle en yavaş reformculardan biri olarak görülmektedir. Dünya Bankası, kümülatif bir serbestleşme sıralamasına göre, Özbekistan'ı Ukrayna, Belarus, Türkmenistan, Tacikistan ve Azerbaycan'ın savaşın yıktığı ekonomileriyle birlikte dört grubun altına yerleştirmektedir. Özbekistan, Asya geçiş ekonomileri arasında, ekonomisini daha uzun bir süredir reform yapan Çin, Vietnam, Moğolistan, Kırgızistan Cumhuriyeti ve Kazakistan'dan daha az serbestleştirmiştir. Özbekistan'ın ulusal ticaret rejimi, tarife dışı engelleri olan katı bir yapıya sahiptir. Başlıca ekonomik politikalar, tahıl ve enerji kaynaklarında kendi kendine yeterliliği sağlamak, ithalat ikamesi ve döviz rezervlerini biriktirmek için tasarlanmış aktif devlet müdahalelerini içermektedir.

2.1. Bağımsızlık Sonrası Dönemde Özbekistan'da Yaşanan Siyasal ve Sosyal Gelişmeler

SSCB'nin 1920'lerden başlayarak 1991'de çöküşüne kadar geçiş ekonomisi olan Özbekistan'ın serbest piyasa ekonomisine geçişinde yaşanan hem olumlu hem

olumsuz değişikliklerin etkileri siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşüm olmuştur.

2.1.1 Siyasi Yapı

Yirminci yüzyılda bağımsızlığını kazanmasından sonra Özbekistan, Devlet Başkanı İslam Karimov öncülüğünde, sosyal gelişim özelliklerine dayanarak Özbek halkının zihniyeti ve cumhuriyetin ekonomi piyasa ilişkilerine dayalı bir toplum yaratma yolunu seçmiş ve ayrıca aşamalı bir gelişme stratejisi geliştirmiştir. Beş ilkeye dayanan kalkınma stratejisinde, nüfusun güçlü sosyal koruması ön plana çıkmaktadır (Jones, 2002: 186). Uluslararası standartlar, hem yaşam koşulları ve sağlık iyileştirilmesi, hem de nitelikli tıbbi bakım ve diğer sosyal gelişmeler bu sistemin temelini oluşturmaktadır (Roland, 1997: 30).

Cumhurbaşkanı Karimov, aşağıdaki beş ilkeyi ortaya koyarak siyasi istikrara odaklı kademeli bir reform çizgisi alma niyetini açıkça belirtmiştir (Dosumov,1996:136).

- Ekonomiyi tamamen “dedeologlaştırmak”
- Ekonomik reformlar için yasal altyapıdaki iyileştirmenin önemi
- Devlet kaynaklı reformlar
- Sosyal güvenlik için ön tedbirlerin uygulanması
- Kademeli ve sürekli dengeleyici reformlar

Aşamalı reform çizgisi sayesinde, Özbekistan ekonomisinin gerilemesini en aza indirmek ve 1996 yılına kadar iç istikrarı korumakta Orta Asya'nın en başarılı ülkesi konumundadır (Abramson, 2000:3). 1996 yılından bu yana İslami örgütler, çoğunlukla Fergana bölgesinde, tarihsel olarak ağır İslami faaliyetlerini yoğunlaştırma eğiliminde olmuştur. Bazıları, İslami organizasyonların Andizhan halkının, Rusların gerçekleştirdiği sömürgecilik faaliyetlerine karşı çıkardıkları isyanın arka plan olarak belirlenen bir faktör olduğunu, 2005 yılında meydana geldiğini ve diğerlerinin de insanların yaşam zorluğuna karşı hoşnutsuzluklarının da uzak bir sebep olduğunu göstermektedir. Son zamanlarda Özbekistan hükümeti, İslam kuvvetleri ve siyasi aşırılık yanlıları üzerindeki baskıyı güçlendirerek siyasi kargaşayı önlemek için çabalyor olsa da, bu baskı altında insan haklarının kötüye

kullanıldığı iddiaları uluslararası toplumda eleştirilere yol açmıştır. Hükümet, STK'lar üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmıştır. Özbekistan'ın demokratikleşmeyi sağlamak ve siyasi özgürlüğünü artırmak konusunda üstesinden gelmesi gereken birçok sorun vardır. Cumhurbaşkanlığı sistemi altında, hükümet parlamenter demokrasiyi desteklediğini iddia etmektedir. Demokratikleştirici önlemlerden biri olarak işlevlerin güçlendirilmesine yönelik Meclis reformu Aralık 2004 Meclis seçimlerinden bu yana ilerlemiş, önceki unicameral sistemden bicameral sisteme geçmiştir. Piyasa ilişkilerine geçiş, sadece ekonomik ilişkilerde değil, aynı zamanda Cumhuriyette nüfusun sosyal gelişiminde de değişiklikler getirmiştir (Ruziev ve Majidov, 2013: 790).

2.1.2. Hükümet İdaresi

SSCB'deki siyasi reformlar da Özbekistan'daki siyasi manzaraya yansımıştır. 1988-1989 yıllarında komünist partisi genel sekreteri olan Rafik Nishanov Moskova'ya terfi etmiştir ve Gorbaçov'un 25 Aralık 1991'de Sovyet Cumhurbaşkanı olarak istifasından dört gün sonra, Özbekistan'da bir referandum ve cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. Referandum, Özbekistan'ın SSCB'den fiili olarak bağımsızlığını doğrulamıştır. İki adayın yarıştığı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Karimov, muhalif adayın Erk (Özgürlük) Partisi Muhammed Solih'den fazla oy alarak galip gelmiştir (Akimov, 2015: 4).

Oy çoğunluğuyla devletin başına gelen Kerimov'un öncülüğünde 2004-2005 yılları arasında anayasada yapılan bazı değişiklikler sonucu çift meclisli parlamenter sisteme geçilmiştir. Bu bağlamda sistemin işleyişi yeni kanunlarla değiştirilerek farklı bir sistem oluşturulmaya çalışılmıştır. Özbekistan Cumhuriyeti'ndeki seçimler, 120 Bölgeden (Seçim Kuruluşu) oluşan Seçim Komisyonları (SK) tarafından yürütülmüştür (Güneş, 2011: 29). Özbekistan, yasama, yürütme ve yargı organları arasında yetkilerin ayrılığı ile başkanlık sistemini sağlayan anayasaya sahip otoriter bir devlettir. Uygulamada Cumhurbaşkanı İslam Kerimov ve merkezi yürütme organı siyasal yaşama hükmetti ve hükümetin diğer birimleri üzerinde neredeyse tam denetim yapmıştır. 2007 yılında ülke, Cumhurbaşkanı Kerimov'u, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) 'nın sınırlı gözlemci misyonuna göre seçmenleri gerçek bir seçimden yoksun bırakan üçüncü milletvekili olarak seçmiştir. Özbekistan'daki

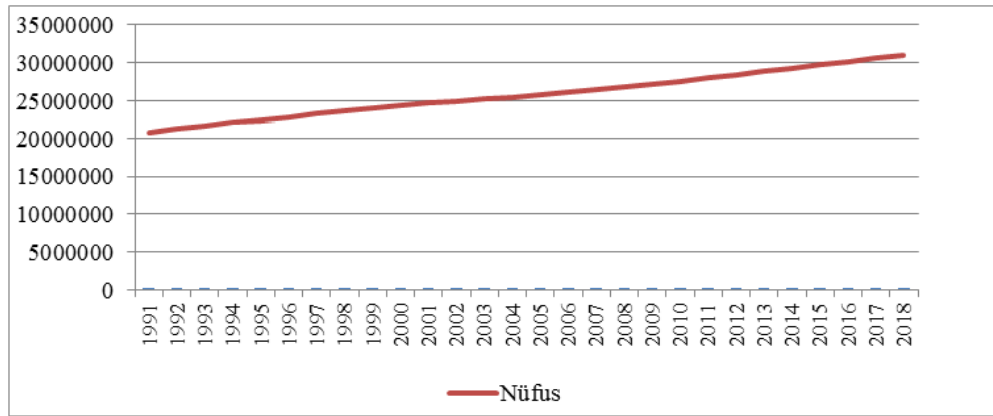
seçim sistemi oldukça karmaşıktır. İlk bakışta genel olarak, çok partili seçimler düzenlenir, düzgün bir şekilde yapılır ve daha sonra siyasi yazıların doldurulması için araç olarak kabul edilmektedir. Anayasa ile ilgili seçim mevzuatı, jüri düzeyinde gizli oylama ile yapılan periyodik seçimlerde, evrensel ve eşit oy hakkı öngörmektedir (Gleason, 2006: 50). Ancak gerçekte bakıldığında Özbekistan'da yapılan seçimler özgür ve adil olarak yapılmadığı ortadadır. 21 Aralık 2014'te yapılan son meclis seçimlerinde, demokratik açıklar ve sistematik seçim hilesi vardır. Sonuç olarak, siyasi partilerin cumhurbaşkanına ve hükümete toplam sadakati göz önüne alındığında, statüko az ya da çok tartışmasız kalmıştır (Sakal, 2017: 53).

Özbekistan'ın "parti sistemi" istikrarlıdır ancak bu sistem sosyal olarak kökleşmiş değil, politik olarak rejime bağlıdır. Siyasi taraflar, girişimciliğin ve özel mülkiyetin çıkarlarını ve ihtiyaçlarını ayrı ayrı ifade etmeye çalışmaktadır (Lal ve Myint, 1996: 76). Anayasaya göre demokratik bir seçim öngören Özbekistan'ın parlamentosunda seçim komisyonu, merkezi ve yerel yürütme organları, basın, vb. resmi kurumları vardır. Bu, demokratik kurumların rejime sadakat ve itaat gösterdikleri sürece, temel görevlerini nispeten verimli bir şekilde yerine getirebildikleri anlamına gelmektedir (Bowyer, 2018: 30). Tüm güç kolları demokratik reformlar için güçlü potansiyele sahiptir. Örneğin, parlamento uluslararası olarak demokratik adı altında değerlendirilen yasaları kabul eder; köklü yolsuzluğa rağmen Bakanlar Kurulu ve il yürütme organları, Özbekistan'ın ekonomik, sosyal, kültürel, askeri, vergi ve diğer alanlarını yönetir ve gereken hizmetleri sağlamaktadır (Akimov ve Dollery, 2006: 4). Özbekistan'daki tüm yarı demokratik kurumlar, tüm ilgili aktörler tarafından meşru kabul edilmektedir, fakat diğer yandan her şeye gücü yeten otoriter rejim, veto haklarına da sahiptir (Akimov ve Dollery, 2008: 8).

2.1.3. Demografik Yapı

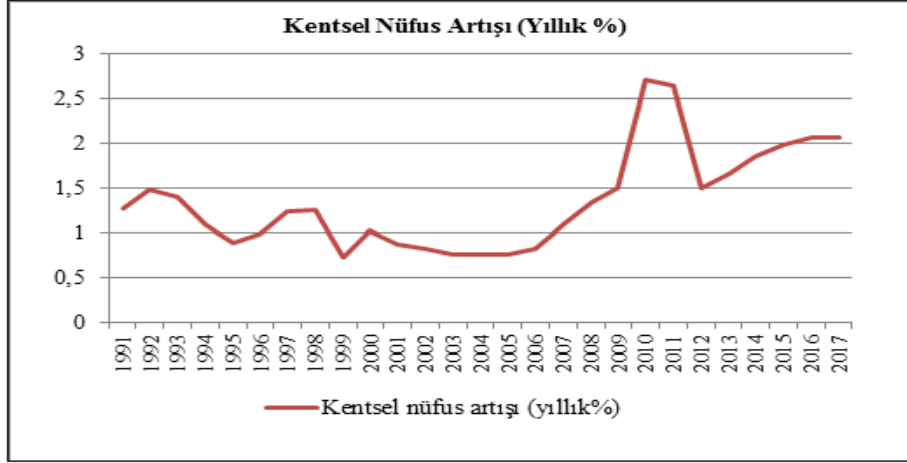
Özbekistan'ın belirli bir sosyal-ekonomik gelişimini tanımlayan en önemli özelliklerden biri de demografik yapısıdır. Özbekistan, yüksek doğum oranı ve doğal nüfus artışı olan ülkeler arasındadır. Buna bağlı olarak tüm Orta Asya ülkelerinin en kalabalık nüfusuna sahip olup, dünya nüfusunun %0,4'üne karşılık gelen Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Son on yılda, nüfusu yılda %1,2 oranında artmaktadır. Bu eğilim, ekonomik büyümenin

dinamiğine daha fazla dikkat edilmesini ve istihdam sorunlarının ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Özbekistan Cumhuriyeti'ndeki ortalama nüfus yoğunluğu km başına 59,4 kişi düşmektedir. Nüfus yoğunluğu Fergana Vadisi'nde en yüksek düzeydedir (km başına 400 nüfus). Özbekistan'ın demografisi, özellikle devlet korumasına ihtiyaç duyan çocuklar, gençler ve emeklilerden oluşmaktadır. Bu oranlar 2006'da %41,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bunlar en hassas nüfus tabakalarıdır (Sargutan, 2016: 2110).

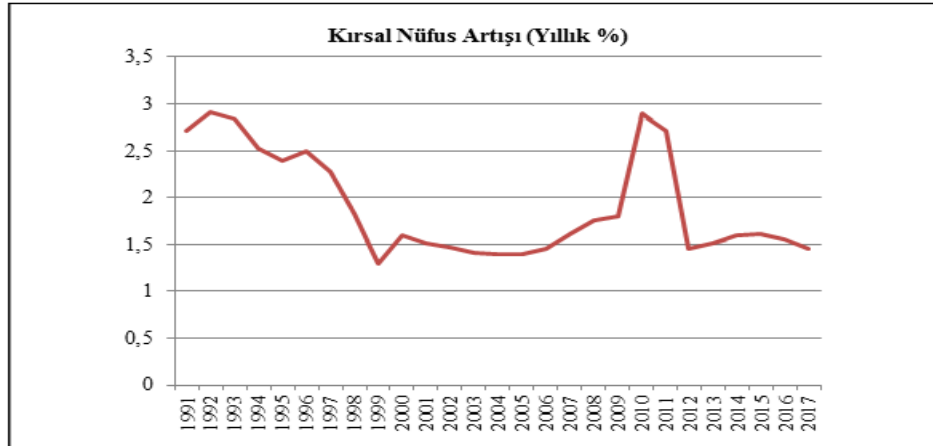
Şekil 2.1. Özbekistan Nüfusu
Kaynak: <http://countrymeters.info>

Şekil 2.1 'de Özbekistan'ın 1991-2017 yılları arası nüfusu gösterilmektedir. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Özbekistan nüfusu sürekli bir artış göstermiştir. Buna göre ülkede nüfus yapısı doğum oranları yüksek, ölüm oranları ise düşüktür. 1991 'den 2001 kadar büyüme hızının yılına kadar önemli ölçüde azaldığını görmek mümkündür. Bu durum doğum oranındaki azalma ile karakterizedir. 2015 itibari ile 30.575.817 nüfusa sahip olan Özbekistan, bir önceki yıla göre %1.49 oranında bir artış göstererek 2016'da 31.032.925 milyon kişi olmuştur. 2016 yılı boyunca Özbekistan nüfusunun 463.942 kadar artarak 2017'in başında 31.496.867'ye ulaşmıştır. 2017 yılında doğal nüfus artışı pozitif olmuştur. Özbekistan'ın nüfusu, dünyadaki toplam nüfusun % 0,43'ünü temsil etmektedir. Özbekistan'da nüfusunun bakıldığında ortalama yaşam süresi 63,7 yıldır (Khudaybergenovich, 2016: 290).

Şekil 2.2. Özbekistan'ın Kentsel Nüfusu
Kaynak:<https://data.worldbank.org/>

Şekil 2.2' de Özbekistan'ın kentsel nüfusu gösterilmektedir. 1991-2005 yılları arasında kent nüfusu'nun oranları azalış görülmektedir (Çığır, 2010: 77). 2017'de Özbekistan için kentsel nüfus % 50,6'dır. Özbekistan'ın kentsel nüfusu 1991'de % 36,1'den, 2017'de % 50,6'ya yükselmiş ve yıllık ortalama % 0,69 oranında artmıştır.

Şekil 2.3.Özbekistan'ın Kırsal Nüfusu
Kaynak:<https://data.worldbank.org/>

Şekil 2.3' te Özbekistan'ın Kırsal Nüfusunu göstermektedir. Kırsal alan da nüfusun artışını etkileyen birçok nedenler vardır. Bunlardan biri kırsal yaşamda temel geçim kaynağı olarak tarım ve hayvancılığın ön planda olmasıdır (Dönmez,1973: 26). Bu nedenle tarım ve hayvancılığın gelişmiş olduğu yerlerde nüfus oldukça yoğundur. Genel olarak dünyada kırsal nüfusun az olduğu dönemde, Özbekistan'da 2009-2011 yılları arasında kırsal nüfus oranının en yüksek olduğu zaman dilimidir.

Özbekistan, kent ve köy nüfusuna bakıldığında, köy nüfusunun yüksek olduğu bir ülkedir. Buna göre ülke nüfusunun yaklaşık olarak %60'ı hayatını köyde sürdürürken, %40'ı ise hayatını kentte sürdürmektedir. 1990 ile 2000 yılları, Özbekistan nüfusunda en fazla artışın yaşandığı zaman dilimidir. Bu artışın temel nedeni, 1991'de bağımsızlığını kazanan Özbekistan'a ülke dışında yaşayan nüfusun kalıcı olarak geri dönmesidir. Sonuç olarak Özbekistan nüfusunun sürekli artış içinde olduğu grafiklerde açıkça görülmektedir. Bu nüfus artışlarına baktığımızda köy ve kentsel nüfusundaki artışın paralel şekilde olduğu görülmektedir (Çığır, 2010:104). Özbekistan'ın emeklilik sistemi, modern ekonomide sosyal koruma enstitüsünün bir kolu olarak kurulmuştur (Ionescu: 2013: 11). İnsanların ortalama yaşam beklentisi, çalışma kapasitesine sahip kişilerle karşılaştırıldığında, kişi sayısında önemli bir artış ve sosyal güvencenin sürekli olarak gelişmesi, başta sosyal güvenlik olmak üzere tüm kurumlarda ilerlemenin gerekliliğini doğurmaktadır (Rakhmonov, 2016: 80). Özbekistan'ın yasal emeklilik sistemi, iki ayaktan oluşmaktadır: “ödediğiniz kadar öde” (ÖDÖ) tanımlı fayda emeklilik planı ve diğeri ise zorunlu finanse edilmiş tanımlanan katkı planıdır. Mevcut yasaya göre ÖDÖ programı, yaşlılık gelirlerinin sağlanmasında, emekli maaşı gelirlerinin çoğunun muhasebeleştirilmesinde baskın bir rol oynamaktadır (Bakhtiyor ve Shadiev, 2003: 4). Yeni uygulamaya konulan finanse edilen sütunun özelliği, devlete ait bir ticari banka olan Özbekistan Halk Bankası tarafından tamamen sahiplenilmesi ve yönetilmesidir. 2004 yılında parlamento tarafından onaylanan “Özbekistan Cumhuriyeti Vatandaşları için Toplu Emeklilik Karşılığı” kanunu, özel mülkiyete ait emekli maaşı düzenlemelerinin kurulmasını özellikle yasaklamaktadır (Khasanbaev ve Pfau, 2009: 76).

Özbekistan'daki sağlık sistemi, düşük-orta gelirli bir ülke olarak sosyo-ekonomik gelişim düzeyi ile orantılıdır. Hükümet, birinci basamakta sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesine, sağlık hizmeti ağlarının modernleştirilmesine ve sağlık harcamalarının verimliliğinin artırılmasına odaklanan önemli sağlık reformlarının gelişimini desteklemektedir. Nihai hedef, nüfusun temel sağlık göstergelerini iyileştirmektir ve bu hedefe doğru önemli adımlar atılırken, daha fazla ilerleme sağlamayı hedeflemiştir. Dünya Bankası, Özbekistan'ın sağlık sektörüne güçlü destek sağlamaktadır. Birinci basamak sağlık hizmetlerinde reformlar, 1998–2011 yıllarını

kapsayan iki yatırım projesi olan I.Sağlık ve II. Sağlık ile desteklenmiştir. Bu projeler, birinci basamak sağlık hizmetlerinin kalitesini ve maliyet etkinliğini artırmıştır. Genel uygulama ve aile hekimliği ile ilgili 10 aylık doktor eğitim kursları kurulmuştur. II. Sağlık projeleri, 2012 yılında başlatılmıştır ve ikincil sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine odaklanmaktadır (Rosen, Swink, Meyer ve Schuster, 2017: 141).

Özbekistan'ın eğitim sistemi, düşük gelirli gruptaki ülkeleri geride bırakmaktadır. Özbekistan'daki öğrenci-öğretmen oranları yüksek gelirli ülkelere göre daha orantılıdır ve ilköğretimde cinsiyet eşitliği başarılı şekilde uygulanmaktadır. Ulusal bütçenin tahmini % 35'i eğitim harcamalarına gitmektedir. Özbekistan'da dokuz yıllık orta öğretim zorunlu ve ücretsizdir. Okul öncesi eğitim, devlet ya da özel eğitim kurumlarında ve ayrıca aile içinde altı-yedi yaşına kadarki çocuklara sunulmaktadır. 2012 yılında Özbekistan, Eğitim Sektörüne üye olma sürecinin bir parçası olan 2013-2017 Eğitim Sektör Planını (ESP) hazırlayarak önemli bir adım atmıştır. ESP, Hükümetin ikinci ulusal yoksulluk azaltma stratejisi olan ve sürdürülebilir büyümeyi, istihdamı, sağlığı ve eğitimi desteklemeyi amaçlayan 2013-2015'in Refah İyileştirme Stratejisi'nden (RİS) kaynaklanmaktadır. Okulöncesi eğitimde amaçlanan, çocukların sağlık ve kişilik konusundaki eğitimlerini okulda öğrenmeye hazırlayarak uygun şekilde gelişmesini sağlamaktır (Barnoevich ve Sadik, Isakulovich, 2015:1996).

2.2. Özbekistan Ekonomisi'nin Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci

Komünist ekonomik sistemin çöküşünden sonra, Merkez ülkeleri ve Doğu Avrupa (DA), Güneydoğu Avrupa ve Bağımsız Türk Devletleri (BTD) ile serbest piyasaya dayalı bir sistem kurma yoluna gidilmiştir (Kornai, 2000: 31). Bir ülke sosyalist sistemin özelliklerinden uzaklaştıkça, geçiş süreci başlar (örneğin, komünist partinin ayrıcalıklı gücü; işletmelerin hakimiyeti, merkezi plan ve kaynakların tahsisi, yumuşak bütçe kısıtlamaları, satıcılar tarafından piyasaya sürülmesi vb). Bir ulus kapitalist sistemin özelliklerini oluşturan bir yapılandırma elde ettiğinde tamamlanır (örneğin, özel mülkiyet hakları ve piyasa kurumlarının devlet desteği, işletmelerin baskın özel mülkiyeti, serbest piyasa tarafından kaynak tahsisi, zor bütçe kısıtlamaları, alıcılar tarafından pazar güdüsü, vb)(Myant ve Drahokoupil, 2011: 28).

Bu karmaşık girişim, belirli bir ülkenin ekonomisindeki sistematik olmayan değişiklikleri gerektirmektedir (Weitzman,1993: 549).

2.2.1. Geçiş Ekonomisi Kavramı

Modern klasik iktisat teorisi, piyasa ekonomisinin olgunlaşmış halinin istikrar ve denge, düzenlilik ve tekdüzelik açısından incelenmesi, gelişmekte olan bir süreci vurgulamaktadır. Geçiş ekonomisi, toplumun yerleşik bir tarihsel sistemden diğerine geçişi sırasında işlev gördüğü ekonomik sistemin özel bir halidir. Geçiş dönemi, toplumun temel ekonomik, politik ve sosyal dönüşümleri gerçekleştirdiği ve ülke ekonomisinin, ekonomik sistemin önemli reformlarıyla bağlantılı olarak yeni, niteliksel olarak farklı bir devlete dönüştüğü bir zaman dilimidir. Geçiş ekonomisinin özgülüğü, öncelikli olarak sosyalist özelliklerin ortadan kaldırılması ve özel mülkiyete dayalı modern bir piyasa ekonomisinin ortaya çıkmasıyla belirlenmektedir. Aynı zamanda sanayi sonrası toplumun, ekonominin sosyalleşmesi ve bu temelde sosyal yönelimli bir ekonominin oluşması eğilimini koruma ve geliştirme olasılığını göstermektedir (Anders, Boone ve Johnson,1996: 219).

Geçiş ekonomisini dönüştürmenin 3 aşaması şu şekildedir (Mervar, 2003: 15)

1. Hazırlık aşaması olarak eski sistemin kademeli bir biçimde ayrıştığı; Onun nihai sonucu sosyo-ekonomik bir krizdir.
2. Sosyo-ekonomik ilişkilerin, aktif bir kurumsal dönüşüm mekanizması aracılığıyla derhal dönüşmesi ve bu aşamada, ekonominin eski mekanizmaları yok edilmekte ve aynı zamanda yeni mekanizmalar bulunmamaktadır. Bu koşullar altında, ekstra ekonomik faktörler, özellikle devletin bir işletme kuruluşu olarak oynadığı rol açısından önem kazanmaktadır.
3. Geçiş döneminden çıkış aşaması, yeni üretim ilişkileri sisteminin kendi esasına göre yeniden üretilmesi için kurumsal temellerin oluşturulmasının aşamalı olarak tamamlanmasıdır.

Geçiş ekonomisi, onu diğer yerleşik sistemlerden ayıran ana özellikler ile karakterize edilmektedir. İlk olarak kumanda ve piyasa ekonomilerinde belirli bir bütünlük içerisinde direnç gelişimi ile karakterize edilmesidir. İkinci olarak, bir geçiş

ekonomisi devleti istikrarsızlık, bütünlük ihlali ile karakterize edilmektedir. Mevcut ekonomik sistem için bir kriz olan bu durum, dönüştürücü bir ekonomi için normal kabul edilebilir niteliktedir(Minkov, 2011:1). Geçiş döneminin ekonomisi, onu nispeten durağan olan ve kendi temelinde geliştiren ekonomiden ayıran bir dizi spesifik özelliğe sahiptir (Stanley, Sahay ve Végh, 1996: 229).

2.2.2. Özbekistan’da Geçiş Döneminde Uygulanan Politikalar

Özbekistan, 31 Ağustos 1991’de Sovyetler Birliği’nden bağımsızlığını ilan etmiştir (Metaxas ve Kechagia, 2016: 71). “Demokratikleşmeye yönelik liberal yaklaşımlar ve genellikle şok tedavisi olarak adlandırılan piyasa reformları, Özbekistan’ın koşullarına uygulanamaz.” Bu nedenle, devlet sözde tedrici reform modelini seçmektedir. Bağımsızlığın başlangıcından bu yana Cumhurbaşkanı Kerimov, reformların beş temel ilkesini kabul etmiştir (Gidadhubli, 1994: 295).

1. Ekonominin toplam ideolojisi
2. Devletin geçiş döneminde ana reform gücü olarak rolünü korumak
3. Yaşamın her alanında hukukun üstünlüğü
4. Sağlam sosyal politika
5. “devrimci değişiklikler”, “şok tedavisi” veya insanların yaşam standartlarında herhangi bir bozulma olmaksızın bir piyasa ekonomisine evrimsel geçiş yolunun olmasıdır.

Özbekistan’da, merkezi olarak planlanan ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş, ekonomiyi istikrara kavuşturmanın, enflasyonu ve işsizliğin üstesinden gelmenin, optimal istihdam düzeyinin ve yüksek kaliteli yerel malların elde edilmesinin gerekli olduğu bir zamanda gerçekleşmiştir. Toplumun her alanında reform süreci başlamış ve reformların nihai hedefine ulaşmak, bir piyasa ekonomisi yaratmak ve her aile için iyi bir yaşam sağlamak en istenen durumdur. Böylece, sürmekte olan reformların ve sosyal ihtiyaçların belirlenmesi, halkın yaşamsal çıkarları haline gelmiştir. Siyasi, ekonomik ya da manevi-ahlaki reformlar hangi alanda olursa olsun, insanın yararına gerçekleştirilmiştir. Özbekistan’da yapılan reformlar, Özbekistan Cumhurbaşkanı tarafından geliştirilen ilkelere dayanmaktadır (Bohr,1998:11).

Özbekistan'daki reform politikası, tarihsel geleneklere, farklı kültürlerin ve medeniyetlerin kimliğine, çeşitli biçimlerine ve toplumsal kalkınma yollarına dayanmaktadır. 1992 yılında başlatılan reformun ilk aşamaları, kısmi fiyat liberalizasyonu, döviz piyasalarının birleştirilmesi, yeni vergiler, ithalat tarifelerinin kaldırılması, küçük dükkanların ve konutların özelleştirilmesinin sağlanmasıdır. 1992 yılında kabul edilen yasalar arazi mülkiyeti, bankacılık ve özelleştirme için sağlanmıştır. Vergi sisteminin modernizasyonu 1992 yılında başlamıştır. Bu yolda atılan ilk adımlar, katma değer vergisi (KDV) ve Sovyet döneminin vergi yapısından gelirin yerini alacak şekilde tasarlanmış bir kar vergisi idi (Curtis, 1996: 28). Geniş bir mevzuat yelpazesi mülk ve arazi mülkiyeti, bankacılık ve özelleştirme için yeni şartlar belirlenmiştir ancak, genel olarak bu hükümler sınırlı olmuştur. Uluslararası finans kurumları başlangıçta, uluslararası yatırımları gerçekleştirmek için ulusal ekonomide yapısal düzenlemelerin yapılacağına inanmaya teşvik edilmiştir. 1994 yılında hükümet üretim, yatırım ve ticaret seviyelerini kontrol altına almıştır. Bazı ajanslar, özellikle de Öngörü ve İstatistik için Devlet Komitesi, Sözleşmeler ve Ticaret için Devlet Birliği, Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı, Sovyet merkezi devletinden planlama, finans, tedarik ve dağıtım sorumluluğunu devralmıştır. Özbekistan'ın ekonomi politikası üretim ve tüketim hedeflerini belirleyen ulusal bir ekonomik plana dayanmaktadır. Devlete ait işletmeler, ekonominin neredeyse tüm sektörlerinde kalmaktadır. 1994 yılında hiçbir kanun iflas, teminat veya sözleşme için standart oluşturmamıştır (Fierman, 1997: 1).

2.2.3. SSCB'den Ayrılan Diğer Türk Cumhuriyetleri İle Ekonomik Karşılaştırma

Orta Asya ülkeleri, SSCB'nin dağılmasından sonra her biri eski bir Sovyet Cumhuriyeti olan 12 bağımsız devletten oluşmuştur. Bunlar Dört BDT ülkesi (Rusya, Ukrayna, Belarus ve Moldova) Avrupa' da bulunmaktadır. Üç BDT ülkesi (Gürcistan, Azerbaycan ve Kafkasya) Avrupa ile Asya arasındadır. Kalan beş BDT ülkesi (Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan) Orta Asya'da bulunmaktadır. BDT ülkeleri içinde doğal kaynaklar ile ilgili büyüklük, nüfus ve maddi kaynaklardaki büyük farklılıkları göstermektedir (Souza ve Catrinescu, 2006: 3). Bağımsızlık sonrası dönemde Türk Cumhuriyetleri planlı

ekonomik sistemden zorunlu piyasa mekanizmasına geçme ve dış dünya ile ekonomik bağlar kurmak için ekonomik dönüşüm programlarını başlatmışlardır (Bilgin, 2002: 2). 1992 yılında BDT ülkeleri bağımsızlıklarını ilan etmesine rağmen, serbest piyasa ekonomisine geçişte ekonominin temelini oluşturmak için istikrarlı program hazırlamışlardır. Ancak bu programı 1994 yılının ortalarında uygulamaya koyabilmişlerdir (Bal, 2001: 32). BDT ülkeleri geçiş sürecine bakıldığında diğer geçiş ülkelerine nazaran daha zor bir dönem yaşamamışlardır. 50 yılı aşan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Baltık cumhuriyetleri kapalı ekonomik sistemde kalmışlardır. Merkezi planlamadan serbest piyasa ekonomisine geçtiklerinde uygulamış oldukları hali hazırda bir sistem bulunmaktadır. Sisteme geri dönüşte BDT ülkeleri kadar zorluk çekmemiş ve reformları gerçekleştirmeye başlamışlardır (Güngör,2000:6). Bağımsızlık sonrasında BDT ülkelerinin arasında uzaklaşma olmuştur. Bunun nedeni siyasi ve ekonomik dönüşümlerin farklı olması değildir. Asıl nedeni yeraltı ve yerüstü kaynakların Azerbaycan ve Kazakistan'a sahip çıkma istekleri, bunun yanı sıra Özbekistan ve Kırgızların arasındaki toprak bölüşümünde yaşanan anlaşmazlıklar bunlara ek olarak devlet liderlerinin arasındaki etnik farklılıktan dolayı bir araya gelmemesinden kaynaklanmaktadır. Tüm bu olumsuzluklar SSCB'den miras kalmıştır. BDT ülkeleri ekonomik büyüme ve geliştirmede oldukça farklı stratejiler uygulamıştır. Buna göre Özbekistan, Azerbaycan ve Türkmenistan sıkı bir strateji uygularken Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan liberal bir ekonomi izlemişlerdir. Ancak liberal bir yol izleyen ekonomiler daha başarılı olmuştur (Malashenok, 2006: 67).

Tablo 2.1: BDT Ülkelerinin Bazı Temel Rakamları, 2017

	Nüfus	GSYH Büyümesi (yıllık%)	GSYH, PPP (CariUluslararası\$)
Rusya	143895551	1.5	3.81
Azerbaycan	100153235	4.1	1.7
Gürcistan	3904240	3.394	1.320
Kazakistan	18592670	7.362	2.710
Kırgız Cumhuriyeti	6218616	4.5	2.4
Tacikistan	9292000	7.6	2.9
Türkmenistan	5942561	6.5	1.3
Özbekistan	32807368	5.2	2.2

Kaynak: <https://data.worldbank.org>.

Tablo 2.1' de, BDT ülkelerim bazı temel rakamları gösterilmektedir. BDT'nin tüm nüfusu yaklaşık 280 milyondur ve Rusya 144 milyon nüfusu ile en kalabalık ülke olmaktadır. Özbekistan 32 milyon ve ardından onu izleyen Kazakistan 18 milyon nüfusa sahiptir (Tiusanen ve Kinnunen, 2005: 51). Orta asya ülkelerinin arasında GSYH oranı en yüksek olan Kazakistan'dır (Alagöz ve Yapar, Uçar, 2004: 60). Bunun nedeni Kazakistan'ın sahip olduğu yer altı kaynaklarıdır. Bölge ülkelerin içerisinde en düşük GSYH'ya sahip ülke ise Tacikistan'dır. Tacikistan'ın GSYH'sının düşük olmasının nedeni katma değeri düşük olan tarımdan kaynaklanmaktadır (Özdemir ve Çakır, 2007: 33).

2.3. Özbekistan Ekonomisinin Sektörel Açıdan İncelenmesi

Özbekistan ekonomisinde: tarım, sanayi, ulaştırma ve haberleşme, inşaat, ticaret ve diğer hizmetler arasındaki ilişki oldukça eşit bir şekilde bölünmüştür. Ekonomiye etkileyen bu faktörler verimliliğindeki gelişmelerin Özbekistan'daki reel GSYH'nın büyümesine ne ölçüde katkıda bulunduğu ekonomik büyüme ile ölçülmüştür. Bağımsızlığı izleyen yıllarda, geleneksel tarım sektöründeki ticari ve diğer hizmetlerdeki yapısal düzeltmeler GSYH'nın verimlilik artışına önemli katkı sağlamıştır.

2.3.1. Tarım Sektörü

Özbekistan'ın tarım sektörünün, istihdama, gıda güvenliğine ve döviz üretimine katkısı hayati önem taşımaktadır ve eski SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan ekonomik şokun olumsuz etkisini azaltmıştır. Özbekistan Hükümeti tarafından uygulanan tarım dışı kaynak çıkarma ve fazlalık aktarma modeli en önemli sektöre ciddi baskılar getirmiştir. Ekonominin Sektörüne sadece marjinal yatırımlar (çoğunlukla bozulmakta olan sulama sistemine odaklanmıştır) yapılmıştır ve tarımsal faaliyetlere bağlı olarak kırsal nüfusun para gelirlerinin bozulmasına yol açmıştır. Kırsal yoksulluğun ciddi bir sorun haline gelmesiyle birlikte, kentsel-kırsal ikililik, geçişin ilk on yılında daha belirgin hale gelmiştir. Dünya Bankası'nın en son hane halkı bütçe araştırmasına (2000-2001) göre, kırsal yoksulluk %30,5 olarak tahmin edilmiştir. Tarım sektöründeki durgunluk belirtileri, giderek artan su kaynaklarına

olan bağımlılık ve çeşitli bölgelerde azalan toprak kalitesi, yakın gelecekte bu durgunluğu daha belirgin hale getirecektir (Dukhovny, 2002:171).

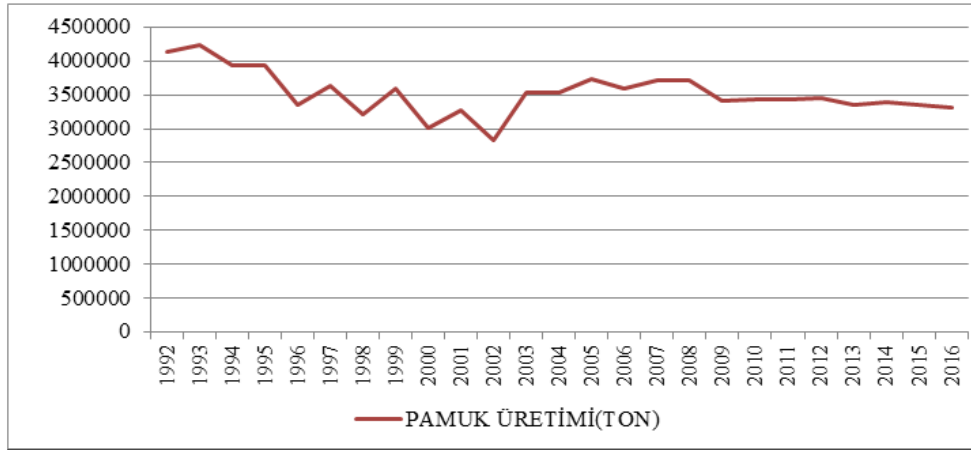
Geçiş döneminde Özbekistan tarımsal kalkınma stratejisi, üç olguyla karakterize edilmektedir. Öncelikle Özbekistan'da, sadece yavaş ve kademeli bir toprak reformu uygulanmıştır. Resmi planlı arazi kullanımının idari kurumsal düzenlemeleri ve düşük resmi fiyatlarla pamuk ve buğdayın stratejik bitkilerinin devlet alımları, on yıl öncesine kadar devam etmiştir. Ancak, diğer tüm tarımsal yerli üretim pazarları 1990'ların başlarında serbestleştirilmiştir(Lerman Garcia, Wichelns, 1996: 152). Devletin mirasçıları (sovkhozy) ve kollektif çiftlikler (kolkhozy) bir kooperatif (anonim şirket) formunda yeniden biçimlendirilmiş ve hali hazırda işleyen arazi kiralama sistemi, bu hanelerde hane halkına daha fazla yer açmıştır. Bu politikanın amacı, bireysel hane halklarının küçük (ikincil) topraklara geçimlerini sağlamak ve meyve, sebze ve et gibi pazar için yüksek değerli ürünlerin üretimi için daha fazla erişim sağlayan erken reformları desteklemektir. Bu hane halkı arazileri, büyük çiftlik işletmeleriyle ortak bir yapıya sahip olmaya devam etmişlerdir. Çünkü çalışanlar, hane halkı arazileri üzerinde ek gıda ve gelir üretmişlerdir ve sübvansiyonlu toplu girdiler kullanılırken ek hane geliri elde etmişlerdir. “Özel” veya “bağımsız” çiftliklerin gelişimi, on yıl öncesine kadar, genel olarak mevcut arazi kıtlığı, kırsal seçkinlerin muhalefeti ve çiftçiliğin bireyselleştirilmesi için gerekli piyasa kurumlarının eksikliği nedeniyle, kalkışa kadar sürdürülmemiştir (Spoor, 1993: 144).

İkincisi, Özbekistan'da geçiş sürecinde kalkınma modeli, tarım sektörüne, özellikle de pamuk üretimine dayanmaktadır. Bütçe ve parasal otoritelere önemli miktarda yerel finansman sağlanması kaydıyla, tarım sektöründen net-fazlalık çıkışı, girdi ve kredi açısından sübvansiyonlar, ihale sistemi aracılığıyla vergilendirilmiştir. Bu, bazı önemli yatırım (enerji ve sanayi) projelerini ve özellikle kentsel altyapı gelişimini finanse etmeyi mümkün kılmıştır. Bu nedenle transfer sanayisi için genel bir finans olarak görülmemektedir, çünkü ekonomik nedenlerden ziyade stratejik (ithal ikamesi ile ilgili) belirli projeler (Andizhan'daki otomobil endüstrisi gibi) seçilmiştir (Kandiyoti, 2003:145).

Üçüncü olarak, hükümet ‘ekonomik bağımsızlık’ stratejisinin bir parçası olarak buğday üretiminde erken bir politika kararı almıştır. Dış pazar bağlarının zayıf geliştiği bir durumda gıda ithalatına (örneğin Kazakistan) bağımlı olmak istenmemiştir. Bu nedenle, ülke buğday ile ilgili ithal ikamesi stratejisini başlatmış, büyük ölçüde ‘Beyaz Altın’ ihracatına bağlı kalmıştır. Bu arada, nüfus kontrollü un ve ekme fiyatları ile sübvans edilmiştir (Bendini, 2013: 12).

2.3.1.1.Pamuk Üretimi

Pamuk üretimi ve pamuğun ihracatı Özbekistan'da uzun bir geçmişe dayanmaktadır. “Beyaz altın” olarak da adlandırılan pamuk üretimi, uzun süredir dünya pamuk ihracatçıları arasında ikinci sırada yer alan Özbekistan ekonomisinin stratejik bir parçası olmuştur (Djanibekov, Rudenko, Lamers, Bobjono, 2010: 2). Bu nedenle tarım, Özbekistan ekonomisinin bel kemiğini oluşturmaktadır. Bu sektör, ekonominin geri kalanının faydalandığı uzun bir transfer kaynağı olmuştur. Toplam alanın sadece %10'u, Amu Darya ve Syr Darya'nın nehir vadilerinde bulunan ekilebilir tarım arazisidir. Bölgede küçük olmasına rağmen, bu ekim alanları 2008'de GSYİH'nin %28'ini ve ulusal ihracatın %25'ini oluşturmaktadır. Özbekistan'ın yaklaşık %60'ı kırsal alanlarda yaşamakta ve toplam işgücünün yaklaşık %44'ü tarımda istihdam edilmektedir (Djanibekov, 2008: 17).

Şekil 2.4. Özbekistan'ın 1991- 2017 Pamuk Üretimi (Ton)

Kaynak:<http://www.fao.org>

Şekil 2.4'te Özbekistan'ın bağımsızlıktan bugüne kadar ki (1992-2017) pamuk üretimi (ton) verilmektedir. Geçişin ilk yıllarında (1992-1993) eğilim aşağı doğru bir trend izlemiştir. Ham pamuk brüt hasılatı 1995 yılında 3,9 milyon ton iken 1996

yılında 3,3 milyon tona gerilemiştir. Pamuk üretiminde etkili olan kötü hava şartları pamuk üretiminin yerine diğer sebze, meyve ve bazı tahıl üretimine geçişini sağlayarak bu gerilemede etkili olmuştur (Abdullaev ve Rasulov, 2016:114).

Özbekistan 1991'de bağımsız bir devlet olduğunda, tarımın GSYH içindeki payı %33'ün üzerindedir. Eşzamanlı olarak, merkezi SSCB hükümetinin finansmanı kesilmiştir ve Özbekistan Hükümeti kendine gelir yaratmak için farklı yollar aramıştır. Piyasa odaklı bir reform başlatılmış ve Özbekistan, piyasa temelli bir ekonomiye geçişin modelini izlemiştir (Pomfret ve Anderson, 1997: 21). Bu model için SSCB'nin dağılmasıyla bağlantılı dramatik değişimlerin ekonomik ve sosyal etkisini yumuşatmak için kademeli bir reform oluşturulmuştur (Pomfret ve Anderson 1997: 19). Tarımsal reformlar, döviz getirilerini ihracattan korumak istemiştir çünkü Özbekistan'ın tarımda yapılacak olan gelişmeye ihtiyacı oldukça fazladır (Rudenko, 2008). Bağımsızlığı takiben, devlet satın alma (SP) sistemi ulusal stratejinin bir parçası olarak kalmıştır, çünkü ulusal bütçe, tüm pamuk sektörünün örtülü vergilendirmesinden elde edilen gelirlere bağlıdır. Dünya ihracat ve üretim sıralamalarında yüksek olmasına rağmen Özbekistan, uluslararası pamuk pazarında fiyat veren bir ülke konumundadır (Zettelmeyer, 1999: 15).

Pamuk üretimindeki ve ihracat gelirlerindeki başarılarına rağmen Özbekistan, ülkeyi dünya piyasalarında yaşanan talepteki düşüşler nedeniyle fiyatlardaki dalgalanmalara karşı savunmasız bırakmaktadır. Öte yandan, Özbekistan ekonomisi 2003/04 ve 2007/08 yıllarında olduğu gibi pamuk için artan dünya pazarı fiyatlarından etkilenmiştir. Bağımsızlık sonrasında, Özbekistan ve diğer SSCB ülkeleri arasındaki girdi ve çıktı'daki ticaret düzenlemeleri güvenilir hale gelmiş ve SSCB cumhuriyetleri tarafından ödeme yapılmaması memnun karşılaşılan bir durum olmamıştır. Enerji konusunda öz-yeterlilik kazanmak, ekonomik çıktıyı tarım ve hammaddelerden sanayi sektörüne doğru çeşitlendirmek için bir öncelik haline gelmiştir. Bu stratejinin bir parçası olarak, pamuk ve altın satışları, buğday yetiştirme ve işleme ve petrol rafinasyonu gibi ithal-ikame endüstrilerini geliştirmek için kullanılmıştır (Rosenberg, Ruocco, ve Wiegard, 1999:18). İhracat sektörünün kademeli olarak çeşitlendirilmesi ile birlikte, pamuk ihracatının milli ihracat

gelirlerindeki payı azalmış ve şu an için gaz ve altın satışlarını aşmış durumdadır (Müller, 2006: 50).

2.3.1.2. Özbekistan'da Yetiştirilen Başlıca Diğer Tarım Ürünleri

Orta Asya'daki artan su sıkıntısı ve gıda ithalatını garantileyen SSCB'nin dağılmasıyla birlikte, hükümet liderleri giderek artan bir nüfusu beslemek için pamuk ekimini tahıl ve diğer gıda fabrikaları lehine azaltmayı önermişlerdir. Nitekim 1987-1998 yılları arasında pamuk ekilen arazilerde tahıl, meyve ve sebze üretimi başladığında üretimde %16 oranında azalma görülmüştür. Ancak Özbekistan'ın kısa vadeli para ihtiyacı, gerçekçi olmayan pamuk ekiminde dramatik düşüşler yaşamaktadır. Aynı şekilde, Özbekistan'ın mevcut tüm tarımsal altyapısı, sulama sistemleri, alanların düzenlenmesi, çiftlik makinelerinin tahsisi ve diğer özellikler pamuk üretimine yöneliktir. Bu koşullar altında, pamuğa bağlılık, uzun vadeli kalkınma ve çeşitlendirme için iyi bir temel olarak görülmektedir. 1991 yılında Özbekistan'ın başlıca tarımsal ürünlerini pamuktan başka tahıllar (buğday, yulaf, mısır, arpa ve pirinç), yem bitkileri, meyve ve sebzeler (patates, domates, üzüm ve elma) oluşturmaktadır. Ekili arazinin %41'i pamuğa, %32'si tahıllara, %11'i meyvelere, %4'ü sebze ve %12'si diğer ürünlere ayrılmıştır. 1990'ların başlarında, Özbekistan eski SSCB ulusları arasında en büyük meyve ve sebze üreticisi olmuştur (Popov ve Chowdhury, 2016: 9). Özbekistan Hükümetinde buğday üretimine ilişkin hazırlanan tarım politikaları tutarlı değildir. Hükümet bir yandan buğdayın desteksiz üretimini yeterli görürken, diğer yandan devlet ihale sistemi ile çiftçilerin verimini arttırması için de çok fazla teşvik sağlamamaktadır (Tursunbekovich, 2016:102).

Devlet, çiftçiler tarafından üretilen buğdayın hemen hemen tamamını sabit bir tedarik fiyatıyla satın almaktadır ki bu da yerel buğday ve un pazar fiyatının çok altındadır. Diğer stratejik ürünle karşılaştırıldığında pamuk ve buğday haziran ayında hasat edilmektedir ve aynı yıl çiftçinin ikinci bir ürün yetiştirmesine de izin verilmektedir. Buna ek olarak, buğday, çiftçilerin kendi tüketimi için saklanabilir ve iç piyasada satılabilirken, bu durum pamuk için geçerli değildir (Shtaltovna ve Hornidge, 2014: 16).

2.3.2.3. Hayvancılık

Hayvancılık Özbekistan ekonomisinin sürdürülebilir gelişiminde özel bir yer tutmakta ve yaşam standartlarını da arttırmaktadır. 2016 tarım politikasının bir sonucu olarak 2,5 milyon ailenin sulanan arazinin 400.000 hektarı topraklarında sınırlıydı ve bağımsızlığın ilk yıllarında bu araziler artırılmıştır. Buna bağlı olarak çiftçiler; tam tahıl, un, et, süt, meyve ve sebze talebini karşılamışlardır. Sadece son beş yılda inek sayısı % 21 oranında artmıştır. Bu, esas olarak sanayinin özel sektöre geçişinin sonucudur. Büyükbaş hayvanların %95'i özel çiftliklerde ve çiftlik hanelerinde yetiştirilmektedir. Son yıllarda yaklaşık 52.000 baş sığır ithal edilmiştir. Bu, çiftlik hayvanlarının gen havuzunun geleceğini şekillendiren aşiret çiftliklerinin kurulmasına yol açmıştır. 2016 yılında, çiftliklere ve özel hanelere satılan 7,700'den fazla büyükbaş hayvan üretilmiştir (Dmitriez ve Ernst, 1989: 361).

1991'den bu yana, sığır sürüsü sayısı yaklaşık 1,5 kat artmıştır. Bu durum, daha sonra Özbekistan'ın brüt tarımsal ürününde et ve süt üretim artışı ve hayvancılık ürün payının artması ile sonuçlanmıştır. Hükümet, yem piyasası konularına, tarımsal hammadde serbest piyasasının oluşturulmasına ve yüksek verimli yem bitkisi yetiştiriciliği alanında araştırma ve geliştirmeye teşvik edilmesine özel olarak dikkat göstermelidir. Son olarak, hayvancılık sektörü için tuzlu topraklarda yem üretimi ile ilgilenmek üzere uzmanlaşmış firmaların kurulmasına yönelik teşviklerin sağlanması konusunu ele almak önemlidir (EBRD, 2012: 32).

2.3.2.4. İpek Böcekçiliği

Özbekistan'ın ipek yetiştiriciliği gelişimi uzun bir tarihe sahip olmuştur. 4000 yıl önce Fergana vadisinde, Zaravshan nehrinin kaynaklarında ve ayrıca Cumhuriyet'in güneyinde, Cumhuriyet topraklarında ipekçilik ve ipek dokumacılığının varlığı hakkında bilgi vardır. 1922'de Taşkent'te ilk hayvancılık istasyonu kurulmuştur. Bugünlerde bu istasyon Özbek Araştırma Enstitüsü (ÖAE) olarak bilinen ve yeniden adlandırılan Orta Asya Sericulture Araştırma Enstitüsü'ne (ASAE) dönüştürülmüştür (Diab, Showeickh ve Rateb, 2009: 2).

Geçiş döneminin merkezi ekonomiden serbest piyasa sistemine kadar birçok sorununa rağmen Özbekistan Hükümeti koza ve ham ipek üretiminin temelini korumayı başarmıştır. Özbekistan, Çin ve Hindistan'dan sonra dünyanın üçüncü büyük ipek kozası üreticisidir. Kozaların çoğunluğu devlet tarafından uygulanan fiyattan satılmakta ve ipek yetiştiriciliği yapan çiftçiler ipek kozası üretmeye daha az istekli hale gelmektedir(Micklin, 2007: 11). Özbekistan hükümeti ipeği stratejik bir ihracat olarak görmektedir. Hükümet için önemli bir para birimi kaynağı olarak hizmet etmektedir. Hükümet pamuk sektörü ile olduğu gibi, üretim hedefleri belirleyen, üreticilere kota uygulayan ve üreticilerden ipek aldığı fiyatı belirleyen ipek sektörü üzerinde tam kontrol sağlamaktadır. Özbekistan ipek için düşük resmi bir alım fiyatı belirlemiş ve ipek koza alımlarında tekelliğini korumuş ve kozaların yanı sıra ipek ipliği, iplik ve kumaş gibi diğer ipek ürünlerini de uluslararası piyasa fiyatlarında satın önemli bir kar elde etmiştir.Özbekistan, ham ipek ve kurutulmuş ipek kozasının büyük bir kısmını Hindistan, İran, Çin, Güney Kore, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye ve Rusya'ya ihraç etmektedir(Likubo, Kawabata, Yamada, Onwona-Agyeman, Ramazonovich, Kahhor, Manzura, Aparin, 2014:181).

2.3.2. Sanayi Sektörü

Özbekistan sanayisi, ulusal ekonominin oluşmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır.Üretim araçlarını üreten bu sektörün önemi, özellikle sürecin modernleşmesi ve ekonominin çeşitlendirilmesinde büyük önem taşımaktadır.Bu nedenle, sanayi sektörlerinin hızlı temposu da herhangi bir bölgenin gelişimi için önemlidir.Cumhuriyet'teki sosyo-ekonomik meseleleri ve bölgesel sorunları çözmeye sürecinde, endüstrinin gelişimi, bölgesel ve sektörel ağ iyileştirmesi, modernliğin öncelikli görevlerinden biri olmuştur. Ulusal ekonominin gelişmesi ve pazarın gereklerine uygun olarak yapısının iyileştirilmesi için, özellikle Avrupa ve özellikle Doğu Asya ülkelerinin sanayi ülkelerinin deneyimlerinin kullanılması, nüfusun refahının artırılması hedeflenmektedir. Özbekistan ekonomik büyümeyi sağlayarak, ekonomik, mali ve işgücü kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmak, nüfusun yaşam standartlarını iyileştirmek, ülke çapındaki sorunlarda ulusal düzeyde bir yer edinmeyi hedeflemiştir. Özbekistan Cumhurbaşkanı Sh. M. Mirziyoev, ekonominin liberalleşmesinin, ülkenin endüstriyel kalkınmasının, bölgesel ağlarının yapısının ve mayınlı malzeme ve emeğin rezervlerinin çıkarılmasının iyileştirilmesine, halkın

geleneksel üretim becerilerini ve deneyimlerini dikkate aldığına dikkat çekmiştir. Günümüzde süregelen küresel finansal ve ekonomik kriz, endüstri üzerindeki olumsuz etkisi de dahil olmak üzere dünya ekonomisinin büyüme hızındaki düşüşünü etkilemektedir. Çünkü mali kriz kapsamı bakımından, dünyanın neredeyse tüm ülkelerini kapsamaktadır (Zagrebelskaya, 2017: 235). Devletin ekonomik politikasının bir parçası olarak sanayi politikası, sanayinin gelişimini teşvik etmek, teknolojik modernizasyon, yönetim geliştirme, altyapı ve sosyal sorunların çözümü yoluyla ulusal rekabet gücünü ve üretim verimliliğini artırmak, yapısal dönüşümleri ve üretim büyümesini hedeflemek için ekonominin doğrudan ve dolaylı düzenleyici önlemlerin bir sistemini içerir. Kamu Sanayi politikasının yeri ve rolünün doğru tanımı, modernleşmenin en önemli bağlantılarından biridir. Ulusal endüstrinin devletin aktif rolü ile reforme edilmesi, yeterli düzenleyici araçların ve mekanizmaların her aşamasında aşamalı bir niteliktedir (Abdulfattaeva ve Shadmanov, 2015: 362). Sanayi sektörlerin gelişmesinde; Özbekistan, iş gücü, maddi ve entelektüel kaynaklar gibi belirli rekabet avantajlarına sahiptir. Bu fırsatların makul bir şekilde kullanılmasıyla cumhuriyet endüstrisi daha hızlı ve daha iyi gelişebilir ve bu da ülkenin daha yüksek bir seviyeye yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Sanayinin gelişmesinde en önemli faktör; petrol, gaz üretimi, rafinaj, mühendislik, otomotiv, tekstil gibi temel endüstrilere yatırım ve devlet desteği olmuştur. Temel üretimdeki oranı artmakta olan yabancı yatırımlar çekilmiştir.

Özbekistan'ın ulusal ekonomisinde sanayiye birçok önemli faktörler etkilemektedir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Abdulfattaeva ve Shadmanov, 2015: 364)

- Nüfusun refahı (nitelikli tıbbi bakım, yüksek eğitim düzeyi, rahat konut, nüfusun çalışmasını sağlamak, vb.)
- Ülkenin stratejik güvenliği
- Nüfusun gerekli ürünlerin sağlanması ve tarım ürünlerinin işlenmesi
- Bilimsel ve teknolojik ilerleme
- Yatırım gelirleri
- Dünya pazarına girme ve ihracatın artması
- Ülkeler arasında ekonomik açıdan uygun bir ilişki, vb.

Bu bağlamda Özbekistan kendi politikalarını geliştirmeli ve bu endüstrinin gelişimi için doğru yön seçilmelidir. Sektörün hızlandırılması ve doğru bir şekilde geliştirilmesi için, aşağıdaki öncelikler geliştirilmiştir (Uktamovna, 2017: 236):

- İhracat çeşitlendirmesini sağlayacak ve sektörde yapısal değişikliklere yol açacak olan öncelikli bir sektörün üretimini hızlandırmak
- Yeni ürün üretimini genişletmek, dış pazarlarda rekabetçi endüstriyel ürün üretiminde yeni teknolojiyi uygulamak
- İç ve dış pazarlar için yüksek teknolojilere dayalı rekabetçi ürünler üreten mevcut işletmeleri modernize etmek
- Hem iç hem de dış pazarlarda enerji maliyetlerini azaltarak ve endüstriyel ürünlerin kalitesini artırarak rekabet edebilirliği artırmak
- Yeni ve hali hazırda endüstriyel olan işletmeler için öncelikle elektrik, gaz ve su temini için gerekli altyapıyı geliştirmek
- Kalifiye personelin eğitim kalitesini yükseltmek

Endüstri ile yakından ilgili tüm faktörleri göz önünde bulundurarak ve gelişmesi için öncelikli yönleri destekleyerek pozitif makroekonomik göstergeler elde edilmektedir. Geçtiğimiz 10 yılda, sanayi oldukça hızlı bir şekilde gelişti, bunun sonucunda Özbekistan gelişmiş sanayili ülkeler arasında yerini almıştır. Bağımsızlık yıllarında, otomotiv endüstrisi, motor endüstrisi ve bu endüstriler için yedek parça oluşturma, petrol ve gaz işleme endüstrisi, ilaç endüstrisi ve modern TV ve bilgisayarların üretimi gibi tamamen yeni endüstriler ortaya çıkmıştır (Vladimirovna, 2017: 46).

2.3.2.1 Maden Yatakları

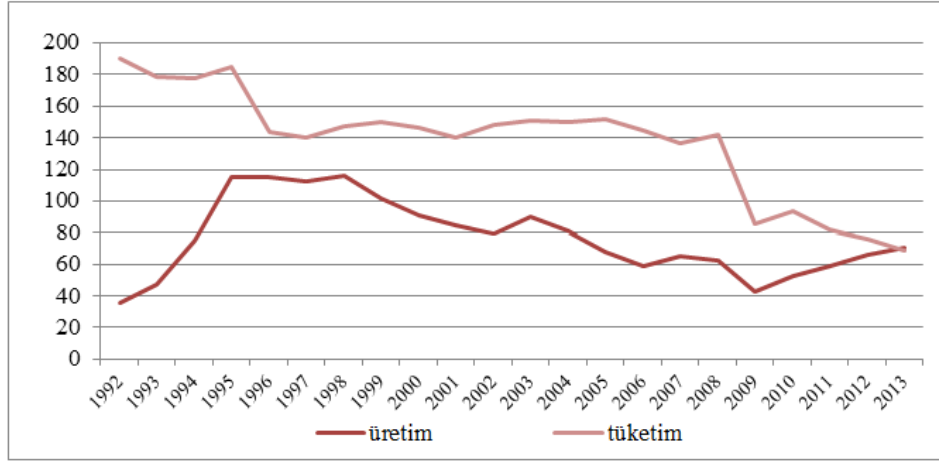
Özbekistan, 1.800'den fazla maden yataklarına sahiptir ve bunların en önemlisi altın ve uranyumdur. Buna ek olarak Özbekistan, dünyanın önde gelen kaolin, molibden, azot, renyum, petrol, doğal gaz ve kükürt üreticilerinden biridir. Üretilen diğer değerli mineraller arasında bakır, alçı, gümüş, tungsten ve çinko bulunmaktadır (Safirova, 2012: 49). Madencilik yapılmayan demir cevheri ve lityum gibi birçok başka mineral ürün tespit edilmiştir. Geçtiğimiz yıllarda mineral üretimi, ülkenin verimsiz altyapısı, dünya piyasalarına göre uzak konum ve sınırlı miktarda düzenleyici ortam ve yabancı yatırımla sınırlıdır (George, 2013: 66). Bununla birlikte ülke, bakır ve altın üretim tesislerinin genişletilmesi, yeni potas ve tungsten bitkilerin

inşası, petrol ve gaz kondensat yataklarının geliştirilmesi de dahil olmak üzere maden üretimini artırmak için önemli çabalar göstermiştir (Jewell, 2015: 49).

Özbekistan'daki tek bakır üreticisi, Taşkent'te bulunan Almalyk madencilik ve metalurjik kompleksi olmuştur. İki büyük bakır porfiri yatakları, Kalmakyr ve Sary-Cheku yatakları, kompleksin bakır kaynağıdır. Taşkent Viloyati'nin maden yatakları oldukça karmaşıktır ve 170'den fazla türde mineral içermektedir. Bakır'a ek olarak, Almalyk, Jizzax Viloyati'de bulunan Uch-Kulach yatağından ve Qashqadaryo Viloyati'deki (Almalyk Madencilik-Metalürjik Kompleksi, 2013: 5) Khandiza polimetallik yatağından alınan kurşun-çinko-barit cevherleri işlenmiştir. Yeniden yapılanma 2009 yılında başlamış olup, madencilik ve ulaşım ekipmanı alımını, madendeki demiryolu yollarının yeniden inşasını ve madenin bazı kısımlarında aşırı yük kaldırılmasını kapsamıştır. Yeniden yapılanma nedeniyle, maden kapasitesinin 27 Mt / yıl'dan 31,5 milyon mt (Mt / yıl) cevhere çıkması beklenmektedir (Azizov, 2012: 49.1). Tungsten (Volfram) 2012 yılında Özbek Refrakter ve Isıya Dayanıklı Metal Kompleksi (ÖZIDMK), 2011 üretim seviyesine göre %173 artışla 130,8 t metalik tungsten üretilmiştir. ÖZIDMK, Rusya'dan ithal edilen hammaddeden bir tolling şemasına tungsten üretilmiştir. Kompleks, BDT'nun önde gelen metal tungsten üreticisidir ve tungstene ek olarak, aynı zamanda refrakter metallerin molibden ve alaşımlarını da üretmiştir (Magyar, 2009: 108). Özbekistan'ın belirlenen kömür kaynakları, 46.3 Mt bitümlü kömür dahil olmak üzere 1,900 mt olduğu bilinmektedir. Özbekistan'da keşfedilmemiş kömür kaynaklarının toplamda 323 Mt. bitümlü kömür kaynakları ülkenin güneyinde, özellikle de Qashqadaryo ve Surxondaryo Viloyatis'te yoğunlaşmaktadır. Linyitin kaynakları Fergana, Navoiy ve Taşkent Viloyatis ile Karakalpak Özerk Cumhuriyeti'nde yoğunlaşmıştır. 2012 yılı itibariyle kömür madenciliği üç ana depoda (Angren linyit yatağı ve Baysun ve Shargun bitümlü kömür yatakları) gerçekleştirilmiştir. 2012 yılında Özbekistan'da kömür üreten dört şirket, üretilen tonajın Uzbekugol, Apartak, Shargunkumir ve Erostigaz sırasına göre gerçekleşmiştir. Son yıllarda Hükümet, daha önce Özbekistan'da kullanılmış olan yerel olarak üretilen bazı hidrokarbonları ihraç etmek amacıyla kömür üretimini artırmaya çalışmıştır (Boymukhammadovna, 2017: 361).

2.3.2.2. Petrol Kaynakları

1990'lardaki geçişin başlangıcından itibaren Özbekistan, enerji politikasını enerji bağımsızlığına ulaşmaya çalışarak sosyo-ekonomik reformların bir parçası olarak uygulamaya koymuştur. Hükümet, özellikle petrol ve gaz endüstrisinde, temel sektörlerini oldukça desteklemiştir. Ülke sıvı hidrokarbon üretimini artırmıştır (Ibpus, 2013: 42). Kokdumalak petrol kondensat sahasının çevrimiçi hale getirilmesi, Buhara rafinerisinin kurulması ve Mubarek Doğal Gaz Rafinerisinde kükürt yıkayıcılarının kurulması gibi bir dizi projenin tamamlanması ile gerçekleştirilmiştir. Petrol ve gaz endüstrisinin yönetimini ve verimliliğini artırmak için ulusal petrol ve gaz şirketi Özbekneftegaz kurulmuştur ve daha sonra bir ulusal holding şirketi olarak yeniden örgütlenmiştir. 2000 yılından beri Özbekneftegaz, ülkede yabancı yatırımları çekmektedir. Olumlu sonuçların yanı sıra, sektörde son zamanlarda olumsuz eğilimler yaşanmaktadır. Özbekistan, gaz ihtiyacını tam olarak karşılayabilmekte ve hatta ihraç edebilmesine rağmen, üretimde düşüş gözlenmektedir. Özbekistan'ın ekonomik büyümesi için petrol ve gaz endüstrisinin gelişimi çok önemlidir. Stratejik hedefleri korumak için, sektörün zamanında karar verebilmesini, projelerin daha iyi performans göstermesini ve kaynakların verimli kullanımını sağlayabilen etkin bir yönetim yapısına ihtiyacı vardır. Bununla birlikte, mevcut çok düzeyli yönetim yapısı, artan bürokrasi, artan vergi yükü ve kaynakların verimsiz tahsisi gibi sorunlar yatmaktadır (Suvanova, Lee ve Kang, 2016:262). Özbek neftegaz'ın kısmi özelleştirilmesi yoluyla sektördeki mevcut sorunları çözmek için uluslararası bir Halka Arz önerilmiştir. Bu sayede hükümet, uluslararası borsalardaki projeleri için ek finansman almıştır. Kısmi özelleştirmeler hükümetin kontrol gücü olmaya devam edecektir. Ayrıca, uluslararası kurumsal yönetim kurallarının kabulü, yönetimin verimliliğini artıracaktır (Rossi, 2001: 350).

Şekil 2.5. Özbekistan'da Petrol Kondensatının Üretimi ve Tüketimi (ton)
Kaynak: <https://www.indexmundi.com>

Şekil 2.5'te Özbekistan'ın, petrol üretimini 1992 yılında 2,8 milyon tondan 1995'te 7,6 milyon tona yükseltmiştir. Bu nedenle, ülke petrol ithalatını durdurmuş ve kendi kendine yeterlilik kazanmıştır. 1998 yılında, sıvı hidrokarbon üretimi 8,2 milyon tonluk üretim ile zirvede yer almıştır Ancak bu durum uzun sürmemiş ve 2011'den beri tüketim petrol ve gaz kondensatının üretim seviyesini aşarak ülkeyi net bir petrol ithalatçısı haline getirmiştir. 2013 yılında üretim %7,1 tüketim ise bir önceki yıla göre % 2,1 oranında büyümüştür. Komşu Türkmenistan ile aynı rezerv seviyelerine sahip olan Özbekistan, daha az petrol ve gaz kondensatı üretmiştir (EIA ABD, 2012). Örneğin; 2013 yılında, Türkmenistan 11,4 milyon ton üretmiş ve bu üretim Özbekistan'ın üretiminden 3,9 kat daha yüksek olmuştur. Özbekistan'daki petrol üretiminin azalan seviyesi, düşük seviyedeki yatırım ve modası geçmiş teknolojiden kaynaklanmaktadır (Bridgman, Gomes ve Teixeira, 2011: 1373).

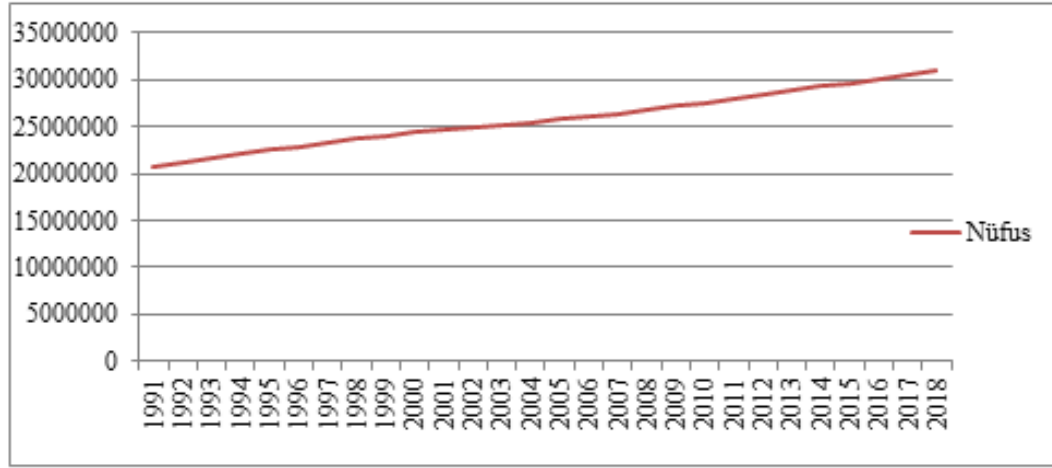
2.3.2.3. Doğalgaz Üretimi ve Ticareti

Özbekistan, 2011 yılında Rusya ve Türkmenistan'ın ardından Avrasya'da üçüncü büyük doğal gaz üreticisi olmuştur. Özbekistan, Yüksek enerji yoğun ekonomisi ile büyük oranda doğal gaz içeren hidrokarbon rezervlerine sahiptir. Yerli ve yabancı yatırımı çekmek için hükümet girişimlerini teşvik etmiştir. British Petroleum (BP) 2013 İstatistiksel Değerlendirmesine göre, Özbekistan'da toplam birincil enerji tüketimi 2012 yılında yaklaşık 2 katrilyon Btu olmuştur. Doğal gaz tüketimi yaklaşık %85, petrol ürünleri ve kömür tüketimi ise %8 civarındadır. Geriye kalan %7'lik

kısmını ise Hidroelektrik kaynakları temsil etmektedir (Kakhkharov, 2008:5). Özbekistan'ın Ocak 2013 itibariyle 594 milyon varil ham petrol rezervine sahip olduğu görülmüştür. 2012 yılında toplam petrol üretimi günde yaklaşık 103.000 varil (bbl / d) olup, bunların üçte biri doğal gaz santrali sıvılarından oluşmuştur. Bilinen tüm petrol ve doğalgaz alanlarının yaklaşık %60'ı Buhara-Hiva bölgesinde bulunmaktadır. Özbekistan'ın Fergana, Alty-Arik ve Buhara'da bulunan toplam 224.000 bbl / d'lik ham petrol damıtma kapasitesine sahip üç petrol rafinerisi bulunmaktadır (Makhkamovna, Askarovich ve Umarbek, 2016: 43).

Özbekistan'ın tek yerli ham petrol boru hattı, Fergana ve Alty-Aryk rafinerilerini birbirine bağlamaktadır. Özbekistan, Kazakistan'daki Shymkent rafinerisini kuzeydoğu Türkmenistan'daki Chardzhou rafinerisine bağlayan bir boru hattı dışında neredeyse hiçbir uluslararası petrol boru hattı altyapısına sahip değildir. Shymkent, Kazakistan'ı Özbekistan'ın başkenti Taşkent'e bağlayan daha küçük bir petrol ürünleri boru hattı, 2003 yılında Özbekistan'ın petrol ithalatının ülkeye yeniden girmesine izin vermesiyle ithalatı yeniden başlatmıştır. Petrol üretimindeki düşüşler, Özbekistan hükümetini, kendi kendine yeterlilik ve sübvansiyonlu iç piyasa fiyatlarını teşvik eden içe dönük bir enerji politikasından uzaklaştırmıştır(Suvanova, Lee ve Kang, 2016:265). IHS Cera'ya göre, yetersiz ihracat opsiyonları ve sabit döviz piyasalarına sınırlı erişim, yabancı yatırımlara karşı caydırıcı etken olarak listelenmiştir. Rusya'nın Lukoil ve Gazpom ve Çin Ulusal Petrol Şirketi, Özbekistan'ın petrol ve doğal gaz endüstrilerinde en çok yatırım yapılan şirketler arasında yer almaktadır. Özbekistan'ın doğal gaz iletim ve dağıtım sistemi Rusya, Kazakistan ve Kırgızistan ile ticaret yapılmasına izin vermektedir. Özbekistan ayrıca Türkmenistan'dan Rusya ve Çin'e akan doğal gaz için bir transit ülke konumundadır (Bozhko, 2010: 40).

Şekil 2.6. Özbekistan Doğalgaz Üretimi
Kaynak: <https://www.titudorancea.com>

Şekil 2. 6' da Özbekistan'ın doğalgaz üretim seviyelerini göstermektedir. Buna göre 1992-2014 dönemi için Özbekistan'da doğalgaz üretimi istikrarlı bir şekilde artmakta ve son 22 yılda ortalama büyüme %3,8 olarak gerçekleşmiştir.

2.3.3. Hizmetler Sektörü

Özbekistan'da hizmet sektörü, katma değer ve yeni işler için önemli bir kaynak olarak ortaya çıkmıştır. Sektör, 2007-2011 yılları arasında yıllık bazda %13,3 oranında büyümüş ve genel ekonomik büyüme oranından daha yüksek olmuştur. Hizmetlerde güçlü büyüme, makroekonomik istikrarla desteklenmiş ve ticaret, mali fazlalıklardan faydalanmıştır. Finansal hizmetler ve telekomünikasyon, hizmet sektöründeki büyümenin ana etkenleri olmuştur. Devlet bankaları aracılığıyla fonların devlete ait firmalara kanalize edilmesi uygulaması yaygındır. Son on yıla damgasını vuran hizmetlerdeki etkileyici büyümeye rağmen, sektör özellikle yabancı yatırımcılar için giriş ve diğer ciddi darboğazlara karşı çeşitli engellerle karakterize edilmiştir(Miroslav, Milan ve Pavol, 2012: 35).

2.3.3.1. Ulaştırma ve Haberleşme Alanı

SSCB mirası, en az diğer az gelişmiş ülkelere göre Özbekistan'da nispeten sağlam bir ulaşım ve iletişim altyapısını oluşturmaktadır(Abarbanell ve Meyendorff, 1997: 64). Ülkenin karaya oturmuş konumu, Özbekistan'ın ulaşım ihtiyaçlarını belirlemektedir. Özellikle SSCB sonrası dönemde daha uzak ortaklarla ticari bağlar

aranmaktadır. 1991'de bağımsızlığın arifesinde Özbekistan, ülkenin tüm bölgelerini birbirine bağlayan geniş bir demiryolu ve yol ağına sahiptir. Demiryolu taşımacılığı, Özbekistan'daki yük taşımacılığının başlıca aracıdır ancak ülkenin geniş bir yol ağı da mevcuttur. Bağımsızlık döneminde Özbekistan 3,500 km demiryolu hattına ve yaklaşık 80.000 km yola sahiptir. Ulusal ulaşımın yapısı yeterli görülse de, ulaşım araçları ve uygulama teknolojisi 1950-1960 yılları arasında görülmüştür (Tajimuratov, Pirjanova ve Seytniyazova 2005:4). 1990 yılında demiryolları tarafından taşınan malzemeler hariç, demiryolları Özbekistan navlununun yaklaşık %75'ini taşımıştır. 1993'te raylı sistem, 270 kilometrelik pistin 3500 kilometrelik bir kısmını içermiştir. Sisteme 600'den fazla ana hat motoru hizmet etmiştir. Bununla birlikte, tahmini 1000 kilometrelik bir yolun rehabilitasyona ihtiyacı vardır ve lokomotif filosunun %40'ı hizmet ömrünü aşmıştır (Tleumuratova ve Bakhiev, 2008: 34). Özbekistan'ı Karadeniz ile birleştiren ana hat Türkmenistan sınırını iki kez geçtiği için, 1992 yılında Orta Asya demiryolu sisteminden geri çekilmesi, bu hattı (aynı zamanda Kazakistan ve Rusya'dan da geçmesi gereken) birkaç parçaya bölmüştür. Segmentler artık Türkmenistan veya Özbekistan ulusal demiryolu yetkilileri tarafından kontrol edilmektedir. Güneybatıdaki Amu Darya ile kuzeydoğudaki Taşkent arasında bulunan Transcaspian Demiryolu, Özbekistan'ın kuzeyindeki başkent ile birlikte Bukhoro ve Samarqand'ı birbirine bağlayan ana ulaşım rotasını oluşturmaktadır (Nakajima, Higurashi, Kawamoto ve Penner, 2001:1171). Fergana Vadisi'nde, bir dizi kısa diken bu bölgenin yerel madencilik merkezlerine ulaşmaktadır. Özellikle doğalgaz için, Özbekistan'ın komşu Orta Asya ülkelerine ve eski Avrupa Sovyetler Birliği ve Uralların merkez bölgelerine bağlanmasıyla birlikte bir boru hattı ağı da gelişmiştir (Yakunin, 2006: 21).

Özbekistan'daki yol ağı, yaklaşık 67.000 km yüzeyli yol ve 11.000 km'lik tek yönlü yollardan oluşmaktadır. Otoyol sistemi, yük trafiğinin yaklaşık dörtte birini ve tüm yolcu trafiğinin yaklaşık üçte ikisini (toplu olarak otobüs hatları tarafından hesaplanmaktadır) taşımaktadır. 1993 yılında Özbekistan'ın dokuz tane sivil havalimanı mevcuttur. Ülkenin en büyük şehri olan Taşkent'in Yuzhnyy Havalimanı, Güney Asya ve Güneydoğu Asya ile Sovyetler Birliği'nin diğer eski cumhuriyetleri ve Orta Asya ile Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ni birbirine bağlayan

büyük bir merkez için önemli bir hava bağlantısı görevi görmektedir. SSCB dönemi telekomünikasyon sistemi, Moskova'nın uluslararası iletişimini yönlendirmek için bir merkez görevi görmüştür. Bu sisteme yapılan yatırımlar, bağımsızlığın ilk yıllarında daha da kötüleşen düşük kaliteli teçhizat ve hizmet bırakmıştır. 1990'ların başlarında, Özbekistan'da yeni hatların kurulması önemli ölçüde düşmüştür. Her türlü modernizasyon sürecinde telekomünikasyonun hayati rolünü kabul eden hükümet, sistemlerini güncelleme konusunda uluslararası yatırımlar araştırmıştır (Uldjabayev,1999:362).

1992'den başlayarak Haberleşme Bakanlığı, tüm telekomünikasyon modlarının yanı sıra posta hizmeti ve tüm basılı yayın ortamlarından sorumlu olmuştur. Sovyet sisteminin, frekans kontrolü ve uluslararası bağlantılar gibi teknik operasyonlarının çoğu Moskova'da yoğunlaşmıştır. Bağımsızlık sonrası Özbekistan yayın personeli, bir ulusal yayın sisteminin tüm teknik yönlerini yönetmek için bu işlevleri özümsemesi gerektiğini kaydetmiştir. Uzun vadeli planlar, bakanlığın ve ademi merkeziyetin katılımının azalmasına neden olmakta ve operasyon yavaş yavaş özel işletmelere devredilmektedir. 1994'te Özbekistan'ın telefon sistemi yaklaşık 1,46 milyon müşteriye ya da nüfusun yaklaşık %7'sine hizmet etmiştir. Bu sayının 1,12 milyonu kentsel alanlarda ve 340.000'i kırsal kesimde gerçekleşmiştir. 1994'teki 1,86 milyonluk hattın neredeyse tamamı eski Sovyetler Birliği'nde veya Doğu Avrupa'da üretilmiştir. Taşkent, uluslararası telefon bağlantılarının merkezi konumundadır (Tolkacheva, 2000: 204).

2.3.3.2. Bankacılık

Özbekistan'daki bankacılık sistemi, Özbekistan Merkez Bankası tarafından düzenlenmektedir. Merkez Bankası, para politikasını kontrol etmek ticari kuruluşlar ve Özbekistan ticaret bankalarının faaliyetleri arasındaki yerleşimleri düzenlemek, cumhuriyetin altın ve döviz kaynaklarını, lisans bankacılığı ve kredi faaliyetlerini yönetmek için yetkilendirilmiş, ticari olmayan, tam teşekküllü bir kamu kuruluşudur. 1 Ocak 2014 itibariyle Özbekistan Merkez Bankası, 2006 yılının ortasından bu yana ilk indirgeme oranını %12'den %10'a düşürmüştür. Yeniden finansman oranının, para piyasalarındaki faiz oranlarını düşürmesi ve böylece ekonomideki kredilerin

maliyetini düşürmesi amaçlanmıştır. Sermayenin hareketiyle ilgili aşağıdaki işlemler Merkez Bankası tarafından ruhsata tabidir (Abarbanell ve Meyendorff,1997: 67):

- Yabancı para cinsinden kredilerin cazibesi yerleşik olmayan varlıklar
- Yabancı para cinsinden mevduatların açılması yabancı bankalar, finans kurumları ve banka dışı kişiler
- Yabancıya doğrudan veya portföy yatırımı yabancı şirketlere döviz, satın alma yabancı şirket hisseleri ve
- Diğer mevcut olmayan (uzun vadeli) işlemler yabancı para birimi

Bankacılık sektöründe ayrı olarak bölünebilir gruplar aşağıdaki gibidir:

- Devlet kontrol bankaları –Dış Ekonomik Faaliyetler için Özbekistan Ulusal Bankası (ÖÜB), UzPromstroybank, Agro Bank, Asaka Bank, Halk Bankası, Qishloq Qurilish Banki,
- Yabancı yatırım bankaları –Kore Kalkınma Bankası, Özbekistan Türk Bankası, Saderat Bankası, Savdogar Banka
- Orta ve küçük ölçekli özel bankalar Hamkor Bankası, Kapital Bankası vb.

21 Aralık 1995 görevlerinin, statü ve yetkilerinin yanı sıra faaliyetlerinin organizasyonunu belirleyen “Özbekistan Cumhuriyeti Merkez Bankası” Kanunu kabul edilmiştir (Pastor ve Lovell, 1997: 294).Böylelikle bankacılık hizmetlerinde nüfusun ve girişimcilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmış geniş bir bağımsız ticari bankalar ağı oluşturulmuştur. Bu amaçla 25 Nisan 1996 tarihinde Özbekistan Ticaret Bankası “Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında Kanun” kabul edilerek, ticari bankaların faaliyetlerinin yasal yönleri belirlenmiştir.Daha sonra, bankacılık faaliyetlerinin tüm alanlarını kapsayan ve piyasa ekonomisinin modern gereksinimlerini karşılayan bir dizi yasa ve diğer düzenleyici belgeler oluşturulmuştur. Özellikle 1998'de, Basel Bankacılık Denetim ve Uluslararası Uygulama Komitesinin tavsiyelerine dayanarak, ticari bankaların faaliyetlerini uluslararası finansal raporlama standartları çerçevesinde düzenleyen bir dizi yasal işlem geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Özbekistan'da 5 tane yabancı sermayeli olmak üzere 26 adet ticari banka vardır (Berglof ve Bolton, 2002:79).

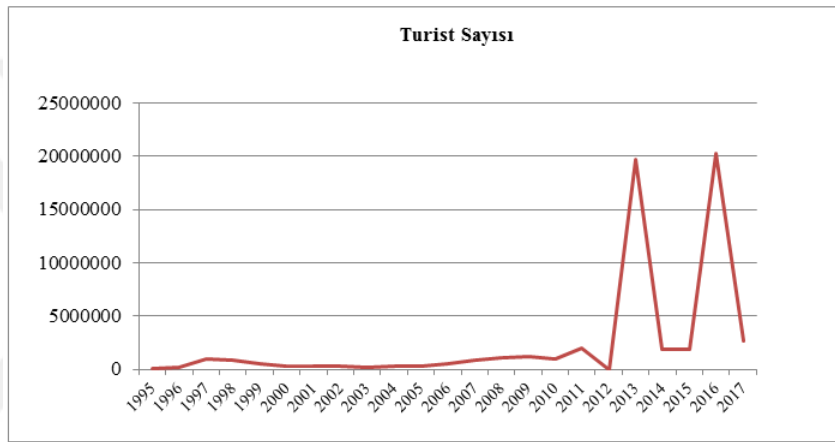
Bankaların aktifleştirilmesindeki artış, hem paydaşlar hem de devlet desteği çerçevesinde yürütülmektedir. Böylece, 1 Nisan 2016 itibarıyla, bankacılık sisteminin toplam sermayesi, yılın aynı dönemine göre %23,2 artmıştır. Ayrıca, bankacılık düzenlemeleri ve denetim önlemleri güçlendirilmiştir. Özbekistan Cumhuriyeti Kararnamesi uyarınca, ticari bankalarda vatandaşların mevduat güvenliği devlet tarafından tam olarak garanti altına alınmıştır. Toplam sermayede ve banka mevduatlarında istikrarlı bir artış kredi ve yatırım fırsatlarını artırmaya yardımcı olmuştur. Böylece, varlıkların toplam tutarı, 2015 yılının aynı dönemine göre % 25,4 artarak, son 5 yılda ise 3,1 kat artmıştır. Özbekistan'da küçük işletmelerin ve özel girişimciliğin gelişmesine verilen öncelikli dikkat sayesinde, ülkenin finans kurumları devlet dışı sektörün desteklenmesine özel bir önem vermektedir (Akimov ve Dollery, 2004:12).

2.3.3.3. Turizm

Turizm sektörü, dünya çapında çoğu ülkede en önemli ekonomik faaliyetlerden biridir.1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana, eski Sovyet Asya Devletleri (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan), eşsiz kültürel, tarihi, arkeolojik ve kültürel açıdan önemli bir turizm merkezi olma yolunda önemli fırsatlar sunmaktadır. Bağımsız olduktan sonra, bu ülkelerdeki turizmi geliştirme politikası ve modeli temel olarak turizm altyapısını iyileştirmeye dayanmaktadır (Saliev ve Soliev, 2015: 43). Özbekistan'daki turizm endüstrisi önemli bir gelişme potansiyeline sahiptir. Özbekistan hükümeti, turizm sektörünün gelişimine büyük önem vermektedir. Özbekistan Cumhurbaşkanı Ş.M. Mirziyoev'in 2 Aralık 2016 tarihli Kararnamesi'nde, "Özbekistan Cumhuriyeti Turizm Sektörünün Hızlı Gelişiminin Sağlanması İçin Alınacak Önlemler Hakkında Karar" ile bu sektörün yeni bir düzeye çıkarılması için önemli bir temel teşkil ettiğini belirtmiştir. Kararname, turizmin ülkenin ekonomisinin stratejik bir alanı olarak dinamik kalkınması için ekonomik, örgütsel ve yasal koşulların oluşturulmasını, bölgelerin engin turizm potansiyelini, turizm şebekesi yönetiminin radikal ıslahını, daha tam ve verimli bir şekilde kullanmasını; ulusal turizmi teşvik etmek ve onların dünya pazarlarında tanıtımını yapmak amaçlanmıştır. Bu amaçla, orta vadeli bakış açısı Turizm Geliştirme Devlet Komitesi, turizm ve turizm alanında devlet politikası

tarafından belirlenen hedefleri ve öncelikleri belirlenmiş olan ulusal özerk "Uzbektourizm" temelinde kurulmuştur (Baydarov, 2016: 2).

Şekil 2.7 'de her yıl Özbekistan'da kayıtlı turistlerin sayısı gösterilmektedir. 1996 yılında, turizm gelirleri 15 milyon USD veya gayri safi milli hasılanın yaklaşık %0,11'ine ulaşmıştır. Bu o dönemde yaklaşık 173.000 turiste ve kişi başına 87 USD'na karşılık gelmektedir. Son yıllarda ülkenin turizme olan bağımlılığı büyük ölçüde artmıştır(Knobloch,2013: 172).

Şekil 2.7.Özbekistan'da Turizm Sektörü

Kaynak:<https://www.worlddata.info/asia/uzbekistan/tourism.php>

Özbekistan'daki turizm sürdürülebilir kalkınma için ulusal bir öncelikdir. Ülkede turizm hizmetlerinin ihracatını artırmak için büyük bir potansiyel vardır.2010 yılında 463.400 uluslararası turist de dahil olmak üzere 1 milyondan fazla turist, Özbek turizm sektörü tarafından 2011 yılında hizmete girmiştir. 2010 yılında ziyaretçi sayısı 975000 iken, Özbekistan'ın tamamen uluslararası turizm eğilimi 2000'den bu yana genel olarak yükseliş eğilimi göstermektedir (Bhatia, 2014: 83). Bu dönemin rakamlarına göre, toplam turist sayısı 2011 yılının aynı dönemine göre turizm hizmetleri hacmi %59,8 oranında artmıştır. Turizm hizmetleri ihracatı, 2011 yılının aynı dönemine göre 74 milyon ABD dolarına ulaşmıştır. Yurt içi turizm endüstrisinin gelişmesinde yabancı ortaklarla işbirliğinin genişletilmesine özel önem verilmektedir. Ülkenin turizm potansiyelini yaygın bir şekilde sunmak ve Özbekistan'ı ziyaret eden turist sayısını artırmak için "Özbek Turizmi" tarafından Mega-info-tur olarak bir dizi pazarlama projesi düzenlenmiştir. Büyük Britanya,

Macaristan, İtalya, İspanya, Hollanda, Rusya, Singapur, Fransa, Çin ve Japonya gibi farklı ülkelerden 200'den fazla seyahat acentesi ile yakın işbirliği bağları kurulmuştur (Saliev ve Soliev, 2015: 45).2017 yılında Özbekistan'a gelen turist sayısı 2,69 milyon olmuştur. Özbekistan'a varış sayısı 1996'da 173.000'den, 2017'de yıllık %36,32 artışla 2,9 milyon'a yükselmiştir(Khamidov, 2017: 135).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMİNDE UYGULANAN POLİTİKALARIN MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER ÜZERİNE ETKİSİ

Özbekistan'ın ekonomi politikası, kademeli yaklaşımını piyasa ekonomisine geçiştiren yansıtmaktadır. Özbekistan bir reform politikası izlemiş olup ve geçiş ekonomileri arasında Özbekistan genellikle en yavaş reformculardan biri olarak görülmektedir. Özbekistan korumacı politikaları ve bazı durumlarda büyümeyi teşvik etmek ve bazılarında istikrarı arttırmak için tasarlanmış politikaları değiştirmek ile ilişkili birçok ekonomik büyüme aşaması yaşamıştır. 1992 ile 1994 arasındaki reformun ilk aşamalarında, fiyatları yavaş yavaş serbestleştirmeyi, döviz piyasalarını birleştirmeyi, yeni vergileri oluşturmayı, ithalat tarifelerini düşürmeyi ve küçük dükkanları ve konutları özelleştirmeyi amaçlayan bir dizi reform başlatmıştır. 1995-1996 yılları arasındaki reform sürecinin ikinci aşamasında Özbekistan, büyümeyi değil ekonomik istikrarı teşvik etmeye yönelik kapsamlı bir istikrar ve yapısal reform programı başlatmıştır. 1997-2000 döneminde yapılan reform sürecinin üçüncü aşamasında, döviz kurlarındaki düşüş ve daha önce üstlenilen temel makroekonomik politikaların bazılarını tersine çevirmiştir. Devlet işletmeleri tarafından 2001-2002 döneminde reform sürecinin dördüncü aşaması boyunca devam eden borç birikmesi ile Hükümet, bir Personel İzleme Programı hazırlamıştır. Hükümet'in 2003-2004'teki reform sürecinin beşinci aşamasında, özellikle bankacılık reformlarında, pazar reformlarında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir ancak iş ortamı ticaret kısıtlamaları ve nakit kıtlığı nedeniyle zayıflamaya devam etmiştir. 2007-2010 döneminde yüksek büyüme hedeflerine ulaşmak, yatırım gereksinimlerini ekonominin sektörleri arasında tahsis etme ihtiyacını ima etmektedir. Politika perspektifinden bakıldığında, yatırımın artırılması ve genel büyüme hedefinin yanı

sıra belirli sektörlerin hedeflerine ulaşılması için artan tasarrufların yaratılması gerektiği ve aynı zamanda büyüme ihtiyacının makroekonomik istikrar ile dengelenmesi gerektiği anlamına gelmektedir.

3.1. Literatür İncelemesi

Yayı n Yılı	Yazarlar	Makalenin Başlığı	Yöntem	Veri Seti	Amaç (İlişki)	Sonuç
1996	Azizur Rahman Khan	Özbekistan tarımının bir piyasa politikasına geçişi	Teorik bir çalışmadır.	1990-1996	Özbekistan'ın tarımsal gelişmenin güncel konularını anlamak için gerekli temel bilgileri sağlamak amaçlanmıştır.	Özbekistan'ın bağımsızlık sonrası dönemde tarım politikası değişikliklerin çoğunun geniş çaplı olduğunu gösterilmiştir.
1997	Richard Pomfret, Kathryn H. Anderson	Özbekistan: Yavaş Geçişliğin Refah Etkisi	Teorik bir çalışmadır.	1990-1996	Özbekistan'ın merkezi planlamadan pazar odaklı ekonomiye geçişin ekonomik ve sosyal etkisini değerlendirmektedir.	Özbekistan'ın bağımsızlıktan beri ekonomik performansı, diğer geçiş ekonomilerinin çoğuna kıyasla iyi tespit edilmiştir.
2003	Thilak Ranaweera	Üç Uçlu Çerçeve Özbekistan'da Yapısal Uyum için Alternatif Yollar	İki adet "kutupsal" politika alternatif i model kullanılarak analiz edilmiştir.	1997-2002	Dış finansmanın göreceli önemini ve Özbekistan'ın karşı karşıya olduğu alternatif yapısal uyum yolları altında ödemeler dengesinin sürdürülebilirliğini ölçmeye çalışmaktadır.	Kademeli" reformların "temel" durumu, düşük büyüme, düşük yatırım, yüksek ve değişken enflasyon, daha düşük doğrudan yabancı yatırım girişleri ve düşük kişi başı tüketim artışı ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.
2004	Robin Nicole Merritt	Cephe Demokrasi: Kazakistan Ve Özbekistan'da Demokratik Geçiş	Teorik bir çalışmadır.	1991	Kazakistan ve Özbekistan'da demokrasiye geçişteki durgunluğun nedenlerini araştırmaktadır.	Kazakistan ve Özbekistan'ın anayasal demokratik başlangıç noktalarından ayrılmasının ötesinde,

						Kazakistan ve Özbekistan'daki demokrasiye geçişlerde durgunluğun tek bir faktör olmadığı tespit edilmiştir.
2004	Saidazim Ganikhodjaev	Özbekistan'da Dış Ticaret Sisteminin Geçiş Dönemi Düzenlenmesi	Teorik bir çalışmadır.	1991-1997	Bu çalışma, ülkenin dış ticaret politikasının tarife dışı engellerini, dış ticaretin iznini ve yasaklanmasını analiz etmeyi amaçlamaktadır.	Özbekistan'daki mevcut dış ticaret politikasının korumacı bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır.
2004	Giovanni Andrea Cornia	Makroekonomik Politikalar, Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk: Özbekistan, 1991-2002	Teorik bir çalışmadır.	1990-2002	Orta Asya cumhuriyetleri, merkezi olarak planlanmış ekonomilerin reform yollarında ilginç bir karşılaştırmalı çalışma sunulmaktadır.	Özbek politika modeli yeni ve daha elverişli koşullar altında yoksulluğun azaltılmasını ve çıktı artışını en üst düzeye çıkarmaya izin vermediği için giderek daha az optimal hale geldiği tespit edilmiştir.
2005	Maurizio Guadagni Martin Raiser, Anna Crole-Rees, Dilshod Khidirov	Özbekistan'da Pamuk Vergisi	Teorik bir çalışmadır.	2000-2006	Vergileri ve sübvansiyonların tahminleri incelenmiştir.	Pamuğun diğer ürünlere göre fazla vergilendirildiği ve bu nedenle çiftçilerin diğer ürünlere göre pamuk üretmeleri konusunda caydırıcılık yarattığı sonucuna varılmıştır.
2009	Alexandr Akimov, Brian Dollery	Finansal Sistem Gelişimine Özbek Yaklaşımı: Başarıların ve Başarısızlıkların Analizi		1991-2006	Özbekistan'ın finansal sistemini serbestleştirme performansının ayrıntılı bir analizini sunmaktadır.	Özbekistan ekonomik reformlara tedrici bir yaklaşım benimsemesi nedeniyle, finans sektöründeki reformları da yavaş yavaş üstlenmeye başladığı tespit edilmiştir.

2011	Ulugbek Olimov	Özbekistan Cumhuriyeti'nde Binyıl Kalkınma Hedeflerine Ulaşmak İçin Gelişim Stratejilerinin Değerlendirilmesi	Teorik bir çalışmadır.	2008-2011	Kalkınma stratejilerinin ve diğer ulusal hedef programların uygulanması sürecini izlemek için kullanılabilir ulusal amaçların, hedeflerin ve göstergelerin tanımlanması amaçlanmıştır.	Eğitim, sağlık ve çevre için binyıl hedeflerine ulaşmanın ve sosyal sektörler üzerindeki kamu harcamalarındaki artışın, projeksiyon dönemi boyunca yoksulluk sonuçları üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.
2015	Ömer Esen, Metin Bayrak	Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Sürecindeki Türk Cumhuriyetleri Üzerine Bir Uygulama	Panel veri analizi kullanılmıştır.	1990-2012	“Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönem ilişkileri araştırılmıştır”	Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir
2016	Celil Aydın, Ömer Esen, Metin Bayrak	Enflasyon ve Ekonomik Büyüme: Geçiş Sürecinde Türkiye Cumhuriyetleri İçin Dinamik Panel Eşik Analizi	Dinamik panel eşik modeli kurulmuştur.	1992-2013	Geçiş sürecindeki beş Türkiye Cumhuriyeti için enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır.	Enflasyon ve büyüme oranı arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.
2016	Celil Aydın, Ömer Esen, Metin Bayrak	Enflasyon ve Ekonomik Büyüme: Geçiş Sürecinde Türkiye Cumhuriyetleri İçin Dinamik Panel Eşik Analizi	Dinamik panel eşik modeli kurulmuştur.	1992-2013	Geçiş sürecindeki beş Türkiye Cumhuriyeti için enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır.	Enflasyon ve büyüme oranı arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.
2016	Sobir Shukurov, Mansoor Maitah, Lubos Smutka	Özelleştirmenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Özbekistan Örneği	Teorik bir çalışmadır.	1990-2003	Özbekistan'daki geçiş döneminde özelleştirme kaynaklı makroekonomik kazanımlara açıklık getirmektedir.	Özelleştirme, Özbekistan'ın dönüşüm sürecinde çok önemli rol oynadığı tespit edilmiştir.

2017	Umiddjon Duskobilov	Ekonomik Düzenlemenin Para Politikası Yoluyla Etkileri: Para Politikası Araçlarının Özbekistan'daki Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etki Analizi	Eşbütünlük testi yapılmıştır.	2016-2017	Para politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Özbekistan ekonomisi üzerinde incelenmiştir.	Para politikası araçlarının uzun vadeli bir ilişki ile ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yaptığını ortaya koyulmuştur.
2017	Zvi Lerman	Para Politikası Yoluyla Ekonominin Düzenlenmesi: Özbekistan Örneğinde Etki Kanallarının Ampirik Analizi		1980-2006	Özbekistan'daki ekonominin hızlı bir ekonomik kalkınma aşamasında para politikasının rolü incelenmiştir.	Özbekistan'daki para politikası, kantitatif sonuçlardan benzer yorumları getirdiğini kanıtlamıştır.
2018	Mamuka Tsereteli	Özbekistan'ın Ekonomik Modernizasyonu	Teorik bir çalışmadır.	1991-2016	Özbekistan ekonomisinin değişimi, sosyal ve politik yaşamını nasıl etkilediği incelenmiştir.	Özbekistan'ın ekonomik durumu pozitif yöndedir ve özellikle hükümetin bölgesel ekonomik işbirliği, uluslararası katılım, para birimi reformu ve iç düzenleyici reformları olumlu yaklaşımı olduğu tespit edilmiştir.
2018	Bakhtier A. Islamov, Nabi S. Ziyadullaev, Ulugbek S. Ziyadullaev, Donier B. Islamov	Döviz Kuru Politikalarının Serbestleştirilmesi: Özbekistan için Uluslararası Deneyim ve Dersler	Karşılaştırmalı analiz yöntemi ele alınmıştır.	1991-2016	Döviz kuru liberalizasyonunda uluslararası deneyimlerin analizi incelenmiştir.	Özbekistan'daki döviz kuru oranlarının, eylem stratejisi tarafından öngörülen liberalleşmesi, kendi ve dünya deneyimlerinden dersler çıkarılırsa yararlı olacaktır.

3.2. Özbekistan'ın Uyguladığı Politikalar

3.2.1. Özbekistan'ın Para Politikası

Para politikası, ekonomik sürdürülebilirlik üzerindeki önemli etkisinden dolayı her ekonomide ekonomik kalkınma stratejisinin ayrılmaz bir parçasıdır (Loría ve

Ramírez, 2011:835). Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonominin ana düzenleyici aracı, temel sosyo-ekonomik göstergeler üzerinde doğrudan ve yan etkileri kolayca gösterebilen parasal enstrümanlardır. Para politikası, merkez bankası tarafından devlet ile birlikte ülkede parasal ve kredi ilişkileri alanında geliştirilen bir dizi önlemi içeren devletin en önemli ekonomi politikasıdır. Bu önlemler, ekonomik büyümeyi düzenlemek, üretim verimliliğini artırmak, nüfusun istihdamını sağlamak, dış ekonomik ilişkilerin istikrarını sağlamak ve her ülkenin ekonomisinin karşı karşıya olduğu diğer stratejik görevleri çözmek için parasal sektörün üretim süreci üzerindeki etkisini güvence altına almaktadır (Jacobson, Polishchuk ve Benevolensky, 2003:247).

Para politikasının amaçları aşağıdaki gibi özetlenebilir (Lutpillaevna, 2016:73):

- Ulusal üretimde sürdürülebilir büyüme
- Sabit fiyatlar
- Yüksek düzeyde istihdam
- Ödemeler dengesi

Modern iktisat teorisi, uygun düzenleyici araçlarla optimal olarak yapılandırılmış para politikasını öncelikli olduğunu salık verir. Para arzının dengeli büyümesi piyasa düzenini ve sermaye akışını sürdürmeyi kolaylaştırır (Petursson, 2007:76). Bununla birlikte, gelişmekte olan ekonomilerin en yaygın para politikası araçları, para arz ve talebiyle doğrudan bağlantısı olan bankacılık sistemi kanalıyla kullandıkları faiz oranları, tavanlar ve rezerv gereklilikleridir (Miskin, 2004:89). Bu araçlar, finansal dengesizlik eşiğinde veya büyük ekonomik reformların eşiğindeyken, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomiler tarafından etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bazı ekonomiler, normal koşullarda ekonomik büyümeyi desteklemek için sık sık etkin faiz oranlı tabanlar, tavanlar ve zorunlu rezerv gereksinimleri belirlemiştir (Huerta, 2008:7). Para politikası araçları, maliye politikası aracına daha az yer vererek modern ekonomilerin hemen hemen tüm ekonomiyi düzenleyen kilit araçlar haline gelmiştir. Para politikası ve ekonomik performans arasındaki bağlantılar ikili etki kanalları ile açıklanmaktadır. Özel sektörün ve ekonominin genel durumunu iyileştirmek için Özbekistan'da da faiz oranları sıklıkla kullanılmıştır (Petursson,

2007:75). Özbekistan, ekonomiyi para politikası araçlarının etki kanallarıyla düzenleyen ekonomilerden biridir (Gul, Mughal, ve Rahim, 2012: 69). Açık ekonomi kavramı, liberalleşmiş, rekabetçi ve sağlıklı ekonomik sistem etrafında yapılandırılmıştır. Özbekistan kendi finansal sistemini, para otoritesini, kendi bankacılık sistemini tamamen kurmuştur ve bağımsızlığın ilk günlerinden itibaren para politikası geliştirme stratejisini başlatmıştır. Bununla birlikte, küresel finansal bağlantılar yumuşak bir para politikası yürütmek için yeni zorluklar doğurmaktadır. Planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde, tüm gelişmekte olan ve geçiş ekonomileri banka bazlı bir finansal sistem oluşturmuş ve kalkınma ile ilgili reformlar bu sektör üzerinden uygulamaya koyulmuştur. Böyle bir sistemde bireylerin, şirketlerin ve hükümetin tüm sermaye ve fonları bankalar tarafından tahsis edilir. Bu nedenle, hızla büyüyen ekonominin bir gerekliliği olarak para politikası, Özbekistan'daki ekonomik geçiş, istikrar ve sürdürülebilir büyümenin temel bileşenlerinden biri olmaktadır(Moiseev, 2011: 385). Hızla büyümeyi hedefleyen bir ekonomi için gerekli para talebini karşılamak o ülkedeki para politikasının temel amaçlarından biridir. Özbekistan'ın para politikasının temel görevi ise, para arzı ve talebi arasındaki dengenin sağlanması, ekonomik büyüme, özel sektörün genişlemesi ve yüksek nüfus artışının finanse edilmesi olmuştur(Papıashvılı ve Gürsoy, 2008: 24). Özbekistan ekonomisinde para politikasının bir diğer rolü fiyat istikrarını güvenceye almaktır. Özbekistan'ın para politikası uygulamasında, bankaların ve diğer finansal kuruluşların kredi portföyleri, zorunlu rezerv şartları, kredi derecelendirmeleri ve kredi zararları, karşılıklar aracılığıyla düzenlenmektedir (Vinayagathan, 2013: 1).

Özbekistan kademeli bir reform stratejisi benimsemiş ve sürekli şok politikalara direnmiştir. Bu en çok maliye ve para politikası ve fiyat reformu açısından belirgindir. Maliye politikası uygulamalarında, hükümetin enflasyonist olmayan bir politika yapmak yerine bütçe açığını sınırlandırmak istemesi nedeniyle ihtiyatlı davrandığını söylemek mümkündür. Aynı şekilde, para politikası enflasyonla mücadelede kullanılan tek araç değildir. Nitekim, para politikası kısıtlı bir öneme sahiptir, çünkü hükümet enflasyonla mücadelede temel silah olarak fiyat kontrollerine güvenmektedir. Ayrıca, para politikasının fiyat istikrarı işlevi, enflasyon oranını ve doğal değer kaybını azaltmaktadır. Piyasa ekonomisine geçiş, rekabetçi bir ortam yaratarak erişilebilir bankacılık hizmetleri pazarı için bir yol

açmıştır.Kredi piyasası genişlemesi, para politikasının doğrudan düzenleyebildiği bankacılık sektörü genişlemesinin en önemli alanıdır.Bankaların kredi verme uygulamaları, yatırım ve üretimi teşvik ederken, aşırı kredi teklifleri borç ödeme ve likidite kaybına yol açmaktadır(Bollard ve Hunt, 2005:32). AyrıcaOrganizasyonel ve kurumsal bakış açısından para politikası, tasarrufların, yatırımların, finans işletmelerin ve endüstrilerin harekete geçirilmesinde kilit rol oynayan finansal kurumların performansını denetlemektedir(Nicolo, Dell’Ariccia, Laeven ve Valencia, 2010:14). Para politikasının yerel ekonomiyi düzenlemede önemli bir etkisi de faiz oranlarının belirlenmesinde ve finansal hizmetlerin erişilebilirliğinde görülmektedir.Faiz oranı regülasyonu ve kontrolü, sektörler ve işletmeler için daha ucuz sermaye oluşturulması yoluyla yurtiçi ekonomiye ivme kazandırmaktadır.Para politikası, özel sektör ve kamu sektörünün, daha düşük faiz oranlarıyla yatırım fonlarına ulaşmasını doğrudan olanaklı kılmakta, ekonomideki yatırım yapılabilir varlıkların mobilizasyonunu kolektif olarak kolaylaştırmaktadır(Duskobilov, 2017:124).

Para politikası yoluyla ekonomik istikrarın sağlanması, geçiş reformu zamanlarında düzenlemenin zor ama genel kabul görmüş bir yoludur(Kutan ve Josef, 2000: 5). Küresel finansal kriz sonrasında para politikasının ekonomiyi düzenlemeye yönelik etkisi artmıştır.Sovyet sonrası tüm ekonomilerde olduğu gibi, Özbekistan'ın para politikası yapısal reform ve modernleşmenin son aşamasındadır. Özbekistan, kendi mali sistemini başarıyla oluşturmuş, parasal otoriteyi kurmuş, kendi ulusal parasını çıkarmış, kendi bankacılık sistemini tam olarak kurmuş ve bağımsızlığın ilk günlerinden itibaren para politikası geliştirme stratejisini başlatmış bir devlettir. Bunun yanında, küresel finansal bağlantılar pürüzsüz bir para politikası yürütmek için yeni zorluklar doğurmaktadır(Lordachioaia, 2013: 127). Para politikası hükümet tarafından belirlenmesine rağmen, rehberi Merkez Bankası'dır. Merkez Bankası, para politikasının araçları olarak adlandırılan bir dizi araca sahiptir. Bu araçlar genel olarak banka mevduatlarını, faiz oranlarını ya da para miktarını etkilemektedir. Merkez Bankası'nın uyguladığı sıkı para politikası, makroekonomik istikrarın güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bununla birlikte, kriz karşıtı programın yatırım potansiyelini teşvik etme hedefleri çerçevesinde, Özbekistan Merkez Bankası yılda %14 oranında finansman oranı belirlemiştir.Bu önlemler, parasal faktörlerin tüketici

malları fiyatları üzerindeki etkisini engellemiş ve böylece enflasyon, temel göstergeler içerisinde istikrarını korumuştur. Dünyanın birçok ülkesini etkileyen finansal krizin ölçeğinin genişlemesine rağmen, Özbekistan'ın bankacılık sistemi, güvenilirlik ve istikrarlı kalkınma, yabancı kaynaklardan bağımsızlık ve dış krizlerin olumsuz etkilerine direnç ile karakterize edilmektedir (Nazrullaev, 2017:118). Buna istinaden, Merkez Bankası parasal kaynakların istikrarlı seyrini sağlamayı, parasal unsurların enflasyon üzerindeki etkisini en aza indirmeyi ve para kaynağı için ekonominin artan reel talebine uygun olarak para arz düzeyini korumayı amaçlayan sıkı bir para politikası uygulamaya devam etmiştir. Enflasyonu bir ara hedef olarak frenlemek için tedbirler uygularken, para arzının belirlenen hedef parametrelerinin elde edilmesine özel bir önem verilmiştir. 2014 yılında, para arzındaki değişim temel olarak ülkenin ödemeler dengesi üzerindeki olumlu etkileri ve bunun sonucunda bankacılık sisteminin net dış varlıklarındaki artışın yanı sıra, ekonominin reel sektörüne açılan banka kredileri hacmindeki genişlemeden kaynaklanmıştır. Özellikle, ekonominin öncelikli sektörlerini kredilendirmeyi ve reel sektörde yatırım faaliyetlerini desteklemeyi amaçlayan politikaların ticari bankalar tarafından sürdürülmesinin bir sonucu olarak, bankacılık sisteminin kredi portföyünün toplam hacmi %31,2 artmıştır. Buna karşılık, para arzını düzenlemek ve belirlenen hedef parametrelere ulaşmak için Merkez Bankası, para politikasının araçlarını aktif olarak kullanmıştır. Özbekistan Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Fonu, iç pazarda fiyat istikrarını sağlamanın yanı sıra dış ekonomik faktörlerin iç pazara olumsuz etkilerinin önlenmesi için kurulmuştur. Merkez Bankası, para piyasasında aşırı likiditeyi kısmak ve dış ticaret fazlasındaki artışın para arzındaki olumsuz etkisini azaltmak için tedbirler almıştır. Aynı zamanda, serbest bankaların ticari bankalardan özel mevduatlara ve Merkez Bankası mevduat sertifikalarına çekilmesi uygulaması yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Buna ek olarak Özbekistan Merkez Bankası, orta vadeli hazine bonusu ve Merkez Bankası tahvilleri ile birincil ve ikincil piyasada alım-satım işlemlerini aktif olarak yürütmüştür (Petursson, 2007:77).

Özbekistan para politikasının bir parçası olarak yerine getirilen temel görevleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Borio ve Zhu, 2012:4):

- Makroekonomik büyümenin istikrarını sağlamak

- Finansal istikrarın sağlanması
- Ekonomide tam istihdam koşullarının oluşturulması

Son dönemde para politikasının genel yönelimi, dünya para birimlerinin döviz kurlarının dinamiklerini dikkate alarak, ulusal paranın döviz kuru oranının hedef parametreler içinde tutulması ve devalüasyon seviyesinde kademeli bir düşüş sağlama yönündedir. Döviz kuru dinamikleri ekonomideki enflasyon baskısının azaltılmasını sağlamış ve aynı zamanda uluslararası mal piyasalarında yerel malların rekabet gücünü koruyacak fiyat koşullarını korumuştur (Bahadirovna,2017: 48). Özbekistan, yıllık ekonomik büyüme oranı yüksek gelişen bir ekonomidir. Özbekistan, hem mali hem de para politikalarının toplamıyla yeni bir ekonomik gelişme yüzüne sahiptir. Hükümet harcamalarındaki düzenli artışa rağmen bütçe politikası bütçe fazlası ile uygulanmıştır. Para politikası, yeni bankacılık sistemi, para birimi sistemi, ödeme sistemi ve rezerv yönetimi temelinde oluşturulmuştur. Para politikası, ihracatı teşvik etme, DYY çekimi ve iş ortamı geliştirme ayrıcalıkları ile anahtar değerler ekleyerek ekonomik büyümeye ve istikrara katkıda bulunma yönünde ilerlemektedir (Sousa ve Zaghini, 2008:8). Piyasa ekonomisine geçiş, rekabetçi bir ortam yaratarak erişilebilir bankacılık hizmetleri pazarına bir yol açmıştır. Kredi piyasası büyümesi, para politikası ile doğrudan düzenlenebilen bankacılık sektörü genişlemesinin ana alanıdır. Bankaların borç verme uygulamaları yatırım ve üretimi teşvik ederken aşırı kredi teklifleri borç ödeme ve likidite kaybına neden olmaktadır. Özbekistan'ın uygulamalarında para politikası, yeniden finanse etme oranı, zorunlu rezerv gereklilikleri, kredi sıralaması ve kredi zararı karşılıkları ile bankaların ve diğer finansal kurumların borç verme portföylerini düzenlemekte(Umarov, 2011: 18).

Ekonomik büyüme süreçlerini yönetmek için para politikası araçlarının kullanımı, tüm piyasa ekonomilerin de, yerel piyasalarda para arzı ve talebini dengeleyerek, döviz kuru ve genel finansal akışlardan sağlanan faydaları enflasyon oranını artırarak yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Ancak en etkili araçlar, finansal akışlara, para arzına, enflasyona ve döviz kuruna doğrudan bağları olan re finansman oranı, zorunlu rezerv şartları ve sterilizasyon işlemleridir. Ekonomideki genel durumu normale döndürmek için para politikası araçları kullanılarak finansal sistemdeki ve

hatta ekonomik yapıda büyük boşluklar kapatılmıştır (Gul, Mughal ve Rahim, 2012: 70).

3.2.2.Dış ticaret Politikası

Orta Asya'nın kalbinde yer alan Özbekistan, tüm Orta Asya ülkeleri ile komşudur. Coğrafi konumu göz önüne alındığında Özbekistan'ın ticareti komşu ülkelerle daha yoğundur. Bu ticaretin pazar büyüklüğü ile pozitif ilişkili olduğunu ancak ticaret ortakları arasındaki mesafeyle ters orantılı olduğunu iddia eden geleneksel uluslararası ticaret teorilerinin tahminleri ile paraleldir. Buna göre Özbekistan'ın ticaret rejimi, Orta Asya'nın geri kalanında ekonomik aktiviteyi büyük ölçüde etkilemiştir (Ganiev ve Yusupov, 2012: 13). Özbekistan'ın uluslararası ticaret politikası, ülkenin ekonomi politikasının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Özbekistan orta derecede ticaret açıklığına sahip küçük bir ekonomidir, ancak Rusya, Kazakistan ve Çin ile dış ticaret ilişkilerinin kilit ortakları arasındadır (Yakubov, 2018: 108).

Bağımsızlık döneminde Özbekistan, dış ticaret mevzuatının serbestleştirilmesi ve dış ticaret faaliyetlerine elverişli koşullar yaratılmasını öngören ekonomik reformları desteklemek için güçlü yasal dayanaklar oluşturulmuştur (Muradova ve Abdurazakov, 2014: 3). Bununla birlikte, dünya ekonomisine entegre olabilmek için Özbekistan, uluslararası ticarete evrensel olarak kabul edilen normlara ve kurallara uygun bir dış ticaret politikası inşa etmeye çalışmıştır. Serbest rekabet koşulları altında, ülke uluslararası anlaşmalara katılmış ve ihracat odaklı ekonomisi yerli ürünlere yönelik yeni pazarların gelişimini desteklemiş ayrıca yapısal reformları hızlandıran süreçlere izin veren üç serbest bölge oluşturulmuştur (Anderson ve Wincoop, 2004: 5). Dış ticaret rejimini düzenlemesinin ilk aşaması, mal ithalatını düzenli hale getirmek olmuştur. Ülkenin basit bir ithalat vergisi sistemi vardır. Ülkenin basit bir ithalat vergisi sistemi vardır. 1990'ların ortasına kadar Özbekistan'ın dış ticaretinin çoğu ikili devletlerarası anlaşmalar temelinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle, BDT ekonomilerinden ithalat ve ihracat konusunda herhangi bir kısıtlama bulunmamakta olup, tüketim vergileri biçiminde hiçbir gümrük vergisi öngörmemektedir. İthalatta durum böyle iken, ihracatın serbestleştirilmesi ancak on yıl sonra gerçekleştirilmiştir (Isakhodjaev, 2003: 55).

Özbekistan'ın Dış Ticaret Politikası iki unsurdan oluşmaktadır; Bunlardan ilki döviz kuru politikası, gümrük sistemi, vergi sistemi, ithalat kotaları ve dış ticaretin dolaylı olarak kontrol edilmesini kapsar. Aynı zamanda Özbekistan'ın dış ekonomi politikası, ulusal ekonomisinin rekabet edebilirliğinin artırılması ve mevcut rekabet avantajlarının yaygınlaştırılması ve böylece ihracat teşvik edilerek dünya ekonomisine entegrasyonunun sağlanmasına yöneliktir. İkinci unsur sınırlama izni ve yasağı ile dış ticarete tarife dışı engeller ile ilgilidir. Özbekistan'daki dış ticaret, vergi sisteminde zamansal değişiklikler, gümrük tarifesi oranı ve dış ticaret için izin verilen malların bir listesi aracılığıyla düzenlenmiştir. Özbekistan bağımsızlık kazandığından beri, hükümeti sık sık çeşitli tarife dışı önlemlerin yanı sıra dolaylı önlemleri de kullanmıştır (Makushina, 2015: 2).

Özbekistan'ın bağımsızlığından bu yana, dış ticaret politikası tarihi dört aşamaya bölünmüştür. Her aşamada makroekonomik politikanın amaçlarına bağlı olarak, dış ticaret politikasının çeşitli da farklılık göstermiştir. İlk aşamada hükümet (1991-1994), gümrük politikası ve tarife düzenlemeleri için bir temel oluşturulmasına yardımcı olan bir dizi karar almıştır. Bu süre zarfında ülkenin gümrük politikası esas olarak ithalat tarifelerinin oranını düşük seviyede, ihracat tarifelerinin oranını ise yüksek düzeyde tutmak ve aynı zamanda dış ticarete ilişkin katı olmayan denetimleri sürdürmeyi hedeflemiştir. Bu politikanın gerekçesi iç talebin yabancı mallarla doldurulmasının önlenmesi ve ulusal mal varlıklarının düşük fiyat seviyesindeki BDT ülkeleri gibi ülkelere ihracatını sınırlandırarak ulusal zenginliğin çıkışının engellenmesidir. Hükümet, ithalat-ihracat tarifeleri ve tarife dışı önlemlerle dış ticarete paralel kontrol uygulamıştır. Anılan dönemin şartlarına bakıldığında Özbekistan dış ticaret politikasının esaslarında gayri resmi düzenlemelerin egemen olduğu görülmüştür (Ito, 2010:3).

Bu tür bir paralel kontrolün nedeni, yani tarife dışı engellerin ve dolaylı önlemlerin aynı zamanda dış ticaretin uygulanması şu şekilde açıklanmıştır (Pomfret, 2012);

- İlk olarak, Özbekistan hükümeti dış ticaret mevzuatında tecrübe eksikliği yaşamıştır

- İkincisi, bu aşamada Özbekistan Hükümeti, 1980'lerde Moskova'nın Ruble'de belirlediği hammadde fiyatlarını uygulamak zorunda kalmış ve hammadde fiyatları oldukça düşük bir seviyeye ulaşmıştır
- Üçüncüsü, Moskova ile çok karmaşık bir diplomatik durum vardır. Özbekistan Hükümeti, önemli hammaddelerin tarife dışı önlemler ile ihracatını iyi bir şekilde kontrol edememiştir. Bu durum, hükümetin düşük fiyatlardan dolayı ulusal zenginliklerin çıkışından korkması ve bazı hammadde türleri için çok yüksek oranda ihracat vergisi getirmesini gerektirmiştir.

İkinci aşamada(1994-1996) "Özbekistan Cumhurbaşkanı Kararnamesi" ile ithalat açısından daha fazla liberalleştiği görülmüştür. Bu Kararnameye göre tüm ithalat tarifeleri kaldırılmıştır. Bu aşamada Özbekistan tarife politikası ile hem hiperenflasyonla mücadele hem de iç piyasada tüketim mallarının yeterli miktarda sağlanması amaçlanmıştır. Bu dönemdeki ticaret politikası önlemleri, ulusal para "Somu", yeni pasaport sistemi ve yurtdışına seyahate çıkılmasıyla ilgili ciddi düzenlemeler getirmiştir. Anılan süre zarfında ihracat için tarife politikasında önemli değişiklikler olmamıştır. Bunun nedeni, hükümetin iç piyasadaki sanayi üreticilerinin üretim maliyetlerinin artmasına neden olacağı için doğal kaynakların, örneğin petrol, koza ve pamuk ihracat fiyatlarının artmamasıdır. İhracat fiyatlarının düşük olması nedeniyle, hükümet ulusal zenginliği korumak için, yüksek ihracat tarife politikasını sürdürmek zorunda kalmıştır (Karimov,2013: 12).

Üçüncü aşamada (1996-1997) mal ve hizmet için ithalat tarifeleri tekrar tanıtılmıştır. Özbekistan Kanunu uyarınca, kendi üretim ihtiyaçları için yabancı yatırımları olan işletmeler tarafından ithal edilen ithalat vergisi mükellefiyetinin ödenmesinden muafiyetlerin temininde "Gümrük Tarifesi Üzerine" ve "Yabancı yatırımlar Hakkında Kanun"un maddelerinde değişiklik yapılmıştır. İthalat tarifeleri %5 ile %50 arasında ve ihracat vergileri %10 ile %50 arasında değişmiştir. Daha yüksek ithalat tarifeleri daha çok yerel üreticiler tarafından üretilen mal ve hizmetlere uygulanmıştır. Bu önlem, yerli üreticilerin yabancı rekabetten korunması ve yurtdışında sert döviz çıkışının önlenmesi amacıyla alınmıştır. Ülkede, gıda ürünlerinin (et ve süt ürünleri, alkol ve tütün ürünleri, yağlı tohumlar) ve

teçhizatlarının (mekanik ve elektrikli teçhizat) ayrı ayrı kalitelerinin, miktarlarının ve fiyat özelliklerinin istenilen seviyeye getirilmesi için Özbekistan yatırım programında yer alan yeni oluşturulmuş prodüksiyonlar, zorunlu ön sevkiyat denetiminin uygulanması için prosedür oluşturulmuştur. Özbekistan'daki tüketici haklarını korumak için, malların özellikleri hakkında onaylanmış etiketleme kuralları ve ithal tüketim mallarının gümrük işlemleriyle ilgili bilgi almaksızın bazı tüketim mallarının ithalatı yasaklanmıştır (Bendini, 2013: 18).

İthalat tarifelerinin uygulamaya konması, ülkenin makroekonomik politikası ile ilgili iki temel argümanla desteklenmiştir. Bunlar (Jacks, Meissner ve Novy,2009: 165):

- Yerli üreticileri yabancı rekabetten korumak,
- Yurtiçinde üretilmeyen mallar için ithalat vergisi getirerek devlet bütçe açığını azaltmaktır.

İhracat vergisi politikasında, bu aşamada küçük değişiklikler yaşanmıştır. İkinci aşamada ağırlıklı olarak ham madde ihracat vergisi oranları uygulanmıştır. Hükümet ikinci aşamada, çok düşük ihracat fiyatları ile ulusal kaynakların çıkışını önlemek için yüksek ihracat tarifelerini etkili bir önlem olarak görmüştür. Ayrıca bu aşamada 24 Ekim 1996 tarihinde Özbekistan Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile serbest döviz alımını kısıtlayan sıkı döviz kontrolü önlemleri uygulamaya konulmuştur. Bu önlemler, Özbekistan hükümeti tarafından ithal ikame politikasının başlangıcını simgelemiştir. İhracata ilişkin düzenlemede, temel olarak ihracat potansiyelinin geliştirilmesini amaçlayan politikanın ihracat vergisi ayağı, 1997'den sonra kaldırmıştır (Nigora, 2014: 4).

Anılan dönemde dış ticaret faaliyetlerinin serbestleştirilmesine yönelik alınan tedbirler aşağıdaki gibidir (Nigora, 2014: 4):

- Gümrük ithalat sözleşmelerinin izlenmesi sistemi tanıtılmıştır
- Malların ihracat-ithalatına katılan girişimciler için basitleştirilmiş kayıt prosedürü oluşturulmuştur
- Dış ticaret operasyonları arasında, malların geçişini önemli ölçüde kolaylaştıracak ve dış ticaret konuları ile sözleşmelerin yürütülmesini kontrol

edebilecek dış ticaret işlemlerinin değişimi için tek bir elektronik sistem oluşturulmuştur

- Mevcut uluslararası işlemler için ulusal para biriminin dönüşümü başlatılmıştır
- Hazır giyim üretimi (dikiş, örgü ve deri ürünleri, çorap) ve ayakkabı üretiminde uzmanlaşmış yabancı yatırımlar ile üretim işletmeleri, katma değer vergisi hariç, tüm vergiler ve harçlardan muaf tutulmuştur.

Dış ticaretin örgütlenmesindeki niteliksel değişiklikler, tarife düzenlemesi ve ithalat operasyonlarının daha da geliştirilmesi için özel önlemlerin uygulanması, dış ticaret rejiminin bireysel tarife dışı önlemlerinin uluslararası şartlara uygun olarak kaldırılması, kalkınmada olumlu bir rol oynamıştır. İthal ikameci politika nedeniyle bu aşamada ülkede makine ve teçhizat ithalatının arttığı görülmüştür. Bu politika, hükümetin yurt içinde daha fazla mal üretilmesine ve ithal malların yerini almasına zemin hazırlamıştır (James ve Robert,1999: 647).

Son aşama Kasım 1997'den itibaren başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Bu aşama Özbekistan ekonomisi için kötü başlamıştır. Bu kötü başlangıcın nedeni 1986'dan beri pamuk ve altının uluslararası fiyatında yaşanan sürekli düşüş olmuştur. ABD ve dünyanın en büyük beşinci altın üreticisi ve en büyük ikinci ham pamuk ihracatçısı olan Özbekistan, iki büyük ihracat ürününün aynı anda keskin fiyat düşüşüyle komşularından daha fazla kötü duruma sürüklenmiştir. Dahası Özbekistan doğal gaz ve rafine edilmiş petrol ürünlerinin net ihracatçısı olması nedeniyle enerji fiyatlarındaki önemli düşüşlerden de etkilenmiştir. 1998 yılında, Özbekistan hükümeti, uluslararası fiyat-rekabet gücünün eksikliğinden muzdarip olan bu önemli ihraç mallarının kur ve ulusla para cinsinden fiyatlarını kontrol etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle, her türlü mal ve hizmet için 1 Kasım 1997 itibariyle ihracat tarifesi kaldırılmıştır. Bu politika değişikliği, hükümetin dış ekonomik faaliyetlerin daha da serbestleştirilmesi hedefiyle tutarlıdır. Ancak, bunun ihracatçı olmayan sektörde yerli üreticiler üzerinde herhangi bir etkisi olmamıştır, buna ek olarak politikadan yalnızca doğal kaynak üreticilerinin yararlandığı açıkça görülmüştür (Saidazim, 2004:207).

Hükümet, ihracatçıya bir vergi tabanı olarak odaklanmış, ancak sanayide ve tarımda ithalatla rekabet eden üreticilere önemli ölçüde koruma sağlamayı tercih etmiştir. Bu politikalar, geçiş sürecinde sınırlı bir değişime ve GSYH'da nispeten küçük düşüşe neden olmuştur. 1990'ların ortalarında ticaret politikası daha liberal hale gelmiştir, ancak döviz piyasası sıkı bir şekilde kontrol edildiğinden tam liberalizmden bahsetmek mümkün olmamıştır. Döviz kuru piyasada belirlendiği halde, resmi piyasaya erişim kontrol edilmiştir (Kathryn ve Pomfret, 1997: 22).

- Özbekistan'ın geleceğe yönelik dış ticaretinin başarılı bir şekilde gelişmesi için Hafif sanayi, gıda, tarım ve ileri teknoloji gibi endüstrilerde, üretimi genişleterek ihracat potansiyelini geliştirmek.
- Dünya mal piyasalarındaki konumlarını korumaya yardımcı olmak için yurt içi ihracatçıların çıkarlarını dış pazarlarda desteklemek.
- İç pazarda tekelci olmayan yerli üreticiler için destekleyici politikalar geliştirmek.
- Ülkenin temel ürünler üretimini artırarak ithalata bağımlılığını azaltmak.
- Özbekistan'ı dış pazarlarla (karayolu ve demiryolu taşımacılığı, ana gaz ve petrol boru hatları, ara bağlantılar ve bölgeler arası iletim hatları) birleştiren ulaşım hatlarının sorunsuz çalışmasını sağlamak (Akhtam, 2018: 109).

Gümrük idarelerinde ithalat sözleşmeleri için kayıt prosedürü, 30 Aralık 2013 tarihli Özbekistan Bakanlar Kurulu kararına göre 1 Ocak 2014'ten itibaren kaldırılmıştır. İthalat sözleşmelerinin Özbekistan Dış Ekonomik İlişkiler, Yatırımlar ve Ticaret Bakanlığı'ndaki kaydı zorunluluğuna son verilmiştir. Shavkat Mirziyev'in "Dış Ticaret Alanında Düzenleyici Sistemin iyileştirilmesi üzerine" Başkanlık Kararnamesi uyarınca 13.03.2017 tarihli PF-5012 sayılı kararı ile Özbekistan dış ekonomik ilişkilerini ve yatırımlarını yeniden düzenlenmiştir. Bu kararname "dış ticaret ilişkilerinin etkililiğini artırmak, dış ticareti serbestleştirmek, rekabetçi yerel ürünlerin sınır dışına satışını geliştirmek ve yerel imalat şirketleri ile yabancı ortakları arasında uzun vadeli istikrarlı ticari ilişkiler kurmak" amacıyla kabul edilmiştir. Özbekistan Dış Ticaret Bakanlığı, ülkenin dış ticaret politikasının geliştirilmesi, yürütülmesinden ve dış ticaret faaliyetlerinin düzenlenmesinde

hükümet organlarının çalışmalarını koordinasyonundan sorumludur (Yakubov, 2018: 109).

3.2.3. Özbekistan'ın İhracat ve İthalat Performansı

Modern dünyada ekonomik ilişkilerin çeşitlendirilmesinin üretim ölçeğinin genişlemesinin, ürün karmasındaki artışın, uluslararası işbölümü ve ulus ötesi işbirliğinin derinleşmesinin neden olduğu bir ticari genişleme trendi vardır. Hangi ülkelerden olduklarına bakılmaksızın imalatçılardan aracılara ve tüketicilere malların teslimat şekilleri gittikçe daha etkili hale gelmektedir. Bu koşullarda hükümetlerin ekonomi politikalarının başarısı, hem ülkelerin hem de dünya ekonomilerinin büyüme oranları doğrudan ticaret hacimlerine bağlı olduğu için dış ekonomik faaliyetlerin önündeki engellere ve maliyetlere özel bir önem verilmektedir. Serbest dış ticaret öğretisi ile birlikte, iyi bir dış ticaret politikasının en önemli unsuru devletin bir yandandış ticaret üzerinde etkin kontrol mekanizması kurması, diğer yandan ise aşırı yasal ve bürokratik engellerle ilişkili zorlukları azaltarak, dış ticaret prosedürlerini basitleştirmesi olarak görülmektedir. Özbekistan'da devam etmekte olan ticaret kolaylaştırıcı reformlar çerçevesinde önerilen tedbirler, uluslararası ticaret işlemleri için prosedürlerin standartlaştırılması, bunların uygulanması için gereken zaman ve maliyetlerin azaltılmasıdır (Rustamov, Nazarov ve Abdunazarov, 2008:309). 1990 yılların ortasında düşen pamuk fiyatları, ülkenin ödemeler dengesini etkilenmiştir ve gecikmiş yapısal reformlar nedeniyle makroekonomik esnekliğin olmaması, hükümetin 1996 yılında katı döviz kontrolleri uygulamasına yol açmıştır. Bu uygulama İthalat ikameci sanayileri teşvik etmek, döviz rezervlerini korumak ve temel gıda ithalatlarını desteklemek adına yapılmıştır (Karimov, 2009:97).

1991'de kazandığı siyasi ve ekonomik bağımsızlık, Özbekistan'ın dış ekonomik ilişkilerini temelden değiştirmiştir. SSCB'nin ithalat ve ihracatının merkezi olarak planlandığı ve devletin döviz rezervlerinin dağıtımını düzenlediği dış ticarete yönelik devlet tekeli yok edilmiştir. Bağımsızlıktan sonra Özbekistan, kendi çıkarları doğrultusunda bağımsız bir dış ticaret politikası izlemiştir. Bir piyasa ekonomisinin prensiplerine dayalı olarak dış ekonomik faaliyet yürütmek için bir mekanizma yaratılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Ulusal ekonominin dünya ekonomisine iyi bir giriş yapması amacıyla, Özbekistan politik ve ekonomik kalkınmasının ana

hedeflerini belirlenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda, rekabetçi iç pazarlar yaratma ve dış ekonomik faaliyetlerin serbestleştirilmesi için ekonomik reform tedbirleri senkronize edilmiştir. Dış ekonomik faaliyetlerin liberalleşmesinin ilk aşamasında, bir dizi düzenleyici tedbir geliştirilmiş ve benimsenmiştir. Öncelikle, yabancı işletmelere yurtiçine serbest giriş hakkı kanunla düzenlenmiştir. İkincisi, mülkiyet biçiminden bağımsız olarak, tüm ekonomik yapılar için dış pazarlara giriş koşulları aynı şekilde belirlenmiştir. Aynı zamanda devletin elinde pamuk, ipek, astrakhan, mermer, altın ve cumhuriyetçi ihracat kaynaklarını oluşturan diğer malları ihraç etmeye yönelik münhasır hak kalmıştır. Genel olarak dış ekonomik faaliyetleri sıkı kontrolü altında alıp, çoğu ihracat ve ithalat işlemleri için tarife ve tarife dışı düzenlemeler uygulanmıştır. Bir dizi stratejik kaynağı ithal etmek için alınan önlemler sadece ülkenin siyasi ve ekonomik güvenliğinde önemli bir artışa değil, aynı zamanda dış ekonomik ilişkilerin serbestleştirilmesine yönelik koşulların yaratılmasına da katkıda bulunmuştur (Rosenberg ve Zeeuw, 2000:4).

Özbekistan Cumhuriyeti'nin dış ekonomik ilişkiler alanındaki yeni stratejisi şunları içerir (Usui ve Abdon, 2010:2).

- İthalat-ihracat operasyonlarının ademi merkezileştirilmesi.
- Devlet ihtiyaçları için malların ihracatı ve ithalatı üzerinde kontrolün güçlendirilmesi.
- Devlet için stratejik olarak önemli olmayan mal ihracatı azaltılması.
- Stratejik malların ihracatından gelen döviz kazançları üzerindeki kontrolün güçlendirilmesi.
- Devletin yabancı yatırımları çekme ve ihracat faaliyetlerinin gelişmesi politikasının tüm gerekliliklerinin yerine getirilmesi.

Böylece radikal ekonomik reformlar sırasında dış ekonomik faaliyetler, ülkenin piyasa ekonomisi koşullarına uyumunun ve dünya ekonomik alanına entegrasyonunun gereklerine uygun olarak geliştirilen yeni bir düzenleyici çerçeve ve devlet düzenleme mekanizmasına dayanmaya başlamıştır. 1991'de kazandığı siyasi ve ekonomik bağımsızlık, Özbekistan'ın dış ekonomik ilişkilerini temelden değiştirmiştir. SSCB'nin ithalat ve ihracatının merkezi olarak planladığı ve devletin döviz rezervlerinin dağıtımını düzenlediği dış ticarete yönelik devlet tekeli yok

edilmiştir. Bağımsızlıktan sonra Özbekistan, kendi çıkarları doğrultusunda bağımsız bir dış ticaret politikası izlemiştir. Bir piyasa ekonomisinin prensiplerine dayalı olarak dış ekonomik faaliyet yürütmek için bir mekanizma yaratılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Ulusal ekonominin dünya ekonomisine iyi bir girişini amaçlayan stratejik gerçek durumu değerlendirerek, Özbekistan politik ve ekonomik kalkınmasının ana hedeflerini çözmeye odaklanmıştır. Aynı zamanda, rekabetçi iç pazarlar yaratma ve dış ekonomik faaliyetlerin serbestleştirilmesi için ekonomik reform tedbirleri senkronize edilmiştir. Dış ekonomik faaliyetlerin liberalleşmesinin ilk aşamasında, bir dizi temel konuyu çözen bir düzenleyici çerçeve geliştirilmiş ve benimsenmiştir. Öncelikle, dış pazardaki işletmelere bağımsız olarak girme hakkı kanunla düzenlenmiştir. İkincisi, mülkiyet biçiminden bağımsız olarak, tüm ekonomik yapılar için dış pazarlara giriş koşulları aynı şekilde belirlenmiştir. Aynı zamanda devletin elinde pamuk, ipek, astrakhan, mermer, altın ve cumhuriyetçi ihracat kaynaklarını oluşturan diğer malları ihraç etmeye yönelik münhasır hak kalmıştır. Genel olarak dış ekonomik faaliyetleri sıkı kontrol altına alıp, çoğu ihracat ve ithalat işlemleri için tarife ve tarife dışı düzenlemeler uygulanmıştır. İhracat kazançlarının devletin elinde merkezileşmesi benzeri görülmemiş kısa vadelerde yapısal uyum sorunlarının çözülmesine izin veren, ülkenin para birimi kaynakları üzerinde idari kontrol talep etmiştir. Bir dizi stratejik kaynağı ithal etmek için alınan önlemler sadece ülkenin siyasi ve ekonomik güvenliğinde önemli bir artışa değil, aynı zamanda dış ekonomik ilişkilerin gerçek serbestleştirilmesine yönelik koşulların yaratılmasına da katkıda bulunmuştur (Abdurazakov, 2008:16).

Ekonomik reformlar sırasında dış ekonomik faaliyetlerin serbestleştirilmesi, ekonomi politikasının temel görevlerinin çözülmesinde kilit bir unsur haline gelmiştir. 1994–1995 yıllarında yürütülen dış ekonomik alandaki dönüşümler, öncelikle Özbekistan'ın uluslararası işbölümü sistemine ve dış ülkelerle ekonomik olarak sağlam ticaret ilişkilerinin oluşturulmasına daha etkin bir şekilde dahil edilmesini amaçlamıştır. Piyasanın yerli ve yabancı üreticiler arasındaki dağıtım süreci ekonomik temelde gerçekleşmeye başlamıştır. Nesnel ve öznel koşulların oluşumu olarak, piyasa ilişkilerinin ve ekonominin işleyişine dair mekanizmaların güçlendirilmesi, cumhuriyetin dış ekonomik ilişkilerini yönetme sistemi yönetsel yönetim yöntemlerini ekonomik olanlar lehine sınırlanarak iyileştirmiştir

(Islamov,1998:63). Özbekistan Cumhuriyeti'nin dış ekonomik ilişkiler alanındaki yeni stratejisi şunları içerir (Rasanayagam, 2011: 685).

- İthalat-ihracat operasyonlarının ademerkezeleştirilmesi
- Devlet ihtiyaçları için malların ihracatı ve ithalatı üzerinde kontrolün güçlendirilmesi
- Devlet için stratejik olarak önemli olmayan mal ihracatı azaltılması
- Stratejik malların ihracatından gelen döviz kazançları üzerindeki kontrolün güçlendirilmesi
- Devletin yabancı yatırımları çekme ve ihracat faaliyetlerinin gelişmesi politikasının tüm önlemleri ile uyarılmasıdır.

Böylece radikal ekonomik reformlar sırasında dış ekonomik faaliyetler, ülkenin piyasa ekonomisi koşullarına uyumunun ve dünya ekonomik alanına entegrasyonunun gereklerine uygun olarak geliştirilen yeni bir düzenleyici çerçeve ve devlet düzenleme mekanizmasına dayanmaya başlamıştır (Wilson, Catherine ve Otsuki, 2004: 21). Dış ekonomik faaliyetlerde ihracatın gelişmesi gibi geleneksel olarak önemli olan görevleri çözümlenirken yanı sıra, döviz kazançlarının ana kaynağı ve ithalata kaynak sağlanması, aşağıdaki koşullar yerine getirilmektedir (Rodgers ve Williams, 2009: 8). Özbekistan, dünyanın 120'den fazla ülkesi ile dış ticaret gerçekleştirmektedir. Özbekistan'ın dış ticaret ilişkilerinde iki ana alan vardır (Hausmann ve Klinger, 2006: 3). Özbekistan, dünyanın 120'den fazla ülkesi ile dış ticaret gerçekleştirmektedir. Özbekistan'ın dış ticaret ilişkilerinde iki ana alan vardır (Hausmann ve Klinger, 2006:8):

- BDT ülkeleri,
- Diğer ülkeler.

SSCB'nin çöküşünden sonra BDT ülkeleriyle birlikte Özbekistan'ın geleneksel dış ticaret ilişkileri önemli değişimlere uğramış ve 1994-97'de önemli ölçüde (% 50 oranında) azalma eğilimi göstermiştir. Ancak, 1997'den beri Özbekistan'ın eski Sovyet Cumhuriyetleriyle ticaret cirosunda bir artış olmuştur. Bu ülkeler, tüketim malları, taze ve işlenmiş meyve ve sebzeler, fındık, diğer gıda ürünleri, tekstil ve örme kıyafetler, elektrikli ekipmanlar, çeşitli dayanıklı tüketim malları gibi mal çeşitleri ile Özbekistan'ın ticaretinde önemli bir paya sahiptir (Ojala ve Touboul,

2004: 4). Özbekistan'ın dış ekonomik faaliyetleriyle ilgili devlet politikası, katma değeri yüksek kaliteli malların üretimi, sürdürülebilir ihracat artışının teşvik edilmesi, yurtdışında rekabetçi mal ve hizmetlerin etkin tedarikinin sağlanması ve ulusal ekonominin güvenliğinin sağlanması gibi bir dizi önemli hedefe sahiptir. Özbekistan, dış ticaret rejimini serbestleştirmek için sistematik bir politika yürütmektedir. Örneğin, 1 Kasım 1997 tarihinden itibaren ihracatın ruhsatlandırılması ihracat ve ithalatı, yetkili makamlarca ihraç edilen ithalat ve ithalatlar hariç olmak üzere, ihraç edilen mal ve ürünlerin listesi iptal edilmiştir. İthal ve üretilen mallar üzerindeki tüketim oranlarını birleştirmek için aktif çalışma yapılmaktadır. Aynı zamanda ulusal ekonomik çıkarların korunmasını sağlamak için merkezi ve merkezi olmayan ihracatların düzenlenmesiyle stratejik öneme sahip malların hareketleri üzerindeki devlet kontrolü sürdürülmektedir (Myant ve Drahokoupil, 2008: 52).

Rekabet, BDT pazarlarının mallarına yönelik gereksinimleri de artırmaktadır. Halihazırda BDT ülkeleri arasındaki dış ticaret işlemleri, BDT ülkelerin ile ticaret serbest ticaret rejiminde yürütülmektedir. Yerli üreticiler tarafından üretilen mallar, yabancılar ile katı rekabetle karşı karşıya kalmaktadır (Abdurazakov, 2005). Bu durum birçok durumda ambalajlama, etiketleme ve teslimatın kalitesi açısından daha rekabetçi olmaktadır. Yerli markaların bakımı ile birlikte sadece malların yeniliği değil, aynı zamanda malları pazara tanıtmak için etkili pazarlama ve reklamı önem kazanmaktadır. Demiryolu taşımacılığı için nispeten yüksek tarifeler ve üçüncü ülkeler yoluyla transit ihtiyacı nedeniyle önemli nakliye maliyetleri, Rusya, Ukrayna ve Azerbaycan pazarlarına teslim edildiği zaman yerli malların potansiyel rekabet avantajlarının azaltılması için ek faktör görevi görmektedir (Abdurazakov, 2005: 19). Rekabet, BDT pazarlarının mallarına yönelik gereksinimleri de artırmaktadır. Halihazırda BDT ülkeleri arasındaki dış ticaret işlemleri, BDT ülkelerin ile ticaret serbest ticaret rejiminde yürütülmektedir. Yerli üreticiler tarafından üretilen mallar, yabancılar ile katı rekabetle karşı karşıya kalmaktadır (Abdurazakov, 2005). Bu durum birçok durumda ambalajlama, etiketleme ve teslimatın kalitesi açısından daha rekabetçi olmaktadır. Yerli markaların bakımı ile birlikte sadece malların yeniliği değil, aynı zamanda malları pazara tanıtmak için etkili pazarlama ve reklamı önem kazanmaktadır. Demiryolu taşımacılığı için nispeten yüksek tarifeler ve üçüncü

lkeler yoluyla transit ihtiyacı nedeniyle önemli nakliye maliyetleri, Rusya, Ukrayna ve Azerbaycan pazarlarına teslim edildiği zaman yerli malların potansiyel rekabet avantajlarının azaltılması için ek faktör görevi görmektedir (Bekmuradov ve Khachiev, 2001: 4). Özbekistan'da özellikle ihracata yönelik sektörlerde, doğrudan yabancı yatırımların ülkeye girişi desteklenmektedir. Yasal olarak tesis edilen önlemlerin yardımıyla devlet, dış piyasada satışa yönelik olan ticari kuruluşların ürettiği mal ve hizmetlerin payını artırmayı hedeflemektedir. İhracat alanında ana tercihler ve ayrıcalıklar aşağıda sunulmuştur İhracat alanında ana tercihler ve ayrıcalıklar aşağıda sunulmuştur (Fischer ve Qaim, 2014: 46). Aynı zamanda, diğer ülkelerin topraklarında kurulan ve Özbekistan ticaretinin çıkarlarını temsil eden yatırım ve ticaret evleri ve temsilcilikler, ihracatı teşvik etmede önemli bir role sahiptir Özbekistan, dış ticaret misyonlarını amasına izin veren ve ihracata yönelik aracı kurumlar yaratan ekonomik birimlerin yelpazesini giderek genişletmiştir.

Artan ihracatlar ekonomik büyüme üzerinde etkili olmuştur. Ticaret ve özellikle ihracat; büyüme, öğrenme ve rekabet gücü için kritik itici gçler olmuştur. Ticaretin faydaları arasında ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere ve kaynakların daha verimli tahsisinin etkileri; daha düşük maliyetle daha fazla ara mal veya hizmet çeşitliliği bulunmaktadır (Kowalski ve Bge, 2013:5).İhracat eşitlendirmesi, ülkelerin sınırlı sayıda mal ve ticaret ortaklarına bağımlılıklarını azaltmalarına yardımcı olmuştur. Zira ihracat eşitlendirmesinde bir standart sapma artışının yıllık ortalama büyüme oranını 0,8 puan artırdığı gösterilmiştir (Alfatulloviç,2014: 12). İthalatlar, hem ekonomik aktiviteyi çeşitlendirmek hem de ihracatı arttırmak için kritik öneme sahiptir. Dış kaynak kullanımı, yerel katma değer yaratmanın ve ihracattan istihdamın yerini almak yerine bir tamamlayıcıdır. İthal girdiler maliyetleri azaltabilir, teknolojik gelişmişliği artırabilir ve yerli malların üretimini ve rekabet gücünü arttırmak için benzersiz bileşenler sağlayabilir. İthalat için engellerin yaratılması da ihracata engel olmaktadır (Gonzalez, 2016:21). Özbekistan'ın son on yıldıki büyümesi kısmen ticarete bağlıydı çünkü birincil mallar için yükselen fiyatlar ticaret fazlasının devam etmesine yardımcı olmuştur. Bununla birlikte ticaret fazlası, ithal ikamesini teşvik edecek politikalarla desteklenmiş, tarife ve tarife dışı ithalat engellerinden de kaynaklanmaktadır. Daha yakın zamanlarda emtia fiyatlarındaki

düşüşü ve Rusya Federasyonu'ndaki yavaşlama nedeniyle ihracat gelirleri düşmüştür (Mazhikeyev, Edwards ve Rizov, 2015:3).

- Malların ve hizmetlerin ihracatı, gümrükleme ücreti hariç gümrük vergilerine tabi değildir.
- İhracatçılar için, toplam satış hacminde, kendi ürettiği malların (iş ve hizmet) ihracatının, sabit döviz kurundan hesaplanan payına bağlı olarak, gelir (kar) vergisi ve emlak vergisi ödenmesi için bir prosedür oluşturulmuştur:
  - %15 ile %30 arasında ihracat payı için bu oranlar % 30 oranında azalmıştır
  - %30 veya daha fazla ihracat payı olanlar için vergi oranları 2 kat azalmıştır
- İhraç edilen mallar tüketim vergisine tabi değildir.
- Özbekistan toprakları dışındaki malların, işlerin ve hizmetlerden serbest döviz kuru rejimine tabi olanlar için ihraç edilen malların taşınması, yüklenmesi, boşaltılması, aktarılması ve aktarılması hizmetleri katma değer vergisine tabi değildir.
- Gümrük vergilerinin (gümrük idaresi tarafından kararlaştırıldığı gibi) ödenmesi için ertelenmiş veya taksitli bir plan verilebilmektedir.
- Üreticilere, ihraç edilen ürünlerin ihraç edilmesinde kullanılan ithal malzeme ve teknik kaynaklara ilişkin KDV ödemesinin faizsiz 90 günlük bir süre için gecikme ile ödenmesi sağlanmıştır.
- Küçük işletmeler, kendi ürettiği mallarından veya hizmetlerinden elde ettiği döviz gelirlerini bozdurma yükümlülüğünden muaftır.
- Küçük işletmeler, yetkilendirilmiş bankaların nakit bürolarından elde ettikleri nakit para ile ihracat yapmaları mümkün olmuştur.

Aynı zamanda, diğer ülkelerin topraklarında kurulan ve Özbekistan ticaretinin çıkarlarını temsil eden yatırım ve ticaret evleri ve temsilcilikler, ihracatı teşvik etmede önemli bir role sahiptir. Özbekistan, dış ticaret hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olan ve ihracata yönelik aracı kurumlar yaratan ekonomik birimlerin yelpazesini giderek genişletmiştir (Ganiev ve Yusupov, 2012: 9). Artan ihracat ekonomik büyüme üzerinde etkili olmuştur. Ticaret ve özellikle ihracat, büyüme, öğrenme ve rekabet gücünün kritik itici güçler olmuştur. Ticaretin faydaları bunlarla

sınırlı kalmamış kaynakların daha verimli tahsisini ve daha düşük maliyetle daha fazla ara mal veya hizmet çeşitliliği sağlamıştır. İhracat çeşitlendirmesi, ülkenin sınırlı sayıda mal ve ticaret ortaklarına bağımlılığını azaltmasına yardımcı olmuştur. Özbekistan'ın son on yıldaki büyümesi kısmen ticarete bağlıdır çünkü birincil mallar için yükselen fiyatlar ticaret fazlasının devam etmesine yardımcı olmuştur. Ticaret fazlası, ihracatın artmasına ek olarak ithal ikamesini teşvik eden, tarife ve tarife dışı ithalat engellerinden de kaynaklanmaktadır. Son zamanlarda ise mal fiyatlarındaki düşüş ve Rusya Federasyonu'ndaki yavaşlama nedeniyle ihracat gelirlerinde düşüş yaşanmıştır(Mazhikeyev, Edwards ve Rizov, 2015: 17). Özbekistan ekonomisinde ihracatın nispeten sınırlı rolü, kısmen ticaret rejiminden kaynaklanmaktadır. Özbekistan DTÖ üyesi değildir ve ticaret rejimi, yakın zamana kadar ithal ikameci endüstriler için yüksek düzeyde koruma ve gıda ve diğer ürünlerin ihracatı üzerindeki kısıtlamalarla tanımlanmıştır. Yerelleştirme programı, ithal ikameci endüstriler ve ihracatçıları için vergi ve gümrük ayrıcalıkları sağlamaktadır (Probitkova ve Trushin, 2000:3).

Yabancı ülkelere yapılan ihracat, sırasıyla, üç bölgesel pazara bölünmektedir.

- Batı pazarı, Özbekistan ihracatının %25,6'sına denk gelen bu pazarın % 17,8'ini AB ülkeleri oluşturmaktadır. Bu bölgenin ülkeleri, çeşitli ekipman ve ürünlerin üretiminde gelişmiş bir sisteme sahiptir. Pazardaki tüketici talebine cevap verebilmek ve fiyat göstergeleri ile birlikte bu pazardaki eğilimlerin takip edilmesi, ihracatta Batı Pazarı'nın payını artırmayı hedefleyen Özbekistan için önem arz etmektedir (Probitkova ve Trushin, 2000).
- Güneydoğu Asya ülkeleri de dahil olmak üzere Asya, Japonya, Güney Kore, Çin, Hindistan, Vietnam, Malezya, Singapur dahil olmak üzere BDT dışındaki ülkelere yapılan ihracatın %10'unu ve toplamın %6,8'ini oluşturmaktadır. Bu ülkeler grubu, dünya mal pazarında yer almak için hızla gelişmekte olan ekonomileri temsil etmektedir. Bu ülkelerin rekabet avantajları arasında, ticaret yollarının kesişme noktaları üzerindeki coğrafi konumları, fazla nüfusları nedeniyle mallara yönelik yüksek potansiyel talep, düşük işçilik maliyetleri ve yabancı yatırımlar çekerek bu temeller üzerinde yeni imalat kollarının geliştirilebilmesi yer almaktadır. Batı pazarlarıyla karşılaştırıldığında, Özbekistan ihracatının bileşimi Asya pazarlarında daha

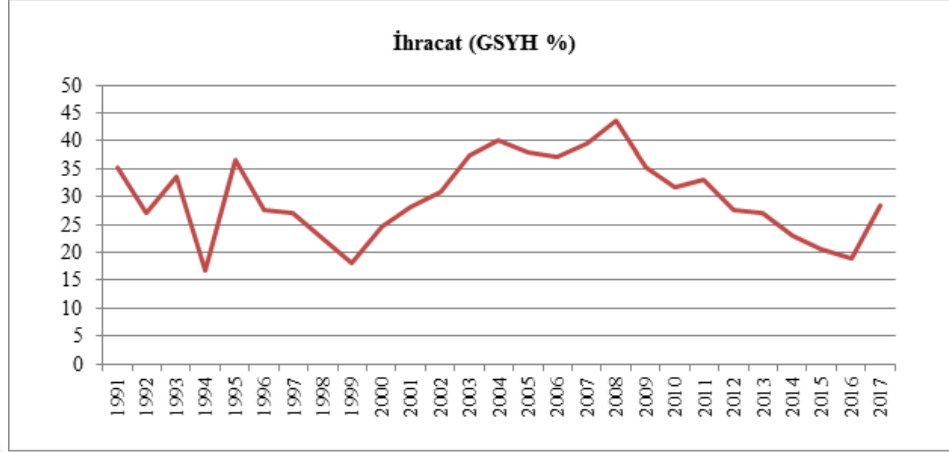

büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bu, pamuk lifi, ipek, iplik, kumaş ve diğer tekstil ürünleri, teknik yağlar, kimyasal iplikler ve elyaflar, çeşitli makine ve ekipmanları içermektedir. Özbekistan şirketleri bu ülkelerin ürünleri ile maliyet ve kalite düzeyinde rekabet edebilirken, malların nakliyesinin büyük bir maliyet unsuru olması, bu ülkelerle rekabet avantajını neredeyse ortadan kaldırmaktadır. Bununla birlikte, bu ülkelerle ihracatın önünde bazı engeller vardır. Bunların bir kısmı dil engeli, ticari zihniyet, pazara erişimde yasal-kurumsal zayıflıklar olarak sıralanabilir (Sirajiddinov ve Abdurazakov, 2003).

- Yakın ve Orta Doğu da dahil olmak üzere Güney pazarları, İran, İsrail, Türkiye, Afganistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Mısır, ülke grubu Özbekistan ihracatında en büyük paya sahip olan ülke grubunu oluşturmaktadır. Bu grup BDT dışına yapılan ihracatın % 21,6'sını ve toplam ihracatının yüzde 16,1'ini temsil etmektedir. Güney pazarları, Özbekistan'ın ihracatta en yüksek mal çeşitliliğine sahip olduğu pazardır. Hammadde ve mal ile birlikte, yarı işlenmiş ve hazır mallar da bu ülkelere ihraç edilmektedir. Bunlar arasında pamuk elyafı, iplik ve kumaş, diğer tekstil ürünleri, demir ve demir dışı metaller (bakır, çinko ve bunların yapıldığı ürünler), tahıl, inşaat malzemeleri, çimento, mineral ve kimyasal gübreler, kimyasal iplikler ve lifler de dahil olmak üzere kimyasal ürünler, petrol ve gaz işleme sonucu elde edilen ürünler yer almaktadır. Afganistan pazarı Özbekistan malları için çok umut vericidir. Bununla birlikte, Özbek mallarının bu pazara girişi, etkili ulaşım ve iletişim imkanlarının olmaması nedeniyle sınırlandırılmıştır.
- İran üzerinden güney limanlarına erişim, ülkenin Güney-Doğu Asya ülkeleri ile ihracat kompozisyonunu tamamen değiştirebilir. Aynı şekilde bu yolla Özbekistan Güney-Doğu Asya ve Asya'nın uluslararası finans kurumları, finansal kaynakları, BAE ve Suudi Arabistan Pazarları, İsrail'in teknolojileri, Çin'in sanayi ürünleri, Türkiye ve diğer ülkelerin endüstriyel ürünlerine ulaşma fırsatı yakalayabilir.

Yerli üreticilerin ve mal ihracatçılarının karşılaştığı engeller arasında, DTÖ üyesi olmayan ülkelerdeki piyasaya erişimin karmaşık düzenleyici mekanizmaları vardır. İhracata etki eden faktörler, ülkelerin pazarlarını korumak ve yerli üreticilere destek

olmakla kalmayıp, mevcut tarifeleri oldukça yüksek düzeyde tutmalarıdır. Örneğin, Hindistan'da mevcut tarifelerin ortalama oranı %34,9, Mısır'da %26,8, Vietnam'da %18,2, Kore'de %12'dir (Malikov, Qineti ve Pulatov, 2017: 974).

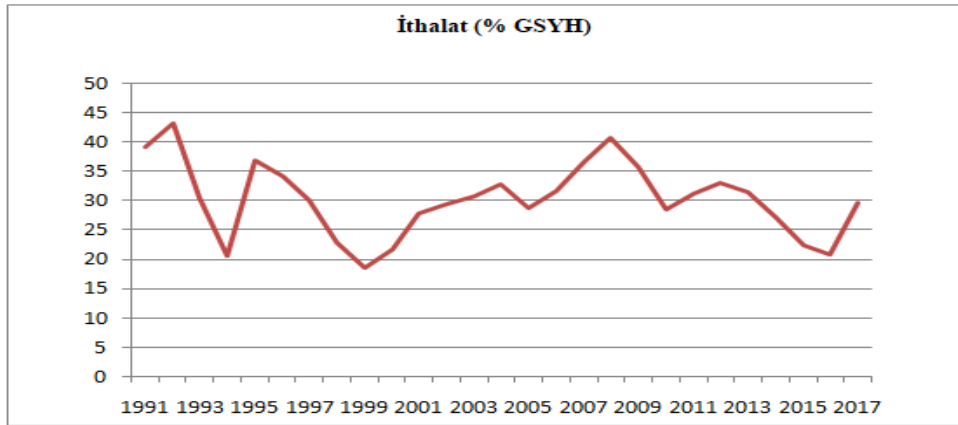
Şekil 3.1.Özbekistan'ın İhracat (GSYH%)

Kaynak:<https://www.worldbank.org/>

Bu göstergede 1991'dan 2017'ye kadar Özbekistan'ın ihracat verileri gösterilmektedir. Bağımsızlığın ilk yıllarında ihracatın dalgalı bir trend izlediği gözlenmektedir. Özbekistan'ın en yüksek ihracatı 1992'nin revizyonu sonrası altın, petrol, doğal gaz, perakende dışı saf pamuk ipliği, etilen polimerleri ve radyoaktif kimyasallardan olmuştur(Lee, 2005: 35). 2000 yılında başlayan toparlanma süreci 2008 yılında %43,52 ile zirve değerine ulaşmıştır. 2005 yılında ihracat değeri yaklaşık üçte bir oranında artmıştır.2013'ten bu yana %-1,3'lük bir düşüşe karşın 2016'dan 2017'ye %12,9'luk bir artışa işaret etmektedir. Özbekistan ihraç malları artı hizmetler toplam Özbekistan GSYH % 20'sini temsil etmektedir. Resmi istatistiklere göre, mal ve hizmet ihracatı, 2000 yılında 3,3 milyar ABD dolarından, 2011 yılında 15,0 milyar ABD dolarına 4,6 kat artmıştır. Mal ticareti, hizmet ticaretinden daha hızlı büyümüştür. Özellikle, 2003-2008 döneminde mal ihracatı, ulusal paranın devalüasyonu, güçlü dış talep ve dünya emtia fiyatlarındaki artış ile desteklenen, ortalama %26,5'lik etkileyici bir ortalama büyüme oranına ulaşmıştır. 2009 yılında küresel ekonomik kriz nedeniyle mal ihracatındaki artış yavaşlamış, dış talepteki zayıflama ve ihracat fiyatlarındaki düşüşten etkilenmiştir. Dünya ekonomisinin toparlanmaya başlaması, dış talebin güçlenmeye başlaması ve ihracat fiyatlarının artmaya başlamasıyla 2010-2011 yıllarında belirgin bir ivme kazanmıştır. Daha yavaş ekonomik büyüme, döviz arzının azalması ve ithalat fiyatlarının düşmesi nedeniyle 2009-2010 döneminde mal ithalatı gerilemiştir. İktisadi faaliyetin

toparlanması ve ithalat fiyatlarının artmasıyla emtia ithalatı artmıştır. İhracatın büyümesi çoğunlukla ihracat fiyatlarındaki artıştan kaynaklanırken, ithalatın büyümesi büyük ölçüde hacmindeki artıştan kaynaklanmıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) tahminlerine göre, Özbekistan'ın mal ve hizmet ihracatının hacmi %11,6 oranında artarken, aynı dönemde mal ve hizmet ithalat hacminde %213,0 artış olmuştur. İhracatın büyümesi ile GSYH'nın büyümesi arasında yakın bir pozitif ilişki vardır ve bu da ihracatın ekonomik büyümenin ana itici gücü olduğunu göstermektedir (Ganiev ve Yusupov,2012: 10).

2017-2021 için Kalkınma Stratejisi için “ihracat faaliyetlerinin serbestleştirilmesi ve kolaylaştırılması, ihracat yapısının ve coğrafyanın çeşitlendirilmesi ve ekonomik sektörlerin ve bölgelerin ihracat potansiyelinin genişletilmesi ve harekete geçirilmesi” gibi hedefler belirlenmiştir. Hükümet ayrıca, ihracat alanındaki dış ekonomik faaliyetlerin tam olarak serbestleştirilmesini ve ihracatçı firmalara yönelik mevcut engellerin kaldırılmasını hedeflemektedir. İhracatın güçlendirilmesinde yurtdışındaki ekonomik danışmanların rolünün artırılması önerilmiştir.

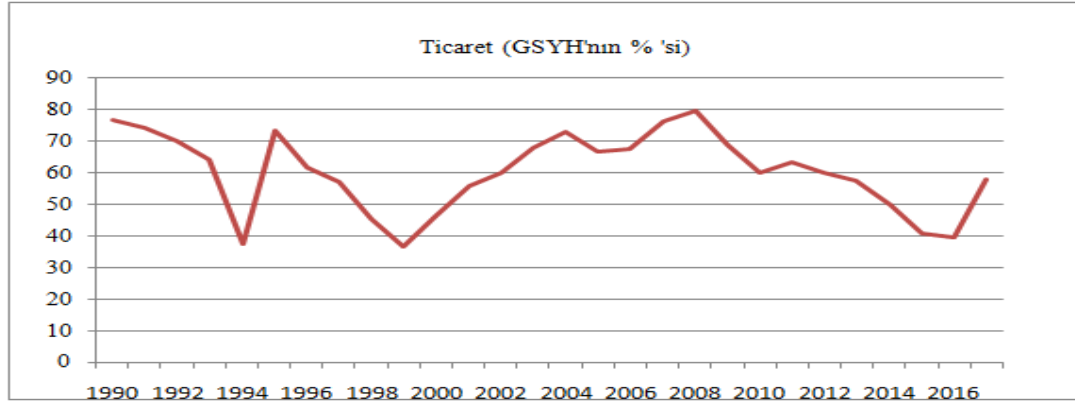

Şekil 3.2.Özbekistan'ın İthalat (GSYH %)
Kaynak:<https://www.worldbank.org/>

Şekil 3.2.'de Özbekistan'ın 1991-2017 döneminde ithalat verilerinin seyrini göstermektedir. 1991-2017 dönemi için Özbekistan'ın cari fiyatlarla ithalatı artarak %73,7 yükselmiştir. Özbekistan'ın ithalatındaki yıllık ortalama artış % 2,1'dir. Özbekistan'ın sabit fiyatlarla yaptığı ithalatlardaki yıllık ortalama artış %0,50 olmuştur. Dünya payı %0,099 azalmıştır. Özbekistan'ın en düşük ithalatı 1994 yılında gerçekleşmiştir. 1991-2017 döneminde Özbekistan'da kişi başına düşen

ithalat %13,1 artmıştır. Kişi başına ithalatta cari fiyatlarla ortalama yıllık artış % 0,47 olmuştur. 2016 yılında Özbekistan 9,1 milyar dolarlık ithalat yaparak dünyanın en büyük 95. ithalatçısı olmuştur(Abdurazakov, 2005: 16). Özbekistan'ın 1991-2017 döneminde ithalat verilerinin seyrini göstermektedir. 1991-2017 dönemi için Özbekistan'ın cari fiyatlarla ithalatı artarak %73,7 yükselmiştir. Özbekistan'ın ithalatındaki yıllık ortalama artış %2,1'dir. Özbekistan'ın sabit fiyatlarla yaptığı ithalatlardaki yıllık ortalama artış %0,50 olmuştur. Dünya payı % 0,099 azalmıştır. Özbekistan'ın en düşük ithalatı 1994 yılında gerçekleşmiştir. 1991-2017 döneminde Özbekistan'da kişi başına düşen ithalat %13,1 artmıştır. Kişi başına ithalatta cari fiyatlarla ortalama yıllık artış %0,47 olmuştur. 2016 yılında Özbekistan 9,1 milyar dolarlık ithalat yaparak dünyanın en büyük 95. ithalatçısı olmuştur(Amir, 2017: 8).

Özbekistan'ın ticaret politikası ithal ikameciliğe dayanmaktadır. Birden fazla döviz kuru sistemi ve yüksek oranda düzenlenmiş ticaret rejimi, ithalat ihracattan daha fazla azalmasına rağmen, para rezervlerini korumak için ithalatı sıkılaştırdığı için 1996'dan beri İthalat Ve İhracat düşüşlerine yol açmıştır. Katı tarifeleri, bölgesel sınır kapanışları ve “ücretler” geçişi hem tüketim mallarının hem de sermaye ekipmanlarının ithalatını azaltmaktadır. Yerel olarak üretilen malları korumak için son derece ayrımcı tüketim vergileri mevcuttur. Hükümet ithalattaki artışa engel olmak için ve ekonomik reform sürecinin bir parçası olarak ticaretin önündeki engelleri yavaş yavaş ortadan kaldırmıştır. Hükümet ayrıca, perakendecilerin vergi veya gümrük makamlarının talebi üzerine ithal ürünler için menşe ve gümrük makbuzları ibraz etmelerini şart koşturmaktadır. Özbekistan genellikle bu tür sertifikalar olmadan bulunan mallara el koymaktadır. 2005 ve 2006'da Özbekistan özel ithalatçılar için dövize erişimi sınırlandırarak ithalatı kısıtlamaya devam etmiştir. Hükümet, sert para akışını önlemek ve Özbekistan Som'unun devalüasyon tehdidini engellemek için tüketim malları ithalatını kısıtlamamıştır. Gümrük idaresi için devlet kontrolündeki takas şirketiyle ithalat sözleşmelerinin artık gerekli olmamasına rağmen, tescil gerektiren düzenlemeler kaldırılmamıştır (Olimov ve Fayzullaev, 2011: 23).

Şekil 3.3.Özbekistan Ticaret GSYH%
Kaynak:<https://www.worldbank.org>

Şekil 3.3' de 1990-2017 yılları arası Özbekistan'daki Ticaret (GSYH'nın% 'si) gösterilmektedir. Özbekistan'ın ticaret koşullarının iyileştirilmesi ve dış ticaret faaliyetlerinin serbestleştirilmesi, 1992-1996 yıllarında dış ticaretin kapsamını önemli ölçüde geliştirmiştir. Ancak 1997-1999 döneminde dış ticaret hacmi büyük ölçüde azalmıştır. Dış ticaret cirosu 2013 yılında 2012 yılına göre %9,8 oranında artmıştır. 2016 yılı itibariyle ticaret GSYH'nin %39.49'una ulaşmıştır. Son 26 yılda en yüksek değeri 2008 yılında 79.70 iken, en düşük değeri 1999 yılında 36,55 olmuştur(Toktogulov, 2018: 2). Dış ticaret, Özbekistan'ın ekonomik büyümesinde önemli bir etkiye sahiptir. Aynı zamanda, dış ticareti düzenleyen düzenleyici çerçevedeki zayıflıklar ve dış ekonomik faaliyetin devlet tarafından düzenlenmesinin ortaya çıkardığı etkisiz mekanizmalar, aşırı bürokratik engeller yaratmakta ve iş maliyetlerini gereksiz yere artırmakta, dış ticaret potansiyelinin tam olarak ortaya çıkmasını engellemektedir. Bu olumsuzlukları azaltma ihtiyacı, dış ekonomik faaliyetlerin gelişimini sınırlayan mevcut engelleri ve kısıtlamaları belirlemek amacıyla yapılan ihracat-ithalat operasyonları alanındaki düzenleyici çerçevenin doğru çizilmesinin önemini artırmaktadır(Kaminski ve Mitra, 2012: 18).

1980'lerin sonlarına doğru dünya, ekonomik özgürlük açısından önemli değişiklikler geçirmiştir. Aynı zamanda serbestleşme ve özelleştirme gelecekteki kalkınmanın ana kuralları haline gelmiştir. Ekonomik özgürlük, politik ve sivil özgürlükten farklıdır. Siyasi özgürlük, vatandaşların siyasi şartlara eşit şartlarda katılmakta özgür oldukları, partiler arasında rekabetin olduğu ve seçimlerin adil olduğu anlamına gelmektedir. Sivil özgürlük, din özgürlüğü, toplanma özgürlüğü ve ifade özgürlüğü konularıyla

ilgilenmektedir. Ekonomik ve sivil özgürlükler siyasal alandan önemli ölçüde farklıdır, siyasal özgürlük çoğunluğun iradesine dayanan ve böylece bireyin iradesini küçümseyen politik karar vermeyi sağlamaktadır. Dolayısıyla ekonomik ve sivil özgürlükler, siyasi özgürlüğün aksine meşru olma eğilimindedir (Keseljevic, 2007: 26).

3.2.4. Döviz Kuru

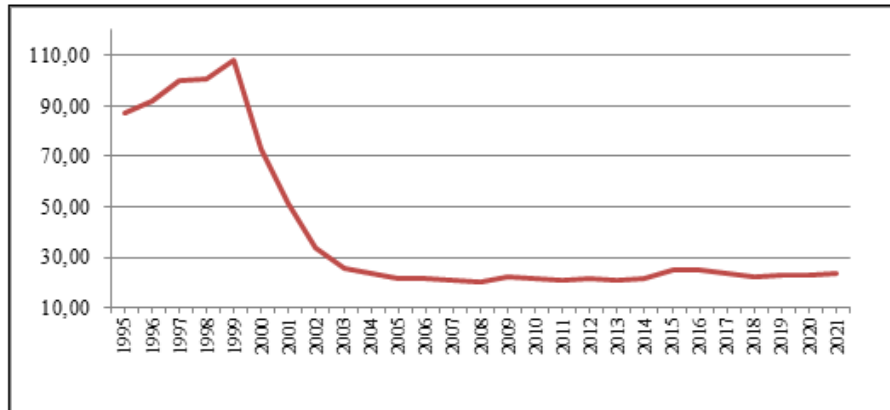
Özbekistan, ihracat ve ithalat pazarlarının sıkı kontrolleri ile bağlantılı olarak bölümlere ayrılmış bir döviz piyasasına sahip ve çoklu döviz kurusistemine sahip az sayıdaki geçiş ülkesinden biridir. Döviz rejimi, geçiş sürecinde devletin baskın bir rolüne vurgu yapan “Özbek kalkınma modeli” temel taşı olmuştur. Daha temel olarak bu sistem özellikle mali alanda, piyasa reformlarının genel eksikliğini ortaya çıkarmıştır (Zeng, 2014: 47). Özbekistan'da döviz kuru politikası üç döneme ayrılmaktadır: 1993 ile 1996 arasındaki dönem, 1996 ile 2000 arası dönem ve 2000 sonrası dönemdir. Özbekistan Hükümeti ilk dönemde, öncelikle Kasım 1993'te, Rus Rublesi için 1:1 oranında geçici bir para birimi olan “soda-kupon” u piyasaya sürmüştür. 1993-1994'te Hükümet, ülkedeki döviz kuru piyasasını geliştirmek için birkaç önemli önlem almıştır. Temmuz 1994'te, tam değerli ulusal para birimi “Som”, 1: 1000 oranında, soda kuponuna ve 7: 1'den ABD dolarına eşitlemiştir. Gelecek üç ay UZS döviz kuru 11-12 UZS / USD seviyesinde dengelenmiştir (Olimov ve Sirajiddinon 2008:5).

İkinci dönemde, yerli üreticilerin yabancı rekabetten korunması için bir ithalat ikamesi stratejisi uygulanmıştır. 1996'nın sonlarında, düşük ihracat gelirleri sonrası Hükümet, paranın dövize dönüştürülebilirliğini sınırlandıracak ve dönüştürülecek miktarını azaltacak önlemler almıştır. Hükümet düzenli olarak kamusal ve ticari piyasalara döviz arz ve talebini kontrol ederek müdahale etmiştir (Ghura ve Grennes, 1993:158). Sermayenin ve öncelikli tüketim mallarının ithalini sübvansede edilmek amacıyla ihracat sektörlerine (pamuk ve altın üretimi) vergi uygulanmasında aşırı değerlendirilmiş bir döviz kuru politikası uygulanmıştır. Sonuç olarak, döviz kuru için yasada belirtilmeyen bir önleme başvurulmuştur. Resmi oran ihracattan elde edilen gelirleri, belirli sermaye malları ve tüketim malları ithalatı, devlet alımları ve devlet garantili borçların ödenmesini sağlamak için kullanılmıştır (IMF, 2000). Serbest

döviz piyasasının olmaması döviz kuru ve para politikaları arasındaki koordinasyonun bir sonucu olarak, fiili oran ve paralel piyasa oranı arasındaki fark kademeli olarak artırmıştır. Diğer yandan döviz politikasının; nispi fiyatlardaki çarpıklıklar, doğrudan yabancı yatırımların sınırlanması, ihracatçıların sübvansiyonu, piyasanın tekelleşmesive makroekonomik istikrarın sağlanamaması gibi olumsuz sonuçları vardır. Ülkenin kur politikasının hedefleri açıktır: Resmi ve tekil piyasa döviz kurları arasındaki farkın azaltılması, hem döviz alım satımı hem de satışın serbestleştirilmesi ve ihracatı teşvik etmektedir (Hausmann, Panizza ve Rigobon, 2004: 24). Reel döviz kuru ekonominin uluslararası rekabet gücünün temel göstergelerinden biridir ve bu nedenle, bir ülkenin dış ticaret gelişmeleri üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Reel döviz kuru hareketleri ihracat ve ithalat üzerinde kalıcı bir etkiye sahiptir (Luong, 2003: 12). Geçiş ekonomileri daha az gelişmiş finansal piyasalara sahiptir, dolayısıyla makroekonomik değişimlere uyum sağlama maliyeti gelişmiş ülkelerdekinden daha yüksektir. Bu nedenle, döviz kuru oynaklığının ticaret üzerinde büyük bir etkisi vardır (Bailey, Tavlas ve Ulan, 1987: 229). 1994 yılında Özbekistan'ın döviz kuru sistemindeki yapısal ve istikrarlı gelişmeler, ülkenin piyasa odaklı reformlarını hızlanmasına ve finansal politikalarının gevşemesine neden olmuştur. Bu önlemler, makroekonomik performansı ve döviz kuru sistemini önemli ölçüde iyileştirmiştir. 1996'dan sonra, ülkedeki kur politikaları döviz ikamesi stratejisini teşvik etme hedefine yönelmiştir. Bu bağlamda radikal “şok terapisi” reformları kavramının aksine Özbekistan, döviz kuru politikasındaki değişimlerde daha ihtiyatlı adımlar atmıştır. Bu aşamada hükümet yeni ekonomik düzene geçişte istikrarın ön planda tutulduğu ve sanayi sektörünün canlandırmasında endüstrileri ithalata teşvik ettiği bir “kademeli geçiş” tercihi kabul edilmiştir (Thurman ve Lundell, 2001: 32).

Döviz kurunun 2003 yılında birleştirilmesinden sonra, Özbekistan'daki makroekonomik politikanın ihracat faaliyetlerini desteklemesi amaçlanmıştır. Yurtiçi gayrisafi hasıladaki sanayinin payını artırmak ve imalat sektörlerini güçlendirmek için makine ve teçhizat ithalatı serbest bırakılmıştır. Bu amaç diğer sektörlerde de ithal ikame stratejisinin yürütülmesine yol açmıştır. Bu nedenle politika yapıcılar için döviz kuru oynaklığı ihracat politikalarının geliştirilmesi, ithalat operasyonlarının istikrara kavuşturulmasında ve ticaret politikaları yaratmadaki etkisini analiz etmesi

açısından çok önemlidir (Arize, Osang ve Slottj, 2000: 15). Ulusal para biriminin döviz piyasalarında dövize dönüştürülebilmesinin zorluklarını çözmek için ulusal paranın devalüasyonlarına izin vermek suretiyle çoklu döviz kurunun birleşimine ihtiyaç duyulmuştur. Ekim 2003'te IMF'nin VIII. Maddesini kabul ettikten sonra Özbekistan, döviz piyasasını serbestleştirme sürecini IMF'ye olan yükümlülüklerini yerine getirmek için hızlandırmıştır. Özbekistan Merkez Bankası (ÖMB), döviz piyasasında döviz talebine birçok sınırlama getirmiştir. Döviz Menkul Kıymetler Borsası döviz işlemlerine daha aktif katılarak döviz arzını artırmıştır (Bakhromov, 2011: 151). 2014 yılı, ulusal paranın istikrarını sağlamak ve ihracat rekabet gücünü korumak amacıyla Özbekistan Merkez Bankası, ABD doları karşısında aşamalı devalüasyon politikasının uygulanmasına devam etmiştir. Döviz kurunun hedef koridorda kalması için Merkez Bankası, bankalar arası döviz alım satımı üzerinden ABD Doları ve Avro alım satım işlemleri gerçekleştirmiştir. 2014 yılı sonuçlarına göre, Merkez Bankası'nın döviz piyasasındaki döviz işlem hacmi 2013 yılında da devam etmiş ve 4,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, 2014 yılında yurt içi bankalar arası döviz piyasasında ABD Doları cinsinden nominal döviz kuru 2013 yılına göre %10.0'a gerilemiştir (Karshibaev 2015: 339).

Şekil 3.4. Özbekistan'ın Döviz Rezervlerinde Yaşanan Gelişmeler

Kaynak: <http://data.isdb.org>.

Şekil 3.4'de 1995-2021 yılları arasındaki dönemde döviz kurunda yaşanan gelişmeler gösterilmektedir. 1996'nın sonunda konvertibilite kısıtlamalarının getirilmesinin ardından üç yıl boyunca Özbekistan'da döviz işlemleri iki resmi pazarda gerçekleşmiştir. 2000 yılından sonra toplam girişler düşük mal fiyatları (özellikle altın ve pamuk için) aşırı değerlenmiş resmi döviz kuru, konvertibilite

kısıtlamaları nedeniyle düşmüştür. Ayrıca iş ortamının genel olarak kötüleşmesi sonucunda ihracatta ve doğrudan yabancı yatırımlarda da bir düşüş olmuştur (Rosenberg ve Zeeuw, 2001:4). (Tsereteli, 2018: 15).

3.2.5. Enflasyonda Yaşanan Gelişmeler

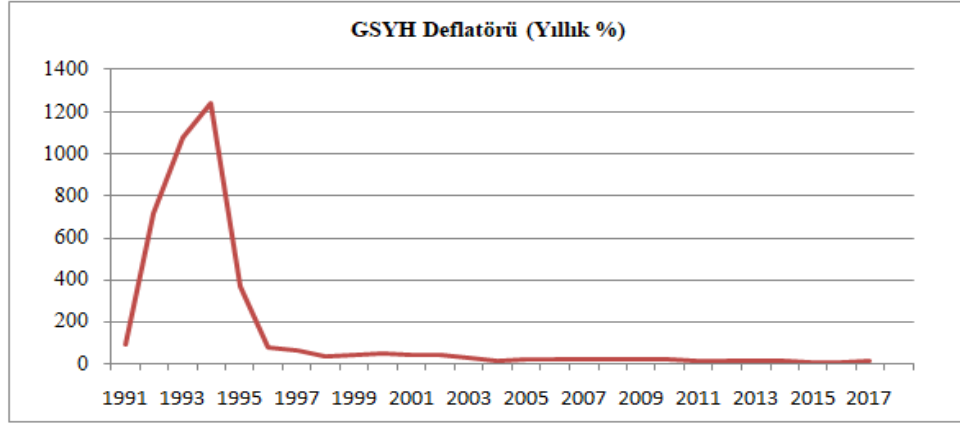
Enflasyonun, özellikle geçiş ekonomilerinde, bazı olumsuz etkileri nedeniyle büyük bir ekonomik sorun olduğu düşünülmektedir. Yüksek fiyatlar belirsizlik yaratmaktadır ve geleceğe yönelik planlamada zorluk çeken yerli ve yabancı yatırımcıların uzun vadeli kararlarını etkileyerek ekonomik büyümeyi engellemektedir. Ayrıca, yüksek belirsizliğin risk primine yansıdığı varsayıldığında, borçlanmanın gerçek maliyeti daha yüksek olacak ve bu da ekonomide toplam yatırımı etkileyecektir. Böylece, enflasyonla mücadele ve istikrarlı fiyatların korunması, giderek daha fazla para politikasının en önemli hedefi olarak görülmektedir. Para politikasından sorumlu hükümet yetkilileri, sürdürülebilir mali ve para politikaları benimseyerek enflasyon belirsizliğinin daha düşük seviyelerde tutmaya çalışmaktadır (Keynes, 1925: 61). Enflasyon dengelemesinin geçiş sürecinin önemli başarılarından biri olduğu düşünülmektedir. Fiyatlar liberalleştirilirken, ülkeler enflasyon spekülasyonları ve sürekli yükselen ücret talepleriyle mücadele edilmesi gerekmektedir. Bu endişeleri göz önünde bulundurarak, çoğu istikrar programında sıkı para ve kredi politikaları, ücret kontrolleri ve bütçe açıklarının finanse edilmesi için enflasyon dışı kaynaklara yönelik politikalar kullanılır (Cachanosky, 2009: 2).

1991'de bağımsızlığını elde etmesinden bu yana, Özbekistan, ekonomik geçiş için eşsiz bir yol izlemiştir. Bağımsızlık zamanında, ülkenin nispeten zengin kaynak desteği, düşüksanayileşme düzeyi ticari bağımlılığı, toplam üretimde tarımın büyük payı ve ihracattaki pamuk ve diğer hammaddelerin ağırlığı, piyasaya dayalı bir sisteme nispeten bir geçiş yolu göstermiştir. Özbekistan'da, 1994'ün sonunda kapsamlı bir istikrar ve yapısal reform programı başlatılmıştır. Ancak, ülke çoğu SSCB ülkesinden biraz farklı bir yaklaşım benimsemektedir (Mishkin, 2004: 12). Bu yaklaşım istihdamın sübvansede edilmesi, temel mallar üzerindeki fiyatların kontrol edilmesi, büyük işletmelerin kademeli olarak özelleştirilmesi ve enerji ve gıda tedariklerinde kendi kendine yeterlilik kazanmaya çalışılmasıyla özetlenebilir. Bu

stratejinin açık bir karakterizasyonu bulunmamakla birlikte, genel olarak ekonomik geçiş için bir dereceye kadar tedrici bir yaklaşım olarak düşünülmüştür. Özbekistan'daki geçiş süreci şu ana kadar oldukça düzensiz sürdürülmüştür. 1992'nin başından itibaren Özbekistan, hükümetin izlediği makroekonomik politikalar, piyasa odaklı reformların uygulanmasında kaydedilen ilerleme ve makroekonomik durumun istikrarı açısından değişen üç farklı geçiş aşaması ile karakterize edilebilir:

- 1992'den 1993'e kadar olan ilk aşamada, hükümet oldukça gevşek makroekonomik politikalar izlemiş görünmektedir, pazar odaklı reformların uygulanması yavaş ve sınırlıdır.
- İkinci aşamada, 1994'ün başından 1996'nın üçüncü çeyreğine kadar, makroekonomik performans, finansal politikaların sıkılaştırılması ve piyasa odaklı birçok reformun hızlanması sonucu önemli ölçüde iyileşmiştir. 1997'nin başlarında, döviz ve ticaret rejiminin serbestleştirilmesindeki ilerleme tersine dönmüştür. İthalat-ikame endüstrilerini teşvik etmek ve döviz rezervlerini korumak amacıyla çoklu döviz kurları ve cari işlemler üzerinde kısıtlamalar getirilmiştir.
- 1996'nın dördüncü çeyreğinden günümüze kadar olan üçüncü aşama, makroekonomik politikaların zaman zaman gevşemesi, diğerlerinde sürekli ilerlemeyi sürdürürken bazı kilit reformların tersine çevrilmesi ve dış dengesizliklerin kötüleşmesi ile karakterizedir. Makroekonomik durum, düşük altın fiyatları, büyük borç-hizmet ödemeleri ve aşırı değerlenmiş döviz kuru sisteminin bir sonucu olarak 2000 yılında bozulmaya devam etmiştir (Ranaweera, 2003: 91).

Ülkede istikrarlı bir enflasyon düzeyinin oluşturulması piyasadaki fiyatların kontrol altına alınması da dahil olmak üzere ekonomik sistemi etkin bir şekilde yönetmeye yardımcı olmaktadır. Ekonomik bir kategori olarak enflasyon ve makro gösterge ülke ekonomisinin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle, Özbekistan Cumhuriyeti'nde enflasyonun istikrarlı bir ılımlı seviyede tutulması son derece önemlidir (Ubaydullaev, 2018: 80).

Şekil 3.5.Özbekistan'ın Enflasyon, GSYH Deflatörü
Kaynak:<https://www.worldbank.org>

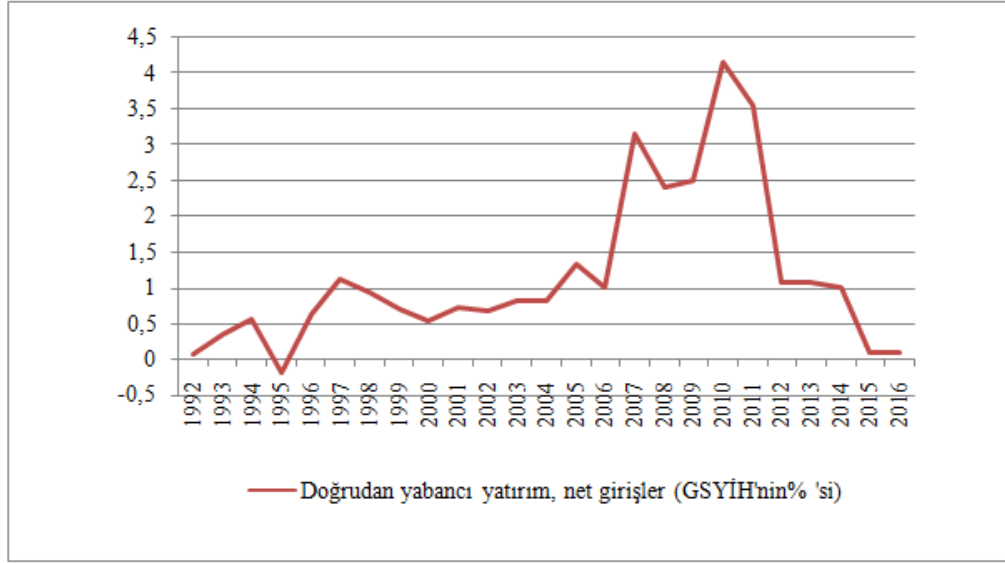
Şekil 3.5' de Özbekistan'ın enflasyondeflatörü (TÜFE) göstermektedir. Özbekistan'da enflasyon oranı 2017 yılında % 14,40 seviyesinde kaydedilmiştir. Özbekistan'daki Enflasyon Oranı 2006'dan 2017'ye kadar % 4,78, 2017'de %14,40, gibi yüksek seviyelere ulaşmıştır. Özbekistan'da enflasyon oranı, tüketicilerin standart bir ürün sepeti için ödediği fiyatta geniş bir artış veya düşüşü ölçer. Özbekistan ve diğer ülkelerdeki enflasyon genellikle bir yıldan diğer yıla kadar Tüketici Fiyatları Endeksindeki (TÜFE) yüzde değişim olarak hesaplanmaktadır. TÜFE, her bir ülkedeki ortalama kentsel tüketici tarafından ödenen fiyatları temsil etmektedir. Özbekistan'da yıllık enflasyon, hizmet fiyatlarındaki artış nedeniyle yüksek seviyelerde kalmıştır. Bu durum, 2018'in ilk yarısı için Özbekistan Merkez Bankası'nın yayınladığı Para Politikası Değerlendirme Raporu'nda da belirtilmiştir.

3.2.6. Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) Çekme Performansı

Uzun vadeli kalkınmanın finansmanında yerli kaynak yetersizliği çeken gelişmekte olan ülkelerin çoğu dış mali kaynaklara güvenmiştir. DYY, çoğunlukla gelişmekte olan ülkelere yönelik önemli bir sermaye akışıdır ve ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesini, makroekonomik istikrarını, altyapısını ve hükümet politikasını ciddi biçimde etkilemektedir (Kechagia ve Metaxas, 2016: 64). Orta Asya ülkelerinde, Özbekistan'ın da dahil olduğu doğrudan yabancı sermaye girişi alıcı ülkenin makroekonomik göstergelerine ek olarak yönetim performansı, ekonomik özgürlük seviyesi ve yolsuzluk seviyesinden etkilenmektedir. (Kenisarın ve Speed, 2008:303).1991'den günümüze Özbekistan'ın dış politikasıyla ilgili olumlu birçok

gelişme yaşanmıştır. Ülkenin dış politikası, diğer ülkelerle çatışma olasılığını en aza indirmeyi ve sosyal ve eğitim altyapılarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır (Spechler ve Spechler, 2010:53). Başlangıçta Özbekistan hükümeti, örneğin Kazakistan gibi diğer ülkeler nazarındacazibesini artırmak için altyapının, yasal çerçevenin ve vergi sisteminin iyileştirilmesi konusunda önemli adımlar atmamıştır (Blackmon, 2007:365). Özbekistan hükümeti otoriter bir hükümet olarak karakterize edilmiştir ve yabancı sermayenin girişini kabul etmekte zorlanmıştır(Anceschi, 2010:153). Zamanla Özbekistan'da yürütülen geniş çaplı özelleştirmeler ve serbestleşme politikası, doğrudan yabancı sermaye akışlarını yönlendirmek, böylece teknoloji transferine ihtiyaç duyan sektörlerin ihtiyaçlarına cevap verebilmek, yenilikçi yönetim yapısı ve mesleki becerileri geliştirmek ve kısa ve uzun vadede ekonomik büyümeyi sağlamak amaçlarına hizmet etmiştir(Un,1999: 2).

Özbekistan'da bugüne kadar yabancı sermaye girişleri çoğunlukla enerji endüstrisine olmuştur. (Reynoldson, 2005: 5). Aralarında Özbekistan'ın da bulunduğu eski Sovyet ülkeleri, ekonomilerini liberalleştirilirken, özellikle sürdürülebilir enerji teknolojileri alanındaDYY çekmiştir.Ayrıca ülkeye giren yabancı sermaye yoksulluk oranlarını azaltmaya ve çevreyi korumaya katkıda bulunmuştur (Abdolvand, Mez ve Winter, 2014: 898). Benzer şekilde, Özbekistan'ın yakın zamanda yenilenebilir enerji uygulamalarının kullanımına büyük önem verdiğini görülmektedir. Böylece, hükümet yenilenebilir enerji teknolojilerini uygulamak, konuyla ilgili strateji ve eylemleri teşvik etmek için ilgili altyapıyı da geliştirmiştir (Saidmamatov, Salaev ve Eschanov, Shimin, 2014:134).

Şekil 3.6. Özbekistan'ın Doğrudan Yabancı Yatırımı (GSYH %)

Kaynak: <https://data.worldbank.org>

Şekil 3.6'da 1992-2016 yılları itibarıyla Özbekistan'a yapılan net DYY'ler GSYH'nin yüzdesi olarak gösterilmiştir. 1994 yılında Özbekistan'ın toplam GSYH içindeki DYY payı sadece %1 idi. 1995'te ise negatif DYY gerçekleşmiştir. 1994-1998 döneminde, ülke 91,4 milyon dolar DYY almıştır. Yatırım kaynaklarına olan talebin genişlemesinin ardından 2010-2011 döneminde Özbekistan ekonomisine yapılan yatırımlarda hızlı bir artış olmuştur. Son 24 yılın en yüksek değeri 2010 yılında % 4.16 iken, 1995 yılında en düşük değer % -0.18 olmuştur. Son dönemde, Özbekistan net DYY girişlerinin büyük ölçüde dalgalanma göstermesine rağmen, 2010-2016 döneminde 66,5 milyon ABD doları DYY almıştır. (Abdurashitovna, 2018: 40). Özbekistan'ın yabancı sermayeyi çekmesi beklenen bir diğer özelliği de sahip olduğu kültürel mirastır. Sınırlı yerli kaynakları dikkate alınarak, Özbekistan ekonomisinin turizm endüstrisini geliştirmek için yabancı sermaye almasının şart olduğu öne sürülmüştür. Özbekistan Hükümeti, DYY çekmeyi için çeşitli vergi indirimleri sunmuştur, ancak döviz işlemleri üzerindeki kısıtlamalar yabancı yatırımcılar için güçlü bir caydırıcı olmuştur. Özbekistan Somu (ÖZS) gelirini sabit para birimine dönüştürmek için, özel şirketler zorlu bir süreç vardır. Sonuç olarak, ihracatçılar sık sık para biriminin dönüşümünü telafi etmek için fiyatları yükseltmek zorunda kalmış, bu durum da Özbekistan ürünlerinin dünya pazarlarındaki rekabet gücünü zedelemiştir (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2003). Böylece, DYY çekmek için düşük yatırım ve faiz oranları ile uzun vadeli arazi

kiralama fırsatları gibi teşvikler sağlayacak, bir yatırım stratejisinin uygulanması gerektiği savunulmuştur (Metaxas ve Kechagia, 2016: 66). Özbekistan, bölgesel bir ekonomik güç olma potansiyeline sahiptir. Ancak Özbekistan prensipte yabancı yatırımı ararken ihtiyaç duyduğu yatırımı çekmek için gerekli koşulları oluşturmamıştır. Hükümet, üretken kapasiteye yabancı yatırımı aktif olarak yürütmektedir ve söz konusu üretim ihracat için yapıldığında vergi bakımından önemli avantajlar sağlamıştır. Ancak döviz kuru, hantal bankacılık işlemleri ve diğer bürokratik sorunlar ciddi şekilde yatırımları engellemiştir. Ayrıca, Hükümet yabancı yatırımcılar için öngörülebilirlik ve şeffaflığın önemini kavramamıştır. Genellikle yatırımların yapıldığı koşullar tek taraflı olarak gözden geçirilmiştir. Özbekistan'ın devlet yatırım politikası, her şeyden önce ekonomideki yapısal dönüşümleri daha da derinleştirmeyi, işletmelerin yatırım faaliyetlerini yoğunlaştırmayı ve en uygun yatırım ortamını yaratarak yabancı yatırımları çekmeyi ve ayrıca yatırım önceliklerini seçerek sosyal sorunları çözmeyi hedeflenmiştir. Yatırım ortamının ve iş ortamının iyileştirilmesinin, Özbekistan'daki ekonomik kalkınma için önemli bir önceliği vardır (Mukhsinkhuja, 2003: 66). Özbekistan'daki istikrarsız siyasi ve finansal koşullar batıdaki yabancı yatırımcılara nezdinde ülkenin çekiciliğini azaltmıştır. Yine de hükümet Türkmenistan gibi bölgenin diğer ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmiştir, ancak Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini yeniden kurmayı başaramamıştır. Yabancı sermayenin alınmasında Özbekistan ekonomisinin çeşitli avantajları vardır. Ülkenin kalkınma stratejisi çoğunlukla doğal gaz ve mineral gibi doğal kaynakların ve ithal ekipmanların ihracatına odaklanmıştır. Bununla birlikte ülke ekonomisi, henüz dünya piyasalarına doğrudan bağlı olmadığından son mali krizden çok az etkilenmiştir. Özbekistan hükümeti dilediği kadar yabancı sermaye çekmiş ve ihracat oranlarını iyileştirerek kriz karşısı bir strateji belirlemiştir (Spechler, 2010: 44). Buna ek olarak, Özbekistan, küresel sisteme sahip olduğu doğal kaynakları kullanarak entegre olmayı tercih etmiş ve gelişmemiş iş ortamına rağmen yabancı sermayeyi çekmeyi başarmıştır (Spechler ve Spechler, 2009:162). Yabancı yatırımcıların Özbekistan'da karşılaştığı en büyük sorun, yatırım mevzuatının sık sık değişmesi nedeniyle ortaya çıkan yasal belirsizlikler olmuştur. Bu durumun değiştirdiği iddia edilen ilk yatırım mevzuatı 1994 tarihli (1994 FIL) “Yabancı Yatırımlar ve Yabancı Yatırımcıların Garantisi Hakkında Kanun” olarak belirlenmiştir. (Kalıs,2008: 21). Son yıllarda Özbekistan'da, Dünya Bankası tarafından geliştirilen ve ülkedeki iş

yapma ile ilgili tüm prosedürlerin daha da liberalleştirilmesi, basitleştirilmesi, daha kolay ve daha şeffaf hale getirilmesini amaçlayan bir program kabul edilmiştir (Ukrzbizn,2014: 2). Dünya Bankası'nın iş yapma konusundaki raporlarına göre, 2018 yılı için Özbekistan 74. sıraya yer almıştır ve iş dünyasına adım atmak için en kolay 11. ülke olarak sıralanmıştır. UNCTAD tarafından yapılan 2017 Dünya Yatırım Raporuna göre, 2017 yılında DYY girişleri hafif artış göstermiş, DYY çıkışları ile ilgili ise herhangi bir veri bildirilmemiştir(Viktorovna, 2014: 54). Doğrudan yabancı yatırım, Özbekistan'da ekonomik büyümenin derinliğini, dinamiklerini ve ekonomik sistemin ulusal düzeyde dönüşüm hızını belirleyen önemli bir rol oynamıştır. Özbekistan, toplumun her alanında büyük çaplı reformlar uygulamıştır özellikle de yerli üretimdeki ve yüksek yatırım faaliyetlerindeki artışın genel arka planında pazar süreçlerinin yoğunlaşmaya devam etmesiyle tutarlı ve sürdürülebilir bir nitelik kazanmıştır (Uralovich, 2014:28). DYY'nin olumlu etkisi, sadece yabancı kaynaklardan kaynaklanan finansman genişlemesi yoluyla değil, aynı zamanda teknolojik ve kurumsal dışsallıklar gibi dış etkilerden de kaynaklanmaktadır. DYY'nin yardımıyla kurulan işletmeler, yönetim de dahil olmak üzere çok daha yüksek seviyeli teknolojiler kullanmışlardır. Bu, yabancı yatırımı çekmede ve üretim miktarlarında önemli bir artış olarak yansımıştır (Soats ve Begmullayev, 2016: 40). Özbekistan hükümeti yabancı yatırımcılar için bir bütün olarak teşvikler sağlamıştır (Ismail, 2015: 43). Hükümet tüzel kişiler için vergi yükünün azaltılması konusunda tutarlı bir politika geliştirmiştir. Özellikle, 1992 ile 2012 arasında, tüzel kişiliklere uygulanan gelir vergisi oranı %45'ten %9'a düşürülmüştür. Yabancı yatırımcılara vergilendirme ve krediler konusunda avantaj ve tercihler portföyü sunulmaktadır. Özbekistan Cumhuriyeti Vergi Kanununa uygun olarak, küçük ve orta ölçekli tekstil şirketleri için genellikle belirlenmiş vergiler ve diğer zorunlu masraflar yerine özel bir birleştirilmiş vergi sistemi getirilmiştir (Habibullaev, 2014: 29).

Sonuç olarak, Özbekistan'daki politik ortamda bir takım olumlu değişimlere uğramıştır. Dahası, Özbekistan hükümeti, uluslararası ticaret ve doğrudan yabancı yatırımların iyileştirilmesi umuduyla Rusya ve Kore dahil olmak üzere diğer ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Özellikle, Özbekistan ile Rusya arasındaki ticaret 2017 yılında %23 artmıştır (Isomzhonovna ve Farhodovich, 2016: 503). 2018 yılı itibariyle vergi politikasına çeşitli reformlar yapılmıştır. Özellikle

Özbekistan'da iş yapan yerli ve yabancı kişilerin işlerini kolaylaştırmak adına elektronik beyannameler, ödeme sistemleri ve vergi sistemleri uygulamaya koyulmuştur. Aynı zamanda, kurumsal gelir ve sosyal altyapı vergileri %1,4 oranında azalmıştır. Ayrıca, Özbekistan Hükümeti yabancılara yönelik kar üzerindeki vergi avantajlarını iptal etmiştir. Özbekistan'da daimi işlere sahip yabancı yasal taraflar için tek vergi ve ek vergi ödemeleri de azaltılmıştır (Abdurashitovna, 2018: 38).

3.2.7. Özelleştirme

Eski SSCB üyesi ülkelerin sosyalist sistemden kapitalist sisteme dönüşmesinin en başından beri özelleştirme, geçiş reformlarının ana unsuru olarak tanımlanmıştır (Berg ve Sachs,1992:117). Ancak, yerel tasarruflaryetersizdir ve geleneksel özelleştirme yöntemleri gelişmemiş bir durumdadır (Blanchard, 1997: 14). Bu nedenle yönetici-işyeri satın alımları ve kitlesel özelleştirme dahil olmak üzere yeni özelleştirme yöntemleri geliştirmiş ve uygulanmıştır (Varivoda, Heijman ve Ophem, 2010:22). 1991'den beri devlet mülkiyetinin özelleştirilmesi de dahil olmak üzere piyasa ekonomisine kademeli geçiş, Özbekistan'daki ekonomik birimlerin işleyişinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Ayrıca Sovyet sonrası dönemde Özbekistan'da piyasa ekonomisine geçiş, hem ekonominin konularının genel işleyiş koşullarında hem de mülkiyet ilişkilerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Vatandaşların özel mülkiyet edinme hakkı, Özbekistan'da ilk kez 1990 yılında yasallaştırılmıştır. Özbekistan'ın bir devlet olarak bağımsızlığını ilan etmesinin ve kendi piyasa ekonomisine geçiş modelini belirlemesinin ardından, özel mülkiyetin gerçek anlamda güçlendirilmesi ve daha da geliştirilmesi öncelik kazanmıştır.Öncelikle, “Mal üzerinde”, daha sonra Özbekistan Cumhuriyeti Anayasası, özel mülkiyeti piyasa ekonomisinin işleyişinin gerekli önkoşullarından biri olarak teyit etmiştir (EBRD,1999). Özel mülkiyeti geliştirme olanaklarının sadece yasal bir düzlemde sabitlenmesi, reformların ilk aşamasında özel sektörün oluşması sorununu çözmemiştir(Hansen, 1997:430). Bu nedenle reformların ilk aşamasında devletmülkiyeti altındaki nesnelere özelleştirilmesi yoluyla üretim araçlarına sahiplik ve küçük-orta ölçekli girişimcilerin geliştirilmesi için ön koşullar yaratılmıştır (Filipovic, 2005:8). Özbekistan da dahil olmak üzere geçiş ekonomisi konumundaki ülkelerin ekonomik yapısının özgünlüğühalkın tarihi gelenekleri ile

yakından alakalıdır. Özbekistan'daki pazar ilişkilerine geçiş modeli seçilirken bu özellikler dikkate alınarak, devlet mülkiyetinin özelleştirilmesine yönelik ilkeler geliştirilmiş ve gerçekleştirilmiştir. Devlet mülkiyetinin özelleştirilmesine yönelik önemli ilkeler aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Kokaisl, 2013:122) :

- Sendika üyelerinin çıkarlarını dikkate alarak özelleştirme biçimleri,
- Tekelcilik yasasının gerekliliklerine riayet edilmesi,
- Tüm vatandaşlar için sosyal güvenliğin korunması

Özbekistan'daki özelleştirmenin bir başka özelliği de mülkiyetin herkese eşitlikçi dağıtım yöntemlerinden biridir ve daha ziyade sosyal yapının korunmasına yöneliktir. Örneğin, sendika üyeleri, çalıştıkları işletmelerin sahip oldukları hisselerle uygun şartlarda geri ödeme yapma ve sosyal altyapının objelerini ücretsiz kullanma imkanına sahip olmuştur (Shahraki, 2011:167). Bir diğer uygulama ise Devletinbelirli bir alanda tekel oluşturabilecek işletmelerin kredi almasını engellemesidir (Cook ve Uchida, 2003:128). Özelleştirme, Özbekistan'daki dönüşüm sürecinde çok önemli rol oynamıştır (Kaser,1997:168). Özelleştirme yoluyla hükümet, işletmelerin üretimini artırmış ve kaliteli ekonomik büyümeyi hızlandırmaya yönelik teşvikler yaratmıştır. Geçiş ekonomilerinde özelleştirmenin özelliği, meydana geliş hızı ve ölçeği olmuştur. Özbekistan devlet mülkiyetindeki sektörleri büyük ölçüde özel sektöre devretmeyi başarmıştır. Özelleştirme politikasıaçısından önemli sorun, zayıf yasal ve kurumsal ortam olmuştur (Filipovic, 2005: 9). Özbekistan hükümeti reformların başlangıcında sosyal olarak yönlendirilmiş piyasa ekonomisine ve güçlü bir sosyal politikaya bağlılığını ilan etmiştir. Bunu yaparken, ekonomik büyümesi, istihdam artışı ve daha önemlisi eğitimi önemli ölçüde etkilenmiştir. Özellikle özel sektörün payı ve sermaye piyasası gibi geçiş sürecine özgü bazı bileşenler ekonomik gelişmenin önemli belirleyicileri olarak görülmüştür (Shukurov ve Maitah, 2016: 949).

3.2.8. Vergilendirme

Bağımsızlığın ilk yıllarında Özbekistan, merkezi bir planlı ekonomiden pazar temelli bir ekonomiye doğru kademeli geçişe başlamıştır.1990'lı yılların başlarında, Özbekistan'ın ekonomik durumu çok kırılgan bir yapıya sahiptir, bu yüzden vergi sistemi her şeyden önce mali hedeflerini karşılamaya yönelik olmuştur. Vergi

politikası ve vergi idaresi de dahil olmak üzere vergi sistemi, yüksek bütçe açığı ve sözleşme ekonomisi nedeniyle Özbekistan'ın karşı karşıya kaldığı mali zorluklarla başa çıkma araçlarından biri olmuştur (Tanzi ve Tsibouris, 2000:13). Özbekistan vergi sisteminin temelleri, 1991 yılında başlatılan önemli bir dizi vergi reformunun bir parçası olarak atılmıştır. O zamandan beri vergi sistemi birçok kez değiştirilmiştir. Özbekistan, devletin harcamalarını karşılamak için gerekli kaynakların sağlanması ve üretimin gelişimi üzerinde teşvik edici bir etki yaratması için yeni bir vergi sistemi oluşturmuştur. Yeni vergi sisteminin temeli, 1992 yılında yapılan reformlar sonucunda ortaya çıkmıştır (Hodiev, 2009: 62). Vergi sisteminde yapılan en önemli reform, ciro vergisi ve satış vergisi yerine katma değer vergisinin getirilmesi olmuştur. Ekonominin yapısal olarak düzenlenmesi ve sosyal programların uygulanması ile ilgili ek maliyetlere duyulan ihtiyaç göz önüne alındığında ilk aşamada Cumhuriyet'in vergi sistemi, vergi tabanını ve vergi oranlarını olabildiğince yükselterek devlet için gerekli gelirleri elde etmeyi amaçlamıştır (Popova, 2010: 52). 1991-1994 ekonomi politikasındaki temel hedef ekonominin çöküşünü, yoksulluğun artmasını ve toplumun katmanlaşmasını önlemek olmuştur (Kornai, 1997:333). Vergi Kanunu ile verginin düzenlenmesi, vergi mükelleflerinin yükünü azaltılması, muhasebe ve ödeme prosedürlerinin basitleştirilmesi düzenlenmiştir. 1998 yılı başında Devlet Vergi Komitesi'nin (DVK) kurulması, tüm vergi mükelleflerinin uyumunu sağlamayı amaçlamıştır. Bu dönemin vergi politikası, işletmeler üzerindeki vergi yükünü hafifletirken vergi gelirlerinin tahsilâtını da aksatmamaya odaklanmıştır. Hükümet, vergi idaresini iyileştirme ve kamu harcamalarını rasyonelleştirme çabalarını sürdürmüştür. Ayrıca kamu ve özel sektördeki denetim standartlarını ve mali yönetimi geliştirmek için programlar yapılmıştır. Vergilerin toplanması, öncelikli olarak doğrudan Kamu Görevlisine bağlı olan DVK ve Devlet Gümrük Komitesi'nin (DGK) sorumluluğu altında olmuştur. Vergilerin % 90'ından fazlası DVK tarafından toplanmaktadır ve bunlar, kâr vergisi, gelir vergisi, KDV, tüketim vergisi, ekoloji vergisinden elde edilen gelirleri kapsamaktadır. Ayrıca, Özbekistan Cumhurbaşkanı, ekonomi ve hizmetlerin öncelikli sektörlerinin geliştirilmesi için ek vergi teşvikleri sağlamıştır (Mansurov ve Oybekova, 2011: 30). 1998'de, yetkililer dünya pamuk fiyatlarındaki düşüş sonucunda pamuk tüketim vergisini ortadan kaldırmıştır. Bu değişikliklerin vergi gelirleri üzerindeki etkisini telafi etmek için, 1998 ve 1999 yıllarında tüketim vergisi

oranları (özellikle enerji ürünleri) ve KDV oranı artırılmıştır (Karimov, 2008: 75). Özbekistan'da denetimler devlet tarafından yapılmaktadır. Denetimler “İktisadi Varlıkların Faaliyetinin Devlet Kontrolü Üzerine” Kanunu'na dayanmaktadır. Kontrol Organları Koordinasyon Kurulu, tüm bakanlıklardan üst düzey üyelerden oluşur ve anket projelerini onaylayan organdır. Bu nedenle vergi denetimi de söz konusu yasaya uygun olarak yapılmaktadır. İşletmelerin seçiminde nihai karar alma hakkı Devlet Vergi Komitesi'ne değil ilgili Konseye aittir. Vergi Kanunu, Özbekistan'da tahsil edilen vergi ve zorunlu ödemelerin temel prensiplerini ve daha önce her bir vergi için özel talimatlarla belirlenmiş olan hesaplama ve ödeme konusunda pratik rehberliği birleştirmiştir. Özbekistan'ın vergi sistemi ülkenin reform seyri doğrultusunda gelişmiştir ve modern vergi sisteminin unsurları, idari ve kurumsal kapasite ardışık adımlarda gelişmiştir (Vazques ve Nab, 2003: 23). Özbekistan ekonomisinde vergi sistemi, vergi oranlarını ve tabanlarını nesnel olarak tanımlamak için kurallar belirleyen yasalara dayanır ve geliri olabildiğince eşit bir şekilde dağıtmak en önemli hedefidir. Vergi sistemi, başarısız işletmelerin vergi yerine ücretleri ödemelerine ve ekonomik faaliyetlerini teşvik etmesine izin vererek zayıf işletmeleri canlı tutan ve istihdamı sürdürmeyi hedefleyen bir yapı olarak görülmektedir (Kaufman ve Hardt, 1993:471). Vergi politikasının öncelikli alanlarından biri, ekonomik varlıkların vergi yükünü azaltarak üretimin gelişmesini sağlamaktır. Vergi oranlarının düşürülmesiyle vergi tabanının iyileştirilmesi ve vergi avantajlarının gözden geçirilmesi gerekmektedir ve aynı zamanda vergi yükünün hesaplanması için kullanılan yöntemin iyileştirilmesi yönünde reformlar gerekmektedir. Bazı yönlerden vergi sistemi planı ekonomi ve sosyal politika için anahtar araç olarak geliştirilmiştir (Luong, 2003: 12). Özbekistan vergi politikası, doğrudan vergi oranlarını düşürmeyi, dolaylı vergileri optimize etmeyi ve yeniden üretilmeyen doğal arazi ve su kaynaklarının verimli ve dikkatli bir şekilde kullanılmasını içeren kaynak ödemelerini kapsar. Vergi mevzuatı uyarınca, vergi indirimi ve diğer zorunlu ödemeler, tahsis edilen fonların belirli amaçlarla gönderilmesi koşuluyla verilmiştir. Bu tür fonların kötüye kullanılması durumunda, istismar tutarı, öngörülen şekilde ceza ile bütçede tahsil edilmektedir (Dekhanov, 2011: 23). Ülke ekonomisinin liberalleşmesi bağlamında mevcut vergilerin artırılması ve vergilendirilebilir tabanın en üst düzeye çıkarılması amacıyla vergi teşvikleri sayısının azaltılması, sistemleştirilmesi ve vergi oranlarının optimizasyonu

gerekmektedir. Ekonominin modernleştirilmesinin önceliği gereğince, vergi yükü keskin bir şekilde azaltılmakta, yatırım teşvikleri sistemi aracılığıyla işletmelerin teknik donanımlarının iyileştirilmesi teşvik edilmekte, küçük ve özel işletmeler için vergilendirme sisteminin basitleştirilmekte, iyi niyetli mükellefler makul olmayan müdahalelerden korunmaktadır. Gelir vergisi ve emlak vergisi için vergi muafiyetleri ve tek vergi oranının düşürülmesi diğer uygulamalardır. İhracatçıların yanı sıra mamul mal üreten yabancı yatırımları olan işletmeler de KDV hariç her türlü vergi ve harçtan muaf tutulmuştur (Cornia, 2003:228). Özbekistan'ın modern vergi politikası, ekonomik kalkınma hedeflerini karşılamakta ve ekonomik varlıklar üzerindeki vergi yükünü azaltarak, makroekonomik istikrarı ve yüksek GSYH büyüme oranları sağlamaktadır. Sistemde hem vergi makamlarının hem de vergi mükelleflerinin sorumluluğu artmıştır. Aynı zamanda, Özbekistan'ın aşırı vergi yükü ve modernizasyon süreçleri ile ilgili sorunları vardır. Vergi tercihleri, üretim sürecinde yüksek ve kaynak tasarrufu sağlayan teknolojilerin kullanılmasını teşvik etmiştir. Vergi yükünü azaltmak, tamamlanmış ürünlerin üretim maliyetini önemli ölçüde azaltacak, sermaye finansmanı için ek kaynaklar bırakarak maliyetlerin oranını azaltacaktır. Bu politika belirli bir sektöre vergi ayrıcalığı getirerek, bu sektöre yatırımları daha cazip hale getirmekte, yeni sermaye akışı hızlanmakta ve bunun sonucu olarak zaten var olan sanayi ve ticari varlıkların piyasa değeri artmaktadır (Erkinovna, 2017: 71).

- Özbekistan'da açık ihracat vergileri yoktur. Ancak, doğal gaz gibi bazı mallarda sadece iç pazarda satıldıklarında değil, aynı zamanda desteklendiklerinde de bir tüketim vergisi alınmıştır. Özbekistan'da üç tip ithalat vergisi vardır (Gale ve Potter, 2002:137):
- İthalatta gümrük vergileri
- Yurt içinde üretilen mallara değil ithal edilen mallara uygulanan veya ithal edilen mallar için yurt içinde üretilen mallara daha yüksek tüketim vergileri
- Ve ithal edilen araçlar üzerindeki Karayolu Fonu vergisidir

Ayrıca daha fazla teknolojik yenilenmenin yanı sıra trafik, mühendislik ve iletişim altyapısının gelişimi tarımsal sanayi kompleksinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Gıda dışı tüketim malları üreten işletmeler için 1 Ocak 2018 tarihine kadar gelir vergisi, emlak vergisi ve Cumhuriyet Yol Fonu için zorunlu kesintiler ödemediği muafittir. Vergi politikası kavramı ile öngörülen teşvik tedbirlerinin uygulanması, ülke

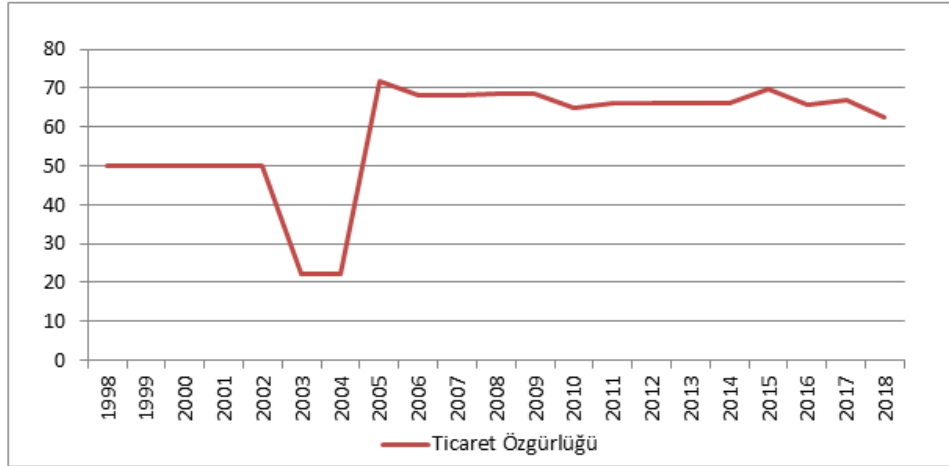
ekonomisi üzerindeki vergi yükünün daha da azaltılmasını sağlamıştır (Niyazmetov, 2018: 61). Ülkenin mevzuatı, anti-damping ve telafi edici görevler öngörmektedir, ancak bu söylem uygulamada yer bulmamıştır. İhracatçılar için bir dizi vergi ayrıcalığı vardır. Toplam vergilerin % 30'undan fazlasını oluşturan ihracatçı firmalar için kar ve emlak vergileri oranları yarıya indirilmiştir. Toplam çıktılarının en az %80'ini sabit para birimi ile satan tekstil firmaları emlak vergisinden muafır (Dekhanov, 2011a: 25). 1 Ocak 2018 tarihine kadar tekstil işletmeleri için emlak vergisimuafiyeti uzatılmış, motorlu taşıt alanında faaliyet gösteren küçük işletmelerde çalışan sayısı 20'den 50'ye çıkarılmıştır. Kurumsal yönetim sistemindeki piyasa prensiplerini ve yaklaşımlarını tanıtmaya yönelik tedbirler, yönetim personeli olan anonim şirketlerin yabancı çalışanlarına yönelik vergi teşviki yapılmıştır. Bu tür çalışanlar, tek bir sosyal ödemenin ve kişisel gelir vergisinin ödenmesinden muaf tutulmuştur. Mobil iletişim hizmetleri sunan şirketlerin kârlılık düzeyine dayalı olarak artan vergiler, vergi sisteminin hem mali hem de sosyal işlevlerinin güçlendirilmesinde rol almaktadır (Ibragimova, 2018:4).

3.2.9. Özbekistan'da Ekonomik Özgürlükler

Liberal öğretinin önemli gerekliliklerinden olan ekonomik özgürlükler konusunda özellikle 1980'lerin sonlarına doğru dünyada önemli değişiklikler olmuştur. Anılan dönemde serbestleşme ve özelleştirme gelecekteki kalkınmanın ana kuralları haline gelmiştir. Ekonomik özgürlük, bireylerin iktisadi faaliyeti, devlet kontrol ve müdahaleleri olmadan gerçekleştirme hakkıdır. Ticaret özgürlüğü, bir ekonominin dünyanın dört bir yanından gelen mal ve hizmet ithalatına ve yurttaşın uluslararası pazarda alıcı veya satıcı olarak serbestçe etkileşim kurma yeteneğine açık olduğunu yansıtmaktadır (Miller ve Anthony, 2011: 20).

Bununla birlikte, ekonomik özgürlük diğer değişkenlerden de etkilenebilir ve bu nedenle de politik özgürlük, refah veya demokrasi gibi faktörlerden etkilenen bağımlı bir değişken ortaya çıkar. Ekonomik Özgürlük Endeksi, Heritage Foundation ve Wall Street Journal tarafından oluşturulan 10 ekonomik ölçümden oluşan bir seridir (Mehrara ve Zirak, 2013: 33). Özgürlük Endeksi'nin göstergeleri, iş, vergi, ticaret, para, yatırım, finans, iş ilişkileri, mülkiyet haklarının korunması ve devlet

müdahalesi ve yolsuzluk düzeyine dayanmaktadır (Scully, 2008: 5). Buna göre Şekil 3.7'de Özbekistan'ın 1998'den 2018'e kadarki ticaret özgürlüğü verilerini göstermektedir.

Şekil 3.7. Özbekistan'ın Ticaret Özgürlüğü

Kaynak: <https://freedomhouse.org>

Özbekistan için Ticaret Özgürlüğü endeksi minimum seviyesi 2003 yılında 22 puan iken maksimum seviyesi 2005 yılında 72 puan görülmüştür. Özbekistan'ın ekonomik özgürlük puanı 12 gösterge tarafından hesaplanan ortalama puanı %51,5'tir. Özbekistan, Asya-Pasifik bölgesinde 43 ülke arasında ekonomik özgürlükler açısından 37. sırada yer almıştır ve genel puanı bölgesel ve dünya ortalamalarının altında bulunmaktadır. Bu durumda, iş özgürlüğü ve parasal özgürlüğün gelişimiyargı etkinliği, ticaret özgürlüğü ve hükümet bütünlüğü göstergelerine göre daha ağır basmaktadır (Ombudsman, 2018:1).

Özbekistan için Ekonomik Özgürlük endeksi, uluslararası mal ve hizmet ticaretini etkileyen tarifelerin ve diğer engellerin yokluğunu ölçmektedir. Özbekistan 2050 yılına kadar sanayileşmiş, yüksek gelirli bir ekonomi olmayı hedeflemiştir. Özbekistan ekonomisi yüksek eğitimli işgücü, doğal kaynakların bolluğu ve nispeten iyi gelişmiş bir altyapı sisteminden yararlanmışır. Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ekonomik özgürlüğün kazanımı kurumsallaştırılmamış ve reform ivmesi dağılmıştır (Heritage, 2016: 2).

Yapılan birçok çalışmaya göre ekonomik özgürlükler ile büyüme arasında pozitif ilişkili vardır. Ekonomik Özgürlük, doğrudan yabancı yatırımların çekilmesinde önemli bir katalizör olduğu için, ticaret ve yatırım özgürlüğü sayesinde ülkedeki yerli ve yabancı yatırım sürecini hızlandırmıştır. Özbekistan aynı zamanda ülkedeki ekonomik özgürlüğü geliştirmek için gerekli olan yönetim mekanizmasını ve yolsuzluğu kontrol etmiştir (Nasir ve Hassan, 2011: 4). Bugün Özbekistan, dünyanın 120'den fazla ülkesiyle diplomatik ilişkiler kurmuş ve 100'den fazla uluslararası organizasyonun üyesi olmuş bir ülkedir. Özbekistan'ın serbest ticaret bölgesi kurulması anlaşmasını imzaladığı ülkelerden gelen mallar, ithalat gümrük vergisine tabi değildir. Bu ülkeler arasında Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Ukrayna ve Tacikistan yer almaktadır.

3.2.10. Yolsuzluk

Özbekistan'ın politik-ekonomik sistemi bağlamında, kamu ofisinin açık tanımlarını yapmak zordur. Özel ve kamu sektörü arasındaki katı ayırım bulanık ve devlet kurumlarının kararlarını etkilemek için takdir yetkisi, kamuya açık bir konumu olmayan bireylere verilmiştir. Özbekistan 1980'lerden beri, büyük bir Sovyet yolsuzluk skandalının merkezinde yer almış ve pamuk üretim raporlarının tahrifatını içeren siyasi sistemdeki yaygın yolsuzluk olayları ile karşı karşıya kalmıştır (Lewis, 2011: 186). Bağımsızlığı takiben Cumhurbaşkanı İslam Kerimov, Özbekistan ekonomisinde devlet için güçlü bir rol üzerinde ısrar etmiştir ve kitlesel özelleştirme ile ticari ve parasal serbestleşmeye direnmiştir (Karimov, 1997: 22). Özbekistan'da, siyasi mücadeleler sahnelerin ardında gerçekleşir ve genellikle belirli işletmeler üzerindeki kontrollerdeki değişimler siyasi rakiplerin tutuklanması haberi aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Başkan Karimov, ekonomik güç olarak rakip merkezlerin ortaya çıkışını kontrol etmeye çalışmıştır, zira bu tür birikimleri devletin otoriter iktidarını zayıflatmak olarak algılamaktadır (Ilkhamov, 2007: 69). 1990'larda ve 2000'lerin başında, Karimov bölgesel seçkinlerin direnişiyle karşı karşıya kalmıştır, ancak son yıllarda başkanlık ailesinin üyeleri tarafından yönetilenler de dahil olmak üzere rakip politik-iş elitleri arasında rekabet ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Karimov'un ülkedeki “oligarşi” nin ortaya çıkışına karşı muhalefetini duyurduğu 2009'un sonlarından bu yana, ülke çapında iş adamları düzenli olarak temizlenmiştir (Collins, 2006: 226). Özbek politik-ekonomik sistemindeki yolsuzluğun endemik doğası,

yalnızca ekonomik olmayan düzenlemelerin ürettiği yolsuzluk uygulamalarının çoklu olanaklarından değil, aynı zamanda yolsuzluk uygulamalarına ilişkin önemli kısıtlamaların eksikliğinden de kaynaklanmaktadır. Özbekistan'da yasal ve kurumsal kısıtlamaların yetersizliği ve bağımsız sivil toplum grupları, bağımsız medya ve serbest akademik araştırmaların neredeyse tamamı yetersizdir (Markowitz, 2012: 22).

Özbek politik-ekonomik sistemindeki yolsuzluğun endemik doğası, yalnızca ekonomik olmayan düzenlemelerin ürettiği yolsuzluk uygulamalarının çoklu olanaklarından değil, aynı zamanda yolsuzluk uygulamalarına ilişkin önemli kısıtlamaların eksikliğinden de kaynaklanmaktadır. Özbekistan'da yasal ve kurumsal kısıtlamaların yetersizliği ve bağımsız sivil toplum grupları, bağımsız medya ve serbest akademik araştırmaların neredeyse tamamının yokluğu vardır (Muradov ve Ilkhamov, 2014: 24). Siyasi ve sivil özgürlüklerin yokluğu, yolsuzluğun faillerinin sanal dokunulmazlığının devam etmesine izin vermiştir. Yolsuzluğa ilişkin resmi kısıtlamalar ve devlet kurumları için hesap verebilirliğin artırılmasının, yolsuzluk üzerinde otomatik olarak olumlu bir etkisi yoktur, ancak bunlar daha geniş bir sistemik değişim sürecinde gerekli unsurlardır. Kamuoyu konuşmaları sırasında Cumhurbaşkanı Karimov ve diğer hükümet yetkilileri sık sık yolsuzlukla mücadelenin önemini vurgulamışlardır. Özbekistan, 2008 yılında Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine katılmıştır ve 2010 yılında, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (EİKT) Yolsuzlukla Mücadelesine İlişkin İstanbul Eylem Planı'nı kabul etmiştir. 2010 yılında, Yolsuzlukla Mücadele Ulusal Planı taslağı başlatılmıştır. 29 Ekim 2012 tarihli bir başkanlık kararı, Yolsuzlukla Mücadele Yasası taslağı hazırlamak için bir komisyon oluşturmuştur. Bu yasa tasarısı henüz yürürlüğe girmemiştir (Murchu, 2015). Hükümet yetkilileri, yeni yolsuzlukla mücadele girişimlerinin 12 Kasım 2010'da Meclis'e yapılan bir konuşmadan kaynaklandığını ve "Demokratik Reformlar ve Sivil Toplumun Geliştirilmesine İlişkin Daha Fazla Konsept Üzerine Kavram" başlıklı bir iddiaya sahip olduklarını iddia etmektedir. Ancak son yirmi yıl içinde Özbekistan'daki üst düzey politik kişiler tarafından defalarca kullanılmıştır, ancak hiçbir zaman sivil toplumun gelişmesi için herhangi bir demokratik reform veya daha fazla alan yaratmamıştır. Devlet ihaleleri

konusunda yeni mevzuat geliştirmeye yönelik çalışmalar, parlamentodaki ara sıra yuvarlak masa etkinlikleriyle sınırlı kalmıştır (Murcu, 2015:6; Kuvatova, 2013: 290). Düzenleyici serbestleştirmenin yolsuzluğu genel olarak azaltmasa da, Özbekistan yetkililerinin iş ile ilgili takdir yetkisini azaltan her türlü hareket, daha geniş çaplı reformlar için yararlı bir adımdır. 2010'dan bu yana hükümet, iş ortamında bazı duyarlı ancak küçük serbestleşme önlemleri almaya başlamıştır. 2011 yılında hükümet 62 izin ve iş yapmakla ilgili üç i düzenlemeyi kaldırmıştır.2012'de, Cumhurbaşkanı Kerimov, bazı bürokratik prosedürleri kesip daha fazla elektronik önlemler almak da dahil olmak üzere iş ortamını serbestleştirme ve iyileştirme konusunda yeni bir kararı imzalamıştır. Bu yeni önlemlerin bir kısmı elektronik yönetişim önlemlerine dayanmaktadır. 2013'ten itibaren alınan bir karar, yolsuzluğa yol açtığı görülen yetkililerle kişisel temastan kaçınmak için evrimii olarak iş tescilini tamamlamayı mümkün kılmıştır. Bu ve benzeri önlemler, Özbekistan'ın 2014 yılında Dünya Bankası'nın "İş Yapma" sıralamasının sekiz sıra yükselmesine olanak sağlamıştır(Svensson, 2013: 14). Özbekistan hükümeti yeni yolsuzlukla mücadele yasalarını kabul etmekte yavaş olmuştur. Bölgedeki diğer birçok devlet, yüksek oranda yolsuzluktan da etkilenmektedir, ilgili mevzuatı yürürlüğe koymuştur. 2007 yılında Kazakistan'da 2004 yılında Kırgızistan'da ve Mart 2006'da Tacikistan'da devlet ihaleleri yasaları kabul edilmiştir. Kazakistan'da hükümet, Yolsuzlukla Mücadele Yasası da dahil olmak üzere bir dizi yasama eylemini kabul etmiştir ve hükümetin de 2011-2015 yılları için bir "Sektörel yolsuzlukla mücadele programı" vardır.Bu tür yasalar, yolsuzluk pratiği üzerinde doğrudan bir etkisi yoktur. Bir ülkede rüşvet düzeyi ile yolsuzlukla mücadele mevzuatının sıklılığı arasında bir ilişki olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, Özbekistan'da bir yasama çerçevesinin yürürlüğe konulmaması, sistematik bir seviyede yolsuzluğun üstesinden gelmeye yönelik gerçek taahhüdün eksik olduğunu göstermektedir. Hükümet ayrıca, önde gelen siyasi şahsiyetler ve kamu görevlileri tarafından tutulan varlıkların ayrıntılarını yayınlamak için uluslararası tavsiyeleri kabul etmeyi reddetmiştir.Sovyet sonrası diğer devletlerde bu tür mekanizmalar çoğu zaman etkisiz kalmıştır ancak bu sembolik adımı atmadaki başarısızlık hükümetin şeffaflığa çok az bağlılığı olduğunu göstermektedir (Urinboyev ve Svensson, 2013:271).

Düzenleyici serbestleştirmenin yolsuzluğu genel olarak azaltmasa da, Özbekistan yetkililerinin iş ile ilgili takdir yetkisini azaltan her türlü hareket, daha geniş çaplı reformlar için yararlı bir adımdır.2010'dan bu yana hükümet, iş ortamında bazı duyarlı ancak küçük serbestleşme önlemleri almaya başlamıştır. 2011 yılında hükümet 62 izin ve iş yapmakla ilgili üç iç düzenlemeyi kaldırmıştır.2012'de, Cumhurbaşkanı Kerimov, bazı bürokratik prosedürleri kesip daha fazla elektronik önlemler almak da dahil olmak üzere iş ortamını serbestleştirme ve iyileştirme konusunda yeni bir kararı imzalamıştır. Bu yeni önlemlerin bir kısmı elektronik yönetim önlemlerine dayanmaktadır. 2013'ten itibaren alınan bir karar, yolsuzluğa yol açtığı görülen yetkililerle kişisel temastan kaçınmak için çevrimiçi olarak iş tescilini tamamlamayı mümkün kılmıştır. Bu ve benzeri önlemler, Özbekistan'ın 2014 yılında Dünya Bankası'nın "İş Yapma" sıralamasının sekiz sıra yükselmesine olanak sağlamıştır (Ilkhamov, 2004:90).

Özbekistan şeffaf rekabet yoluyla değil, çoğu zaman gayri resmi süreçlerle elde edilen kamu hizmeti ve devlet işe alımında önemli bir reform yapılmamıştır. OECD ayrıca, kamu hizmeti alımına önemli bir sorun olarak rekabetçi ve birleşik bir yaklaşımın eksik olduğunu vurgulamıştır. Kamu hayatının öncelikli olarak bir rant kaynağı olarak görüldüğünü teyit eden kamusal yaşamdaki pozisyonların alınıp satıldığı yönünde raporlar bulunmaktadır. Hükümet tarafından yolsuzlukla mücadelede kullanılan mekanizmaların çoğu ağır ve etkisizdir. 2010 yılında hükümet, özel noterlik bürolarını, görünüşte yolsuzlukla ilgili endişeler nedeniyle kapatmıştır ve yalnızca devlet memurlarını kamu talebini karşılayacak şekilde bırakmıştır. Kaçınılmaz olarak, bu durum yolsuzluğun devam ettiği iddialarına yol açmıştır.2011 yılında hükümet yüzlerce özel sürücü okulunun kapatılmasını emretmiştir ve yine yolsuzluğa motivasyon olarak atıfta bulundu ve Savunma Bakanlığı'nın tüm sürüş derslerini ve testlerini yürütmesini istenmiştir.Bu yolsuzlukla mücadele kampanyası bireylere yönelik şiddetin yaygın kullanımını, insan haklarının kötüye kullanılmasını adaletin düşük ücretlerini içermiştir. Mahkemeler genellikle bağımsız insan hakları gruplarının insanlık dışı olduğu bildirilen koşullarda, çok küçük yolsuzluğa bile suçlu bulunanları uzun süre hapis cezasına mahkum etmiştir.Özbek Ceza Kanunu, zimmete para geçirme, kamu görevini kötüye kullanma, rüşvet verme ve rüşvet verme de dahil olmak üzere,

uluslararası alanda yozlaşmış uygulama olarak görülen birçok eylemi suç sayılmaktadır. Ayrıca, Özbekistan mevzuatının özel sektör ve kamu sektörü rüşveti arasında ayırım yapmak için OECD uygulamasına uymadığı da dikkate değerdir. Bu uluslararası sözleşmelere aykırı olmamasına rağmen, OECD'ye göre “özel sektör suçları için cezai yaptırımların orantılı olduğu hususunda kaygı yaratabilir”. Çıkar çatışmalarının çok sınırlı bir düzenlemesi vardır. OECD'ye göre, Özbekistan'da “bu alandaki çıkar çatışması” ve bu alandaki düzenleme eksikliğinin oldukça dar olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle, daha önce yönettiği bir ofis tarafından düzenlenen işletmelerde bile kamu hizmetinden sonra istihdam konusunda yasal bir kısıtlama yoktur. Kamu görevlileri tarafından varlıkların ifşası için herhangi bir hüküm veya kamu ihale süreçlerinde çıkar çatışması değerlendirmek için herhangi bir sistematik prosedür bulunmamaktadır (Humphrey, 2012:26). Anayasal hükümlere rağmen, Özbekistan'daki yargı bağımsız bir hakem değildir. Yargıçlar genellikle savcılarla ve polislerin mahkumiyet kararı vermesiyle birlikte hareket etmektedir. Mahkemeler, siyasi talimatların veya önemli rüşvetin söz konusu olduğu durumlar haricinde, sanıklardan ve çok nadiren beraat etmekten itiraf etme Sovyet dönemi geleneğini izlemektedir. Bazı durumlarda, sanık, siyasi öneme sahip durumlarda uygulanabilir olma ihtimali bulunmadığı halde mahkumiyetten kaçınmak için rüşvet vermektedir. Büyük ticari ihtilaflarda bağımsız yargılar üretecek mahkemeler bulunmamaktadır. İş adamları Yüksek Ekonomik Mahkemeyi uyuşmazlık çözümü için güvenilir bir forum olarak görünmektedir. Bağımsız avukatlar uzun yıllar devletten taciz ve baskıyla karşı karşıya kalmışlardır ve çoğu sanığın yeterli savunma avukatı alması zor bir durumdur. İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yayınlanan bir rapora göre, yasalar ceza savunmasını ciddi şekilde zayıflatmış, siyasi açıdan hassas davalar üstlenen ve mahkemede işkence iddialarını gündeme getiren ve tüm hukuki uygulama üzerinde tüyler ürpertici bir etki yaratan sözlü savunucuları susturmuştur. Yeni düzenlemeler Özbekistan'daki avukatlar için bağımsız bir statüyü ortadan kaldırmıştır ve bunları hükümetin yürütme organına bağımlı hale getirmiştir. Rüşvet kabul eden hem medeni hem de ceza davalarında yargıçların düzenli medya raporları vardır (Kandiyoti, 2007: 71).

Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'nin gerektirdiği gibi “kamu yolsuzlukla mücadele politikasının ve önleyici tedbirlerin koordinasyonundan”

sorumlu hiçbir kurum bulunmamaktadır. En güçlü yolsuzlukla mücadele organı, yolsuzlukla ilgili suçlarla mücadele, soruşturma ve kovuşturmayla görevlendirilen Başsavcılık Dairesi'nde Ekonomik Suç ve Yolsuzlukla Mücadele Dairesi'dir. Yasa uygulamasının dışında kalan en önemli iki birim, Kamu İhale ihalelerini askıya alma ve mali soruşturma başlatacak güce sahip olan Maliye Bakanlığı'nın Denetim ve Revizyon Dairesi ve bağımsız denetim kuruluşudur (Yun, 2016:6).

Uygulayıcı sistemi, ülkenin daha geniş devlet sisteminde ve ülkede elit yolsuzlukta kritik bir rol oynamaktadır. Teoride, Ulusal Güvenlik Servisi (UGS) ve İçişleri Bakanlığı'nda Yolsuzlukla Mücadele, Yasa ve Mücadele Dairesi'nin ikisi de ekonomik suçlar ve yolsuzluklarla başa çıkma yetkisine sahiptir. Gerçekte medya ve insan hakları raporları, devlet kolluk kuvvetleri makamlarının yolsuzluk planlarını uygulamak, siyasi ve ticari rakipleri baltalamak için ya da şirket yöneticilerini gasp veya kamulaştırma mekanizmalarının ayrılmaz bir parçası olarak gözaltına almak ve yargılamak için kullanıldığını göstermektedir. UGS, çeşitli gayri resmi iş ve ekonomik ağlarda yer alan muhalefet aktivistlerine ve bağımsız raporlara göre yolsuzlukla mücadele kampanyasının yürütülmesinde en güçlü Ajans ve aynı zamanda kendisidir. UGS'nin özellikle "ekonomik suçlarla" mücadele görevini üstlendikleri için işletmeler üzerindeki baskınlara karıştığı bildirmiştir. 2012'de bir gazeteci şunları iddia etmiştir: UGS: daha çok bir kale gibi görünen eski Konnogvardeyskaya sokağındaki iş adamlarına işkence yapmak ve onları korkutmak için bir dizi bina tahsis etmiştir. Son zamanlarda yolsuzlukla mücadele kampanyalarında UGS memurları da hedef alınmıştır. Basında çıkan haberlere göre, onlarca kıdemli UGS subayı 2014 yılında görevden alınmıştır (Rustamjon, 2016). Yanlışlıkla suçlanan şirketlerin soruşturmasına, NSS ya da diğer yasa uygulayıcı kurumlar tarafından şirketlere yapılan saldırgan baskınlar eşlik etmiştir. Firmalardaki baskınlar, genellikle personelin saldırgan taktiklerini kullanarak maskeli silahlı adamlar tarafından gerçekleştiriliyor. Yolsuzluk kolluk kuvvetleri içinde yaygındır. UGS genellikle iş anlaşmazlıkları ile uğraşırken, sıradan polisler, sürücülerin talep ettiği rüşvet gibi daha az karmaşık yollarla para harcayabiliyor. Çoğu eyalette sivil toplum örgütleri ve medya, yolsuzluğun ortaya çıkarılmasında ve yolsuzlukla mücadele politikalarının geliştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Özbek hükümetine göre, "Sivil toplum kurumları yolsuzluk

araştırmaları alanında devlet yetkilileriyle aktif olarak işbirliği yapmaktadır. Gerçekte bu devlet destekli kuruluşların zaman zaman devlet kurumlarıyla eğitim toplantılarına katıldığı anlamına gelmektedir (Rustamjon, 2016: 42).

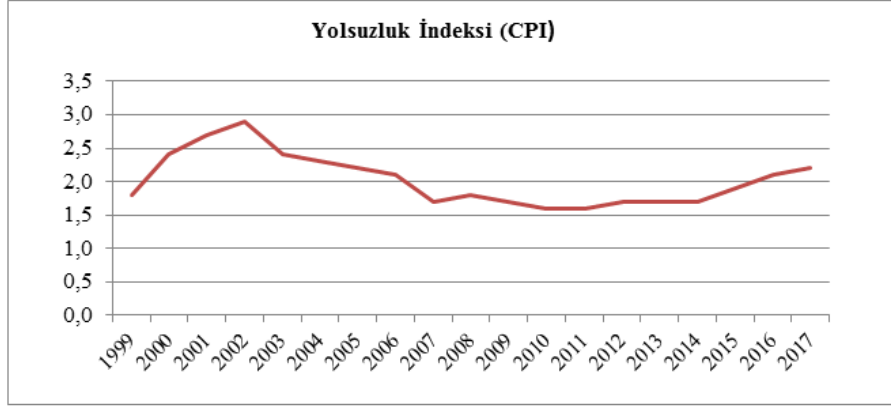
Özbekistan'da bağımsız medya kuruluşları bulunmamaktadır. Muhalefet ya da bağımsız web siteleri hükümet tarafından rutin olarak engellemektedir. Bu da, BBC, VOA, Radyo Serbest Avrupa / Radyo Özgürlüğü ve Deutsche Welle gibi yabancı haber ajanslarında Özbekistan hakkındaki kritik haberlere erişimi kısıtlamaktadır. Hükümet nadiren büyük yabancı haber kaynaklarından gazetecilere akreditasyon sağlamaktadır. Ülkede uluslararası kurumlar için çalışmaya devam eden birkaç bağımsız gazeteci vardır, Mart 2010'da Özbekistan, Doğu Avrupa ve Orta Asya için OECD Yolsuzlukla Mücadele Şebekesi'nin bir alt bölgesel girişimi olan İstanbul Yolsuzlukla Mücadele Eylem Planı'na (İYMEP) katılmıştır. İYMEP, Özbekistan'ın yolsuzlukla mücadele yasal ve kurumsal çerçevesini değerlendiren iki rapor yayımlanmıştır. Raporlar, Özbekistan'daki yolsuzlukla mücadele politikalarını iyileştirmek ve ülkeyi uluslararası standartlara uygun hale getirmek için bir dizi yasal ve teknik tavsiyede bulunmuştur. Odak noktası sadece yolsuzluğun teknik ve hukuki yönleri olduğundan, İYMEP'in en azından kısa vadede sistemli yolsuzluk üzerinde büyük bir etkisi yoktur. Programın parametreleri dahilinde, yeni raporlar kısmi başarılar olarak gördüklerini vurgulamaktadır, ancak Özbekistan'ın yolsuzlukla mücadele politikasının yasal veya teknik yönündeki önemli ilerlemesini göstermemiştir. İYMEP, programında gerçek yolsuzluk vakalarının veya yolsuzluk uygulamalarının detaylı bir şekilde izlenmesi veya soruşturulması bulunmamaktadır. AB Hukuk Kuralı programı 2011 yılında başlatılmış ve beş Orta Asya ülkesinde adalet sistemlerinin iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Bugüne kadar ana başarıısı, Orta Asya hükümetleri tarafından bakanlar düzeyinde katıldığı bölgesel toplantıların toplanması olmuştur. İnsan Hakları İzleme Örgütü yorumunda şunları söylemiştir: Taşkent'in reformlara karşı direnişi göz önünde bulundurulduğunda, yetkililer tarafından belirlenen hakimler ve savcılar için yalnızca eğitimler ve seminerler içeren programların uzun vadede hukukun üstünlüğünü nasıl teşvik edeceği sorulmalıdır (Clark, 2014:17).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) Hukuk ortaklığı kuralı, Ekim 2014'te Özbekistan Yüksek Mahkemesi ile ortaklaşa başlatıldı, ancak AB girişimine benzer zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Taşkent BMKP 'nin Yöneticisi Helen Clark'ın program lansmanında, projenin 'hukuk kurumları kuralıyla yargı bağımsızlığını güçlendirmede kilit ulusal paydaşları devreye sokacağını ve vatandaşların mahkeme yönetimi ve şeffaflık konularıyla ilgili kamuoyuna tartışacağını iddia etmiştir (Swerdlow, 2013:14). Bu program BMKP, ulusal mevzuatı uluslararası kamu idaresiyle uyumlu hale getirmeyi amaçlayan ve özellikle kamu ihaleleriyle ilgili bir yasayı hazırlama sürecini desteklemeye çalışan 'Özbekistan'da Bütçe Sistemi Reformu' adlı bir proje başlatmıştır. Taslak yasa, şunları sağlamaya çalışmıştır:

- Tedarikçinin şeffaf seçimi;
- Kamu alım prosedürlerindeki tüm katılımcılar için eşit muamele;
- Rekabet;
- Küçük işletme ve sosyo-ekonomik gelişmenin desteklenmesi.

Bununla birlikte, yeni mevzuattaki ilerleme yavaş olmuştur ve programın şimdiye kadar çok sınırlı etkisi olmuştur. Bu programlar, Özbekistan'daki yolsuzluğun temel sorunlarının ele alınmasında somut bir ilerleme kaydedememektedir. Çoğunlukla yolsuzlukla mücadele programlarının teknik yönleri üzerinde durulmaktadır. Ancak uzun vadede Özbekistan yolsuzlukla mücadelede herhangi bir ilerleme kaydedebilmek için devlet ihaleleri ve kamu mali yönetimi gibi alanlarda teknik yardım gerektirecektir. Uluslararası ortaklar, mevcut programların bariz eksikliklerini, Özbekistan'daki devlet kurumları reformu üzerinde uzun vadeli etki yaratacak bazı kanalların tutulması gerekliliği ile dengelemelidir. Uluslararası yapısal reform önerilerinin, Özbekistan Hükümeti tarafından önemli politika değişikliklerine yol açması olası değildir. Siyasi ortamda bir iyileşme gerçekleşene kadar, uluslararası toplum bu problemlerle ilgili olarak Özbek makamlarıyla ilişki kurmayı çok zor bulmaya devam edecektir. Ülkede yolsuzluğa karşı önemli bir ilerlemenin sağlanması hem ekonomi hem de siyasi sistem reformu bağımsız bir yargı ve hukukun üstünlüğü, medya için daha fazla özgürlük ve sivil topluma zulme son verilmesini gerektirecektir. Mevcut siyasi bağlamda, yolsuzlukla mücadele ajansının kurulması gibi önemli yolsuzluk sorunlarıyla karşılaşan diğer ülkelerdeki uluslararası

toplum tarafından önerilen tedbirlerin günümüz Özbekistan'ında herhangi bir başarı elde etme olasılığı düşüktür. Teknik düzeltmeler de, yolsuzlukla mücadele sürücülerini kendi avantajlarına göre kullanmak isteyen politikacılar tarafından araçsal olarak kullanılma riskini de taşımaktadır (Lewis,2016: 36).

Şekil 3.8. Yolsuzluk Algıları Endeksi
Kaynak:<https://data.worldbank.org/country/uzbekistan>

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2017 Yolsuzluk Algıları Endeksine göre Özbekistan, dünyanın en yozlaşmış ülkelerinden biri olup 175 ülke içerisinde 157. bölgede 153. sırada yer almaktadır (Economic Freedom, 2018). Özbekistan'daki Yolsuzluk Sıralaması 1999'dan 2017'ye kadar 139'iken, 2011'de 177'ye, 2002'de ise 68'e düşmüştür. Yargı etkinliği, ticaret özgürlüğü ve hükümet bütünlüğü göstergeleri için daha düşük puanlar, iş özgürlüğü ve parasal özgürlüğün gelişmesine ağır basmaktadır. Dünya Bankası'nın Dünyadaki Yönetimindeki yolsuzluk açısından ülkelerin en düşük % 10'unda bulunmaktadır. Göstergeler Özgürlük Evi, Özbekistan'a, siyasi ve medeni haklar açısından mümkün olan en kötü notu verirken, “yolsuzluk yaygındır”. Bu sıralamaların gösterdiği gibi, devletin her düzeyinde yolsuzluk ve yolsuzluklarla karşılaşmaktadır. Ekonomideki ve devletteki yaygın yolsuzluk, işkence ve yaygın insan hakları ihlalleri de dahil olmak üzere kapsamlı bir zorlama ve şiddet sistemi ile birlikte görülmektedir (Stefes, 2008). Özbekistan'daki bu bozuk uygulamalar pratiğinin birden çok nedeni vardır. Bazı akademisyenler, özellikle Özbekistan'da yaygın olan sosyal ve kültürel uygulamalarda yolsuzluğun kökenlerini görmektedir. Bazı gümrükler, bağımsızlık sonrası dönemde, Sovyet öncesi birçok geleneğin daha geniş bir şekilde yeniden canlandırılmasının bir parçası olarak daha yaygın hale gelmiştir. Ancak, bu tür kültürel argümanlar, devlet içindeki yüksek seviyeli sistemsel yolsuzluk ile ilgili açıklayıcı güce sahiptir. Bunun yerine,

bu rapor, yolsuzluğun siyasi ve kurumsal itici güçlerini vurgulayarak, ülke içindeki siyasi ve ekonomik kalkınmada sistemsel yolsuzluğun oynadığı merkezi role odaklanmaktadır. Özbekistan'daki politika, yüksek düzeydeki yolsuzluk kalıplarının çoğunu açıklarken, yolsuzluk koşullarının sağlanmasında devlet kurumları, düzenleyici çerçeveler ve mevzuat önemlidir. Yolsuzluk fırsatları, kamu görevlilerinin finansal akışlar üzerinde takdir yetkisine sahip olduğu ve bu yetkilerden özel kazanç elde etmek için yararlanabilecekleri çok az kısıtlamanın olduğu durumlarda ortaya çıkarmaktadır. Yolsuzlukla ilgili kısıtlamalar, sosyal, kültürel ve yasal kısıtlamalar ile bağımsız sivil toplum örgütlerinin ve medyanın gözetim ve izleme faaliyetlerinin bir birleşiminden oluşmaktadır (Rustanjon, 2013:51). Yolsuzluğun Etkisi bazı durumlarda, bazı yolsuzluk biçimleri, özellikle istikrarlı ve uzun süredir korunma vakalarında, hem siyasette hem de ticarete geçici istikrar mekanizmaları sunulmaktadır. Yolsuzluk, aynı zamanda, devlet bürokrasisinin ve ekonomideki devlet müdahalesinin zararlı etkileriyle başa çıkabilmesi için birçok kişi ve işletme için bir araç da sağlamaktadır. Bununla birlikte, çoğu durumda, sistemik yolsuzluğun etkisi, özellikle uzun vadede, hem ekonomik hem de politik gelişme için son derece zararlıdır. Özbekistan'da otoriter kontrol ve sistematik yolsuzluk mekanizmalarına dayanan bir politik ve ekonomik sistem, küreselleşmenin zorluklarını giderek daha fazla yönetemediğini kanıtlayacaktır. Böyle bir sistemde sistemik yolsuzluk önemli derecede olumsuz politik, sosyal ve ekonomik etkiler yaratır.

- Özellikle politik belirsizlik dönemlerinde, yolsuzluk uygulamaları istikrarsızlığı körüklemektedir. Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un 25 yılı aşkın bir süredir iktidarda olduğu Özbekistan'da, siyasi ardıl için açık bir mekanizmanın olmaması endişeleri gündeme getirmiştir. Daha fazla potansiyel siyasi ve ekonomik merkezler ortaya çıktıkça ve yetkililer politik kargaşa durumunda yatırımlara hızlı geri dönüş aramaya başladıkça merkezi yolsuzluklar çökmeye başlamamıştır. Özbekistan'daki yolsuzluk, siyasi belirsizlik dönemlerini yönetmeye yardımcı olabilecek sürdürülebilir siyasi ve devlet kurumlarının gelişimini zayıflatmıştır.
- Ekonomik açıdan, yolsuzluk yabancı ve yerli yatırımları zayıflatmış ve iş ortamını olumsuz etkilemiştir. Ekonomik açıdan, yolsuzluk yabancı ve yerli yatırımları zayıflatmış ve iş ortamını olumsuz etkilemiştir. Küçük işletme

seçkinleri pamuk, petrol ve gaz gibi sektörlerden yararlandı, ancak yoksulluk yaygınlığını korumaktadır.

- Üst düzey yolsuzluklar ve düşük düzeydeki yolsuzluğun doğrudan denetimlenmesi, dışa göçü artıran ve uzun vadeli istikrarı tehdit eden popüler toplumsal hoşnutsuzluğu körüklemektedir. Yolsuzluk, radikal İslamcı grupların desteklediği anlatıları da körüklemektedir: Örneğin, Hizb-ut Tahrir, düzenli olarak Özbekistan'da üst düzey yolsuzluk kınamalarını yayımlanmıştır.

Tipik olarak, yolsuzluk analizi, üç temel veri kaynağına dayanmaktadır: kamu algısı anketleri; yolsuzluk için fırsatlar veya teşvikler sağlayabilecek kurumsal mekanizmaların analizi ve belirli projelerin vaka çalışmaları veya denetimleri belirli problemler ortaya çıkarır(Kaufmann, 2006:2). Özbekistan'da kamuoyu anketleri nadirdir; Yürütülenler hassas konular hakkında güvenilir bilgi sağlamamaktadır. Hükümet, devlet denetimindeki oy kullanma örgütü İjtimoiy Fikr'ın (Kamuoyu) yolsuzluk konusunda kamuoyu araştırmalarını yaptırdığını iddia etse de, sonuçların yayımlanmasını reddetmiştir.2013 yılında hükümet, Özbekistan Ticaret ve Sanayi Odası ve Genel Savcılık Dairesi'nin, iş ortamına ve yolsuzluğa ilişkin 10.000'den fazla iş adamı hakkında anonim bir anket gerçekleştirdiğini ancak bu anketin kamuoyuna açıklanmadığını iddia etmiştir (Timmermans, 2014: 39).

3.2.11.GSYH

1990'da SSCB'nin dağılmasıyla, merkezi planlama sisteminden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bütün ülkelerin ekonomilerinde bir küçülme yaşanmıştır. Bu ekonomik küçülme BDT ülkelerinin genelinde 1997 yılı sonuna kadar sürmüştür. Geçiş ülkelerinde yaşanan ekonomik küçülmenin süresi açısından bakıldığında, yapısal reformları geçiş döneminden önce (Merkezi Planlama) başlatan ve reformları gerçekleştirmede hızlı davranan ülkelerde diğerlerine göre daha kısa olmuştur. Geçiş sürecinde yaşanan negatif büyüme, Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde kısa sürmüştür. Bağımsızlık sonrası sona eren durgunluk dönemi 1994 yılından itibaren negatif büyümenin yerini pozitif büyüme oranlarıyla sona ermiştir (Işık, 2006: 83).

Diğer geçiş ülkelerinde olduğu gibi Özbekistan'da da ekonomik büyüme, önemli bir hedef olarak kabul edilmektedir. Kişi başına düşen verim artışı, bir ülkede yaşam standardını yükseltmek anlamına gelmektedir. Ekonomi büyümesi, insanların ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması ve sosyo-ekonomik sorunların daha etkin bir şekilde belirlenmesi demektir (Zettelmeyer,1998: 21). Ekonomik büyüme seyrinde artan gelir, ailelere ve diğerlerine, yaşam yardımlarının tüketimini terk etmeden ek mülk faydaları ve hizmetleri alma fırsatları yaratmaktadır. Ekonomik büyüme, ülkenin mevcut tüketim ve yatırım düzeyini azaltmadan, yoksulluğa ve kirliliğe karşı savaşmasına izin vermektedir. Ekonomide gerçekleşen büyüme, sınırlı kaynak sorununu zözmeyi kolaylaştırır. Aynı zamanda insanların bağımsızlığını korumalarını sağlamaktadır (Cer, 2007: 12). Ekonomik büyümenin, genellikle bir ülkenin ekonomik gücünde bir artış olan belirli bir dönemdeki mal ve hizmet hacminde (potansiyel ve reel GSMH'da) artış anlamına geldiği anlaşılmaktadır (Arkhangelskaya, 2014: 25).

Özbekistan, BDT lkeleri arasında ekonomik büyüme aşamasına giren ilk ülkelerden biridir (Ubaydullaeva, 2015: 64). Özbekistan 1991'deki bağımsızlığından bu yana "zbek Modeli" olarak adlandırılan piyasa ekonomisine kademeli bir dönüşüm getirirken, önemli devlet rehberliği kullanarak hızlandırılmış sanayileşmeyi hedefleyen bir kalkınma stratejisi benimsemiştir. lke ekonomisinin gelişimi, işletmelerin modernizasyonu, sektörel odaklarının gözden geçirilmesi ve yeniden yapılandırılması, işgücü verimliliğinin artırılması ve nihayetinde rekabet avantajlarının oluşturulması gibi süreçlere dayanmaktadır (Makushina, 2016:278). Hükümet geniş bir ekonomik faaliyet yelpazesinde yer almıştır. Ancak, reform ilerlemesi yavaş olmuştur. Özbekistan hükümeti para birimine müdahale etmesinin yanı sıra, sanayi sektörlerinde fiyatların ve miktarların kontrol edilmesi, ülkenin diğer geçiş ekonomilerinde yaşanan üretim düşüşünü engellemesini sağlamıştır (Choi, 2005:71). Özbekistan'da politika yapıcıları için ekonomik bymetemel amaç olarak görülmemiştir. "büyük patlama" şeklinde büyüme stratejisinin nüfusunun korunmasız bölgelerin de maliyetler göz önüne alındığında, ekonomik bakımından gelişmemiş ülke risk almaktan ekinecektir. Bunun yerine istikrar, eşitlik ve siyasi sürdürülebilirlik, hem zbek seçkinleri hem de kamuoyu tarafından desteklenen

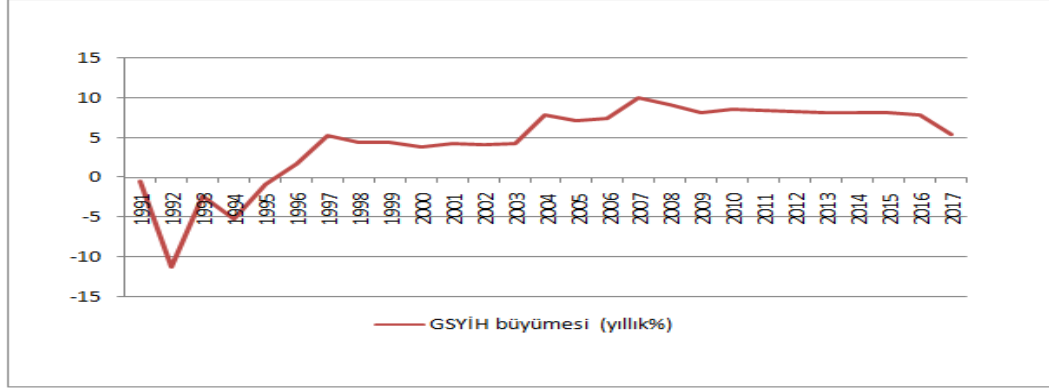
öncelikli hedefler olmuştur (Islamov, 2000: 42). Özbekistan'ın ekonomi politikasının önemli bir unsuru, özelleştirmeyi ve DYY dış borçla finanse edilen sanayi kalkınması lehine kapatma kararı olmuştur. Hükümet, ekonominin sanayi malları ithal etmek zorunda kalmaması için yerli sanayilerin kurulmasını gerektiren bir ithalatçı ikame sanayileşme politikasına odaklanmıştır. Bununla birlikte, ithalatçı ikame ürünlerinin kalitesi çoğu zaman yüksek değildir ve bu sektörlerin gelişimi ihracat pazarından ziyade yurt içi hedeflenmiştir. Sonuç olarak ithalatçı ikame sektörü, sert borç yüküne hizmet etmek için minimum ihracat kazancı üretmektedir. Özelleştirme konusunda çok az ilerleme kaydedilmiştir.

Ekonomik büyüme aşağıdaki nedenlerden dolayı potansiyelin çok altındadır (Norbaev, 2003: 1):

- Ülkenin zayıf yatırım ortamı
- Yabancı yatırım çekememek
- Tüketici malları ithalatının sınırlandırılması stratejisini karşılamak için uygulanan son derece kısıtlayıcı bir ticaret rejimi
- Ekonominin tarım sektörünü reform edememek
- Özbekistan'da, piyasalara devlet müdahalesi nedeniyle düzgün işlemeyen fiyat sistemi

Akabinde Özbekistan kısıtlayıcı ticaret rejimi ekonomiyi kötü duruma getirmiştir. Özellikle yabancı yatırımcılar için yatırım ortamının iyileştirilmesi ve tarım sektörünün devlet kontrolünden kurtarılması konusunda önemli yapısal reformlar öne sürülmüştür. Para birimi dönüştürülebilirliği ve ekonomik faaliyetin kontrol altına alınmasına yönelik ciddi tedbirlerin uygulanması ekonomik büyüme potansiyelini sınırlamıştır (Torm, 2003:2). Özbekistan, ağırlıklı olarak yaşam standartları için karışık sonuçları olan devlet odaklı bir büyüme modeline güvenmiştir. Özbekistan rejiminin birçok olumsuz politik ve ekonomik özelliğe sahip olmasına rağmen güçlü devlet politikası sergilemiştir. Bu büyüme modelinin sonuçları karışıktır ve başlangıçta düşük yaşam standartları yükselişe geçmiştir. Ancak Özbekistan diğer bölgesel ekonomilerin bazılarında daha iyi performans gösterse de, ülkenin yüksek gelirli ülke statüsüne ulaşma hedefinden geri kalmıştır. Washington konsensüsü, çeşitli kurumsal durumlar için politikalar önermektedir. Özbekistan'ın konvansiyonel politika önerilerini takip etme konusundaki isteksizliği vardır. Yurtdışından gelen

uyarıları görmezden gelen Özbekistan, ekonominin kademeli olarak dönüşüm politikası izlemiştir. Konut ve küçük işletmeler hızlı bir şekilde özelleştirme ve fiyat serbestleşmesi yaşanırken, hükümet ekonomideki kaynakların tahsisi ve uluslararası ekonomi ile olan ilişkisi üzerinde güçlü bir kontrol sağlamıştır. Büyük işletmelerin özelleştirilmesi yavaş ve kısmi olmuştur; hükümet resmi özelleştirmeden sonra bile büyük işletmelerde aktif bir rol oynamıştır.

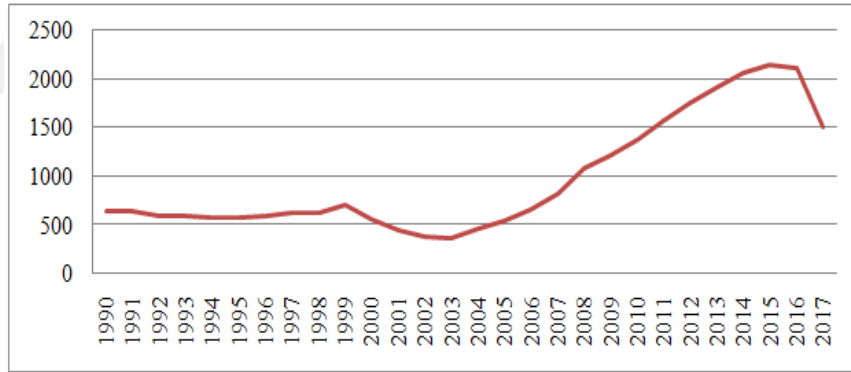
Şekil 3.9. GSYH Büyüme Oranı
Kaynak: Dünya Bankası (WDI)

Özbekistan'ın bağımsızlık sonrası döneminden günümüze gerçekleştirdiği GSYH büyüme oranları Şekil 3.9'da gösterilmektedir. Özbekistan SSCB'nin dağılmasından sonra büyük bir ekonomik daralma geçirmiştir. Özbekistan'ın ekonomisi, diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinden daha küçük bir geçici durgunluk yaşamıştır (Taube, 1998:21). 1990'ların ikinci yarısında makroekonomik politikada temel değişiklikler meydana gelmiştir. Geçiş döneminde Özbekistan'ın makul derecede istikrarlı bir performans sergilemiştir (Khakil ve Sheikh, 2016: 55). 1995-1996 yılları boyunca ekonomideki büyüme trendi temel nedeni olarak sıkı malî politikaların uygulanması ve yapısal reformların hızlandırılması olarak göstermiştir. 1996 yılında ekonomiye uygulanan yapısal reformlarda bir takım sorunlarmeydanagelmeye başlamıştır (Özel, 2012: 71). GSYH 1991-1994 yıllarında Özbekistan'da %17 çarpıcı düşüş yaşanmıştır. Özbekistan'ın ilk daralma, 1995'te beklenilenin aksine daha erken sona ermiştir. 1996'dan beri GSYH yıllık ortalama % 4 oranında büyümüştür. 2000-2003 yıllarında %4 civarında mütevazı bir ekonomik büyüme oranı, 2004-2006 yıllarında %7,0 'a yükselmiştir (Akimov ve Dollery, 2009: 12). 2000-2009 yıllarındaki ekonomik büyümenin temel faktörleri, büyük ölçüde dış ekonomik faaliyete serbestleşme ve ihracat kapasitesinin daha hızlı gelişmesi, ekonomiye yapılan büyük

ölçekli yatırımlar ve ekonominin kademeli iyileştirilmesi ile açıklanmış olan yüksek ekonomik faaliyet oranları olmuştur.Özbekistan'ın performansı muhteşemdir, ancak ülkenin uluslararası pazarda kimliğini koruduğu doğal kaynakları ve ihracat malları nedeniyle istisnai bir durumdur.Esas olarak, öncelikli projelere merkezi krediler dahil olmak üzere fonların biriktirilmesi ve kanalize edilmesi aktif olarak desteklenmiştir. Özbekistan'ın GSYH büyümesi 2002 yılında %4,2 ve 2003 yılında %4,4 olmuştur(ADB, 2005).Bu büyüme, sanayinin hızlı bir şekilde genişlemesine dayanmaktadır (McKinley, 2010:1).

Özbekistan, 2005'ten bu yana %8'lik güçlü bir büyüme gerçekleştirmiştir. Özbekistan, son on yılda güçlü bir ekonomik genişleme yaşamıştır (Arakelyan, 2016:3). 2005-2010 döneminde yatırımların büyüme oranı yıllık ortalama% 18,5'i aşmıştır. Para ve maliye politikalarının sıkı bir sonucu olarak, tüketici2004 yılında reel ihracattaki hızlı büyüme nedeniyle reel GSYH büyüme hızı, %4,4'ten %7,7'ye yükselmiştir (Olimov, 2011: 13). Reel büyümedeki artış ılımlı enflasyonla birlikte gerçekleşmiştir (Lee, 2005:38). 2011'deki ekonomik büyüme, büyük ölçüde devletin endüstriyel modernizasyonu ve altyapı geliştirme programları kapsamındaki kamu yatırımlarından kaynaklanan güçlü yatırım performansı ile desteklenmiştir.2012 yılında ekonomik büyüme, ağırlıklı olarak % 10,4 oranında büyüyen hizmetler ve % 8,1 oranında büyüyen inşaat dahil sanayi ile gerçekleşmiştir. Küresel ortamdaki bozulmaya rağmen, Özbekistan ekonomisi 2013 yılında hızla büyümeye devam etmiştir. Devlet önderliğindeki modernizasyon yatırım programı ile 2013 yılının ilk yarısında reel GSYH büyümesi %8 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2014 yılında GSYH% 8,1 oranında büyümüştür. Ekonomik büyümenin pozitif dinamikleri, devlet bütçesinin GSYH'nın %0,2'sindeki fazlalığı ve pozitif dış ticaret dengesi ile desteklenmiştir(Imf,2018).Bununla birlikte, GSYH büyümesi 2008-2014 arasında yıllık %8,3 olarak gerçekleşmiş ve Özbekistan'ı bu dönemde ECA bölgesinde ve orta gelirli ülkeler arasında en hızlı büyüyen ekonomilerden biri haline getirmiştir. Özbekistan'da GSYH büyümesi, 2015 yılında hükümet harcamaları ve yatırımlar tarafından desteklenen %8'e karşılık 2016'da %7,8'e gerilemiştir. 2016 yılında sanayi ve tarım, özellikle zayıf dış çevre nedeniyle sırasıyla %6,6 ,%8,0 ve %6,8 oranında büyümüştür. Hizmetler, finans, perakende ve toptan ticaret ile telekomünikasyonun etkisiyle 2015 yılında %10,7 oranında büyümüştür. Diğer yandan, altyapı ve

konutlara yapılan kamu yatırımları inşaat sektörünün %12,8 oranında artmasına neden olmuştur.2016 yılında yatırım, büyüme oranının %9,9 'un biraz altında, %9,4 oranında artan sermaye harcaması olarak büyümenin ana itici gücü olmuştur.Öte yandan, özel sektör yatırımları artış göstermiştir. Enerji ve petrokimyaya yoğunlaşan yabancı yatırımların payı, 2016 yılında toplamın% 21,9'una, 2015 yılında ise% 20,4'e yükselmiştir. Özbekistan'ın mali duruşu, yetkililerin bildirdiğine göre 2016'da GSYH'nın %0,1'iistikrarlı bir artış olmuştur. 2017 yılında Özbekistan için reel GSYH artışı %5,3 olarak gerçekleşmiştir. Özbekistan'ın reel GSYH büyümesi son yıllarda önemli ölçüde dalgalanmasına rağmen, 2017'de %5,3 ile biten bir artış eğilimindedir. Ayrıca yurt içi istihdam artışı 2015-2017 döneminde ortalama % ¾ ortalamaya düşmüştür.Reel GSYH büyümesi, 2017'de %5,3 olarak gerçekleşmiş ve 2018'de % 5'in üzerinde marjinal bir artış göstereceği ve yurtdışı yatırımların ve yurtdışı yatırımların devam etmesi ve ekonomik reformların devam etmesi beklenmektedir (EB, 2018)

Şekil 3.10. Kişi başına düşen GSYH (Cari Fiyatlarla US\$)

Kaynak: WB, 2018.

Şekil 3.10 'daÖzbekistan'ın geçiş döneminden bu yana Kişi başına düşen GSYH göstermektedir.1992 yılı itibariyleekonomik büyüme trendi artışa geçse de bunun kişibaşına düşen gelire yansımaları ancak 1999 yılı itibariyle görülmeye başlanmıştır. Kişi başına düşen gelir 1995 yılına kadar düşme eğilimi göstermiştir. 1999 yılında geçiş yılındaki değeri aşmayı başarmıştır. Düşük-orta gelirli bir ülke olarak, Özbekistan 2000'lerin ortasından bu yana hem büyüme hem de yoksulluğu azaltma açısından istikrarlı bir ekonomik ilerleme kaydetmiştir. 2005 yılında GSYH %3,9 artarak kişi başına 399 ABD doları olan 10,7 milyar ABD dolarına yükselmiştir. 2016 yılında %1,8'lik bir nüfus artışına sahip olan Özbekistan, daha düşük bir orta

gelirli ülkedir. GSYH %1,7'deki artışı (kişi başına düşen GSYH 2,122 ABD\$) 2016'daki bölgesel ortalamanın altında kalmıştır.Özbekistan'da Kişi Gücü, Satınalma Gücü Paritesi ile ayarlandığında, dünya ortalamasının %35'ine eşittir.Özbekistan'da kişi başına düşen GSYH, 1990'dan 2017'ye kadar ortalama 3498,28 USD, 2017'de ise 6253,10 USD'nin ve 1996'da 2237 USD'nin düşük olduğu rekor bir seviyeye ulaşır. Özbekistan'da kişi başına düşen GSYİH, dünya ortalamasının %16'sına eşittir. 2017 yılında, Özbekistan için PPP'ye dayalı kişi başına düşen GSYİH, 6,944 dolar olmuştur. Son 20 yılda Özbekistan'ın PPP'sine dayanan kişi başına düşen GSYH, 2007'de maksimum %10,96'ya ulaşan ve ardından 2017'de % 5,48'e ulaşan artan bir oranda artarak 1.814'den 6,944 uluslararası dolara yükselmiştir (Knoema 2017).

Tablo 3.1. Temel Makroekonomik Göstergeler

Yıllar	GSYİH büyümesi (yıllık%)	Doğrudan yabancı yatırım, net girişler (GSYİH'nin% 'si)	Ticaret (GSYH'nin%)	İhracatı (GSYH'nin% 'si)	İthalatı (GSYH'nin% 'si)
1988	9,13	-	-	-	-
1989	3,09	-	-	-	-
1990	1,6	-	76,63458	28,8356	47,79898
1991	-0,49	-	74,4231	35,28017	39,14293
1992	-11,2	0,069545	70,21795	27,03394	43,18401
1993	-2,3	0,36644	64,25331	33,71966	30,53365
1994	-5,2	0,565928	37,32783	16,77559	20,55224
1995	-0,9	-0,17977	73,5038	36,68308	36,82072
1996	1,7	0,645213	61,86253	27,68728	34,17525
1997	5,2	1,131261	57,0446	27,0404	30,0042
1998	4,3	0,931351	45,2933	22,49654	22,79676
1999	4,3	0,709666	36,55481	18,14566	18,40915
2000	3,8	0,542863	46,11284	24,58799	21,52485
2001	4,2	0,72623	55,72146	28,07562	27,64585
2002	4	0,674033	60,1572	30,81147	29,34573
2003	4,2	0,815552	67,85075	37,27249	30,57825
2004	7,7	1,467994	72,85938	40,20774	32,65164
2005	7	1,339157	66,51542	37,85425	28,66117
2006	7,3	1,002837	67,44915	36,50142	30,94773
2007	9,92	3,160717	76,19874	39,67031	36,52842
2008	9	2,407152	79,70033	41,14461	38,55572
2009	8,1	2,499316	68,96355	34,24142	34,72212
2010	8,5	4,160523	60,17326	31,65989	28,51337
2011	8,3	3,561229	63,49779	32,65564	30,84216
2012	8,2	1,086497	59,81914	27,33479	32,48435
2013	8	1,090069	57,48844	26,60046	30,88798
2014	7,79	1,001775	50,1669	23,08082	27,08608
2015	8	0,097757	40,86554	19,51832	21,34722
2016	7,8	0,099157	39,62169	18,93016	20,69152
2017	5,3	..	58,06351	28,51983	29,54369

Tablo2' de Özbekistan'ın ait makroekonomik göstergeleri yer almaktadır.GSYH'da son yıllarda görülen hızlı büyümenin sebebi iç ve dış talebin güçlenmesidir.Hızlıekonomik büyüme gösteren Özbekistan, kişi başına düşen gelirindeki ciddi artış oranlarına rağmen, düşük gelire sahip ülkeler arasında yer almaktadır.

SONUÇ

Sanayi Devrimi, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile Fransız İhtilali ve bunların yol açtığı dönüşümler Dünya tarihinde meydana gelen en önemli gelişmeler arasında yer almaktadır. Daha sonra bu üç olay kadar etkili bir diğer olay ise; feodal yönetime ait kalıntıların hüküm sürdüğü Rus topraklarında oluşan siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel koşulların ürettiği Ekim Devrimi'dir. Dünya tarihine büyük etkisi olan Rusya, Ekim Devrim'inden sonra meydana gelen köklü değişimiyle yeni bir dönemi başlatmıştır. Dünya tarihini yönlendiren bu döşümler göz önünde bulundurduğumuzda, bir tarafta Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız Devrimi'nin sonucunda ortaya çıkan liberal yönetim şekli, diğer tarafta ise Ekim Devrimi bir sonucu olarak gelişen totaliter yönetim şekli görülmektedir. Sanayi Devrimi bu iki farklı dönüşümün gerçekleşmesinde etkisi vardır ve sonrasında ortaya çıkan toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasal ve politik değişiklikler etkili olmuştur.

SSCB, Kasım 1917'de Bolşevik Partisi tarafından kuruldu. 1922'de Rus, Transkafkasya, Ukraynalı ve Beyaz Rusya cumhuriyetlerinin birleşmesiyle kurulan SSCB hükümeti, özellikle totaliter bir rejim geliştiren Komünist Partinin (Bolşevikler) tek parti yönetimine dayanıyordu. 1922'de kurulmasından bu yana, SSCB dünya işlerinin merkezinde olmuştur. 1920'lerde yeni bir dünyayı hayal eden idealist düşünceleri olan Bolşevikler,büyük vaatlerle yola çıkmışlardır ancak uygulamalarıyla Marksist sisteminin sonunu kendileri hazırlamıştır. Komünizmin yaratıcısı ve ilk lideri olan Lenin'de sonra iktidara gelen Stalin, Lenin' den kalan mirası devamını sağlamıştır ve bu süreç 1970 sonlarına kadar sorunsuz bir şekilde devam etmiştir. Umudun ülkesi olan SSCB' de 1980'lerde başlarında işlerin sanıldığı kadar yolunda gitmediğini ortaya çıkarmıştır.1985 yılında Gorbaçov iktidarlığında ekonomideki kötü gidişatını durdurabilmek için bir takım reformlar uygulamıştır. Bunlar Glasnost (Açıklık ve şeffaflık) ve Perestroyka (Yeniden Yapılanma) uygulanan reformlar SSCB'inayakta

tutmayayetmemiştir. Çünkü Kruşçev döneminde meydana gelen Doğu-Batı ilişkileri kötü durumunu düzeltmek isteyen Gorbaçov bu durumun aksine Doğu Avrupa'daki tüm aydınların ve birlik cumhuriyetlerinde milliyetçi akımların harekete geçirmesine neden olmuştur. 1991 yılının sonunda SSCB'yi yıkılıştamamen şaşkırtıcı olmasa da, dünyayı sarsmıştır. Orta Asya'da da bu reformların etkileri görülmüş, Özbekistan'da bağımsızlık yönünde bir takım kitlesel hareketlere zemin hazırlamıştır. SSCB dağılmasından sonra 1991 yılında bağımsızlığını kazanmış genç bir devlet olan Özbekistan önce Çarlık Rusya'sı akabinde SSCB bünyesinde yer almıştır. SSCB sistemine uzun süre bağılı kalan Özbekistan ekonomisi o dönemde yapılanmış ve bugün mücadele verdiği ekonomik ve yapılanma sorunları da o dönemdeki uygulamaların bir sonucudur. SSCB sisteminde Özbekistan ekonomisinin doğuşu, üretim kaynaklarının devletin kontrolü altında olması, ekonomide uygulanan politikaların emredici bir merkezi planlama sisteminde alınması ve takip edilmesi, bağımsızlık öncesi geçiş ekonomilerin iktisadi gelişmelerinin, ayrı ayrı değil; bir bütün olarak değerlendirilmesi ve yapılan uygulamaların merkezin verdiği kararlar sonucunda ortaya çıkmıştır. Özbekistan, tarih öncesi çağlara dayanan köklü bir kültüre sahip, fakat coğrafi konum nedeniyle Çarlık Rusya'dan beri baskı ve işgal altında kaldığı için de devlet yönetim tecrübesi çok az olan genç bir devlettir.

Özbekistan 1917 Bolşevik Devrinden sonra Stalinci bir yönetim şekliyle Moskova'nın siyasi komiseri konumunda olan kişiler tarafından idare edilmiştir. Çarlık devrinden beri yürüttüğü Rus emperyalizminin klasik taktiği "Böl-parçala, yönet-yut!", diğer sosyalist ülkeler kadar Özbekistan için de geçerli olmuştur. Bu çerçevede SSCB'in Özbekistan'da uyguladığı Ruslaştırma hareketi, bilhassa demografik yapısında ve milli kültüründe önemli bir yer işgal etmiştir.

SSCB'nin uyguladığı sistemde, Özbekistan'ında dahil olduğu diğer tüm üye ülkeler ekonomik bazdaki gelişmeleri ayrı ayrı değil, bir bütün olarak ele alınmış ve bu gelişmeler sonucunda merkeze sıkı sıkıya bağılı ekonomiler oluşmuştur. Bu merkeze bağılı olan ülkeler ekonomi bakımından birbirine bağımlı hale getirilmiştir. Kurulan sanayi tesislerinde üretim yapısına bakıldığında emek yoğun olarak kullanılmıştır. Buna bağılı olarak eski teknoloji bir sistemin devam etmesi kısmen de olsa Rusya'ya bağılılık, üretimdeki verimlilik seviyelerinde düşüşüne neden olmuştur.

Özbekistan'da pamuk sektörü, Komünizm altındaki devlete ait yapının birçok özelliğini hala korumaktadır. Pamuğa devlet müdahalesi, sadece bireysel çiftlik seviyesinde fiyatlar ve üretim kotaları belirlemekle kalmamakta, aynı zamanda sadece pamuk üretimiyle sınırlı olarak arazilerin büyük bir bölümünü belirlemekle de devlete müdahaleci davranmaktadır. 1991'deki bağımsızlıktan bu yana, Özbekistan'da pamuk üretimi ve ihracatı istikrarlı bir şekilde azalmıştır. Bunun nedeni öncelikle, pamuğa ayrılan alandaki bir azalmanın ve ikincil olarak verimdeki küçük bir düşüşün bir sonucudur. Bunların yanında çevre ve işçi hakları ihlalleri, Özbekistan pamuk zincirinin uygulanabilirliğini tehdit etmektedir. Sulama altyapısının kötüleşmesi, toprağın bozulması, suyun tükenmesi ve kirlenmesi, üretkenliği daha da zayıflatarak pamuk sektörünü olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, makineleştirilmiş çiftlik ekipmanlarına yapılan bakım ve yatırım eksikliği, özellikle hasat sırasında pamuk üretiminde zorla çalıştırma kullanımına yol açmıştır. Tarım sektörün ekonomik kompleksinde önemli bir rol oynamakta ve döviz kazancının alınmasına önemli katkı sağlamaktadır. Özbekistan ekonomisinin önemli bir sektörü olan tarımın gelişmesinin öncelikli yönlerinden biri, iç pazarın gıda ile doygunluğu, üretimde kendi kendine yeterliliğin kazanılması ve gıda güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu görevlerin etkin bir şekilde uygulanması, nüfusun istihdamı, refahının artırılması, şehirlerin ve köylerin iyileştirilmesi gibi akut sosyal sorunları çözme imkanı sağlamıştır.

Tarım politikasını uygularken, hem tarımda hem de tarımsal alanda üretim faaliyetlerinde daha yüksek sonuçların elde edilmesine, istikrarlı üretim büyüme oranlarının sağlanmasına, nüfusun verimliliğinin ve sosyal gelişiminin artmasına, tarım sektörünün temsilcilerinin ekonomik çıkarlarının korunmasına büyük özen gösterilmelidir. Özbekistan tarımsal üretimin yoğunlaşması, ıslahın gelişmesi, imarlı pamuk çeşitleri ile tahıl ve diğer mahsullerin tanıtılması, ülkede modern tarım teknolojilerinin gelişimi yıllık olarak yüksek bir tarımsal ürün verimi sağlamaktadır. Özbekistan hükümeti tarımda iyi sonuçlar elde etmek için, her şeyden önce, arazi ile yetkin bir şekilde çalışma kabiliyeti, agroteknik önlemlerin zamanında uygulanması gerekmektedir. Günümüzde, çiftçilere köylerde sanayiye girme, bölge sakinlerinin, özellikle kırsal gençlerin istihdamı sağlama ve hizmet ve hizmetler

sağlama görevi verilmelidir. Hükümet, Özbekistan'ı dünyanın en büyük taze ve işlenmiş meyve ve sebze ihracatçılarından biri yapmayı hedeflemektedir. Özbekistan Cumhuriyeti'nin onayladığı 2017-2021'de Özbekistan'ın öncelikli gelişme alanına ilişkin Eylem Stratejisi'nin bir parçası olarak, tarımı modernize etmeye ve yoğun bir şekilde geliştirmeye yönelik 434 proje uygulanmaktadır. 2020 yılına gelindiğinde, meyve ve sebzelerin işlenmesi, depolanması, paketlenmesi ve ihracatı için 310 bin tonun üzerinde bölgelerde 14 ticaret ve lojistik merkezi kurulması planlanmaktadır. Bunları organize ederken, yüksek kalitede nakliye, depolama, sıralama, kalibrasyon, paketleme, sertifikasyon ve ihracat sağlayan uygun altyapının mevcudiyetine dikkat edilmelidir. Piyasa ekonomisinde tarım piyasaları, tarım üretiminin yapısı ve etkinliği üzerindeki etkisini değerlendirmek için genel tarım sistemine finansal, ekonomik ve vergi faktörlerinin dahil edilmesi önerilir.

Sanayi sektörü bakıldığında Özbekistan'da diğer BTD göre daha gelişmiş konumdadır. Devletin ekonomik politikasının bir parçası olarak sanayi politikası, sanayinin gelişimini teşvik etmek, teknolojik modernizasyon, yönetim geliştirme, altyapı ve sosyal sorunların çözümü yoluyla ulusal rekabet gücünü ve üretim verimliliğini artırmak, yapısal dönüşümleri ve üretim büyümesini hedeflemek için ekonominin doğrudan ve dolaylı düzenleyici önlemlerin bir sistemini içerir. Bu bağlamda, Özbekistan'ın sanayisine en önemli sürdürülebilir hedefi, dinamik ve dengeli bir gelişme, yapısal dönüşümlerin derinleştirilmesi, ana endüstrilerini çeşitlendirmeyi ve ihracat potansiyelini arttırmayı, sanayilerin modernizasyonu, teknik ve teknolojik üretim güncellemelerine dayanarak verimliliğini ve rekabet gücünü daha da artırmayı amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusundan sanayi ve üretim altyapısının teknik modernizasyonu için aktif politikanın uygulanması, otomotiv, petrol ve gaz, elektrik mühendisliği, petrol ve gaz mühendisliği, demiryolu mühendisliği, tekstil endüstrisi, inşaat malzemeleri endüstrisi, ilaç, mobilya endüstrisi gibi yeni yüksek teknoloji endüstrilerinin oluşturulmasını sağlamıştır. Sanayideki yapısal dönüşümlerin ulusal önceliklerini geliştirmek ve öncelikli alanlarda kaynak ve sermaye birikimini sağlamak için düzenleyici yöntemlerin oluşturulması temelinde yaratılmıştır.

Özbekistan ekonomisinin petrol ve gaz sektörünün gelişimi, Cumhuriyetin ekonomik ve sosyal kalkınma kavramının stratejik önceliklerinden biridir. Aktif olarak petrol ve gaz endüstrisinin yeni yapılarının inşası, mevcut işletmelerin yeniden yapılandırılması ve modernizasyonu için bir çalışma vardır. Endüstrideki yapısal dönüşümlerin ön şartı, teknik yeniden silahlandırmayı hızlandırmak ve üretimi modernize etmek, yatırım aktivitesini arttırmak, iç ve dış yatırım kaynaklarını çekmek ve etkili bir şekilde kullanılması önerilebilir. Özbekistan ekonomisinin modernleşmesi, hizmet sektörünün rolünde bir artışa işaret etmektedir. Bağımsızlık yıllarında, hizmet sektörü hızlı bir şekilde gelişmiştir. Bu bağlamda Özbekistan'ın, bankacılık sisteminin kurumsal yapısını geliştirirken, verimliliği için tüm kriterleri dikkate almak ve bankacılığın optimal bir kombinasyonunu, bankacılık sisteminin istikrarını ve genişletilmiş üreme üzerindeki etkisinin derecesini sağlayacak şekilde modernize etmek gerekmektedir. Son yıllarda Özbekistan ulusal hizmetlerin dış pazarlara çıkışı telekomünikasyon, finans, bilgi piyasası, bilgisayar hizmetleri, danışmanlık, yönetim, pazarlama, mühendislik ve inşaat hizmetleri, denetim, eğitim gibi alanlarda yapılmaktadır. Bu hizmetler grubu büyük ölçüde, hizmetleri dinamikleri, yapısal ve niteliksel özellikleri üzerinde büyüyen ve belirleyici bir etkiye sahiptir ve genel küreselleşme sürecine güçlü bir ivme kazanmıştır.

Turizm endüstrisi, Özbekistan'ın en genç ve en hızlı büyüyen endüstrilerinden biridir. Bağımsızlık yıllarına ilişkin istatistikler, ülkedeki turizm faaliyetlerinin ana göstergelerinin olumlu dinamiklerini göstermektedir. Günümüzde Özbekistan, turizmin gelişmesinde niteliksel olarak yeni bir aşamadır, turizm altyapısını iyileştirmek ve bu endüstriyi yurtdışında yaygın olarak yaygınlaştırmak için geniş çaplı çalışmalar yürütülmektedir.

Özbekistan'ın bağımsızlık kazanmasından sonra kabul edilen sosyalleşmeye dayalı serbest piyasa ekonomisine geçiş modelinde: siyasete göre ekonominin önceliği olarak ifade edilen, ana reformcunun devlet üzerindeki rolünü empoze eden, hukukun üstünlüğünü sağlama, güçlü bir sosyal politika oluşturma ve reformların kademeli olarak uygulanması, kısa bir tarihsel dönem için bağımsız, egemen, demokratik bir ülke yaratmayı amaçlamıştır. Yapısal dönüşümlerin uygulanması ve Özbekistan ekonomisinin modernizasyonu, ihracat hacimlerinin dinamik büyümesini

ve dış ticaret cirosu yapısındaki niteliksel değişimleri sağlamıştır. Son yıllarda, dünya ticaretindeki önemli yavaşlamalara ve dış talepteki düşüşe rağmen, en önemli ihracat ürünlerine yönelik dünya fiyatlarındaki düşüş, dış ticarete devlet altınının ve döviz rezervlerinin artmasına izin veren pozitif bir denge sağlamayı başarmıştır. Özbekistan'da izlenen yatırım politikası, yerel hammaddelerin işlenmesini sağlayan yeni ileri teknoloji endüstrileri yaratmaya yönelik yatırım projelerine öncelik verilmelidir. Özbekistan'ın hedefi, ülkenin ithalata bağımlılığını azaltmak, yerli üreticilerin piyasayı en iyi şekilde yer almasını sağlamak ve ihracat için geniş bir ürün yelpazesi oluşturmayı amaçlamaktadır. Özbekistan'ın yabancı yatırımcılara karşı finansal, sosyal ve devlet teşvikleri sunması gerekmektedir. Politik ve makroekonomik koşulların daha da geliştirilmesi durumunda ülkenin çekiciliğini artıracaktır. Bununla birlikte, ülkenin doğal kaynaklar bakımından zengin olduğu gözlemlendiğinden, çevreyi korumak ve kaynak rezervlerini yönetmek için önlemler alınması önerilmektedir. Ayrıca, siyasi istikrarı iyileştirmek için fiyat düzenlemelerinin yanı sıra özelleştirmelerde özelleştirme önerilmektedir. Özbekistan'ın çekiciliğini geliştirememesine rağmen, DYY girişlerinin ekonomik gelişmeyi sağladığı görülmüştür. Bu nedenle, bölgenin en iyi DYY hedefleri arasındaki sırasını iyileştirmek için daha fazla finansal ve politik önlemler alınmalıdır.

Özbekistan'da ılımlı bir para politikası uygulanmaktadır ve bu durum bankacılık sisteminin istikrarı, sürdürülebilirliği, şeffaflığı ve etkin işleyişi sonucuna varılmıştır. Döviz kuru düzenlemesi, kilit faiz oranı ayarları, sermaye yeterliliği ve likidite yönetimi küresel finansal iklim koşullarına uygun olarak zamanında iyileştirme ve sık gözden geçirme gerektirmektedir.

Özbekistan'da dönüşüm süre zarfında özelleştirme politikası önemli bir rol oynamıştır. Özelleştirme yoluyla, hükümet işletmelerin üretimi arttırmaları ve ekonomik büyümeyi körükleyen kaliteyi arttırmaları için teşviklere ön ayak olmuştur. Bir politika olarak özelleştirmenin en ciddi sorunu, zayıf yasal ve kurumsal ortam olmuştur.

Özbekistan Hükümeti'nin kalkınma öncelikleri arasında ithal ikamesi ve katma değeri yüksek olan ihracat ürünlerinin tanıtımının yapılması yer almaktadır. Özbekistan'da halen yürürlükte olan ticaret rejimi, ithal ikame endüstrilerinin yanı sıra, ithalat ikame endüstrileri tarafından üretilenlere benzer mallar üzerindeki yüksek ithalat vergileri, sermaye malları üzerindeki düşük ithalat vergileri, çeşitli vergi ayrıcalıkları ve döviz kurlarına nispeten kolay erişim yoluyla ithal ikame sanayilerinin gelişimini desteklemektedir. İthalatın artması büyük ölçüde, ithal ikame endüstrileri için ara ve sermaye malları ithalatındaki artıştan kaynaklanmıştır. İktisadi faaliyet ve yaşam standartlarını olumsuz yönde etkileyen ithalat ve döviz kuruna uygulanan yüksek vergilerle ticaret fazlası elde edilmiştir. Özbekistan iç istikrarı sağlamak amacıyla enerji ve gıda gibi kritik sektörlerde kendi kendine yeterliliği sağlamak için ithalat ikame politikalarını desteklemiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana Özbekistan, ekonomik kalkınma ve bağımsızlık için orijinal bir yol seçmiştir. Özbekistan'da ekonomik sistemin yeniden yapılandırma politikası uygulanmıştır. Özbekistan'da ekonomi ve politika arasındaki ilişki diyalektik olmuştur. Özbekistan'ın uyguladığı politikalarla ekonomiye yön vermeyi amaçlamıştır. Uygulanan politikalarla makroekonomik bazda istikrara ulaşmayı amaçlayan Özbekistan sıkı para ve maliye politikasını öneren bir ekonomi politikası uyguladığı görülmüştür. Mevcut koşullarına göre değerlendirilecek olursak Özbekistan'ın makroekonomik politika modeli, Özbekistan'ın, kısa bir süre için mevcut yeniden yapılanma, istihdam, gelir artışı ve ülkemizin küresel toplumuna daha derin entegrasyonunda önemli rol oynayan makroekonomik politika önlemleri ile tanımlanmaktadır.

Özbekistan makroekonomik politika modeline sosyal odaklı piyasa ekonomisine geçişin yani ekonominin politika karşısında önceliği, devletin temel reformcusu, toplumun hayatının her alanında hukukun üstünlüğü, güçlü sosyal politika, pazar ilişkilerine adım adım geçişi olarak beş temel prensibe dayanmadığı tespit edilmiştir. Özbekistan'ın makroekonomik politika modeli mekanizmasının ve araçlarının özelliklerinin güçlü bir ekonomik temele ve yüksek düzeyde bir refah düzeyine sahip gelişmiş bir demokratik devlet inşa etmesi amaçlanmaktadır.

Özbekistan'ın yapılandırma faaliyetine yönelik makroekonomik politikası kendine özgüdür. Yapılandırma politikası, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir ve cumhuriyetçi devlet organları, yerel otoriteler tarafından sınırları dahilinde ve yetkilerine uygun olarak uygulanmıştır. Genel olarak inovasyon politikasının temel amacı, bilgi üretimi için sistemler oluşturmaya ve özel sektörün ticari faaliyetlerini teşvik etmeye odaklanır; bunlar içinde rekabet edebilecek ürün ve hizmetler oluşturmak için projeler ve programlar tanımlanabilir ve uygulanabilir. Yapılandırma alanındaki makroekonomik politika, öncelikle ekonomik kalkınmanın öncelikleri temelinde belirlemektedir. Özbekistan makroekonomik politikanın ilk hedefi, ekonomik reformun erken aşamalarında makroekonomik istikrar; bu nedenle kısa vadede ekonomiyi yansıtan ve etkileyen araçlar tercih edilmiştir. Kısıtlı kamu fonları ve inovasyon gelişiminin erken aşamasının, inovatif kalkınma konularında aktif hükümet desteğini gerektirdiği göz önüne alındığında, bu alan o zamanlar ilgi odağı dışında kalmıştır. Özbekistan'ın mevcut ulusal yapılandırma sistemi, bir dizi mevcut değişikliklerle birlikte hala biçimlendirme aşamasındadır. Aynı zamanda bazı unsurlarının özellikle, bilim ve sanayi arasındaki ilişkinin adaptasyondan yeni pazar ekonomisine uyum sağlaması ve bazı kısımları sıfırdan yaratılması gerekmektedir. Ülke eksiklikler kamu yönetimi ve koordinasyonun yanı sıra düzenleyici ortamda da ortaya çıkmaktadır. Kamu yönetimi ve koordinasyondaki eksikliklere göre, hükümet tarafından desteklenen kesin olarak tanımlanmış ve net hedefler önerilmektedir. Bu durumda, devlet desteği alan araştırma ve inovasyon projelerinin etkisinin ekonomi ve toplum üzerinde önemli bir etkisi olacaktır.

Yapılan tespitler ışığında, Özbekistan bağımsızlığından günümüze kadar ki süreçte ekonomideki büyüme hem istikrarın hem de ülkedeki büyük değişimin göstergesi olarak görülmektedir. Özbekistan ekonomisinde istikrarlı büyüme oranı 1991'de 13,7 milyar dolardan 2017'de 66,7 milyar dolar olarak artış olmuştur. 28 yıllık bağımsızlık süresinde Özbekistan ekonomideki gelişmeler büyük mesafeler kat ederek günümüzde Orta Asya'nın kalbinde umut vadeden bir ülke konumuna gelmiştir. Özbekistan'da ekonomik reformlar hala devam etmektedir. Ülkenin ekonomik sistemin temelini bakıldığında ithal ikamesi stratejisi vardır. Özbekistan'ın temel ihracat ürünlerini kontrol altında tutulmaya çalışmalıdır. Pamuk üzerinde

devlet tekeli sürdüren Özbekistan, pamuk ihracatının merkezi yapısı korunmaya devam etmelidir.Özbekistan'ın uyguladığı ekonomik strateji, yabancı yatırımlardan ihracat ürünlerine, tarımdan sanayi gibi ekonomik sektörlere kaynak aktarma yoluyla sanayileşmek, stratejik olarak n gördüğü bazı mallarda kendi kendine yeterliliğe ulaşmak için hedef belirlemeli ve "bebek sanayilerini" geliştirmeyi amaç edinmelidir.

Özbekistan'da bağımsızlık yıllarında kısa sürede piyasa ekonomisine geçiş modellerine dayanarak yapılan ekonomik değişimler hiç şüphesiz somut olumlu sonuçlar vermiştir. Bağımsızlıktan bu yana sadece 28 yıl geçmiş olmasına rağmen, Özbekistan istikrarlı bir ekonomiye, istikrarlı bir ekonomik büyümeye, liberal bir döviz piyasasına, düşük enflasyon oranlarına ve ihracat yapısında hammadde olmayan mamuller için baskın bir yere sahip bir ülke haline geldi. Bu başarıların elde edilmesinde önemli bir rol kuşkusuz, ülkede yapılan geniş çaplı özelleştirmeye dayanan - devlet mülkiyetinin gerçek yatırımcıların ellerine devredilmesine dayanan - mülk alanında devam eden reformlar tarafından oynanıyor.

KAYNAKÇA

- Abarbanell J S, Meyendorff A (1997) Bank Privatization in Post Communist Russia: The Case of Zhilsotsbank. *Journal of Comparative Economics* 25(1): 62–69.
- Abdolvand B, Mez L, Winter K (2014) The dimension of water in Central Asia: security concerns and the long road of capacity building. *Environmental Earth Sciences, Article in Press*.887-912.
- Abdulfattaeva N A, Shadmanov E (2015) Industry In The Economy Of Uzbekistan And The Ways Of Its Development. *Young Scientist* 362. 360-364.
- Abdullaev I, Giordano M, Rasulov A (2005) Cotton in Uzbekistan: Water and Welfare. *Researcher International Water Management Institute*.1-19
- Abdullaev M G, Rasulov A (2016) Cotton in Uzbekistan: Water and Welfare Iskandar. Indirect Taxation of the Uzbek Cotton Sector, *The Cotton Sector in Central Asia* 114.112-128
- Abdurashitovna N G (2018) FDI Scenario in Uzbekistan: Current Reforms and Future Prospects.*International Journal of Management Science and Business Administration*.38-42.
- Abdurazakov A (2008) Facilitating exports of Uzbekistan: creation of favorable environment and effective institutions. *Center Of Economic Research Supported By The United Nations Development Programme*. 3-38.
- Abramson D (2000) The Political Culture of Islam, Gender and Development in Uzbekistan. *The National Council for Eurasian and East European Research*. 1-19.
- Akhtam Y (2018) Foreign Trade Regulation by States: the Case of the Republic of Uzbekistan. *Osaka University Law Review* 65.107-118.
- Akimov A (2015) Political economy of financial reforms in authoritarian transition economies. The case of Kazakhstan and Uzbekistan, *Finance and Economics* 4.125-148.
- Akimov A, Dollery B (2004)Uzbekistan's Financial System. An Evaluation of Twelve Years of Transition, *An Evaluation of Twelve Years of Transition*. 1-37.

- Akimov A, Dollery B (2008) Financial policy in transition economies. Architecture pace and sequencing, *Problems of Economic Transition* 50(9). 6-26.
- Akimov A, Dollery B (2009) The Uzbek Approach to Financial System Development: An Analysis of Achievements and Failures. *Finance and Economics*.1-27.
- Aksyutin Y (1988) We Must Tell the Truth About Personality Cult.
- Alagöz M, Yapar S, Uçtu R (2004) Türk Cumhuriyetleri İle İlişkilerimize Ekonomik Açından Bir Yaklaşım. Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. 60-74.
- Alam A, Banerji A (2000) Uzbekistan and Kazakhstan. a Tale of two Transition Paths, Europe and Central Asia Region. Working Paper, Poverty Reduction and Economic Management Sector Unit.1-32.
- Albertini I M (1990) Ekonomik Sistemler. (Ekin Kitabevi, Bursa).
- Alesina A (1993) Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence. *Journal of Money, Credit and Banking*25(2).151-162.
- Alexandrovich S V (2005) New Economic Policy: Reasons And Results (Publishing and printing center of Tambov State Technical University, Sovetskaya).
- Alfatulloviç M D (2014) The study of the specifics of doing business in Uzbekistan. 1-26.
- Aliqoriev O, Khamidov K (2014) Monetary policy under inflation targeting: lessons from industrial and emerging countries. Institute of forecasting and macroeconomic research, Munich Personal Repec Archive1(22).25-32.
- Allison G T (2000) Testing Gorbachev. *Foreign Affairs*67(1).18-32.
- Amir S S (2017) Republic of Uzbekistan. The Pakistan Business Council.
- Aneschi L (2010) Integrating Domestic Politics and Foreign Policy Making: The Cases of Turkmenistan and Uzbekistan. *Central Asian Survey*.143-158.
- Anders A, Boone P, Johnson S (1996) How to Stabilize: Lessons from Post-communist Countries. *Brookings Papers on Economic Activity*. 217-309.
- Anderson J E, Wincoop E (2004) Trade Costs. *Journal of Economic Literature*.1-85.
- Appleyard D R, Field A, Cobb S (2010) International Economics (McGrawHill/Irwin, New York)800.

- Arakelyan M (2016) CIS frontier countries Economic and political prospects. Current Issues Emerging markets, DB Research Management.1-15.
- Aras O N (2003) Azərbaycan Ekonomisi Ve Dönüşüm Süreci.
- Aristotelous K.-, 2001. Exchange Rate Volatility, Exchange Rate Regime, and Trade Volume: Evidence from the UK-US Export Function (1889–1999). *Economic Letters*, 72, 8794.
- Arize A, Osang C, Slottj T (2000) Exchange-Rate Volatility and Foreign Trade: Evidence from Thirteen LDC's. *Journal of Business & Economic Statistics*18(1). 10-17.
- Arkhangelskaya E G (2014) Improvement of legislation in the sphere of regulation of small business and private entrepreneurship as an important factor in further stimulating the development of this sphere in Uzbekistan. An article in the collection of the international scientific conference, Economics and Management: Problems, Trends, Prospects.
- Ascher A (2014) *The Russian Revolution* (Oneworld Publications, Australia).
- Asian Development Bank (2005) Private Sector Assessment For Uzbekistan.
- Aslan H K (2014) The Post-Soviet Uzbek Economy: Is there a Specific Model of Development?. Wise Men Center for Strategic Studies (BILGESAM).1-7.
- AT(2014).The New Economic Policy (Nep).<http://alphahistory.com/russianrevolution/new-economic-policy-nep/>(16.04.2018).
- Avazzhonovna A N, Sherkulovich S E (2015) Industry in the economy of Uzbekistan and the ways of its development. *Economics and Management. In the Young scientist* 6 (86). 360-364.
- Aydın C, Esen Ö, Bayrak M (2016) Inflation and Economic Growth: A Dynamic Panel Threshold Analysis for Turkish Republics in Transition Process. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 229.195-205.
- Azattyk R (2014). Около 40 сотрудников безопасности Узбекистана уволены или взяты под стражу. <http://rus.azattyk.mobi/a/25444133.html> (03.10.2018).
- AzerNewsAz (2017).Inflation rate in Uzbekistan's consumer sector for 2017.

- Azizov D (2012) Uzbekistan plans to build facilities for processing of oil and gas shale. 2-49.1.
- Bahadirovna S F, Bahadirovna S Z (2017) Ways to increase the role of monetary policy to ensure sustainable economic growth. *Young scientist* 30(164).48-51.
- Bailey M J, Tavlas G, Ulan M (1987) The Impact of Exchange-Rate Volatility on Export Growth: Some Theoretical Considerations and Empirical Results. *Journal of Policy Modeling* 9(1).225-243.
- Bakhromov N (2011) Deputy Division Head, Central Bank of Uzbekistan. *Journal of Applied Economics and Business Research* 1(3).149-161.
- Bakhtiyor I, Shadiev R (2003) Pension System of Uzbekistan: Problems and Perspectives. Institute of Economic Research Discussion Paper. 1-36.
- Bal İ (2001) Türk Cumhuriyetlerinde Milletleşme Süreci ve İç ve Dış Politikaya Etkisi. *Avrasya Etütleri, Bağımsızlığın 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, TİKA, AB Ofset Basın Yayın Matbaacılık.*
- Banks (2016). <http://economics.studio/>(20.06.2018).
- Barnoevich A I, Sadik E, Isakulovich T N (2015) About the continuous education system in Uzbekistan. *Young Scientist* 89(9).1194-1996.
- Barro R J (1989) A Cross-Country Study of Growth, Saving and Government, *NBER Working Paper*.7-30.
- Barro R J (1997) Determinants of Economic Growth : a Cross-Country Empirical Study. *NBER Working Paper*.1-79.
- Barston R P (1983) Soviet Foreign Policy in the Brezhnev Years: The World Today, *Royal Institute of International Affairs* 39(3).81-89.
- Barut E, Odacıoğlu M C, Köktürk Ş (2016) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (Sscb) Düşünce Hareketlerinin Edebi Eserler Üzerinde Etkisi: Sscb'de Çeviri Sansürü. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*.459-579.
- Baydarov E (2016) The Developments In The Tourism Sector In Uzbekistan. *Eurasian Research Institute*. 1-2.

- Bekmuradov A, Khachiev G (2001) Enhancement of export operations by businesses. *Economic Review*.
- Benati L, Goodhart C (2010) Monetary Policy Regimes and Economic Performance: The Historical Record. 1-128.
- Bendini R (2013) Uzbekistan: Selected trade and economic issues. *Directorate-General For External Policies Policy Department*.1-26.
- Bendini R (2013) Uzbekistan: Selected Trade And Economic Issues. European Parliament Policy Department. Directorate-General for External Policies, Brussels Belgium: EuropeanUnion.1-26.
- Berg A, Sachs J (1992) Structural adjustment and international trade in Eastern Europe: The Case of Poland. *Economic Policy*.
- Berglof E, Bolton P (2002) The Great Divide and Beyond: Financial Architecture in Transition. *Journal of Economic Perspective*.77-100.
- Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI) (2018) <http://www.bti-project.org> (04.06.2018)
- Bhatia A K (2014) *The Business of Tourism: Concepts and Strategies* (Sterling Publishers Pvt. Ltd).
- Biography.com (2018). *Joseph Stalin Biyografi*.<https://www.biography.com/people/joseph-stalin-9491723> (19.03.2018).
- Blackmon P (2007) Divergent paths, divergent outcomes: Linking differences in economic reform to levels of US foreign direct investment and business in Kazakhstan and Uzbekistan. *Central Asian Survey* 26(3).355-372.
- Blanchard O (1997) *The Economics of Post-Communist Transition, Clarendon Lectures in Economics*. Oxford: Clarendon Press.1-97.
- Boffa M (2015) The exchange rate pass-through, the internet and the cost of waiting. Geneva School of Economics and Management.1-24.
- Bohr A (1998) The Central Asian States as nationalising regimes in Graham Smith. *Nation-building in the Post-Soviet Borderlands: The Politics of National Identities*. 64-139.

- Bohr A (1998) Uzbekistan: Politics and Foreign Policy. (London: Royal Institute of International Affairs).
- Bollard A, Hunt C (2005) Monetary Policy and Economic Performance: the Experience of New Zealand. *Reserve Bank of New Zealand Bulletin* 68(4).31-42.
- Bopdyp A B (1990) Population of the USSR. *Finance and Statistics*, Typed in the printing house of the Information and Publishing Center of the State Statistics Committee of the USSR.1-49.
- Borio C, Zhu H (2012) Capital regulation, risk-taking and monetary policy: A missing link in the transmission mechanism?..*Journal of Financial Stability*.1-36.
- Bowyer A C (2018) Political Reform in Mirziyoyev's Uzbekistan: Elections, Political Parties and Civil Society, Institute for Security and Development Policy.5-70.
- Boymukhammadovna K S (2017) The history and future of mining industry (in Navoi region).*Young scientist* 10(144).356-361.
- Bozhko A (2010) Analysis Of Natural Gas Market Of Uzbekistan. Master's Thesis, International Economic And Political Studies, Charles University in Prague Faculty of Social Sciences.
- Brezhnev L (1982) Life and Work (New York: The Sphinx Press).
- Bridgman B, Gomes V, Teixeira A (2011) Threatening To Increase Productivity: Evidence From Brazil's Oil Industry. *World Development* 39(8).1372-1385.
- Bulut R (2014) Sscb'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1(2) 7-19.
- Cachanosky N (2009)The Definition Of Inflation According To Mises: Implications For The Debate On Free Banking. *Libertarian Papers* 1(43).1-7.
- CarrE H (1979) Russian revolution from Lenin to Stalin 1917-1929 (Nijer – VersoBritain).
- Cer (2007) Uzbekistan Economic Trends. Information andAnalytical Bulletin for 2007, Center for Economic Research.5-48.
- Chorn S, Siek D (2017) The Impact of Foreign Capital Inflow on Economic Growth in Developing Countries..*Journal of Finance and Economics*5(3).128-135.

- CIA World Factbook (2018).Population. <https://www.indexmundi.com>(06.04.2018).
- Clark H (2014) Speech at the Launch of the Rule of Law Partnership with the Supreme Court of Uzbekistan.
- Collins K (2006) The Logic of Clan Politics in Central Asia: The Impact on Regime Transformation. *Cambridge University Press* 56(2). 224-261.
- Cook P, Uchid Y (2003) Privatization and Economic Growth in Developing Countries. *The Journal of Development Studies*.121-154.
- Cooper W H (2009) Russia's Economic Performance and Policies and Their Implications for the United States. Specialist in International Trade and Finance, *Congressional Research Service*. 2-21.
- Cornia G A (2003) Growth and Poverty Reduction in Uzbekistan in the Next Decade. Bureau for Development Policy,*United Nations Development Programme With the support of the Centre for Economic Research*.228.
- Country Profile 2004: Uzbekistan (2004) The Economist Intelligence Unit Limited. (22.12.2018).
- Country Reports on Human Rights Practices for (2011) United States Department of State. Bureau of Democracy, Human Rights and Labor.
- Curtis G E (1996) Uzbekistan- A Country Study. USA Library Of Congress, Federal Research Department, Washington.
- Çığır E (2010) Özbekista 'Da Demografik Yapı. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Dabrowski M (2016) Post-Communist Transition and Monetary Disintegration. *Cesifo Forum*.4-11.
- Dekhanov M (2011)Taxation System Of Uzbekistan: Influence Of Tax Reforms On Small Enterprises. *European Journal of Business and Economics*.23-28.
- Diab Y, Showeickh D, Rateb S H (2009) Economic Feasibility Study for Silk Production Under Egyptian.Assiut Journal of Agricultural Sciences.1-27.

- Diversifying Uzbekistan. Central and West Asia Department, Country Partnership Strategy: Uzbekistan 2012–2016.
- Djanibekov N (2008) A micro-economic analysis of farm restructuring in the Khorezm region. Uzbekistan. Center for Development Research (ZEF), Bonn University.1-175.
- Djanibekov N, Rudenko I, Lamers J P A, Bobjono I (2010) Pros and Cons of Cotton Production in Uzbekistan. *Per Pinstrup-Andersen*. 1-13.
- Dmitriez N G, Ernst L K (1989) Animal genetic resources of the USSR(Fao Animal Production And Health Paper, Rome).
- Dmitry P (2003) Structure And Practice Of State Administration In Uzbekistan. Budapest Local Government and Public Service Reform Initiative Open Society Institute.1-59.
- Documentary R V (2001) *History of Communism in Russia: From Lenin to Gorbachev. (Published by University Press of New England Hanover and London).*
- Doder D (1986) Shadows and Whispers: Power Politics from Brezhnev to Gorbachev in the Kremlin (Random House, New York).
- Dosumov R (1996) Uzbekistan: A National Path to the Market. Central Asia in Transition: Dilemmas of Political and Economic Development.136.
- Dönmez Y (1973) Türk Dünyasının Beşerî ve İktisadî Coğrafyası (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1878, İstanbul).
- Dukhovny V A (2002) Report on Project Inception Phase. Roject Integrated Water Resources Management in Fergana Valley. 171-180.
- Durcakova J (2011) Foreign Exchange Rate Regimes And Foreign Exchange Markets In Transitive Economies.Prague Economic Papers(4).309-328.
- Duskobilov U (2017) Regulation of Economy through Monetary Policy: Empirical Analysis of Impact Channels in Case of Uzbekistan.*Research Journal of Finance and Accounting* 8(2). 123-127.
- EBRD (1999) Transition report: ten years of transition.
- EBRD (2012). Transition Report 2012. European Bank for Reconstruction and Development,

(<http://www.ebrd.com/pages/research/publications/flagships/transition/uzbekistan.shtml>) (10.04.2018).

Economic Freedom (2018). Uzbekistan. <https://www.heritage.org/index/country/uzbekistan>

EIU (2005). Economies in Transition. <https://www.economist.com/topics/economist-intelligence-unit> (21.06.2018).

Ercan Y (2002) İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış, Planlama Dergisi, DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı.

Erkinovna A S (2017) Improvement of tax policy in the Republic of Uzbekistan. International Scientific Journal.

Esther K M (1983) The Problem of Lenin and the Marxist Peasant Revolution (Oxford University Press).

EU (2018) Democracy Uzbekistan Country Strategy 2018-2023 As approved by the Board of Directors on 19 September 2018.

Export Entreprises SA (2018) Uzbekistan: Foreign Investment. <https://en.portal.santandertrade.com> (11.07.2018.)

Faulkner N (2017) Lenin and the Bolsheviks. A People's History of the Russian Revolution Book (Pluto Press).

Fayzullaev M A (2015) Historical and Geographical Aspects of the Comprehensive Development of New Lands of Uzbekistan For the Purposes of Agriculture. *Socio-Economic Geography*. 188-191.

Fayzullaev M A (2015) Historical and Geographical Aspects of the Comprehensive Development of New Lands of Uzbekistan For the Purposes of Agriculture. *Socio-Economic Geography*. Bulletin of the Association of Russian Social Geographers 4.187-193.

Fierman W (1997) Political Development in Uzbekistan: Democratization?. Cleavage and Change in Central Asia and the Caucasus, *Cambridge University Press*. 360-408.

Filipovic A (2005) Impact of Privatization on Economic Growth. *Issues in Political Economy*. 1-38.

- Fischer E, Qaim M (2014) Smallholder Farmers and Collective Action: What Determines the Intensity of Participation?. *Journal of Agricultural Economics*.1-29.
- Fischer S (1993) Inflation and Growth. Massachusetts: National Bureau of Economic Research.1-36.
- Fischer S, Ratna S, Carlos V (1996) Stabilization and Growth in Transition Economies: The Early Experience. *Journal of Economic Perspectives* 10(2). 45-66.
- Flaherty P (1988) The Socio-Economics Dynamics of Stalinism. *Science & Society* 52(1).35-58.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2003) Uzbekistan: Investment Opportunities In The Agribusiness Sector (European Bank for Reconstruction and Development,Tashkent).
- Franz J, Bobojonov I, Egamberdiev O (2010) Assessing The Economic Viability Of Organic Cotton Production In Uzbekistan: A first look. *Journal of Sustainable Agriculture* 34(1).99-119.
- Freedom House (2016). Freedom in the world: Uzbekistan, Retrieved from: <https://freedomhouse.org>. (21.07.2018)
- Gale W G, Potter S (2002) An Economic Evaluation of the Economic Growth and Tax Relief Reconciliation Act. *National Tax Journal*.133-186.
- Ganiev B, Yusupov Y (2012) Uzbekistan: Trade Regime and Recent Trade Developments. Institute Of Public Policy And Administration Working Paper.7-31.
- Ganiev B, Yusupov J (2012) Uzbekistan: trade regime and recent developments in the sphere of trade. institute of state administration and policy report.1-31.
- Geertz C (1993) Religion as a cultural system. In: The interpretation of cultures: selected essays, *New York: Fontana Press*. 87-125.
- Genkina A B (1954) The transition of the Soviet state to a new economic policy (1921–1922).46-76.
- George A B (1973) On the Theory of Soviet Statehood. *Taylor & Francis* 24(3). 387-401.
- George M W (2013) Gold: U.S. Geological Survey Mineral Commodity Summaries. 1-190.

- Ghura D, Grennes T (1993) The real exchange rate and macroeconomic performance in sub-Saharan Africa. *Journal of Development Economics* 42(1).155-174.
- Gidadhubli R G (1994) Economic Transition in Uzbekistan. *Economic and Political Weekly* 29(6).294-296.
- Gidadhubli R G (1987) Perestroika and Glasnost. *Economic and Political Weekly* 22(18).784-787.
- Gleason G (2006) The Uzbek Expulsion of U.S. Forces and Realignment in Central Asia. *Problems of Post-Communism* 53(2). 49-60.
- Glenn E C (1996) Uzbekistan: A Country Study, Washington GPO for the Library of Congress.
- Gooding J (1990) Gorbachev and Democracy: Soviet Studies. *Taylor & Francis Ltd* 42(2).195-205.
- Gorbachev M S (1996) *Memoirs* New York: Doubleday.769.
- Gregor R (1967) Lenin Revolution, and Foreign Policy. *International Journal* 22(4).563-575.
- Gregory P R, Stuart R C (2001) *Russian and Soviet Economic Performance and Structure*. Addison-Wesley Educational Publishers.508
- Gul H, Mughal K, Rahim S (2012) Linkage between monetary instruments and economic growth. *Universal Journal of Management and Social Sciences*. 69-72.
- Güloğlu T (2007) Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Yoksulluk. *Caucasus and Central Asia in the Globalization Process International Congress*. 746.
- Güloğlu T (2014) Sovyetler Birliği Sonrası Dönemde Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Sosyal Güvenlik. I. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi. 222-235.
- Güneş H (2011) Başkanlık, Parlamentarizm Ve Yerel Ağlar: Özbek Ve Kırgız Siyasal Sistemlerinin Yeniden Düzenlenmesi. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 45. 23-43.
- Güngör B (2000) Türkiye ile Yeni Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Ekonomik Entegrasyonun Olabilirlik Etüdü. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 6.

- Habibullaev R (2014) Characteristics of Foreign Direct Investment (FDI) in Central Asia: Comparative case study of Kazakhstan and Uzbekistan, Graduate School of International Studies Seoul National University Seoul.1-57.
- Hammond J (2012) The practice of inflation targeting. Bank Of England 29. 5-47.
- Hansen N (1997) Privatisation, technology choice and aggregate outcomes. *Journal of Public Economics*.425-442.
- Hanson P (1998) The Rise and Fall of the Soviet Economy: Economic History of the USSR 1945-1991. *Taylor & Francis Group*.1- 292.
- Hausmann R, Klinger B (2006) The Structure of the Product Space and the Evolution of Comparative Advantage. Harvard Center for International Development Working Paper.3-38.
- Hausmann R, Panizza U, Rigobon R (2004) The Long-Run Volatility Puzzle of the Real Exchange Rate. *NBER Working Paper*.1-41.
- Heritage (2016). Index of Economic Freedom <https://www.heritage.org/index/pdf/2016/countries/uzbekistan.pdf> (21.07.2018)
- Himmer R (1994) The Transition from War Communism to the New Economic Policy: An Analysis of Stalin's Views. *Wiley on behalf of The Editors and Board of Trustees of the Russian Review* 53(4) .515-529.
- Hodiev B Y (2009) The Republic of Uzbekistan President Islam Karimov Financial Institutions of Economics.
- Huerta S J (2008) Money, Bank Credit And Economic Cycle (Union Editorial, Madrid).
- Human Rights Watch (2014) Until the Very End: Politically Motivated Imprisonment in Uzbekistan.
- Humphrey C (2012) Favors and 'Normal Heroes: The Case of Postsocialist Higher Education. *HAU: Journal of Ethnographic Theory* 2.22-41.
- Hyland W G (1985) The Gorbachev Succession. *Council on Foreign Relations*.
- I. Goldman M (1985) Gorbachev and Economic Reform: Foreign Affairs, Council on Foreign Relations.

- Ibpus (2013) Uzbekistan: Mineral, Mining Sector Investment And Business Guide. Available
At:http://books.google.co.kr/books?id=Ye54sxx_Yyqc&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false.
- Ibragimova N (2016) Econometric Analysis of Regional Tax Capacity for Uzbekistan. *International Journal of Economics & Management Sciences*.5-6.
- Ibrahimovic B G, Zhurakulovich D J (2016) Diversification of industrial products exports. *Economics and Management. Young scientist* 10 (114).624-627.
- IDB (2017) Real effective exchange rate (CPI-based)<http://data.isdb.org> (01.07.2018).
- Ikubo M, Kawabata Y, Yamada M, Shavkat U R, Kahhor J, Aparn V, Arie T (2018) How to Develop the System of Producing High Quality Silkworm Eggs in Uzbekistan. *Journal of Arid Land Studies*.157-160.
- Ilkhamov A (2004) The Limits of Centralization: Regional Challenges in Uzbekistan. In *The Transformation of Central Asia, States and Societies from Soviet Rule to Independence*.29-159.
- Ilkhamov A (2007) Neopatrimonialism, interest groups, and patronage networks: the impasses of the governance system in Uzbekistan. *Central Asian Survey*.65-84.
- Imf Country Report (2018) 2018 Article IV Consultation. Press Release; Staff Report; And Statement By The Executive Director For The Republic Of Uzbekistan. Republic Of Uzbekistan.
- Improvement Of The Tax Administration Of The Republic Of Uzbekistan(2011) State Tax Commit The Republic Of Uzbekistan. Japan International Cooperation Agency Institute For Financial Affairs.
- International Monetary Fund (2000). Republic of Uzbekistan: Recent Economic Developments.” Staff Country Report (Washington).
- Ionescu O C. (2013). The evolution and sustainability of pension systems the role of the private pensions in regard to adequate and sustainable pensions. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology* .
- Isakhodjaev A (2003) Basic concept sand principles of economic security. *The Economic Herald of Uzbekistan*.51-73.

- Isakova A (2007) Modeling And Forecasting Inflation In Developing Countries: The Case Of Economies In Central Asia. Discussion Paper.1-29.
- Islamov B (1997) Economic transformations in the Republic of Uzbekistan and its integration into the world community (3).92-108.
- Islamov B (1998) Systematic Transformation Reforms In Uzbekistan And Economic. The Mongolian Journal of International Affairs.59-65.
- Ismail I I (2015) Constructing a framework for empirical research of foreign direct investment (FDI). *Journal of International Business Research and Marketing*1(1).45-47.
- Isomzhonovna R D, Farhodovich I A (2016) How to attract foreign direct investment in Uzbekistan. *Economics and Management. Young scientist*13 (117).502-507.
- Işık A (2006) Serbest Piyasaya Geçiş Ekonomilerinde Gerçekleştirilen Reform Hareketi Ve Türkmenistan Örneği.Doktora Tezi.Uludağ Üniversitesi.Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne. Researchgate.
- Ito K (2010) The Impact Of Oilpricevolatility On Macroeconomicactivity In Russia, *Economic analysis working papers* 9(5).1-10.
- J.Stalin,"Socineniya Tom 13 "Moskova: Gosudarstvennoye izdatelsto,1951.
- Jacks D, Meissner C, Novy, D (2009) The Role Of Tradecosts In The Great Trade Collapse. InThe Great Trade Collapse: Causes, Consequencesand Prospect,Centrefo Economic Policy Research.159-167.
- Jacobson L I, Polishchuk L I, Benevolensky V B (2003) Pension system: a model for Russia and foreign experience. Editorial Board of the series "Independent Economic Analysis"
- James G, Robert L (1999) Economic Freedomand the Environment for Economic Growth. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*115(4).643-663.
- Jewell S (2015) Minerals Yearbook (Washington).
- Jones L P (2002) Institutional Change and Political Continuity in Pots-Soviet Central Asia. (Cambridge University Press, Cambridge).

Kakhkharov J (2003) Privatization of Corporations in Uzbekistan in Comparison with Transition Economies of Central and Eastern Europe. *Munich Personal Repec Archive*.1-16.

Kakhkharov J (2008) Gas For Export: Will Political Maneuvering Between China And Russia Result In Higher Export Price. *Munich Personal RePEc Archive*.

Kališ R (2008) Legal Environment For International Investments In Uzbekistan. *Masaryk University Faculty of Law/Westminster International University in Tashkent*.

Kaminski B, Mitra B S (2012) Bazaarsand Regional Integration in Central Asia, Emerging Patterns of Tradeand Cross-Border Cooperation. (Inter national Bank for Reconstruction and Development, International Development Associationor The World Bank).

Kandiyoti D (2003) Pathways of Farm Restructuring in Uzbekistan: Pressures and Outcomes. *Institutions and the Rural Sector*, Maryland: Lexington Books. 143-162.

Kantarci K (2007) Perceptions of foreign investors on the tourist market in central Asia including Kyrgyzstan, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenista. *Tourism Management* 28(3).820-829.

Karimaov I (2005) About banking system, money relations, credit, invsenstment and financial stability. Uzbekistan.

Karimov I (2008) Social-Economic Results of the Year 2007 and Priority Courses of Economic Reformsof the Year 2008. Speech by the President of Uzbekistan.1-48

Karimov I (1993) *Uzbekistan an Own Model of Transition to Market Relations*. Tashkent.

Karimov I (1997) *Uzbekistan on the Threshold of the Twenty-First Century: Tradition and Survival*.

Karimov I (2009) *The Global Financial-economic Crisis, Ways and Measures to overcome it in the Conditions of Uzbekistan*.1-191.

Karimov I A (1995) *Uzbekistan On The Path Of Deepening Economic Reforms*.

Karimov M (2013) Foreign direct investment as a factor of increasing the competitiveness of the economy of Uzbekistan. *Modern economy: problems, trends, perspectives*.1-28.

- Karshibaev J (2015) Monetary cooperation perspective in Central Asia. *Economics & Finance Conference* 30.388-400.
- Kaser M (1997) The economies of Kazakhstan and Uzbekistan. London: Royal Institute of International Affairs. *Russia and Eurasia Programme*.164-187.
- Kathryn H A, Pomfret R (1997) Uzbekistan: Welfare impact Of Slow Transition. World Institute for Development Economics Research.1-36.
- Katsoulakos Y, Likoyanni E (2002) Fiscal and other macroeconomic effects of privatization. *Fondazione Eni Enrico Mattei* 133.1-46.
- Kaufman R F, Hardt J P (1993) The Former Soviet Union in Transition, Joint Economic Committee. *Congress of the United States*.
- Kaufmann D, Kraay A, Mastruzzi M (2007) Measuring Corruption: Myths and Realities.1-5.
- Kazemi L (1991) Domestic Sources of Uzbekistan's Foreign Policy. *Journal of International Affairs Editorial Board* 56(2).205-216.
- Kechagia P, Metaxas T (2016) FDI in Central Asia: Uzbekistan. Department of Economics, *Munich Personal RePEc Archive* 16(1).63-76.
- Kenisarin M M, Speed P (2008) Foreign direct investment in countries of the former Soviet Union: Relationship to governance, economic freedom and corruption perception. *Communist and PostCommunist Studies* 3(41).301-316.
- Keseljevic A (2007) Indexes of economic freedom – An outline and open issues 25.223-243.
- Keynes J M (1925) Tractat on monetary reform. *Economic life*.1-220
- Khaki1 G N, Sheikh R A (2016) Uzbekistan: Karimov's Model of Economy; Dynamic or Paradox A Critical Study. *Studies in Asian Social Science* 3(1).54-63.
- Khamidov O (2017) New Stage of Tourism Development in Uzbekistan: Actual Problems and Perspectives. *World Scientific News*.134-149.
- Khasanbaev A, Pfau W D (2009) The Funded Pension Scheme in Uzbekistan: An Analysis. *Sophia International Review* 31(1).75-92.
- Khrushchev N S (1997) *Memoirs. Selected Fragments (Mvagrus)*.
- Khudaybergenovich A H (2016) Characteristics Of The Demographic Development Of Cis: A Case Study Of Uzbekistan. *European Scientific Journal* 12(11). 280-294.

- Khusnia M (2015) Uzbek Macroeconomic Model. Center for Economic Research.
- Knight A (1933) Beria: Stalin's First Lieutenant. NCSEER staff. 1-15.
- Knobloch E (2013) Treasures of the Great Silk Road (The History Press).
- Knoema (2017).Uzbekistan - Gross domestic product per capita based on purchasing-power-parity in current prices. <https://knoema.com/atlas/Uzbekistan/GDP-per-capita-based-on-PPP>.(28.12.2018).
- Kodaman B (2005) Lozan Hakkında Bir Değerlendirme, Cumhuriyetin Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk(Alter Yayıncılık, Ankara).
- Kokaisl P (2013) Soviet collectivisation and its specific focus on central Asia. *Agris On-line Papers in Economics and Informatics*4(3).121-133.
- Kornai J (1997) Stuggle and Hope, Essays on Stabilization and Reform in a Post-Socialist Economy. Edward Elgar Publishing Limited: Northampton. 333-334.
- Kornai J (2000) What the Change of System from Socialism to Capitalism Does and Does Not Mean. *Journal of Economic Perspectives*14(1). 27-42.
- Kowalski P, Büge M (2013) Assessing the trade-related sources of productivity growth in emerging economies. OECD Trade Policy Papers, Retrieved from.4-25.
- Kuatova A S (2013) Corruption Crimes in Public Procurement in the Republic of Kazakhstan. *Middle-East Journal of Scientific Research*.285-299.
- Kumar R (2018) Gorbachev's New Thinking: Its Impact On Domestic And Foreign Policy Of Soviet Union. *International Journal of Research in Humanities*6(7), 39-48.
- Kutan A M, Josef C B (2000) Brada The Evolution of Monetary Policy in Transition Economies.1-15.
- L P (2012) The Sub-National Roots of Authoritarianism: Neopatrimonialism and Territorial Administration in Uzbekistan. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*.387-408.
- Lal D, Myint H (1998) The Political Economy of Poverty, Equity and Growth. A Comparative Study, Clarendon Press.1-114.
- Lars L (2012) Lenin, Reaktion Books, (Limited).235.

- Lawrence P (2013) Markowitz, State Erosion: Unlootable Resources and Unruly Elites in Central Asia. Cornell University Press.
- Leamer E (2009) Gross Domestic Product. <http://www.springer.com/978-3-540-46388-7>
- Lee S J (1999) Stalin And The Soviet Union, *Taylor & Francis Group* (Usa ve Canada).
- Lee Y K (2005) Industrial Development and Export Promotion Policy of Uzbekistan. Knowledge Sharing Project, Korea Development Institute Ministry of Finance and Economy. 3-125.
- Lenin V (1915) *Sosyalizm Ve Savaş* (Agora Kitaplığı). 30
- Lerman Z, Garcia J, Wichelns D (1996) Land and Water Policies in Uzbekistan. *In Post-Soviet Geography and Economics*. 145-174.
- Lewis D (2011) Sovereignty after Empire: The Colonial Roots of Central Asian Authoritarianism. *Sovereignty after Empire: Comparing Central Asia and the Middle East*. 178-194.
- Lewis D G (2016) Tackling Corruption In Uzbekistan: A White Paper. Policy Report, *Open Society Foundations*. 5-41.
- Lewis D G (2016) Tackling Corruption In Uzbekistan: A White Paper. Open Society Eurasia Program. 6-46.
- Library of Congress, Federal Research Division Country Profile: Uzbekistan, February 2007. 8
- Likubo M, Kawabata Y, Yamada M, Onwona-Agyeman S, Ramazonovich U, Kahhor U, Manzura S, Aparin V (2014) Revitalizing rural areas through modernized sericulture - A Case Study in Fergana Region. *Journal of Arid land Studies*. 179-182.
- Litva S (1990) *In Current Digest Of The Soviet Press*. 40-52.
- Lord M (2005) Economic Growth in Uzbekistan: Sources and Potential. Munich Personal Repec Archive. 1-73.
- Lordachioaia A (2013) Monetary Policy and Economic Policy. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*. 123-137.
- Loria E, Ramírez J (2011) Inflation, Monetary Policy and Economic Growth in Mexico. An Inverse Causation, *Modern Economy*. 834-845.

- Lorimer D (1997) The collapse of ‘communism’ in the USSR Its causes and significance (El Faro Printing, Australia)
- Lorimer D (1997) The collapse of ‘communism’ in the USSR Its causes and significance (Printed by El Faro Printing, Australia).
- Loukoianova E, Unigovskaya A (2004) Analysis of Recent Growth in Low-Income CIS Countries. *Monetary and Financial Systems Department*. 4-36.
- Luong P J (2003) Political Obstacles To Economic Reform In Uzbekistan, Kyrgyzstan, And Tajikistan: Strategies To Move Ahead. The paper was prepared for the Lucerne Conference of the CIS. 4-46.
- Luong P J (2003) Political Obstacles to Economic Reform in Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Tajikistan: Strategies to move ahead. *Paper prepared for the Lucerne Conference of the CIS-7 Initiative*. 4-46.
- Lutpillaevna Y M (2016) The role of monetary policy in macroeconomic regulation Uzbekistan. Department of Banking. 72-75.
- Magyar M J (2009) Molybdenum: U.S. Geological Survey Mineral Commodity Summaries. 108-109.
- Makhkamovna K N, Askarovich S M, Umarbek R (2016) Prospects for the use of renewable energy in Uzbekistan. *Young scientist* 5 (109) .42-45.
- Makushina A Y (2015) Features Of Economic Growth In The Republic Of Uzbekistan At The Present Stage. Tashkent branch of REU them G.V. Plekhanov. 1-5.
- Makushina A Y (2016) Features Of Economic Growth In The Republic Of Uzbekistan At The Present Stage. 274-292.
- Malakaviyishi B (2016) Inflation Targeting In Uzbekistan.
- Malashenok V (2006) Kırgızistan’da Türkiye’nin ve Türklerin İmajı, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Malikov N, Qineti A, Pulatov A (2017) Agriculture and economic development in Uzbekistan. Faculty of Economics and Management, Department of Economic Policy. 942-949.

- Mamo F T (2012) Economic Growth and Inflation: A panel data analysis. Department of Social Sciences, Economics Master Programme.9-20.
- Mann C T, Nelson G M (2016) Leadership Succession in Uzbekistan. *Crs Insight* 6.1-3.
- Mansurov K H,Oybekova H (2011) Taxation of legal entitie. Department of Finance and Taxes,Tashkent State Economic University.28-39.
- Martinez V, Mcnabr J (2003) The tax reform experiment in transitional countries. Andrew Young School of Policy Studies, International Studies Program.1-38.
- Marx K, Engels F,Collected Works, Cilt.28.
- Matveeva A (January 1999) Democratization, legitimacy and political change in Central Asia. *International Affairs* 75(1). 7-36.
- Mazhikeyev A, Edwards T, Rizov M (2015) Openness and isolation: The trade performance of the former Soviet Central Asian countries. *International Business Review*.1-27.
- McCallum B T (2010) Targets for Monetary Policy: Inflation, Exchange Rates and Others. Unpublished manuscript, Shadow Open Market Committee.1-5.
- McKinley T (2010) The Puzzling Success of Uzbekistan's Heterodox Development. School of Oriental and African Studies, Centre for Development Policy and Research.1-2.
- Medema S G, Zerbe R O (1999) The Coase Theorem. *Encyclopedia of Law and Economics*. 209.
- Medvedev R A (1975) On Socialist Democracy.
- Megginson W L, Nash R C, Randenborgh M (1994) The Financial and Operating Performance of Newly Privatized Firms: An International Empirical Analysis. *The Privatization Process*. Rowman & Littlefield Publishers.1-35.
- Mehrara M, Zirak M (2013) Ranking of developing countries Based on the Economic Freedom Index. *International Letters of Social and Humanistic Sciences* 2.33-38.
- Melvin N (2000) Uzbekistan: Transition to Authoritarianism on the Silk Road (London: Routledge).
- Melvin N J (2004) Özbekistan: Otoriterliğe Geçiş. *Taylor & Francis GroupProQuest Ebook Central*. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/nevsehir-ebooks/detail.action?docID=201169>.

- Mervar A (2003) Economic Growth and Countries in Transition. *Croatian Economic Survey*.11-41.
- Meshcheryakov K E (2014) The Russian Question in Uzbekistan and Russian-Uzbek Relations. *Socio-economic and social sciences*.1-8.
- Metaxas T, Kechagia P (2016) Fdi In Central Asia: The Case Of Uzbekistan. *Applied Econometrics and International Development*16(1). 63-74.
- Metaxas T, Kechagia P (2016) Fdi In Central Asia: The Case Of Uzbekistan. *Applied Econometrics and International Development*16(1).63-76.
- Michael C H, John E, Source K (1988) Lenin's Political Economy1905-1914: The Prussian and American Paths to the Development of Capitalism in Russia. 497-521.
- Micklin P (2007) The Aral Sea Disaster. *Annual Review of Earth and Planetary Sciences* 35(1). 11.
- Miller T, Anthony B (2011) Defining Economic Freedom Ambassador. *Index of Economic Freedom*.19-25.
- Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Uzbekistan (2018). Uzbekistan: Market Profile. <http://china-trade-research.hktdc.com/business-news/article/The-Belt-and-Road-Initiative/UzbekistanMarket-Profile/obor/en/1/1X000000/1X0A3HWP.htm> (12.10.2018).
- Minkov A (2011) Transition Economy. <https://murzim.ru/nauka/jekonomika/22008-perehodnaya-ekonomika.html>
- Mir J A (2017) Disintegration of the Soviet Union and the end of BiPolarity: Its causes and impact on international relations. *International Journal of Political Science and Development*.31-33.
- Miroslav H, Milan M, Pavol O (2012) Rural tourism and agro-tourism in Slovakia. *Annals of agricultural economics and rural development*. 33-39.
- Mishkin F S (2004) Can inflation targeting work in emerging market countries?. *Bureau of Economic Research*.1-34.
- Miskin F S (2004) The Economics of Money. *Banking, and Financial Market* (Pearson Addison Wesley).

- Moiseev S R (2011) Money-credit policy: theory and practice. *Moscow financial-industry academy.*
- Morawska E (2017) Cotton Industry In Uzbekistan: The Soviet Heritage And The Challenge For Development Of The Country. Security and International Relations in the North. 64-74.
- Morozov S D (2006) Migrations of the Russian population in the twentieth and twentieth century in the history of Russia: actual problems of Sat. materials of the II International Scientific Practical Conference.98.
- Mukhsinkhuja A (2003) FDI Scenario in Uzbekistan-Glancing at the First Decade after Independence.*Hokkaido University Collection of Scholarly and Academic Papers.*
- Muradov B, Ilkhamov A (2014) Uzbekistan's Cotton Sector: Financial Flows and Distribution of Resources. Open Society Foundations.3-64.
- Muradova K, Abdurazakov A (2014) Foreign Trade Regime of Uzbekistan and Its Compliance to Norms of Agreements of WTO. *Global Trade Analysis Project (GTAP).*1-6.
- Muradova K, Khusamova O (2005) The Integration of Uzbekistan into the World Economy.1-7.
- Murchu C O (2015) Alarm bells ring as 'dirty cash' floods UK property market. Financial Times, Louise Story and Stephanie Saul.
- Murphy P J (1981) Soviet Politician (NC: McFarland)
- Müller M (2006) A General Equilibrium Approach To Modeling Water And Land Use Reforms In Uzbekistan. Hohen Landwirtschaftlichen Fakultät.Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn University.
- Myant M, Drahekoupil J (2011) Transition Economies: Political Economy in Russia. Eastern Europe and Central Asia, *Europe-Asia Studies.*416
- Myant M, Drahekoupil J (2008) Integration and the Structure of Exports in Central Asian Republics. A revised version of this paper published in Eurasian Geography and Economics.1-29.

- Nadirkhavov U (2012) Foreign Direct Investment in Uzbekistan: Experience. *Role and Nowadays Trends*.1-11.
- Nakajima T, Higurashi A, Kawamoto K, Penner J E (2001) A possible correlation between satellite-derived cloud and aerosol microphysical parameters. *Center for Climate System Resear* 28(7).1171-1174.
- Nasir Z M, Hassan A (2011) Economic Freedom, Exchange Rates Stability and FDI in South Asia. *The Pakistan Development Review, Pakistan Institute of Development Economics*.1-16.
- Nasirillaev B (2016) New highly productive hybrids of mulberry silkworm (*Bombyx mori* L.) of industrial purpose with high technological characteristics of cocoon. *International Journal of Applied Research* 3(2).72-75.
- Natalya U, Haldarov Z (2011) Assessing McCallum Rule as a Monetary Policy in Uzbekistan. Mimeo Institute For Forecasting And Macroeconomic Research
- Nautz D (2013) Inflation and growth: new evidence from a dynamic panel threshold analysis. *Empirical Economics*.861-878.
- Navazelskis I (1988) Leonid Brezhnev (New York: Chelsea House).
- Nazrullaev N S (2017) The Role Of Financial Intermediaries In The Monetary Policy. *Scientific Research Center Scientific Bases And Issues Of Economic Development Of Uzbekistan*.118-120.
- Nicolo G D, Dell’Ariccia G, Laeven, L, Valencia F (2010) Monetary Policy and Bank Risk-Taking. IMF Staff Position Notes 2010/09, *International Monetary Fund*.1-20.
- Nigora T (2014) Uzbekistan: Foreign Trade Liberalization and Basic Mechanisms on reduce trade barriers. Paper prepared for presentation at the “Regional Economic Cooperation in Central Asia: Agricultural Production and Trade (ReCCA)” conference.1-5.
- Nigora T (2014) Uzbekistan: foreign trade liberalization and basic mechanisms on reduce trade barriers. *Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies*.1-5.

- Niyazmetov I (2018) Study on Causes of Taxation System's Inefficiency: Evidence from Uzbekistan. *International Journal of Management Science and Business Administration*.61-71.
- Niyazmetov I (2018) Study on Causes of Taxation System's Inefficiency: Evidence from Uzbekistan. Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan, *International Journal of Management Science and Business Administration*.61-71.
- Norbaev N I (2003) Uzbekistan. http://www.ic.keio.ac.jp/en/download/ijwbgsp/2004/2_Uzbekistan.pdf.
- Nordlander D (1993) Khrushchev's Image in the Light of Glasnost and Perestroika: The Russian Review. *Wiley on behalf of The Editors and Board of Trustees of the Russian Review Stable* 52(2). 248-264.
- Nove A (1970) Soviet Agriculture under Brezhnev. *Slavic Review*, Cambridge University Press 29(3). 379-410.
- NTI (2007). Commonwealth of Independent States. <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/commonwealth-independent-states-cis/> (21.06.2018).
- Odling J (2003) Economic Performance and Trade in the CIS. *European II Department International Monetary Fund*.
- Oecd (2017) Boosting SME Internationalisation in Uzbekistan through better export promotion policies. Organisation for Economic Co-operation and Development.1-41.
- Ojala L, Touboul B (2004) Tajikistan Trade Diagnostic Study. WB Policy Paper.1-88.
- Olimov U (2011) The Republic of Uzbekistan. Realizingthe Millennium Development Goal sthrough sociallyin clusive macroeconomic policies.Country Study.3-52.
- Olimov U, Fayzullaev Y (2011) Assessing Development Strategies to Achieve the MDGs in the Republic of Uzbekistan. United Nations Department for Social and Economic Affairs.3-52.
- Olimov U, Sirajiddinon N (2008) The Effects of the Real Exchange Rate Volatility and Misalignments on Foreign Trade Flows in Uzbekistan. *Economics Discussion Papers*.1-34.

- Olimov U, Sirajiddinov N (2008) The Effects of the Real Exchange Rate Volatility and Misalignments on Foreign Trade Flows in Uzbekistan.*Economics Education and Research Consortiu* 29. 1-33.
- Ombudsman (2018). The ILO Convention on Freedom of Association for Trade Unions entered into force in Uzbekistan.<http://www.ombudsman.uz> (22.07.2018).
- Özdemir A, Çakır M (2007) Bağımsızlık Sonrası Orta Asya Ülkelerinin Yoksulluk Sorunu. Akademik Fener. Adnan Menderes Üniversitesi, İktisat Bölümü.32-41.
- Özel B (2012) Bağımsızlık Sonrası Türk Cumhuriyetlerinde Yabancı Sermayenin Temel Belirleyicileri Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Konya.
- Özsoy İ (2006) Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihî ve Evrensel Dersler İ.İ.B.F. Uluslararası Ekonomik İlişkiler Bölümü 39. 163-194
- Papıashvili T, Gürsoy F (2008) Monetary Policy in Transitional Economies: Particularities.IBSU International Refereed Multi-disciplinary Scientific Journal 1(2).23-32.
- Paramonov V, Stokov A (2006) Disintegration of the USSR and Its Consequences For Uzbekistan: Economic and Social Spheres. Conflict Studies Research Centre.1-9.
- Parliamentary Elections (2004) Republic of Uzbekistan OSCE/ODIHR Needs Assessment Mission Report (Warsaw).
- Pasilov B (2010) National Policy and Identity under the Soviet Authorities in Uzbekistan in the 1920s and 1930s. National Policy and Identity28(2). The Copenhagen Journal of Asian Studies.12-34.
- Pastor J, Lovell C (1997) Target setting in a bank branch network. European Journal of Operational Research 98(2). 290-299.
- Perotto M (2006) Language and education in post-Soviet Central Asia.Senior Researcher.50-64.
- Petursson T (2007) The role of monetary policy. *Monetary Bulletin* 2007/3.75-80.

- Polyakov Y A (1967) The transition to the NEP and the Soviet peasantry. ISSN 1998-9938. Moscow 1 (21).266-381.
- Pomfret R (1999) Uzbekistan Income Distribution and Social Structure during the Transition. Professor of Economics University of Adelaide Adelaide.
- Pomfret R (2012) Resource Management And Transition In Central Asia, Journal of Asian Economics.29.
- Pomfret R, Anderson K (1997) Uzbekistan: Welfare impact of slow transition. Seminar Paper 97-15, Adelaide, Australia: Centre for International Economic Studies, University of Adelaide.1-33.
- Pons S (2009) Western Communists, Mikhail Gorbachev and the 1989 Revolutions. Contemporary European History, Cambridge University Press 18(3).349-362.
- Popov V, Chowdhury A (2016) What can Uzbekistan tell us about industrial policy that we did not already know?. Department of Economic & Social Affairs.1-29.
- Popova L V (2010) Tax accounting, reporting, audit: training. Moscow: Case and Service.47-90.
- Pravo Studio (2000). Uzbekistan Foreign Trade And Foreign Trade Policy.<http://pravo.studio/ekonomicheskaya-teoriya/vneshnyaya-torgovlya-vneshnetorgovaya-politika-51301.html> (25.11.2018).
- Precious C, Palesa M (2014) Impact of Monetary Policy on Economic Growth: A Case Study of South Africa. Mediterranean Journal of Social Sciences 5(15).76-85.
- Precious C, Palesa M (2014) Impact of Monetary Policy on Economic Growth: A Case Study of South Africa. Mediterranean Journal of Social Sciences. 76-84.
- Probitkova B, Trushin E (2000) Comparative advantages of Uzbekistan in international trade. Ekonomichesky vestnik Uzbekistana.
- Pulatova M (2016) Effects of Foreign Direct Investment and Firm Export in Economic Growth: Evidence from Uzbekistan. Department of Finance, European Journal of Business and Management 8(3).179-182.
- PWN(2018). Uzbekistan. <https://www.pwc.com/uz/en/> (08.06.2018).

- Rakhmonov D A (2016) Improvement Of The Pension System In Uzbekistan: Through The Experience Of The European Union Countries . *Eurasian Journal of Economics and Finance* 4(1).80-90.
- Ranaweera T (2003) Product, Money, And Foreign Exchange Market Disequilibria And Inflation In Uzbekistan During The Period 1994–2000.
- Rasanayagam J (2011) Informal economy, informal state: the case of Uzbekistan. Department of Anthropology, Informal economy, *International Journal of Sociology and Social Policy* 31(11).681-696.
- Rastogi G N, Kumar V A (2014) Disintegration of Second world and the end of bipolarity.
- Ratkovsky I S, Khodyakov M S (2001) History of Soviet Russia: R25 History of Soviet Russia.(St. Petersburg: Publishing House, St. Petersburg).
- Ratkovsky I S, Khodyakov M S (2001) History of Soviet Russia: R25 History of Soviet Russia (St. Petersburg: Publishing House, St. Petersburg).
- Recent History of Uzbekistan (2001 – 2018). <https://www.advantour.com/uzbekistan/history/history-today.htm> (01.04.2018).
- Reynoldson G (2005) E – WER, a means towards renewable energy in the U.S. and F.S.U.Proceedings of 34th ASES Annual Conference and Proceedings of 30th National Passive Solar Conference.1-10.
- Robbin F L (1987) The Gorbachev Challenge. *Proceedings of the Academy of Political Science* 36(4).1-9.
- Rodgers P, Williams C C (2009) The informal economy in the former Soviet Union and in Central and Eastern Europe. *International Journal of Sociology*.3-11.
- Rodrik D (1993) The positive economics of policy reform, *The American Economic Review*. 356-361.
- Roland G (1994) The role of political constraints in transition strategies. *Economics of Transitio*.
- Roland G (1997) Political constraints and the transition experience. In *Lessons from the Economic Transition*.

- Roland G (2002) The political economy of transition. *Journal of Economic Perspectives* 16(1). 29-50.
- Rosen A, Swink D, Meyer K, Schuster K (2017) Republic Of Uzbekistan Country Report. Ford Alumni Center.5-561.
- Rosenberg C B, Zeeuw M (2001) Welfare Effects of Uzbekistan's Foreign Exchange Regime. Palgrave Macmillan Journals on behalf of the International Monetary Fund Stable.1-21.
- Rosenberg C B, Zeeuw M (2000) Welfare Effects of Uzbekistan's Foreign Exchange Regime. IMF Working Paper Series 00/61 International Monetary Fund.3-22.
- Rosenberg C, Ruocco A, Wiegard W (1999) Explicit and implicit taxation in Uzbekistan. *Regensburger Diskussions-beiträge*.1-31.
- Rosenberg C, Zeeuw M (2000) Welfare effects of Uzbekistan's foreign exchange regime. IMF Working Paper, International Monetary Fund. Retrieved from 2000. 3-21.
- Rossi M (2001) Technical Change And Efficiency Measures: The Post-Privatization In The Gas Distribution Sector. *Energy Economics* 23(3). 295-305.
- Rothenberg M (1995) Lenin on the State. Guilford Press 59(3).418-436.
- Russiaand Central AsiaMacroeconomic Outlook 2017 (2017). Research & Knowledge Management.
- Rustamjon U (2013) Living Lawand Political Stability in Post-SovietCentral Asia. A Case Study of the Ferghana Valleyin Uzbekistan.7-117
- Rustamov K, Nazarov G. Abdunazarov (2008) Improving The Mechanism For Regulating Export-Import Operations And Improving The Efficiency Of Customs Control. Analytical Report.301-312.
- Ruziev K, Majidov T (2013) Differing effects of the Global Financial Crisis on the Central Asian countries: Kazakhstan, The Kyrgyz Republic and Uzbekistan. *Europe-Asia Studies* 65(4).682-716.
- Safirova E (2012) The Mineral industry of Uzbekistan. *U.S. Department of the Interior UZBEKISTAN*.49-51.

- Saidazim G (2004) Regulating System of Foreign Trade in Uzbekistan at the Transitional Period. *Economic Journal Of Hokkaido University*. 205-219.
- Saidmamatov O, Salaev S, Eschanov B, Shimin L (2014) Renewable energy potential of developing countries: The drivers towards a green economy a case study from Uzbekistan. *International Journal of Green Economics* 8(2).134-143.
- Sakal H B (2017) A Quarter-Century Pursuit of Independence: Politics of Trade, Energy, and Economic Development in Uzbekistan. *Perceptions* Volume XXII(1). 49-90.
- Saliev F, Soliev M (2015) Economic Advancement of Tourism Industry in Uzbekistan. *Munich Personal RePEc Archive* 4(1).43-54.
- Saliev F, Soliev M (2015) Economic Advancement of Tourism Industry in Uzbekistan. *Global Disclosure of Economics and Business*.43-53.
- Sargutan E (2016) Özbekistan Sağlık Sistemi.2104-2136.
- SCCE (2007). *Uzbekistan*. <https://www.csce.gov/country/uzbekistan> (02.06.2018).
- Scully G W (2008) Economic Freedom and the Trade-off between Inequality and Growth. *NCPA Policy Report* 309.1-13.
- Seçkin E (2014) Uzbekistan In Post-Soviet Transition Submitted To Assoc.
- Sergey Smirnov (2016). *Uzbekistan sector: successes and losses*.<http://cc-sauran.kz/rubriki/economika/156-promyshlennost-uzbekistana-dostizheniya-i-poteri.html> (07.05.2018).
- Sezgin Ş (2010) Piyasa Ekonomisinin Şartları ve Özelleştirme. *Akademik İncelemeler* 5 (2). 155-171.
- Shadiev I, Shadiev ( ) Pension System of Uzbekistan Problems and Perspectives. Institute of Economic Research Discussion Paper 143 .
- Shahraki J (2011) The investigation of relationship between privatization and economic growth in Iran. *International Journal of Business, Humanities and Technology*. 164-174.
- Shevyakin A P (2003) The Mystery of the Death of the USSR: the history of conspiracies and betrayals (1945–1991).1-280.

- Shtaltovna A, Hornidge A K (2014) A comparative study on cotton production in Kazakhstan and Uzbekistan. Department of Political & Cultural Change, *Center for Development Research (ZEF)*.1-40.
- Shukurov S, Maitah M (2016) The Impact of Privatization on Economic Growth: The Case of Uzbekistan.*International Journal of Economics and Financial Issues* 6(3).948-957.
- Siegelbaum L (1985) Perestroika ve Glasnost: <http://soviethistory.msu.edu/1985-2/perestroika-and-glasnost/>.
- Sirajiddinov N, Abdurazakov A (2003) Wto: Establishment, Principles And Procedures Of Accession. *Economic Review*.1-29
- Slay B (2009) Poverty, Inequality, and Social Policy Reform in the Former Soviet Union.*Senior Economist UNDP Bureau for Europe and CIS*.1-19.
- Smith T J (1998) The Collapse of the Lenin Personality Cult in Soviet Russia.*The Historian, Wiley* 60(2).325-243.
- Smolansky O M (1988) Soviet Foreign Policy under Gorbachev. *Estrategia* 5(1). 31-44.
- Soats F Y, Begmullayev O I (2016) Foreign direct investment in Uzbekistan: the need and feasibility.*The Eurasian scientific journal*.38-42.
- Sousa J, Zaghini A (2008) Monetary policy shocks in the euro area and global liquidity spillovers. *International journal of finance & Economics* 309.4-35.
- Souza L V, Catrinescu N (2006) Growth Resumption in the CIS Countries: the Effects of the Russian Federation and of the European Union.*European Commission*.1-38.
- Spechler D R, Spechler M C (2009) Uzbekistan among the great powers. *Communist and Post Communist Studie* 3(42). 353-373.
- Spechler D R, Spechler M C (2010) The foreign policy of Uzbekistan: Sources, objectives and outcomes: 1991 – 2009. *Central Asian Survey*.159-170.
- Spechler M C (2010) Uzbekistan: A successful authoritarian economy.42-47.
- Spoor M (1993) Transition to Market Economies in Former Soviet Central Asia: Dependency. Cotton and Water, in *The European Journal of Development Research* 5(2).142-158.

- Stanley F, Sahay R, Végh C A (1996) Economies in Transition: The Beginnings of Growth. *American Economic Review* 86(2). 229-233.
- Starovoitova G (1997) Sovereignty After Empire Self-Determination Movements In The Former Soviet Union. United States Institute Of Peace.1-47.
- Stefes C H (2008) Governance, the State and Systemic Corruption: Armenia and Georgia in Comparison. *Caucasian Review of International Affairs*.
- Stuart A (2007) Lenin's Revolution (Humanities, Ebooks).
- Suvanova K, Lee C, Kang H (2016) Will Uzbekistan's oil and gas industry benefit from international listing?. *Problems and Perspectives in Management* 14(2).262- 271.
- Suvanova K, Lee C, Kang H G (2016)Business Perspectives, *Problems and Perspectives in Management*.262-271.
- Svensson M (2013) Norms in Law and Society: Towards a Definition of the Socio-Legal Concept of Norms. In *Social and Legal Norms*, Farnham: Ashgate.14.
- Svigir M, Milos J (2017) Relationship Between Inflation And Economic Growth; Comparative Experience Of Italy And Austria. *Stručni Rad*. 91-101.
- Swerdlow S (2013) Uzbekistan: Effective EU Rule of Law Programs Depend on a Principled Human Rights Policy.3-53.
- Tajimuratov P, Pirjanova R, Seytniyazova B (2005) *zmeneniya Fitotsenoza Primorskoj Polosy Ustyurta Pri Aridizatsii. Tezisy dokladov Respublikanskoi konferentsii Izuchenie ekologicheskikh problem Priaralya*.3-5.
- Tanzi V, Tsibouris G (2000) Fiscal reform over ten years of transition. *International Monetary Fund Working Paper*.3-20.
- Tarı R, Kumcu F S (2005) Türkiye'de İstikrarsız Büyümenin Analizi (1983-2003 Dönemi). *KOU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.156-179.
- Taube G (1998) Output Decline and Recovery in Uzbekistan: Past Performance and future prospect. *IMF Working paper* 98/132.3-23.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica (2018).*NEP*. <https://www.britannica.com/event/New-Economic-Policy-Soviet-history>(14.04.2018).

The Exchange Rate Volatility and the Trade Balance: Case of Uzbekistan.

The Global Economy (2017). Uzbekistan: Inflation. <https://www.theglobaleconomy.com/Uzbekistan/Inflation/>. (30.11.2018).

The website of the Russian Embassy in the Republic of Uzbekistan (2017). the section “Russia and Uzbekistan. www.russia.uz (11.10.2018).

Thurman M, Lundell M (2001) Agriculture in Uzbekistan: Private, Dehqan, and Shirkat Farms in the Pilot Districts of the Rural Enterprise Support Project. Unpublished manuscript, World Bank. 1-53.

Ticaret Ekonomisi (2018). <https://beta.grafiti.io/facts/198623?s=fb> (29.11.2018)

Timmermans WA (2014) Independence of the Judiciary in the Central Asian States. European Union. 1-87.

Tiusanen T, Kinnunen J (2005) The Commonwealth Of Independent States – C1s Countries In Transition. *Technology Northern Dimension Research Centre* 24.

Tiwari A K (2011) Foreign Aid, FDI, Economic Freedom and Economic Growth in Asian Countries. *Global Economy Journal* 11(3). 1-26.11

Tleumuratova B, Bakhiev A (2008) Vliyanie Degradatsii Rastitel’nosti V Priarale Na Lokal’nye Klimaticheskie Kharakteristiki. *Problemy Osvoeniya Pustyn* 2. 35-39.

Toktogulov B (2018) Uzbekistan’s Foreign Policy after Karimov and its Reflections to Relations with Turkey. *Bilgesam*. 1-6.

Tolkacheva G A (2000) Nauchno-metodicheskie osnovy monitoringa atmosferykh vypadenii v Sredneaziatskom regione. 204.

Tompson W J (1991) The Fall of Nikita Khrushchev. *Taylor & Francis, Ltd.* 43(6). 1101-1121.

Tompson W J (2014) The Soviet Union under Brezhnev (Routledge, ProQuest Ebook Central).

Torm N (2003) The Nexus of Economic Growth, Employment and Poverty during Economic Transition: An Analysis of Armenia, Kazakhstan, Kyrgyzstan. Recovery and Reconstruction Department International Labour Office, Researchgate. 1-33.

Trading Economics (2018). <http://www.tradingeconomics.com/uzbekistan/indicators>

- Trading Economics (2018). Uzbekistan Corruption Rank. <https://tradingeconomics.com/uzbekistan/corruption-rank>.
- Trading economics (2018). Uzbekistan GDP per capita PPP. <https://tradingeconomics.com/uzbekistan/gdp-per-capita-ppp> (30.12.2018).
- Transparency International (2016). Corruption Perceptions Index. https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016. (03.10.2018).
- Tren News Agency (2012). <http://www.trend.az/print/2028009.html> (12.05.2018).
- Tsereteli M (2018) The Economic Modernization of Uzbekistan. A Joint Transatlantic Research and Policy Center 7-54.
- TTT (2016). *The Titu Tudorancea* .<https://www.titudorancea.com> (24.05.2018)
- Tursunbekovich I S (2016)Development Challenges Of Fruit And Vegetable Sector Of Uzbekistan. *European Scientific Journal February* 12(4).99-105.
- TWF (2012). *The World Factbook*<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html> (18.04.2018).
- Ubaydullaev R (2018) Inflation. As An Indicator Of The Financial State Of The Economy.1-675.
- Ubaydullaeva L (2015) Creation of conditions foreff ective functionin gandd eveloping the enterprises of the Republic of Uzbekistan. Proceedings based on "XXVII International scientific conference "Scientificpotential of modern Russia".
- Ukrzbizn (2014) Inquiries to the public: the fact of a special verdict.<http://www.ukrbizn.com/> (11.07.2018).
- Uktamovna B B (2017) Industry as the basis for the development of the industrial economy of Uzbekistan. *Economics and Mangement. İn the Young scientist*16(150). 235-237.
- Uldjabayev K U (1999) Economic reform in rail transport.362
- Uludağ İ (1992)Sovyetler Birliği Sonrası Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Türk Gruplarının Sosyo-Ekonomik Analizi Türkiye İle İlişkileri (Tobb Yayın, İstanbul).
- Uluslararası Bilgi Ajansı "Fergana"(2018). <http://www.fergananews.com/news/31696> (30.11.2018).
- Ulutan B (1980) *Marxizm ve Leninizm* (Ankara).

- Umarov N M (2011) Uzbekistan on the road to sustainable development national Post. Chairman of the State Committee of the Republic of Uzbekistan for the Protection. 1-75
- UN (2018). <https://www.un.int/uzbekistan/news> (27.05.2018)
- UNCTAD (2004) World Investment Report 2004: The Shift Towards Services. From: <http://www.unctad.org/> (21.06.2018)
- UNCTAD (2007). *World Natural Gas*. <http://unctad.org/infocomm/francais/gaz/marche.htm> (23.03.2018).
- Uralovich M M (2014) Attracting foreign investment is a strong incentive for the development of the economy of Uzbekistan. Economic Development and Growth. III International Scientific Conference Economics and Practice. 28-31.
- Urinboyev R, Svensson M (2013) Corruption in a Culture of Money: Understanding Social Norms in Post-Soviet Uzbekistan. In Social and Legal Norms. 267-284.
- URSSC (2010-2018). *Government Committee On Uzbekistan Republic Statistics*. www.stat.uz (22.04.2018).
- Usui N, Abdon A (2010) Structural transformation in the Kyrgyz Republic: engineering future paths of capability accumulation. ADB Working Paper Series. 1-28.
- Uzbekistan (2012). *History culture tradition*. <https://www.uzbekistan.gr/about.html> (08.06.2018).
- Uzbekistan (2016). www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/uzbekistan#starting-a-business Uzbek President Orders Closure Of Private Notary Offices (2010). RFE/RL, http://www.rferl.org/content/Uzbek_President_Orders_Closure_Of_Private_Notary_Offices_/2036883.html
- Uzbekistan 2018 Country Review (2018). <http://www.countrywatch.com/> (28.12.2018).
- Uzbekistan Inflation Rate (2018). <https://tradingeconomics.com/uzbekistan/inflation-cpi?continent=g20>. (30.11.2018)
- Uzman M (2010) Romanisation in Uzbekistan Past and Present. Journal of the Royal Asiatic Society, Cambridge University Press on behalf of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland 20(1). 49-51.

- Varivoda V, Heijman W, Ophem J (2010) Competitiveness of Agrarian Areas in the stavropol region. *Agris on-line Papers in Economics and Informatics*.21-30.
- Viktorovna N T (2017) The institutional and economic aspects of attracting foreign direct investment to Uzbekistan economy. *Young scientist* 1(135). 54-57.
- Vinayagathan T (2013) Monetary Policy and the Real Economy: A Structural VAR Approach For Sri Lanka. *Grips Discussion Papers*. 1-31.
- Viola L (1990) Peasant Rebels Under Stalin: Collectivization and the Culture of Peasant Resistance. *Oxford University Press* 31(3).755-757.
- Vladimirovich A V (1995) Psycho-Historical Aspects Of Life And Activities S. Yu. Vitte And P. A. Stolypina.3-27.
- Vladimir B (1998) Russia after Lenin Politics. *Culture and Society*(Taylor & Francis e-Library,USA, Canada)
- Vladimirovna Z M (2017)Development of innovative activity at industrial enterprises of Uzbekistan.*Young scientist* 1(135).44-46.
- Volin L Soviet (1959) Agriculture under Khrushchev. [American Economic Association](#) 49 (2).15-32.
- Vyacheslav Baklanov. 2017-Görüntülemeler
- WB (2018). GDP per capita (current US\$).
[\(https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=UZ\)](https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=UZ).(28.12.2018).
- WB (2018). World Bank Group – Uzbekistan Partnership: Country Program.
<http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/UzbekistanSnapshot.pdf>).
- Weitzman M L (1993) Economic transition, *European Economic Review* 37. 549-555.
- Williams J (2017) Monetary Policy’s Role In Fostering Sustainable Economic Growth. *FRBSF Economic Letter*.1-6.
- Wilson J S, Catherine M, Otsuki T (2004) Assessing The Potential Benefit Of Trade Facilitation: A Global Perspectiv. *World Bank Working Paper*.21-22.

- World Bank (2002). The First Ten Years: Analysis and Lessons for Eastern Europe and the Former Soviet Union. <https://openknowledge.worldbank.org> (04.07.2018).
- World Bank (2012). Workers in the Informal Economy. Available from: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALPROTECTION/EXTLM/0> .(3.10.2018).
- World Bank (2014). Worldwide Governance Indicators: Uzbekistan. Washington, D.C. http://databank.worldbank.org/data/views/variableselection/selectvariables.aspx?source=worldwide-governance-indicators#_u.(03.10.2018).
- World Bank (2017). Uzbekistan - Inflation, average consumer prices (% Change). <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>. (30.11.2018).
- World Bank Group (2018). GDP Growth (annual %). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=UZ> (22.12.2018).
- Worldbank (2018). Trade in Uzbekistan (% of GDP). <http://www.worldbank.org/> (21.07.2018).
- Yakubov A (2018) Foreign Trade Regulation by States: the Case of the Republic of Uzbekistan. *Osaka University Law Review* 65.107-118.
- Yakunin V (2006) On the issue of budget investment in public transport infrastructures. Center for Problem Analysis and State Management Design.1-32
- Yun A (2016) Corruption In Uzbek Higher Education: Detrimental Impurity For The Future. Norwegian Institute of International Affairs.1-19.
- Zagrebelskaya M V (2017)Development of innovative activities in industrial enterprises of Uzbekistan. *Young scientist* 1(135). 235-237.
- ZengT (2014) A Note On The Real Currency Exchange Rate: Definitions And Implications. *Researchgate* 2(4) .45-55.
- Zettelmeyer J (1999) The Uzbek Growth Puzzle. International Monetary Fund.
- Zettelmeyer J (1999)The Uzbek Growth Puzzle. IMF Staff Papers.1-35.

Zinoviev V P (2010) 1. Problems Of Domestic History. Bulletin Of Tomsk State University 4(12). 1-13.

Ziyadullaeva L N (2008) Foreign economic relations of the Republic of Uzbekistan in the context of globalization and regionalization of the world economy. Candidate for Economic Sciences.

Zubok V M (2007) The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev, *The University of North Carolina Press*, ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/nevsehir-ebooks/detail.action?docID=475215>.
Created from nevsehir-ebooks.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı-Soyadı	: DÖNDÜ KURT
Uyruğu	: T.C.
Tel	
E-posta	: donda.doga6@gmail.com

EĞİTİM		
Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İktisat A.B.D.	2016-.....
Lisans	Nevşehir Üniversitesi / İktisat	2011-2015

İŞ/STAJ DENEYİMLERİ		
Yıl	Kurum	Görev
2012	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Kısmi Zamanlı
2019	MEB	Özel Eğitim
.....	.....	.....
.....	.....	.....